

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών της Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Επιστήμες της Αγωγής»
Κατεύθυνση: Ανθρωπιστικές Επιστήμες στην Εκπαίδευση

Θέμα

*Η Διαμόρφωση της Ταυτότητας των Μαθητών
μέσα από τα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων στο Γυμνάσιο*

Φωτεινή Κυριακού
Α. Μ. 317

Συμβουλευτική επιτροπή
Επιβλέπων: Γεώργιος Δ. Καψάλης
Μέλη: Σμαράγδα Παπαδοπούλου-Μανταδάκη
Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Ιωάννινα 2016

*Η Διαμόρφωση της Ταυτότητας των Μαθητών
μέσα από τα Ανθολόγια Λογοτεχνικών Κειμένων στο Γυμνάσιο*

Περίληψη

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να ανιχνεύσει τα είδη ταυτότητας τα οποία διαμορφώνουν οι μαθητές μέσα από τη διδασκαλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο.

Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν ο Νόμος 1566/85, τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών) και Α.Π.Σ. (Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών) (γενικό μέρος και ειδικά για τη λογοτεχνία), το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία (Αθήνα 2011), τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (βιβλίο μαθητή για τις Α΄ και Γ΄ τάξεις: θεματικές ενότητες και περιεχόμενο) και το Βιβλίο Εκπαιδευτικού(για τις ίδιες τάξεις). Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την ερευνητική προσέγγιση είναι η Ανάλυση Περιεχομένου. Οι τελικές κατηγορίες ταυτότητας που προέκυψαν είναι οι εξής: γνωστική, διαδικτυακή, εθνική, ετερότητας, θρησκευτική, ιδεολογική, κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτισμική, σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου.

Το γενικό συμπέρασμα έδειξε ότι κυριαρχούν τα εξής είδη ταυτότητας: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική και πολιτισμική. Η δόμηση της γνωστικής ταυτότητας βασίζεται στην κριτική προσέγγιση της πληθώρας των πληροφοριών κατά την εποχή της εξέλιξης και της τεχνολογίας (γνώση της νέας γνώσης και τον τρόπο πρόσβασης σ' αυτήν). Η ιδεολογική ταυτότητα φέρει ως κύριο χαρακτηριστικό της τη διαμόρφωση κριτικού πνεύματος και αισιόδοξης στάσης προς τη ζωή (περισσότερο έντονα στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών). Ωστόσο, αποφεύγεται η προτροπή προς τους μαθητές για διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντι σε σύγχρονα πολιτικά προβλήματα όπως και απέναντι στην έννοια της «ελληνικότητας» (εδαφική ακεραιότητα, «αρραγές» του ελληνικού έθνους, συνέχεια της παράδοσης και επιβεβαίωση της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης). Η κοινωνική ταυτότητα δομείται πάνω στους ήδη παγιωμένους θεσμούς (κυρίως της οικογένειας), ενώ η εργαλειοποίηση της μνήμης εξασφαλίζει τη συνέχεια των θεσμών. Κάθε ατομική βελτίωση στόχο έχει τη συλλογική πρόοδο και μέσα σε τέτοιο πλαίσιο νοείται και η επαγγελματική καταξίωση. Ωστόσο, κάποιες κοινωνικές συμβάσεις αναθεωρούνται και εδώ έγκειται ο ρόλος της λογοτεχνίας και του πνευματικού ανθρώπου. Η πολιτισμική ταυτότητα εδραιώνεται με τη διαμόρφωση θετικής στάσης απέναντι σε πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες (μέσα από τη διδασκαλία ξένης λογοτεχνίας, επίσης), ενώ ο ελληνικός πολιτισμός κατανοείται ως ισότιμος στο παγκόσμιο πολιτισμικό στερέωμα.

Τελικός στόχος είναι η αναμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών, στα οποία δεν θα έχει θέση η αποσπασματικότητα και θα υποστηρίζονται όλα τα είδη ταυτότητας ισότιμα. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, επίσης, αξιολογείται θετικά, ρυθμιστικός παράγοντας, ωστόσο, για την εφαρμογή και ερμηνεία του παραμένει η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού.

Λέξεις-κλειδιά: Ταυτότητα, Νόμος 1566/85, Δ.Ε.Π.Π.Σ., Α.Π.Σ., νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου.

Abstract

The aim of this paper is to trace the different sorts of identity that students of secondary education (Gymnasium) are to form through Modern Greek Literature teaching process.

More specifically, there has been close scrutiny into the 1566/85 Law, the Cross Curriculum Framework (D.E.P.P.S.) and Record of Courses (A.P.S.) (both the general part and that one especially for Modern Greek Literature), the new Curriculum Framework for Modern Greek Literature (Athens 2011), the Books of Modern Greek Literature (student's book for grades A and C: thematic units and content) and teacher's book (for the same grades). Content Analysis is the method employed for the research process. The final sorts of identity that came to the surface are the following ones: cognitive, web-based, national, identity of otherness, religious, ideological, social, environmental, cultural, sexual orientation and sex identity.

The final result has shown that the prevailing sorts of identity are the following: cognitive, ideological, social and cultural. The structuring of cognitive identity is based upon the critical approach towards the plethora of information in the era of evolution and technology (knowledge of the new knowledge and the way to approach it). The prominent feature of the ideological identity is the formation of critical thinking and optimistic attitude towards life (this is stressed more in the new Curriculum Framework). Yet, there has been noted the avoidance on behalf of the Curriculum to let students form a critical attitude towards current political issues and towards the notion of one's being Hellenic (concerning: border integrity, the continuity of Greek nation and culture, and the acknowledgement of Greek orthodox Christianity). Social identity is structured upon the so-far well-established institutions (mainly that of 'family') while the employment of memory as an asset ensures the continuity of the aforementioned institutions. Each personal achievement drives towards common advancement and it is through this framework that personal vocational distinction has to be understood. However, some social conventions are to be revised while this also falls within the scope of the role of literature and of the spiritual leaders. Cultural identity is established through the formation of positive attitude towards multinational and multicultural societies (through teaching foreign literature as well) while Greek culture is to be understood as equivalent to the global cultural scene.

The final goal of this research is the reformation of the Curriculum Framework for all schools provided that there will be no position for teaching extracts from whole literature books while supporting all sorts of identity equally will be a potential as well. Also, the new Curriculum Framework for Modern Greek Literature has been positively assessed; yet, teacher's personality remains the regulating factor determining the implementation and interpretation of the goals of the new Curriculum.

Keywords: Identity, the 1566/85 Law, Cross Curriculum Framework (D.E.P.P.S.), Record of Courses (A.P.S.), new Curriculum Framework, Modern Greek Literature Books.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	3
Abstract.....	5
Περιεχόμενα	7
Εισαγωγή	9
Θεωρητικό πλαίσιο	
Θεωρητική Προσέγγιση του ζητήματος της ταυτότητας.....	13
<i>Η έννοια: «ταυτότητα»</i>	<i>13</i>
<i>Ταυτότητα: ατομική και συλλογική</i>	<i>14</i>
<i>Πολυπολιτισμική κοινωνία και κώδικας συμπεριφοράς</i>	<i>16</i>
<i>Σκοπός σχολείου: Συνειδητοποίηση ταυτότητας.....</i>	<i>17</i>
Το μάθημα της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο	18
<i>Λογοτεχνία στην ελληνική εκπαίδευση: ιστορική αναδρομή</i>	<i>18</i>
<i>Λογοτεχνία: μέρος κοινωνικής πρακτικής;</i>	<i>19</i>
<i>Η πρόσληψη και η ερμηνεία</i>	<i>20</i>
<i>Λογοτεχνία ως ιδεολογία και μέσο επικοινωνίας.....</i>	<i>22</i>
<i>Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Γυμνασίου.....</i>	<i>22</i>
<i>Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών</i>	<i>24</i>
<i>Διδακτική προσέγγιση της λογοτεχνίας-Τεχνικές διδασκαλίας</i>	<i>26</i>
<i>Η αποσπασματικότητα και ο ρόλος της: καταργείται η αξία της διαθεματικότητας;....</i>	<i>28</i>
Μεθοδολογικό πλαίσιο	
Μεθοδολογική Προσέγγιση: Βασικά χαρακτηριστικά	31
Ερευνητικό υλικό.....	31
Σκοπός και στόχοι έρευνας.....	32
Ανάλυση περιεχομένου.....	32
Ερευνητικά ερωτήματα.....	33

Παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων	33
Τελικές κατηγορίες ταυτότητας	33
<i>Γνωστική</i>	33
<i>Διαδικτυακή</i>	33
<i>Εθνική</i>	33
<i>Ετερότητας</i>	34
<i>Θρησκευτική</i>	35
<i>Ιδεολογική</i>	35
<i>Κοινωνική</i>	35
<i>Περιβαλλοντική</i>	36
<i>Πολιτισμική</i>	36
<i>Σεξουαλικού προσανατολισμού</i>	36
<i>Φύλου</i>	37
Παρουσίαση δεδομένων και συζήτηση	
Κατηγοριοποίηση και συζήτηση αποτελεσμάτων ανάλυσης περιεχομένου	38
Νόμος 1566/85	38
Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. (γενικό μέρος)	43
Δ.Ε.Π.Π.Σ. (λογοτεχνία Γυμνασίου)	47
Α.Π.Σ.(λογοτεχνία Γυμνασίου)	52
Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Αθήνα 2011)	56
Διδακτικό υλικό	61
<i>Θεματικές ενότητες Κειμένων Α' Γυμνασίου</i>	61
<i>Θεματικές ενότητες Κειμένων Γ' Γυμνασίου</i>	66
<i>Περιεχόμενο κειμένων Α' Γυμνασίου</i>	71
<i>Περιεχόμενο κειμένων Γ' Γυμνασίου</i>	86
<i>Βιβλίο εκπαιδευτικού</i>	103
<i>Βιβλίο εκπαιδευτικού Α' Γυμνασίου</i>	103
<i>Βιβλίο εκπαιδευτικού Γ' Γυμνασίου</i>	127
Γενικά συμπεράσματα-Προτάσεις	154
Βιβλιογραφικές αναφορές	162

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ανιχνεύσει τα είδη ταυτότητας που διαμορφώνουν οι μαθητές μέσα από τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο.

Στο **Θεωρητικό Πλαίσιο** επιχειρείται η **Θεωρητική Προσέγγιση του Ζητήματος της Ταυτότητας** και καταγράφονται τα στοιχεία που αφορούν **Το μάθημα της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο**. Στην πρώτη ενότητα, η έννοια «ταυτότητα» προσεγγίζεται ως μια διαδικασία εν εξελίξει κατά την οποία διαμορφώνονται και μεταπλάθονται οι ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά του ατόμου. Ειδικά για τους εφήβους, είναι απαραίτητο να περάσουν μέσα από μια περίοδο εξερεύνησης (moratorium) ώστε να καταλήξουν να διαμορφώσουν μια ταυτότητα που να διέπεται από συνοχή. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο διαμεσολαβείται ο Εαυτός και οι Άλλοι. Η ταυτότητα του ατόμου είναι ατομική, διότι καθορίζει τη διαφορετικότητά του, ωστόσο είναι ταυτόχρονα και συλλογική, διότι ορίζει και τα σημεία σύμπτωσης ή ταύτισης με την υπόλοιπη κοινότητα ώστε το άτομο να γίνει αποδεκτό. Το πλήθος των μηνυμάτων και η συνύπαρξη πολλών πολιτισμών που καταργεί τα εδαφικά όρια καθιστούν την κοινότητα ή τις κοινότητες πλουραλιστικές. Συνεπώς, η σχέση ανάμεσα στην ταυτότητα και τον πολιτισμό πρέπει να είναι διαλεκτική ώστε η πρόσληψη νέων εμπειριών να λειτουργεί ως προϋπόθεση για την υιοθέτηση ή αναθεώρηση στοιχείων που αποτελούν την ιδιοσυστασία του προσωπικού κώδικα συμπεριφοράς των ατόμων. Το σχολείο αποτελεί το μέσο, δια του οποίου ο έφηβος μορφοποιεί την ταυτότητά του, κωδικοποιώντας συμπεριφορές ανεκτές από την κοινότητα. Στην επόμενη ενότητα, **Το μάθημα της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο**, επιχειρείται αρχικά μια αναδρομή στην πορεία που ακολούθησε η διδασκαλία της λογοτεχνίας στο ελληνικό σχολείο. Είναι αλήθεια πως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εισάγεται το μάθημα της λογοτεχνίας στη σχολική τάξη, συναγωνιζόμενο τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών και των Μαθηματικών. Ο στόχος είναι, κυρίως, να διαπαιδαγωγηθούν οι μαθητές και να σωφρονιστούν. Σήμερα είναι αποδεκτό ότι η οικείωση με το κείμενο δεν εξασφαλίζει τη μία και μοναδική ερμηνεία ούτε ότι η λογοτεχνία νομιμοποιεί οποιαδήποτε μαρτυρία για την κοινωνία κατά τρόπο ιστορικό. Ωστόσο, η γνώση του κοινωνικοϊστορικού πλαισίου παρέχει βοήθεια για την κατανόηση του κειμένου, όταν αυτή προκύπτει ως προϊόν δημιουργικής ερμηνείας από τον αναγνώστη (θεωρία πρόσληψης). Υπάρχει, δηλαδή, από τη μια πλευρά ο ορίζοντας προσδοκίας του κειμένου και από την άλλη ο ορίζοντας εμπειρίας του αναγνώστη. Σ' αυτό το πλαίσιο

νοείται η πρόταση αξιοποίησης της «πολιτισμικής πρακτικής» για την «κριτική κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμικών αξιών» (πολιτισμική ερμηνευτική) ώστε να στοχεύσουμε στην εξασφάλιση της «ηθικής του πλουραλισμού» μέσα από την ανασυγκρότηση της εμπειρίας. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Αθήνα, 2011) δίνει έμφαση στην ικανότητα παρουσίασης προσωπικής άποψης, επανατοποθετεί την ανάγνωση ολόκληρων έργων στη σωστή τους θέση ενάντια στο πνεύμα της αποσπασματικότητας που κυριαρχεί στα σημερινά βιβλία και ακυρώνει την ιστορική διάταξη της ύλης στο ανθολόγιο της Γ΄ Γυμνασίου η οποία στόχευε να τονίσει την ιστορική συνέχεια. Τέλος, η διαθεματικότητα και η μαθητοκεντρική προσέγγιση φαίνεται να αποτελούν τους κύριους άξονες για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας της λογοτεχνίας διότι υποστηρίζουν τη διαμόρφωση κριτικής στάσης και την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης.

Στο **Μεθοδολογικό Πλαίσιο** γίνεται καταγραφή των χαρακτηριστικών στοιχείων της μεθοδολογικής προσέγγισης που ακολουθείται. Το ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων είναι αυτό της Ανάλυσης Περιεχομένου (Content Analysis) ενώ το ερευνητικό υλικό περιλαμβάνει τα εξής: τον Νόμο 1566/85, το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (στο εξής: Δ.Ε.Π.Π.Σ.), τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (στο εξής: Α.Π.Σ.), το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, τα διδακτικά εγχειρίδια (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου για τις Α΄ και Γ΄ τάξεις: θεματικές ενότητες και περιεχόμενο αυτών) και το βιβλίο του εκπαιδευτικού (για τις αντίστοιχες τάξεις). Η έρευνα αφορά μαθητές Γυμνασίου, διότι βρίσκονται στη φάση διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους, καθώς προχωρούν προς το στάδιο αφαιρετικής σκέψης ώστε να είναι ικανοί να ερμηνεύουν ιδέες, στάσεις, αξίες, χωρίς απαραίτητα τη διαμεσολάβηση από την εμπειρική διαπίστωση. Τα ερευνητικά ερωτήματα έχουν να κάνουν με τα είδη ταυτότητας που διαμορφώνουν οι μαθητές και με τη συχνότητα εμφάνισής τους στο ερευνητικό υλικό. Οι τελικές κατηγορίες ταυτότητας είναι οι εξής: γνωστική, διαδικτυακή, εθνική, ετερότητας, θρησκευτική, ιδεολογική, κοινωνική, περιβαλλοντική, πολιτισμική, σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου. Ακολουθεί η παρουσίαση των ερευνητικών δεδομένων και η εξαγωγή συμπερασμάτων. Τελικός στόχος είναι η αναμόρφωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, των σχολικών εγχειριδίων και του βιβλίου για τον εκπαιδευτικό.

Στην ενότητα **Παρουσίαση Δεδομένων και Συζήτηση** επιχειρείται αναλυτική παρουσίαση των δεδομένων, όπως ανιχνεύονται στο ερευνητικό υλικό, και εποπτική

παρουσίασή τους σε γράφημα. Ο Νόμος 1566/85 δίνει προτεραιότητα στην κοινωνική ταυτότητα, ενώ τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. τονίζουν την ιδεολογική και πολιτισμική ταυτότητα. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών δίνει προτεραιότητα στην ιδεολογική ταυτότητα (αιτιολόγηση στάσεων ζωής). Σε σχέση με το διδακτικό υλικό: με βάση τις θεματικές ενότητες των κειμένων κυριαρχούν η ιδεολογική και πολιτισμική ταυτότητα για τις τάξεις Α΄ και Γ΄ Γυμνασίου, αντίστοιχα: στο περιεχόμενο των κειμένων κυριαρχούν η πολιτισμική και κοινωνική ταυτότητα αντίστοιχα, επίσης. Για το βιβλίο του εκπαιδευτικού και στην Α΄ και στη Γ΄ Γυμνασίου κυρίαρχη φαίνεται να είναι η γνωστική ταυτότητα (γνώση και για τις ποικίλες εκφάνσεις της ζωής και για τα τεχνικά στοιχεία της λογοτεχνίας).

Στην τελευταία ενότητα **Γενικά συμπεράσματα-Προτάσεις** συζητούνται όλα τα είδη ταυτότητας που εμφανίζονται στο ερευνητικό υλικό και τα βασικά σημεία, στα οποία δίνουν έμφαση. Επίσης, τίγονται τα σημεία που δεν καλύπτονται επαρκώς: π.χ. η ταυτότητα σεξουαλικού προσανατολισμού, η οποία κάνει αναφορά μόνο στον εξιδανικευμένο έρωτα. Ακόμη, η εθνική ταυτότητα η οποία τροφοδοτείται με την ιδέα της ιστορικής συνέχειας ή η ιδεολογική ταυτότητα που ζητάει τη διαμόρφωση κριτικής στάσης, αλλά όχι σε σχέση με σύγχρονα πολιτικά προβλήματα. Εκείνο που αναμένεται είναι η κατάργηση της αποσπασματικότητας ώστε να αναδειχθεί η αξία της διαθεματικότητας και της διαμόρφωσης κριτικής και αξιολογικής προσέγγισης της ερευνητικά ανακαλυμμένης γνώσης. Αυτόν τον ρηξικέλευθο βηματισμό κάνει το νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) αρκεί να μην υπονοείται πως η αξιοποίηση των προοπτικών και των δυνατοτήτων ενός τέτοιου Προγράμματος Σπουδών εξαρτάται μόνο από την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού.

Σ' αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη, Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων για τη συμβολή του κατά τη συγγραφή της παρούσας εργασίας. Επίσης, εκφράζω τις ευχαριστίες μου στα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής για την υποστήριξή τους, την κα. Σμαράγδα Παπαδοπούλου-Μανταδάκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, και την κα. Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, επίκουρη καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Ιωαννίνων. Τέλος, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ολόθερμα τους συμφοιτητές και

συμφοιτήτριες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών με τους οποίους πορεύτηκα σ' αυτό το ταξίδι.

Θεωρητικό πλαίσιο

“He allowed himself to be swayed by his conviction that human beings are not born once and for all on the day their mothers give birth to them, but that life obliges them over and over again to give birth to themselves.”

Gabriel García Márquez, *Love in the Time of Cholera*

Θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της ταυτότητας

Η διαμόρφωση της ταυτότητας θεωρείται ως μια διαδικασία δυναμική. Αυτό συνεπάγεται πως δεν παγιώνεται σε μια δεδομένη στιγμή στην πορεία της ζωής του ατόμου, αλλά υπόκειται σε διαρκή αναθεώρηση (Head, 2000:158). Σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι η αναθεώρηση δεν συνειδητοποιείται παρά μόνον όταν διαπιστώνονται τα αποτελέσματα στον κώδικα αξιών του ατόμου και, συνεπώς, στη συμπεριφορά του. Η ταυτότητα είναι, επομένως, «ρευστή και πολυδιάστατη» και θεωρείται αποδεκτό το άτομο να φέρει πολλές ταυτότητες ταυτόχρονα, οι οποίες ερμηνεύονται ανάλογα με τις χωροχρονικές συνθήκες στις οποίες δρα το υποκείμενο (Κοκοσαλάκης, 2004:68).

Πρόκειται για «ένα συνεκτικό σύνολο ιδιοτήτων ή και ιδεών με μια κεντρική ιδέα – σκοπό ζωής που εσωτερικεύει το άτομο». Έτσι, η ταυτότητα για το άτομο λειτουργεί «ως καθρέφτης για τον εαυτό του», αλλά και ως αναγνωριστικό σημάδι για το πώς βλέπουν οι άλλοι αυτήν την «ταυτότητα», αν δηλαδή συγκλίνει ή αποκλίνει από το σύνολο ή την ομάδα (Βακαλιός, 2004:204-5).

Η έννοια «ταυτότητα»

Για τον προσδιορισμό της έννοιας αξίζει να εστιάσουμε σε δύο σημεία: αν γεννιόμαστε με την εγγενή προδιάθεση να αναπτύξουμε μηχανισμούς διαμόρφωσης ταυτότητας μέσα από την αλληλεπίδραση με τους «άλλους» (Rossiter, 2007:208-9) ή αν το άτομο βρίσκει την ταυτότητα εντός του, αποκομμένο από κάθε κοινωνική δικτύωση.

Το δεύτερο σημείο, μάλλον ντετερμινιστικά καθορισμένο, παγιώνει την «ταυτότητα» ως μόνιμη ιδιότητα για την οποία τα δρώντα υποκείμενα φέρουν την αποκλειστική ευθύνη, χωρίς όμως να έχει προηγηθεί η διαδικασία της αλληλεπίδρασης σε κοινωνικά πλαίσια. Μια τέτοια θεώρηση πολύ λίγη σχέση μπορεί να έχει με τον σκοπό της παρούσας έρευνας στο πλαίσιο της οποίας γίνεται αποδεκτό ότι το

κοινωνικό συγκείμενο με ό,τι αυτό περιλαμβάνει λειτουργεί ως πρόσφορο δίκτυο συναλλαγής σε κάθε τομέα.

Εκείνο που μπορεί να ειπωθεί είναι ότι με την έννοια «ταυτότητα» ορίζεται η ποιότητα των δρώντων υποκειμένων. Αυτό περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο διαμεσολαβείται ο Εαυτός και οι Άλλοι. Η κατανόηση του Άλλου και των συναισθημάτων του (empathy) διευκολύνει την κριτική σκέψη πάνω στην αποκτηθείσα εμπειρία, χωρίς ποτέ κανείς να χάνει τον Εαυτό του και πάντα συνειδητοποιώντας την υποθετική κατάσταση της εμπειρίας (the 'as if condition') (Gallo, 1989:100,111). Σύμφωνα με τους Ναυρίδη-Χρηστάκη (1997:305), «[...] η ταυτότητα γεννιέται μέσα από τη θεμελιακή αντιπαράθεση ανάμεσα στην [...] αποδοχή [...] των κοινωνικών κανόνων [...] και την αποδοχή της μοναδικότητας σε σχέση με όλους τους άλλους [...]. Είναι ο Άλλος που μου προσδίδει τη συνείδηση της ύπαρξης και αυτή η συνείδηση με διαφοροποιεί από αυτόν». Συνεπώς, υψηλός βαθμός γνώσης του Εαυτού συνεπάγεται αυτοεκτίμηση και κομψή διαχείριση των προβλημάτων, άρα, διαμόρφωση κώδικα στάσεων, αντιλήψεων, αξιών και-κυρίως-επιχειρηματολογίας (Gallo, 1989:98-99).

Αν εστιάσουμε στον παράγοντα που ενεργοποιεί τη διαμόρφωση της ταυτότητας, τότε είναι η διαμοιβή των υποκειμένων που κινητοποιεί αυτήν τη διαδικασία (Ναυρίδης-Χρηστάκης,1997:313· Taylor,2007:63). Αυτό σημαίνει υλοποίηση της διαδικασίας επιλογών κατά τα εφηβικά χρόνια (Head, 2000:20,23) η οποία τελεί υπό συνεχή εξέλιξη (Head, 2000:24· Waterman, 1999:592,604-5) καθώς συμβαίνει σε σχέση με μια κοινότητα που επίσης εξελίσσεται και στην οποία περικλείεται το υποκείμενο. Η συνδιαλλαγή είναι πιθανή όχι μόνο με τους παρόντες αλλά- μέσω του λόγου-και με τους απόντες μιας κοινότητας, ώστε η συνομιλία να προσφέρει τη δυνατότητα της εμπύθισης στην κοινότητα (Taylor, 2007:69). Μέσα από τη συνειδητοποίηση της ταυτότητας έχει επιτευχθεί η κατανόηση της πραγματικότητας (Zavalloni & Louis-Guerin, 1996:23).

Ταυτότητα: ατομική και συλλογική

Εκτός από τον «Εαυτό», ουσιαστικό στοιχείο της ταυτότητας θεωρείται και ο «Άλλος» (Zavalloni & Louis-Guerin, 1996:27). Η διαμόρφωσή της τοποθετείται κατά την περίοδο της νεαρής ηλικίας και εξασφαλίζεται η αίσθηση της συνέχειας σ' όλη τη διάρκεια της πορείας του ατόμου μέσα στον χρόνο (Λαγόπουλος, 2008:158).

Βεβαίως και είναι δυνατό να εξελίσσεται, συνεπώς να αλλάζει, αλλά στοιχεία της ταυτότητας που έχουν αποκτηθεί (π.χ. συνέπεια ατόμου ή όχι) θα συνεχίσουν να τη χαρακτηρίζουν (Erikson, 1968:45,50). Τα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την έννοια «ταυτότητα» είναι η περιγραφή του εαυτού, το πρόγραμμα για το μέλλον και μια αίσθηση προσωπικής αξίας (Head, 2000:83).

Ο Erikson (1968) θεωρεί πως η διαμόρφωση ταυτότητας είναι διαδικασία αναπόφευκτη που συμβαίνει κατά την εφηβεία. Είναι απαραίτητο για τους εφήβους να υπάρξει μια περίοδος εξερεύνησης (moratorium) ώστε να καταλήξουν να διαμορφώσουν μια ταυτότητα που να διέπεται από συνοχή. Αναγνωρίζει το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η κοινωνία, οι ψυχολογικοί και βιολογικοί/αναπτυξιακοί παράγοντες (Craig-Bray et al, 1988:174· Head ,2000:25,28-29,37) και πως η τελική ταυτότητα κατά το τέλος της εφηβείας περικλείει όλες τις σημαντικές ταυτοποιήσεις (identifications) της προηγούμενης ηλικιακής περιόδου, αλλάζοντάς τες σε ένα συνεκτικό όλον ('unique and reasonable whole') (Erikson, 1968:160-161). Εδώ το εξωτερικό/πολιτισμικό στοιχείο συνυφαίνεται με το εσωτερικό/προσωπικό ώστε αυτή η συσχέτιση να προκύπτει ως πλαίσιο για αυτοκατανόηση και έκφραση (Rossiter, 2007:212-3).

Σύμφωνα με τον Marcia (1966:551-552), κατά την ανάπτυξη ταυτότητας δύο διαδικασίες λαμβάνουν χώρα: πρώτη είναι η «ωφιστάμενη κρίση» κατά την οποία επιχειρείται συνδυασμός των γνώσεων του Εαυτού και των Άλλων. Δεύτερη έρχεται η «δέσμευση», η λήψη, δηλαδή, αποφάσεων από την πλευρά του εφήβου. Όταν η «δέσμευση» συμβαίνει χωρίς προηγουμένως να έχει προηγηθεί η «κρίση», τότε το άτομο αποτελεί απλώς προέκταση της προσωπικότητας των άλλων. Αντιθέτως, είναι πιο ισχυρή η ταυτότητα που αποκτήθηκε μέσα από την εξερεύνηση (exploration) και ακολούθησε η δέσμευση (commitment) (Waterman,1999:603).

Έννοιες βασικές που σχετίζονται με τη διαδικασία διαμόρφωσης ταυτότητας αποτελούν η αυτοαντίληψη (self-perception) και η αυτοεκτίμηση (self-esteem). Οι πεποιθήσεις, δηλαδή, του ατόμου για τον εαυτό του και η συνολική του άποψη για την αξία του εαυτού, ενέχουν το στοιχείο της αξιολόγησης η οποία γίνεται πάντα σε σύγκριση με τον «γενικευμένο Άλλο»¹. Η γλώσσα ως κώδικας επικοινωνίας και μεταφοράς μηνυμάτων αποτελεί τον δίαυλο για αυτήν αξιολόγηση (Μακρή-Μπότσαρη, 2001:22-23).

¹ Βλ. Mead (1969): 'generalisierte Andere'.

Συνεπώς, η συλλογική ταυτότητα αποκτάται από την τοποθέτηση του Εαυτού μέσα στην κοινότητα, «στα κοινωνικά και πολιτισμικά δίκτυα» (Λαγόπουλος, 2008:158). Έτσι, οριοθετείται ποιες αξίες της κοινότητας γίνονται αποδεκτές από το άτομο². Ισχυρή συλλογική ταυτότητα σημαίνει σθεναρό κώδικα αξιών και τρόπων συμπεριφοράς. Οι συλλογικές ταυτότητες αποκτώνται είτε με άμεση/έμμεση επαφή με την κοινωνία είτε θεσμικά: ο δεύτερος τρόπος είναι ο πιο ασφαλής και αποτελεσματικός ώστε να εδραιωθεί μια συλλογική ταυτότητα. Εδώ εντάσσεται το εθνικό σύστημα παιδείας ώστε να διαμορφώσει ταυτότητες στη θετική τους εκδοχή («εμείς») και στην αρνητική τους («οι Άλλοι») (Τσαούσης, 2004:224). Αυτό εξυπηρετείται άριστα από τον λόγο ως «το κατεξοχήν συστατικό στοιχείο της ταυτότητας των κοινωνικών ομάδων» (Φραγκουδάκη, 1987:16).

Πάνω στη βάση αυτή, ο μηχανισμός της εκπαίδευσης είτε προσφέρει γνώση είτε αναπαράγει το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο ύπαρξης των ομάδων (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995:277), άρα προσανατολίζει προς κώδικες συμπεριφοράς ανεκτούς από την κοινότητα.

Ωστόσο, αξίζει να τονιστεί το παράδοξο που έρχεται στην επιφάνεια σχετικά με τα όσα έχουν σημειωθεί για την ατομική και συλλογική ταυτότητα³: Από τη μια μεριά, η απόκτηση ή η κατάκτηση ταυτότητας σημαίνει τη διαφορετικότητά μας, αλλά από την άλλη είναι ό,τι λέει η λέξη: ταυτοσημία και σύμπτωση με τους άλλους και την κοινότητα (Ναυρίδης-Χρηστάκης, 1997:170-171, 216).

Πολυπολιτισμική κοινωνία και κώδικας συμπεριφοράς

Η πλουραλιστική κοινωνία με το πλήθος των μηνυμάτων που εκπέμπει αποτελεί συνθήως άριστο έναυσμα για τον ενήλικα ώστε να αρχίσει να αναθεωρεί και να επεξεργάζεται στοιχεία της ήδη διαμορφωμένης ταυτότητάς του. Όμως, για τον έφηβο ή για το παιδί, χρειάζεται μια διαβάθμιση της ποιότητας και ποσότητας των νέων μηνυμάτων ('scaling') (Rossiter, 2007:216) ώστε μέσα από την πρόσβαση σε αξίες και ιδανικά να διαμορφώσει την ταυτότητά του. Αυτό δεν σημαίνει ότι η διαδικασία των «κρίσεων» δεν πρόκειται να τον αγγίξει, αλλά θα είναι έτσι διαμορφωμένη ώστε, μέσα από τα «πειράματά» του και τις συνακόλουθες επιλογές

² Βλ. Erikson, 1968:211: "self-identity emerges from experiences in which temporarily confused selves are successfully reintegrated in an ensemble of roles which also secure social recognition".

³ Αυτή η συλλογική ταυτότητα σημαίνει για τον Habermas 'καθολική ταυτότητα' ενώ για τον Taylor σημαίνει τη συγκρότηση 'επιμέρους ταυτοτήτων', αναγνωρίζεται, δηλαδή, το δικαίωμα στη διαφορά (Λαβράνου, 2003:173).

του, η εμπειρία να μην είναι γι' αυτόν καταστροφική ή τραυματική. Σημείο εκκίνησης αποτελεί ο πολιτισμός⁴ με ό,τι περιλαμβάνει αυτός ο όρος και με το βάρος που μπορεί να φέρει για μια κοινότητα. Η σχέση ανάμεσα στον πολιτισμό και την ταυτότητα πρέπει να είναι διαλεκτική ώστε το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί να προσφέρει στα δρώντα υποκειμένα την προοπτική της αυτοκατανόησης, της αυτοέκφρασης και της πρόσληψης νέων εμπειριών ως ενδεχομενικά μελλοντικά στοιχεία συστατικά της συμπεριφοράς τους (προσωπική ανάπτυξη) (Rossiter, 2007:212).

Οι πεποιθήσεις και τα πρότυπα που το άτομο ενστερνίζεται διαμορφώνουν έναν κώδικα αξιών, ο οποίος διέπει τη συμπεριφορά του (Head, 2000:141). Είναι με βάση αυτές τις αξίες ο τρόπος με τον οποίο θα ερμηνεύσει τις εμπειρίες γύρω του. Η ταυτότητα υποστασιοποιεί την έννοια του Εαυτού. Αυτή η έννοια λειτουργεί ως «εσωτερικό φίλτρο» το οποίο διυλίζει κάθε νέα εμπειρία. Η εμπειρία, πάλι, χάνει την αντικειμενική της υφή και γίνεται αρνητική ή θετική ανάλογα με την ταυτότητα του ατόμου (Μακρή-Μπότσαρη, 2001:27). Η συνεχής αλλαγή και εξέλιξη με βάση τη διαρκή ροή του χρόνου βοηθούν στη ρευστοποίηση των αξιών και προτύπων, τα οποία, όμως, είναι δυνατό να σταθεροποιηθούν σε συνάρτηση με τον χώρο όπου βιώνονται οι εμπειρίες μιας κοινότητας (Καψωμένος, 2008:31-32).

Σκοπός σχολείου: συνειδητοποίηση ταυτότητας

Σκοπός της εκπαιδευτικής προσπάθειας δεν είναι η δημιουργία μιας σταθερής και αμετάβλητης ταυτότητας (Rossiter, 2007:216-7· Sumara, 1998:209). Ο βασικός σκοπός της περιορίζεται στο να προσφέρει το κατάλληλο σημείο ως εφαλτήριο ερμηνείας και προσδιορισμού του κόσμου, να προσφέρει το εργαλείο βάσει του οποίου ο έφηβος θα αρχίσει να μορφοποιεί την ταυτότητά του ή θα μπορέσει να σκεφτεί το είδος του ατόμου που θα ήθελε να είναι⁵.

Αυτή η διαδικασία για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των μαθητών απαιτεί εκπαιδευτικούς, οι οποίοι οφείλουν να έχουν συνειδητοποιήσει την αξία της εγγραμματοσύνης τους σ' αυτόν τον τομέα: πώς σκέφτονται οι νέοι στην πορεία διαπραγμάτευσης της ταυτότητάς τους και πώς οι πολιτισμικές επιδράσεις παίζουν

⁴ Βλ. παρακάτω σ. 36.

⁵ Σύμφωνα με τον Head (2000:41)-και αντίθετα από τον Erikson- η κοινωνία δεν θεωρείται στατική αλλά ότι βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη, συνεπώς, το έργο των εφήβων είναι να βρουν έναν τρόπο να συμμετέχουν σε μια κοινωνική πραγματικότητα που διαρκώς αλλάζει. Δηλαδή, εδώ γίνεται εστίαση στην ευελιξία και προσαρμοστικότητα χωρίς αυτό να σημαίνει τροποποίηση της ταυτότητας του ατόμου κατά τρόπο αυθαίρετο.

σημαντικό ρόλο σ' αυτό (Rossiter, 2007:208). Κάτι τέτοιο, όμως, συνεπάγεται όχι μόνο εστίαση στο «τι» της εκπαίδευσης αλλά και στο «πώς». Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως αυτό που στην πράξη εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί είναι η θεσμικά κατοχυρωμένη εκπαιδευτική πολιτική του κράτους χωρίς οι ίδιοι να έχουν συμβάλει στη διαδικασία διαμόρφωσής της (Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, 1995:273).

“Quidquid recipitur, recipitur ad modum recipientis”

Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, I:75:5

Το μάθημα της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο

Με την κυβέρνηση Παπανδρέου στην Αθήνα το 1944 «αρχίζει να διαγράφεται ένας τρίτος δρόμος» στον τομέα της εκπαίδευσης: απόρριψη της εκπαιδευτικής πολιτικής του Μεταξά, όπως και απόρριψη της εαμικής ιδεολογίας που αφορούσε την εκπαίδευση (Νούτσος, 2003:28). Η παιδεία εστιάζει στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Ως αντικείμενο διδασκαλίας, η λογοτεχνία στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα «προσαρμόστηκε στους σκοπούς της αγωγής και ειδικά σ' αυτόν της ηθικοποίησης» (Φρυδάκη, 1999:167).

Λογοτεχνία στην ελληνική εκπαίδευση: ιστορική αναδρομή

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (1884) καθιερώνεται η διδασκαλία της νέας ελληνικής λογοτεχνίας στις τρεις τάξεις του ελληνικού σχολείου. Ο σκοπός της διδασκαλίας της είναι γλωσσικός, φρονηματιστικός, παιδευτικός, μορφωτικός και πολιτιστικός (Λαμπράκη, 1989:103· Τόγιας, 1988:133α'τ.). Σύμφωνα με τον Καγιαλή (1994:71), η λογοτεχνία έχει αναλάβει τον ρόλο «να προωθεί ένα πλέγμα αντιλήψεων περί έθνος, πολιτικής, αισθητικής και ηθικής» ώστε να καταντά «μια σωφρονιστική μηχανή». Αρχές 20^{ου} αιώνα (1909) το μάθημα εισάγεται και στο Γυμνάσιο. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ώρες διδασκαλίας του αποτελούν μόλις το 1/3 των ωρών διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών, συνεπώς η μορφή της Μέσης Εκπαίδευσης είναι μάλλον «κλασικίζουσα» (Πάτσιου, 1999:286· Τόγιας, 1988:25,455α'τ.). Χρειάζεται να

φτάσουμε μέχρι την περίοδο του 1909-1929 ώστε το μάθημα των Νέων Ελληνικών να γίνει ισοδύναμο και ισότιμο με τα μαθήματα των Αρχαίων και των Μαθηματικών. Σύμφωνα με τον Τόγια (1988:107κ.ε.,322,368), αξίζει να αναφερθεί το Νομοσχέδιο Μίληση (1877) διότι πρόκειται για τη ρηξικέλευθη καινοτομία της διδασκαλίας νεοελληνικών κειμένων με ειδικά βιβλία, τα Νεοελληνικά Αναγνώσματα. Επίσης, το Νομοσχέδιο Θεοτόκη (1890) συνιστά την πρώτη επίσημη προσπάθεια για εισαγωγή της διδασκαλίας των νεοελληνικών κειμένων στο Γυμνάσιο. Το νομοσχέδιο του 1913 επεκτείνει τη διδασκαλία των κειμένων σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου αλλά και κάνει στροφή προς τον νεότερο και σύγχρονο κόσμο. Ωστόσο, έχει επισημανθεί ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας του μαθήματος αφού δεν διδάσκεται λογοτεχνία, αλλά νεοελληνική λογοτεχνία (Καγιαλής,1994:70).

Λογοτεχνία: μέρος κοινωνικής πρακτικής;

Αν θεωρήσουμε τη λογοτεχνία ως ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας, τότε ο λογοτέχνης θεωρείται ως παθητικός φορέας του οποίου ο διαμεσολαβητικός ρόλος περιορίζεται απλώς στην πραγμάτωση της αντανάκλασης του κοινωνικού πλαισίου. Αυτή η διαδικασία που ενέχει το στοιχείο της παθητικότητας καταργεί την αξία της συνδιαλλαγής και της επικοινωνίας ανάμεσα στον διαμεσολαβητή, το διαμεσολαβημένο αντικείμενο και τους αποδέκτες του μηνύματος της διαμεσολάβησης.

Αντίθετα, αν υποθέσουμε ότι η λογοτεχνία διαμεσολαβεί τα κοινωνικά αντικείμενα (πρόκειται δηλαδή για αντικείμενα αναφοράς), τότε ο λογοτέχνης νοείται ως ενεργό δρών υποκείμενο, το οποίο προσπαθεί να κατανοήσει την κοινωνική πρακτική μέσα από το δικό του σύμπαν (Hall, 1990:64). Το λογοτεχνικό έργο παρουσιάζεται ως ένα «δημιουργημένο αντικείμενο, το οποίο εξετάζουμε αναδρομικά, και μια εμπειρία την οποία βιώνουμε» (Hawthorn, 1995:206). Από αυτήν την άποψη, δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι η λογοτεχνία νομιμοποιεί οποιαδήποτε μαρτυρία για την κοινωνία κατά τρόπο ιστορικό, αλλά πως η γνώση του κοινωνικοϊστορικού πλαισίου παρέχει μόνο βοήθεια για την κατανόηση του κειμένου-ειδικά, όταν έχει παραχθεί σε διαφορετικές κοινωνίες και διαφορετική ιστορική περίοδο(Φραγκουδάκη,1987:42). Σύμφωνα με τη θεωρία της πρόσληψης (Jauss, 1995⁶) απελευθερώνονται και ο δημιουργός και ο αποδέκτης του έργου από τέτοιες συμβάσεις. Εξάλλου, η ίδια η

⁶ Βλ. επόμενη υποενότητα: ***Η πρόσληψη και η ερμηνεία.***

λογοτεχνική γλώσσα «παραβιάζει τους κανόνες με στόχο το ατομικό ύφος και την επικοινωνία στο επίπεδο της εσωτερικής εμπειρίας και των αισθημάτων» (Φραγκουδάκη, 1987:92).

Η πρόσληψη και η ερμηνεία

Η «πρόσληψη», ως όρος τεχνικός, εμφανίζεται μετά το 1950. Σύμφωνα με τη θεωρία της πρόσληψης, δεν υπάρχει αυθύπαρκτα αυθεντικό νόημα σε ένα κείμενο παρά αυτό προκύπτει ως «ζητούμενο μιας παραγωγικής κατανόησης» (Jauss, 1995:112). Πρόκειται για επικοινωνία, η οποία συντελείται διαδραστικά ανάμεσα στον συγγραφέα, τον παραλήπτη και το έργο. Αναγνωρίζονται, δηλαδή, δύο διαστάσεις: η μία, αυτή της καθοριστικής επίδρασης του κειμένου ώστε το νόημα να πραγματώνεται με συγκεκριμένο τρόπο. Και η άλλη, αυτή της πρόσληψης ώστε ο αναγνώστης του κειμένου να καθορίζει ενεργητικά το πώς εν τέλει πραγματώνεται η σημασία του κειμένου. Με άλλα λόγια, η πρόσληψη έρχεται ως αποτέλεσμα της εμπειρίας, καθώς το προσλαμβανόν υποκείμενο δεξιώνεται το λογοτεχνικό έργο. Χρησιμοποιώντας τεχνικούς όρους, εδώ γίνεται λόγος για τον ορίζοντα προσδοκίας (πρωτογενής κώδικας) του κειμένου και τον ορίζοντα εμπειρίας (δευτερογενής κώδικας), τον οποίο φέρνει ο αναγνώστης (Jauss, 1995:94,120).

Ως συμπέρασμα από όσα προηγήθηκαν έρχεται η διαπίστωση ότι, εφόσον το κείμενο αποτελεί σημείο συνάντησης για συγγραφέα και αναγνωστικό κοινό, τότε αυτή η συνδιαλλαγή είναι ενεργητική και μπορεί να χαρακτηριστεί ως επικοινωνία. Αν η μοναδική ερμηνεία αποτελεί τον κύριο στόχο αυτής της συνδιαλλαγής, τότε αναιρείται ο χαρακτηρισμός της ως «επικοινωνία».

Η εγκυρότητα στην ερμηνεία ή στις εκδοχές της ερμηνείας, με άλλα λόγια, νομιμοποιεί και υποστασιοποιεί τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο κείμενο και το υποκείμενό του-χωρίς να θεωρείται ούτε ότι το κείμενο με «τις δικές του εσωτερικές λειτουργίες παράγει μόνο του τον εαυτό του» ούτε ότι είναι «προϊόν εξωτερικών μόνο λειτουργιών και διαδικασιών» (Πεσκετζή, 1999:153). Η ποιότητα αυτής της σχέσης εξασφαλίζει την οικείωση με το κείμενο όχι για να πετύχουμε τη μία και μοναδικά σωστή αποκωδικοποίησή του⁷ αλλά «για να μάθουμε να το ρωτάμε καλύτερα» (Φρυδάκη, 1999:173). Έτσι, μέσα από τα λογοτεχνικά έργα είναι δυνατό να

⁷ Βλ. Iser, 1978:22: [...] the traditional form of interpretation, based on the search for a single meaning, set out to instruct the reader; consequently, it tended to ignore both the character of the text as a happening and the experience of the reader that is activated by this happening.

καταστούν τα άτομα ικανά να κατανοούν και να δρουν μέσα στον κόσμο μέσα από τη διεύρυνση των εμπειριών που προσφέρει η λογοτεχνία (Hawthorn, 1995:215· Sumara, 1998:205-206).

Συναφής με τα παραπάνω παρουσιάζεται και η πρόταση αξιοποίησης της «πολιτισμικής πρακτικής» ως μέσου για την «κριτική κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμικών κατηγοριών, αναπαραστάσεων, διακρίσεων και αξιών» (πολιτισμική ερμηνευτική). Με βάση αυτό, καταφέρνουμε να συγκροτήσουμε την κοινωνική μας ταυτότητα και να εξασφαλίσουμε ως μέρος της πρακτικής μας την «ηθική του πλουραλισμού» και τη «διαπολιτισμική συνείδηση» (Πασχαλίδης, 1999:322). Προκύπτει, συνεπώς, πως η αναγνωστική πρακτική ισοδυναμεί με κοινωνική πρακτική, πως γίνεται προσπάθεια αποκωδικοποίησης του αξιακού συστήματος του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου και πως έτσι επιχειρείται η αυτοαναφορική ερμηνεία του δρώντος υποκειμένου-αναγνώστη που συνδιαλέγεται με το κείμενο.

Εδώ αναδύεται ο προβληματισμός αν είναι η ερμηνεία του κειμένου, τελικά, υποκειμενική αυθαιρεσία. Σύμφωνα με τον Iser (1978:23-24), αν και το ίδιο το κείμενο δεν μπορεί ποτέ να ασκήσει ολοκληρωτικό έλεγχο σε σχέση με το πώς θα προσληφθεί και πώς θα ερμηνευθεί, άρα πώς θα ανταποκριθεί ο αναγνώστης, ωστόσο είναι, πάλι, το ίδιο το κείμενο που μέσα από τις δομές του καθοδηγεί τη διαδικασία κατανόησης ώστε να προκύψει ένα πρίσμα (πολυ)πραγματώσεων του νοήματος με τελική κατάληξη την ανασυγκρότηση της εμπειρίας ('restructuring of experience'). Πρόκειται, δηλαδή, για δύο διαφορετικές εκδοχές: Η θεωρία της αισθητικής ανταπόκρισης (theory of aesthetic response) έχει τη βάση της στο κείμενο ενώ η θεωρία της πρόσληψης (theory of reception) ξεκινά από τον αναγνώστη. Η ερμηνεία, δηλαδή, παράγει τα πλαίσια μέσα στα οποία πορεύεται για να δια φωτίσει, κι επειδή υπάρχουν εκδοχές ερμηνείας, γι' αυτό και δεν υπάρχει η ερμηνεία. Οι εκδοχές προκύπτουν από την προσπάθεια χαρτογράφησης (charting, mapping) της πραγματικότητάς μας στον πλουραλισμό των κόσμων ώστε να προκύψει η κατανόηση, η αυτό-κατανόηση και ο έλεγχος ως τρόποι προσέγγισης του ανέφικτου, του μη υπαρκτού ακόμη στα δικά μας μάτια (Iser, 2000:11,145,154,156).

Λογοτεχνία ως ιδεολογία, σκέψη, κριτική και μέσο επικοινωνίας

Αυτό το πλαίσιο που φέρει το κείμενο γύρω του αποτελεί το σημείο αναφοράς για τον μαθητή⁸ (Στόγιος, 2008:236). Τούτο σημαίνει πως ο μαθητής αρχίζει να διαπραγματεύεται σε γνωστικό και συναισθηματικό, κυρίως, επίπεδο ό,τι αποτελεί τον ηθικό κώδικα που ορίζει την ταυτότητα⁹. Όταν οι προσδοκίες αρχίζουν να διασταυρώνονται¹⁰, τότε η λογοτεχνική συναλλαγή είναι δυνατή και διευκολύνεται η διαλογικότητα ανάμεσα στο κείμενο και τον αποδέκτη (Ιακωβίδου, 2008:141).

Το εργαλείο¹¹, το οποίο γίνεται πραγματικά διάυλος επικοινωνίας είναι η γλώσσα η λογοτεχνική, γλώσσα-όμως- η οποία μπορεί να «εκφράζει και να διαμορφώνει ιδεολογίες, στάσεις και γενικώς υποκειμενικότητες» (Χατζησαββίδης, 1999:107)¹².

Η ιδιαιτερότητα, ωστόσο, του λογοτεχνικού λόγου έγκειται στο ότι η «σημαίνουσα πρακτική» του κειμένου προσδιορίζεται από την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στον δημιουργό και τον αποδέκτη του έργου. Είναι σαφές, λοιπόν, πως η «προθετικότητα» του έργου δεν αντιστοιχεί εξισωτικά προς την «αποδεκτότητα» του αναγνώστη, και η σχέση είναι χαλαρή (Χατζησαββίδης, 1999:113). Επιπλέον, αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η ερμηνεία συμβαίνει στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, τότε είναι αυτές οι συνθήκες που θα καθορίσουν την ιδιαίτερη ερμηνεία καθενός από τους μαθητές, οι οποίοι αποτελούν μέλη μιας ομάδας, άρα προβάλλουν την εικόνα του εαυτού τους και τη θέση τους στην τάξη (Αποστολίδου, 1999:341).

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Γυμνασίου

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. και το Α.Π.Σ. δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως: Φ.Ε.Κ. τεύχος Β' αρ. φύλλου 303/13-03-2003. Εδώ καθορίζονται: α) το γενικό μέρος και β) γενικοί σκοποί και ειδικοί στόχοι των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. για όλα τα μαθήματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

⁸ Η χρήση μόνο του αρσενικού ονόματος «μαθητής»(αντί για: «μαθητές και μαθήτριες») γίνεται εντελώς συμβατικά και για οικονομία χώρου. Φυσικά και ο όρος περικλείει το σύνολο των παιδιών που φοιτούν στο γυμνάσιο και δεν υποδηλώνεται σεξιστική χρήση του .

⁹ Βλ. Δεληκάρη, 2004:332 όπου παρουσιάζεται η λογοτεχνία ως μηχανισμός μέσα από τον οποίο τελείται η διαδικασία συνεχούς αναζήτησης ταυτότητας μέσα από αυτοσκοπέυση και ετεροσκοπέυση.

¹⁰ Για να θυμηθούμε εδώ τον «αστορικό ορίζοντα του ερμηνευτή» του Jauss (1995:104).

¹¹ Ο λόγος ως εργαλείο: αποκαλύπτει και εμπλουτίζει τις σχέσεις των ανθρώπων και των πολιτισμών (Βέικου, 2004:448). Η γλώσσα: ως κοινωνικό-επικοινωνιακό προϊόν και ενέργεια, ως πολιτιστικό προϊόν και φορέας πολιτισμού-παιδείας, ως βιολογικό φαινόμενο, ως βιωματικό γεγονός (Γούτσος, 2004:532).

¹² «[...] τη βαθιά μας υποκειμενικότητα [...] την εκφράζουν η λογοτεχνία, η ποίηση, η ζωγραφική, η γλυπτική. Για να κατανοήσουμε την ταυτότητά μας πρέπει να ρωτήσουμε όχι μόνον τις επιστήμες αλλά και τις τέχνες» (Βακαλιός, 2004:191).

α) Γενικό μέρος: Γενικός σκοπός του σχολείου είναι να δημιουργήσει προσωπικότητες με «στέρεες ηθικές αρχές και ισχυρή αυτοαντίληψη» ενώ παράλληλα οφείλει να ικανοποιεί τις συναισθηματικές και νοητικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του μαθητή. Ανάμεσα στα άλλα πρέπει να διατηρείται «η κοινωνική συνοχή με την καλλιέργεια κοινών στάσεων και αξιών». Η διαμόρφωση της ταυτότητας του Ευρωπαίου πολίτη είναι ένα από τα ζητούμενα στον βαθμό που δεν αποτελεί εμπόδιο για τη «διατήρηση της εθνικής μας ταυτότητας και της πολιτισμικής μας αυτογνωσίας».

Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι η δημιουργία «υπεύθυνων και ενεργών πολιτών» οι οποίοι θα αντιμετωπίζουν με «επιτυχία τα προβλήματά τους».

β) Γενικοί σκοποί και ειδικοί στόχοι των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. νεοελληνικής λογοτεχνίας για το Γυμνάσιο: «ενδυνάμωση της μορφωτικής επάρκειας, επικοινωνιακής ικανότητας και συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών μέσα από την ανάγνωση, κατανόηση και ερμηνεία αξιόλογων έργων σημαντικών ελλήνων και ξένων λογοτεχνών». Στα προσδοκώμενα αποτελέσματα συγκαταλέγονται η ενεργητική αξιοποίηση της γνώσης από την πλευρά των μαθητών, η διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντι σε σοβαρά ζητήματα, η αναγνώριση της ισοτιμίας των ανθρώπων/πολιτισμών, και η συνειδητοποίηση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του ελληνικού λόγου και πολιτισμού. Οι τρόποι προσέγγισης της γνώσης είναι οι εξής: διερεύνηση και ανακάλυψη, βιωματική προσέγγιση γνώσης, χρήση εποπτικού υλικού, συζήτηση-διάλογος, αφήγηση, ομαδοσυνεργατικές μορφές διδασκαλίας¹³.

Οι σκοποί και οι στόχοι είναι «κλιμακούμενοι κατά τάξη», κάτι που σημαίνει ότι οι έννοιες επανέρχονται σε κάθε τάξη αλλά φωτίζονται και προβάλλονται περισσότερο έντονα ώστε η διερεύνηση να προχωρά σε βάθος. Η επιλογή των κειμένων γίνεται με κριτήρια λογοτεχνικά.

Στις Α΄ και Β΄ τάξεις Γυμνασίου υπάρχουν 13 θεματικές ενότητες των οποίων κέντρο αποτελεί ο άνθρωπος σε σχέση με τη φύση, την κοινωνική ζωή, την παράδοση, εθνική φυσιογνωμία, ιστορική συνέχεια, σύγχρονα προβλήματα και αξίες. Στη Γ΄ τάξη γίνεται ιστορική-γραμματολογική διάταξη των κειμένων. Εκτός από συγκεκριμένες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες που αναμένεται να αποκτήσουν οι μαθητές, προτείνονται ενδεικτικά και κάποιες θεμελιώδεις έννοιες ώστε τα θέματα να ιδωθούν διαθεματικά.

¹³ σ. 3795 του Φ.Ε.Κ.

Οι ειδικοί σκοποί του Προγράμματος Σπουδών προβλέπουν τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές να καταστούν ικανοί να προσλαμβάνουν το λογοτεχνικό κείμενο ως έργο τέχνης και να κατανοούν την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής γλώσσας, να συμμετέχουν συναισθηματικά και να ερμηνεύουν τη λογοτεχνία δημιουργικά, ενώ παράλληλα εξασκούν τις καλλιτεχνικές τους δεξιότητες. Τα Α.Π.Σ. περιλαμβάνουν, επίσης, εκτός από τις θεματικές ενότητες, ενδεικτικές δραστηριότητες και διαθεματικά σχέδια εργασίας.

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο (Αθήνα 2011)

Το νέο πρόγραμμα σπουδών για το επιστημονικό πεδίο της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο έχει παραχθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «NEO ΣΧΟΛΕΙΟ»¹⁴. Περιλαμβάνει τη σκοποθεσία και τις δεξιότητες που αναμένεται να αποκτηθούν από τους μαθητές, προσδιορίζει το εκπαιδευτικό υλικό σε σχέση με το ζήτημα των ανθολογίων, επαναπροσδιορίζει την αξία της ιστορικότητας της λογοτεχνίας και της χρήσης τεχνολογίας στο Πρόγραμμα Σπουδών. Επίσης, εστιάζει στη μεθοδολογία η οποία είναι μαθητοκεντρική και χρησιμοποιεί συγκεκριμένες παιδαγωγικές μεθόδους. Οι μαθητές καλούνται να ασχοληθούν με έναν κύκλο κειμένων «σε βάθος». Γι' αυτόν τον λόγο, καθιερώθηκαν οι τρεις διδακτικές ενότητες ανά έτος και ανά σχολική τάξη ως εξής:

Α΄ Γυμνασίου: Σχολική ζωή, Εικόνες της Ελλάδας στην ποίηση, Φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Β΄ Γυμνασίου: Πορτρέτα εφήβων, Ετερότητα στη λογοτεχνία, Θέατρο.

Γ΄ Γυμνασίου: Στάσεις ζωής σε ποιητικά κείμενα, Χιούμορ/σάτιρα, Άτομο και κοινωνία.

Τέλος, γίνεται λόγος για την αξιολόγηση στο μάθημα της λογοτεχνίας.

Το πρόγραμμα ξεκινά από κείμενα που είναι πιο κοντά στη σχολική ζωή των μαθητών και σε ανώτερες τάξεις. Συνεχίζει με θεματικές ενότητες που στέκονται στον τρόπο με τον οποίο γίνεται η διαμόρφωση «της υποκειμενικότητας των εφήβων αλλά και ενηλίκων», «ένα θέμα διαχρονικό και επίκαιρο, ιδιαίτερα σημαντικό για εφήβους που

¹⁴ NEO ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)- Νέο πρόγραμμα σπουδών, στους Άξονες Προτεραιότητας 1,2,3,-Οριζόντια Πράξη», με κωδικό MIS 295450 και ειδικότερα στο πλαίσιο του υποέργου 1: «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και οδηγών για τον εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών προσεγγίσεων», Αθήνα 2011.

βρίσκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης της δικής τους υποκειμενικότητας» (νέο Πρόγραμμα Σπουδών, 2011:78).

Σκοποθεσία και δεξιότητες: Από τους ουσιώδεις στόχους της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι «η κριτική αγωγή στον σύγχρονο πολιτισμό». Με σημείο εκκίνησης το παρόν και τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου κόσμου είναι δυνατή η διαμεσολάβηση της «υποκειμενικότητάς» μας μέσα από τη λογοτεχνία. Έτσι, ανάμεσα στις δεξιότητες που αναμένεται να αποκτηθούν είναι η ικανότητα παρουσίασης προσωπικής άποψης ολόπλευρα τεκμηριωμένης.

Το εκπαιδευτικό υλικό και το ζήτημα των ανθολογίων: Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών επανατοποθετεί την ανάγνωση ολόκληρων έργων στη σωστή της θέση. Ξεκινώντας από τις διαφορετικές ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας, άρα διαφορετικές ανάγκες για τους μαθητές από ό, τι ίσχυε στο παρελθόν, το ένα και μοναδικό εγχειρίδιο δεν μπορεί να αποτελεί πια την καθημερινή σχολική πρακτική. Κυρίως διότι το σχολικό ανθολόγιο δεν συνδιαλέγεται με τη λογοτεχνία, η οποία γράφεται σήμερα.

Η θέση της ιστορίας της λογοτεχνίας και η χρήση των Τ.Π.Ε. (Τεχνολογίες της Πληροφορίας και Επικοινωνίας): Το νέο πρόγραμμα σπουδών ακυρώνει την ιστορική διάταξη της ύλης στο ανθολόγιο της τρίτης γυμνασίου και προτείνει τον θεματικό/ειδολογικό τρόπο οργάνωσης. Η ιστορική διάταξη εξυπηρετεί τους σκοπούς μιας άλλης εποχής, η οποία είχε ανάγκη να τονίσει την ιστορική συνέχεια και να προβάλλει συνολικά τον νεοελληνικό πολιτισμό. Η ιστορική προσέγγιση της λογοτεχνίας του σήμερα δεν αγνοεί καταρχήν την ιστορικότητα του αναγνώστη-μαθητή. Κι έπειτα η ιστορική συνέχεια μπορεί να εξετάζεται μέσα από την «εναλλαγή της παράδοσης και της μεταβολής σε επίπεδο ατόμων, έργων, θεμάτων, ρευμάτων και ειδών». Η σημερινή εποχή οφείλει να ειδωθεί μέσα από το πρίσμα του σύγχρονου πολιτισμού, άρα οι Τ.Π.Ε. ως μέρος αυτού του πολιτισμού αποτελούν την ιδανική διαμεσολάβηση της λογοτεχνίας ώστε οι μαθητές να καταστούν «δραστήριοι παραγωγοί πολιτισμού» («δημιουργική γραφή», αξιοποίηση ασύγχρονης επικοινωνίας και ιστολογίων για τη συνεργασία των μαθητών, μεταγραφή λογοτεχνικού κειμένου σε υπερκείμενο κ.ά.).

Μαθητοκεντρική προσέγγιση και παιδαγωγικές μέθοδοι: Το λογοτεχνικό κείμενο αποτελεί τον τόπο, όπου συναντώνται οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες του αναγνώστη με τον συγγραφέα. Αποτελεί, επομένως, τη δικλείδα ασφαλείας για την «κατανόηση άλλων τρόπων ζωής εκτός του δικού μας». Οι μέθοδοι διδασκαλίας που προωθούν αυτό το κλίμα μέσα από την αξία της συνεργασίας και της ανάδειξης των

ενδιαφερόντων των μαθητών είναι η διδασκαλία σε ομάδες και η μέθοδος project. Μέσα από αυτούς τους δρόμους οι μαθητές γνωρίζονται μεταξύ τους και αναδεικνύουν τον αλληλοσεβασμό και την αλληλοκατανόηση σε υπέρτατους αξιακούς κώδικες. Ομοειδή ή ομόθεμα κείμενα συγκροτούν διδακτικές ενότητες. Κάθε ενότητα περνάει μέσα από τρεις φάσεις: πριν την ανάγνωση, κυρίως ανάγνωση και μετά την ανάγνωση. Τελικός στόχος είναι το μαθητικό κοινό να παράγει τον δικό του λόγο όχι «γύρω από τα κείμενα αλλά γύρω από το θέμα της διδακτικής ενότητας».

Αξιολόγηση: Σχετίζεται με ό,τι διδάχτηκαν και έκαναν οι μαθητές στην τάξη κατά τη διάρκεια του μαθήματος της λογοτεχνίας. Εκείνο που αξιολογείται είναι η προσωπική άποψη πάνω στο κείμενο ή στο θέμα της ενότητας, ενώ αποφεύγεται η αξιολόγηση που σχετίζεται με το σωστό ή το λάθος. Για να αποφευχθεί η αναπαραγωγή πρότυπων απαντήσεων καλό είναι οι μαθητές να εξετάζονται σε άγνωστο κείμενο στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

Διδακτική προσέγγιση της λογοτεχνίας-Τεχνικές διδασκαλίας

Σύμφωνα με το Α.Π.Σ., η ανάγνωση του κειμένου ορίζει την έναρξη της διδακτικής διαδικασίας. Συνήθως γίνεται από τον διδάσκοντα ή ακούγεται η φωνή του συγγραφέα /ποιητή. Ο στόχος είναι μέσα από την πρώτη ανάγνωση ή ακρόαση οι μαθητές να προσεγγίσουν το κείμενο με μια οποιαδήποτε εικόνα στο νου τους –έστω όχι και τόσο εναργή. Στη συνέχεια το κείμενο αναλύεται και επανασυντίθεται σε κάτι νέο: η προσέγγιση που ακολουθείται είναι η ερμηνευτική μέσω της οποίας γίνεται προσπάθεια να φωτιστούν όλες οι πλευρές, ενώ συγχρόνως το κείμενο παραμένει ενιαίο. Δηλαδή, «ανάλυση των μερών και θεώρηση του όλου»¹⁵.

Κι επειδή το πλαίσιο είναι αυτό της διαθεματικής προσέγγισης, θεωρείται απαραίτητο να χρησιμοποιούνται βιώματα, εμπειρίες και γνώσεις από άλλα γνωστικά αντικείμενα τα οποία εμφανίζουν συνάφεια με το περιεχόμενο του λογοτεχνικού κειμένου που εξετάζεται στην τάξη. Αυτό συνεπάγεται πως η πορεία που ακολουθείται κατά τη μαθησιακή διαδικασία στην τάξη είναι η ανακαλυπτική-ευρετική: ο εκπαιδευτικός

¹⁵ σσ. 3805-3806,Φ.Ε.Κ.

χάνει τον ρόλο της αυθεντίας, δίνει χώρο στις εμπειρίες και βιώματα των μαθητών ώστε, διερευνώντας, να ανακαλύψουν τη γνώση¹⁶.

Η μετασηματιστική παιδαγωγική προχωρά σε «ποιοτικές αναλύσεις κειμένων και συν-κείμενων χώρων» (Στόγιος, 2008:238)¹⁷. Εδώ οι μαθητές καλούνται να εξετάσουν την κοινωνική πραγματικότητα αλλά και να την επηρεάσουν, να γίνουν δηλαδή τα κείμενα «κείμενα ταύτισης» ώστε να πριμοδοτηθεί ο θετικός αυτοπροσδιορισμός των μαθητών. Το κείμενο και το πλαίσιο του αποτελούν «χώρους διαπραγμάτευσης ταυτοτήτων» (Στόγιος, 2008:242).

Με τη σειρά της, αυτή η διαδικασία προϋποθέτει τη δημιουργία ενός κλίματος στην τάξη¹⁸ κατάλληλου ώστε οι μαθητές να αισθάνονται απελευθερωμένοι για να ενεργοποιηθεί «το πολιτισμικό τους κεφάλαιο» και να προκύψει «διάχυση της γνώσης», χωρίς να αισθάνονται εγκλωβισμένοι από τον φόβο¹⁹ μήπως δεν κατανοήσουν ορθά αυτό που οφείλουν να κατανοήσουν (Σακκελαριάδη, 1999:45).

Η προσφορότερη μέθοδος για όλα τα παραπάνω είναι αυτή των ερωταποκρίσεων. Ο εκπαιδευτικός δεν είναι αναγκασμένος να ακολουθεί αυστηρά την ίδια πορεία σε κάθε μάθημα. Πρέπει, όμως, να είναι προετοιμασμένος να ακολουθήσει μια στοιχειώδη πορεία διδασκαλίας, η οποία οφείλει να είναι ευέλικτη ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης. Οφείλει να χαρακτηρίζεται από θεματική και ιστορική οργάνωση με απώτερο στόχο την «αναγνώριση της συνέχειας» μέσα στο πλαίσιο του χρόνου και της παράδοσης. Η διδασκαλία δεν αδιαφορεί για την ειδολογική οργάνωση των κειμένων ώστε οι μαθητές να γνωρίσουν «την εξέλιξη ενός είδους και τη διαφορετική λειτουργία του στο παρελθόν και στο παρόν²⁰».

Το Α.Π.Σ. ορίζει ότι η διαδικασία της αξιολόγησης οφείλει να ολοκληρώνει κάθε διδακτική διαδικασία λογοτεχνικού κειμένου. Ως «σύνθετη» διαδικασία, είναι de facto αδύνατο να αξιολογηθούν στάσεις και εμπειρίες. Εκείνο που αξιολογείται,

¹⁶ Σύμφωνα με τον R. Barthes (1975), το σχολείο δεν πρέπει να είναι ο «χώρος των δογματικών κηρυγμάτων [...] του επιβεβλημένου νοήματος». Εκείνο «που πρέπει να διδάσκουμε είναι η αμφιβολία» (Ηριδανός:117-8).

¹⁷ Για το θέμα βλ. Φιλάρετος-Χοντολίδου (1999:59) όπου τονίζεται πως το εκπαιδευτικό σύστημα δεν διαπιστώνει πως τα βιώματα των μαθητών σήμερα εντοπίζονται στην κουλτούρα της εικόνας και των πολυμέσων τα οποία δυστυχώς δεν αξιοποιούνται στο σχολείο. Επίσης, βλ. Πασχαλίδης, 1999:331.

¹⁸ Σύμφωνα με τον Τσιπλητάρη (2000:95,114), κατάλληλο μοντέλο διδασκαλίας είναι αυτό στο οποίο το κλίμα συνεργασίας επιτρέπει τη δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στα μέλη της σχολικής τάξης, ενισχύει τις δεξιότητες των μαθητών και εκπληρώνει ατομικούς και κοινωνικούς στόχους. Έτσι, μέσα από αυτήν τη διαδικασία, ενεργοποιείται η λειτουργία της «μέθεξης» ή «ενσυναίσθησης» ώστε τα άτομα να συνειδητοποιούν την επιλογή να προσεγγίσουν όχι μόνο το «πεδίο» του εαυτού τους αλλά και το «πεδίο» του άλλου.

¹⁹ Βλ. Μπόκλουντ-Λαγοπούλου (1999:187) για την αξία της συνδιαλλαγής με το κείμενο ώστε να ενεργοποιηθεί η δυνατότητα αυτόνομης σκέψης, έκφρασης και ευαισθησίας των μαθητών.

²⁰ σ. 3806 του Φ.Ε.Κ..

όμως, είναι η ικανότητα να τεκμηριωθούν οι πεποιθήσεις και οι στάσεις/αξίες. Οι ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου είναι καλύτερα να αποφεύγονται διότι η θεωρία της πρόσληψης και η ενδεχομενική πολυσημαντότητα του λογοτεχνικού κειμένου καταργούν κάθε έννοια ως ασφαλή, σίγουρη και αδιάλλακτα αδιαμφισβήτητη. Η ικανότητα που επιδεικνύει ο μαθητής για «συνοχή και αφαιρετικότητα της σκέψης» είναι το ζητούμενο σε κάθε περίπτωση. Ειδικά για την Γ΄ Γυμνασίου, ενδείκνυται η σύγκριση και συνεξέταση κειμένου παράλληλα με αυτό που αποτελεί τη διδακτική τους ενότητα. Εφόσον έχουμε αποδεχθεί²¹ ότι η ενσυναίσθηση είναι συστατικό στοιχείο της ταυτότητας και τη βοηθά να εξελιχθεί (ευελιξία του Εαυτού, άρα, δημιουργική σκέψη πάνω σε νέες βιωμένες εμπειρίες και ανίχνευση σχέσεων εκεί όπου δεν εντοπίζονται άμεσα), καλό είναι -όχι μόνο περιγραφικά αλλά και κανονιστικά- στη σχολική τάξη να υιοθετείται το παιχνίδι της ανάληψης ρόλων ('empathic role taking') (Gallo, 1989:111). Μ' αυτόν τον τρόπο, η διδασκαλία της λογοτεχνίας θα μπορούσε να ιδωθεί «ως ένα είδος παιχνιδιού» ώστε να αποβάλει τη «σοβαροφάνεια», τον «διδασκισμό» και τον «μανδύα της εθνικής αλήθειας» (Καγιαλής, 1994:73,77).

Η διδασκαλία την ώρα του μαθήματος της λογοτεχνίας έχει κυρίως την ιδιότητα να ασκεί τους μαθητές στη «λογική της ανάγνωσης» (Παρίσης, 1990:46). Πρόκειται, συνεπώς, για πράξη a priori καλοσχεδιασμένη και εξαιρετικά υπεύθυνη.

Η αποσπασματικότητα και ο ρόλος της: καταργείται η αξία της διαθεματικότητας;

Ξεκινώντας από την άποψη ότι η ανθολόγηση λογοτεχνικών έργων²² διευκολύνει την πρόσβαση των μαθητών σε λογοτεχνικά έργα που αλλιώς δεν θα μπορούσαν να τα γνωρίσουν (Μηλιώνης, 1989:50), είναι σημαντικό να τονιστεί πως υπάρχει πάντα ο κίνδυνος αυτή η ανθολόγηση να ιδωθεί από τη σκοπιά της «αποσπασματικότητας» η οποία εμπεριέχει αρνητική χροιά. Για να φτάσει ο μαθητής να κάνει μια αποτίμηση του έργου σε οποιοδήποτε επίπεδο, χρειάζεται να γνωρίζει τι προηγείται και τι έπεται, καθώς «το επόμενο προσδιορίζεται από το προηγούμενο» (Θέμελη, 1975:48). Το πιο πιθανό που θα συμβεί εδώ είναι οι μαθητές να ταυτίσουν-άδικα-συγκεκριμένους συγγραφείς με συγκεκριμένες θεματικές και να απορρίψουν κάποιους μέσα από αυτό το πρίσμα, χωρίς να τους έχουν γνωρίσει. Πρόκειται για «τεχνητό διαμελισμό», με

²¹ Ενσυναίσθηση ('empathy'): βλ. σ. 14.

²² Η επιλογή γίνεται με κριτήρια λογοτεχνικά εξ ου και ο τίτλος: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (βλ. Μηλιώνης, 1989:50).

βάση τον Πολυζωάκη (2010:1), σε αντίθεση με τα «ατελή» έργα του γερμανικού ρομαντισμού. Η τάση των μαθητών/φοιτητών να υιοθετούν την πρακτική του «ενός βιβλίου»²³ και την πορεία της μιας και μοναδικής ερμηνείας που ακολουθεί το σχολείο αποδυναμώνει τη δυναμική των διαθλάσεων του νοήματος και, άρα, των «πολλαπλών αναagnώσεων» (Σπανάκου,1999:296). Ουσιαστικά, αυτή η ποιότητα των «αναagnώσεων» είναι που συμβαδίζει με τη διακειμενικότητα η οποία εξασφαλίζει το εισιτήριο για την ελεύθερη περιδιάβαση του ανθρώπινου νου στο σύμπαν των νοημάτων. Κι έτσι, μέσα από τη συγκριτική θεώρησή τους, καταλήγει η σκέψη να γίνεται κριτική²⁴.

Η μορφολογική θεωρία (Bigge, 1990:89 κ.ε.· Πάνος, 1998:35) θεωρεί πως το όλον αποτελεί μια ποιοτική αυθύπαρκτη οντότητα της οποίας οι ιδιότητες δεν προκύπτουν από το άθροισμα των ιδιοτήτων των μερών του. Με άλλα λόγια, ο άνθρωπος συλλαμβάνει ολότητες για να κατανοήσει τη βιωμένη εμπειρία.

Η απόσπαση, λοιπόν, ενός τμήματος από το σύνολο του λογοτεχνικού έργου καθίσταται από την αρχή «πράξη παραμορφωτική» (Παρίσης, 1990:48· Φιλάρετος-Χοντολίδου, 1999:61). Κάτι τέτοιο θεωρείται «αδιανόητο για άλλες μορφές τέχνης» (Καρτσάκης, 2009:2).

Επιπλέον, η συσχέτιση ενός αποσπάσματος με συγκεκριμένο θέμα οδηγεί εκτός των άλλων στον έντονο διδακτισμό και αγνοεί την πολλαπλή υφή ενός λογοτεχνικού έργου αναδεικνύοντας μόνο το περιεχόμενο (Ζερβού, 1999:21-22· Φιλάρετος-Χοντολίδου, 1999:61-62). Ο Καψωμένος (1990:12) μιλά για τη «συνθετότητα» του λογοτεχνικού έργου και επισημαίνει πως ο ρόλος της διαμεσολάβησης ανάμεσα στο κείμενο και τον μαθητή είναι δυνατό να αναλαμβάνεται από τον εκπαιδευτικό στη σχολική τάξη, αρκεί να τηρείται η εξής αρχή: «το κείμενο συνιστά ένα μικροσύμπαν σημασίας που εμπεριέχει τους κώδικες ανάγνωσής του» (Καψωμένος, 1990:14). Αλλιώς, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος το αποσπασμένο κείμενο να υπηρετεί μονάχα συγκεκριμένες επιδιώξεις π.χ. εθνικές (Δεληκάρη, 2004:335). Συνεπώς, η άποψη που διατυπώνεται νομιμοποιεί μόνο τη χρήση ολόκληρου έργου και όχι αποσπάσματος καθώς το πλαίσιο που διαμορφώνει αυτό το «μικροσύμπαν» χάνει τις ιδιότητές του όταν έχει δεχτεί παρέμβαση.

²³ βλ. «Το Βήμα της Κυριακής», 30/09/1990, άρθρο του Μπαμπινιώτη (όπ. αναφ. στην Καρπόζηλου, 1994:33, σημ.18).

²⁴ Για τα οφέλη της λογοτεχνίας ειδικά σε μικρή ηλικία βλ. Καρπόζηλου, 1994:47 κ.ε., 59κ.ε.. Επίσης, Jobe & Hart, 2010:52-53.

Συνοψίζοντας, καθίσταται φανερό πως τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο σχολείο συνιστούν για τους μαθητές κάτι το διαφορετικό από το σώμα της λογοτεχνίας. Βλέποντας το θέμα από την άλλη πλευρά, αν ενταθούν οι προσπάθειες ώστε να ταυτιστεί το μάθημα της λογοτεχνίας στη σχολική τάξη με ό,τι αποκαλούμε «λογοτεχνία», τη «σημαίνουσα πρακτική» του «κοινωνικού ανθρώπου» δημιουργημάτων της οποίας είναι το κείμενο (για τον ορισμό «λογοτεχνία»: βλ. Καψωμένος, 1990:13), τότε η διάκριση ανάμεσα σε «σχολικό» και «εξωσχολικό» βιβλίο θα πάψει να υφίσταται (βλ.Καρπόζηλου, 1994:31). Αυτό, αναντίρρητα, προϋποθέτει την ύπαρξη εφοδιασμένων σχολικών βιβλιοθηκών ώστε να διαμορφώνονται οι προσδοκίες για τη διαμόρφωση της αναγνωστικής –και όχι μόνο- έξης των εφήβων.

Τελικά προκύπτει το ζήτημα αν η αποσπασματικότητα είναι ένα δείγμα λογοκρισίας ή αν, μέσω αυτής, προσπαθεί η λογοτεχνία να είναι πολιτικά ορθή²⁵. Εξάλλου, το πρόγραμμα διδασκαλίας και ο σχεδιασμός του για το μάθημα της λογοτεχνίας συνιστά «πράξη πολιτική», καταθέτει, δηλαδή, την άποψή του για την κουλτούρα και την κοινωνία (Χοντολίδου, 1999:379). Η συνάντηση του παιδιού με τη λογοτεχνία και η απόκτηση της ιδιότητας του αναγνώστη «οπλίζει» (Κανατσούλη, 2004:217) το παιδί με ικανότητα να φιλτράρει τα διαβάσματά του, να συγκρίνει εποχές, ιδέες και ιδεολογίες, να κάνει αναγωγές και να υπερβαίνει τον κειμενικό χαρακτήρα του έργου, καθιστώντας δυνατή τη διακειμενικότητα. Τα λογοκριμένα, πολιτικώς ορθά ή «προστατευτικά» κείμενα, απλώς λειαινούν τον δρόμο του παιδιού ως αναγνώστη και ως ατόμου μέσα στην κοινωνία. Δεν του επιτρέπουν, όμως, να κατασκευάσει το ίδιο το παιδί τον δικό του δρόμο και, συνεπώς, να δομήσει την προσωπικότητά του.

²⁵ Για τον ορισμό της πολιτικής ορθότητας βλ. Κανατσούλη, 2004:201 κ.ε.

Μεθοδολογικό πλαίσιο

*Not everything that can be counted counts,
and not everything that counts can be counted.*

Albert Einstein, Physicist

Μεθοδολογική προσέγγιση: Βασικά χαρακτηριστικά

Στις κοινωνικές επιστήμες η ποιοτική έρευνα καταγράφει την ατομική και κοινωνική εμπειρία. Διεξάγεται συστηματικά και με ευελιξία ώστε να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνεται. Ο ερευνητής βρίσκεται διαρκώς σε αναστοχασμό (δηλ. εκτιμά τον ρόλο του), οι εξηγήσεις είναι γενικεύσιμες ενώ δεν υπονοείται καμία *de facto* αντίθεση με την ποσοτική έρευνα (Mason, 2003:20-25). Εξάλλου, η ποσότητα ορίζει και υποστασιοποιεί την ποιότητα (Λάζος, 1998:30).

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αναζήτηση και η διακρίβωση μορφών ταυτότητας των μαθητών μέσα από το μάθημα της λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο με ερευνητικό εργαλείο συλλογής δεδομένων την ανάλυση περιεχομένου.

Ερευνητικό υλικό

Επιχειρείται η διακρίβωση της ταυτότητας των μαθητών, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από το μάθημα της λογοτεχνίας στις Α΄ και Γ΄ τάξεις του Γυμνασίου²⁶ και σύμφωνα με τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. Ερευνώνται οι αναφορές που γίνονται στο θέμα «ταυτότητα» στα ακόλουθα: Νόμος 1566/85, Δ.Ε.Π.Π.Σ., Α.Π.Σ., Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, διδακτικά εγχειρίδια (Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου για τις Α΄ και Γ΄ τάξεις) και βιβλία εκπαιδευτικού (αντίστοιχα).

Σχετικά με τα διδακτικά εγχειρίδια ακολουθείται η εξής σειρά: πρώτα επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των θεματικών ενοτήτων του μαθήματος της λογοτεχνίας, ακολουθεί η κατηγοριοποίηση του υλικού σε σχέση με τα είδη ταυτοτήτων και, μετά την εποπτική παρουσίαση των δεδομένων, αποτυπώνονται τα συμπεράσματα. Στη συνέχεια, επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση του περιεχομένου των κειμένων των θεματικών ενοτήτων, κατηγοριοποίηση του υλικού σε σχέση με τα είδη ταυτοτήτων και, μετά την εποπτική παρουσίαση των δεδομένων, αποτυπώνονται τα συμπεράσματα.

²⁶ Δεν ερευνάται το βιβλίο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* της Β΄ Γυμνασίου καθώς έχει την ίδια δομή με αυτό της Α΄ τάξης. Αντίστοιχα, δεν παρουσιάζεται ούτε το βιβλίο του εκπαιδευτικού.

Για το βιβλίο του εκπαιδευτικού: επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση του περιεχομένου και κατηγοριοποίηση του υλικού σε σχέση με τα είδη ταυτότητας. Ακολουθεί εποπτική παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας και, τέλος, τα συμπεράσματα.

Σκοπός και στόχοι έρευνας

Η έρευνα εστιάζει σε μαθητές γυμνασίου, διότι βρίσκονται στη φάση της διαμόρφωσης ταυτότητας²⁷ έχοντας υιοθετήσει (χωρίς, όμως, να έχουν μορφοποιηθεί οριστικά) στάσεις και αξίες, καθώς έχουν τελειώσει τον κύκλο σπουδών του δημοτικού. Επίσης, έχουν κατακτήσει το στάδιο της συγκεκριμένης σκέψης και προχωρούν προς το στάδιο της αφαιρετικής, δηλαδή πράξεις νοητικές που υφίστανται χωρίς να διαμεσολαβούνται από την εμπειρική διαπίστωση.

Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας σκοπεύουν να αναδείξουν ποια είδη ταυτότητας προάγονται και ποια αποσιωπούνται, καθώς και το είδος της συμπεριφοράς που αναμένεται να εκδηλωθεί με την απόκτηση συγκεκριμένης ταυτότητας.

Τελικός σκοπός είναι η αναμόρφωση των σχολικών εγχειριδίων και του Α.Π.Σ. καθώς, επίσης, και η αναθεώρηση του βιβλίου για τον εκπαιδευτικό .

Ανάλυση Περιεχομένου (content analysis)

Καθιερώνεται τον εικοστό αιώνα (Berelson, 1971:22) για τις κοινωνικές επιστήμες και τις επιστήμες του ανθρώπου. Αν και βασίζεται στην «ορθή προσωπική κρίση» του ερευνητή (Cohen&Manion,1994:860),ενέχεται πάντα ο κίνδυνος του υποκειμενισμού κατά την αναλυτική-ερμηνευτική πορεία. Υπονοείται, ωστόσο, η δυνατότητα ανεξαρτησίας που παρέχεται στον ερευνητή κατά την ανάλυση των δεδομένων καθώς ξεφεύγει από τη δεσμευτική παρουσία των αριθμών της ποσοτικής προσέγγισης.

Πρόκειται για μια ερευνητική πορεία που εξασφαλίζει, όσο είναι δυνατόν, την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του περιεχομένου επικοινωνίας ('objective, systematic, quantitative description') (Berelson, 1971:18). Μέσα από την ανάλυση των πληροφοριών των κειμένων επιχειρείται η συστηματική αναγνώριση των χαρακτηριστικών των ανθρώπινων μηνυμάτων (σε γραπτό και προφορικό λόγο). Είναι δυνατόν να προσδιορίζονται και να έρχονται στο φως τα ενδιαφέροντα, οι στάσεις, οι αξίες των δρώντων υποκειμένων (Βάμβουκας, 1991:266).

²⁷ Αυτή η άποψη τονίζεται εναργέστερα στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011:78). Βλ. παραπάνω σσ. 24-25.

Σύμφωνα με τους Βάμβουκα (1991:269 κ.ε.) και Cohen & Manion (1994:86), για να επιτευχθεί αυτό, προηγούνται τα εξής στάδια: (α) Ορισμός ενότητας ανάλυσης (σημασία ομάδας λέξεων στο σύνολο του διαθέσιμου υλικού: θέμα), β) ορισμός μονάδας μέτρησης (συχνότητα εμφάνισης των ενδείξεων), γ) ορισμός συστήματος κατηγοριών, δ) τρόποι ταξινόμησης δεδομένων (πινακοποίηση, γράφημα), ε) περιγραφή και ερμηνεία των δεδομένων.

Ερευνητικά ερωτήματα

Διαμορφώνονται τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποια είδη ταυτότητας εντοπίζονται στο μάθημα της λογοτεχνίας γυμνασίου και στο σύνολο του ερευνητικού υλικού;
- Ποια είναι η συχνότητα εμφάνισης των ταυτοτήτων στο ερευνητικό υλικό;

Παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων και κατηγοριοποίηση

Τα ποσοτικά δεδομένα κατηγοριοποιήθηκαν με μονάδα καταγραφής το θέμα/σημασία: είδη ταυτότητας. Οι ερμηνευτικές διαπιστώσεις προέκυψαν με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τελικές κατηγορίες ταυτότητας

Γνωστική: Γίνεται αναφορά στη γνώση ως μάθηση. Η γνώση εμφανίζεται ως «το αποτέλεσμα κάθε πνευματικής διαδικασίας για την κατανόηση της αντικειμενικής πραγματικότητας, είτε άμεσα με τις αισθήσεις είτε έμμεσα με την παρέμβαση του λογικού»²⁸. Η απόκτηση της γνωστικής ταυτότητας δεν προϋποθέτει μόνο την απόκτηση της πληροφορίας αλλά και τη διαχείρισή της (Ταβουλάρη, 2012:33).

Διαδικτυακή: που αναφέρεται ή σχετίζεται με το διαδίκτυο. Η ικανότητα να εργάζεται κανείς σε ηλεκτρονικό περιβάλλον και να το διαχειρίζεται κριτικά. Αυτό σημαίνει δημιουργική σύνθεση γνώσεων και όχι καθοδηγούμενη μάθηση (Ταβουλάρη, 2012:33).

Εθνική: Η εθνική ταυτότητα συμβαδίζει με ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων. Το σύνολο επιδιώκει να προσδιορίζεται με βάση τη μακρόχρονη συνοίκηση στον ίδιο γεωγραφικό χώρο, την κοινή ιστορική και πολιτισμική εξέλιξη,

²⁸ Λεξικό Τριανταφυλλίδη on-Line (2008): s.v. γνώση.

μια (υποθετική ή πραγματική) φυλετική ομοιογένεια²⁹. Ωστόσο, η ύπαρξη και μόνο αυτών των χαρακτηριστικών δεν καθιστά την ομάδα ικανή να διεκδικήσει εθνική ταυτότητα. Είναι οι «διαδικασίες της κοινωνικής κατηγοριοποίησης» από την κοινωνία προς την ομάδα και της «αυτό-κατηγοριοποίησης» από τα μέλη της ίδιας της ομάδας που αποδίδουν σ' αυτήν την εθνική της ταυτότητα (Pistoι,1991:28-29). Ο Μορέν (1998:200-202) επισημαίνει πως η εθνική ταυτότητα νομιμοποιεί τη διαφοροποίηση ανάμεσα στο «εμείς» και «οι άλλοι» καθώς συμβαδίζει με ένα εδαφικό «εδώ». Μέσα από αυτό το είδος ταυτότητας συντελείται η επικοινωνία με το παρελθόν και τους προγόνους.

Η ελληνική ταυτότητα

Για τη διαμόρφωση της ελληνικής ταυτότητας σημαντική είναι η διασύνδεση ανάμεσα στην Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό. Αυτά τα δύο συστατικά στοιχεία μαζί με την ελληνική γλώσσα ταυτοποιούν το έθνος³⁰. Η διασύνδεση αυτή αγγίζει τα όρια της εμμονής ώστε πολλές φορές να έχει γίνει λόγος για πολιτική εργαλειοποίηση της ελληνικής ταυτότητας. Η αντίθετη πλευρά προέταξε το επιχείρημα ότι οι αντιθέσεις με τη Δύση οδήγησαν προς αυτήν την προοπτική (Κοκοσαλάκης, 2004:27,29).

Όπως ορίστηκε εξαρχής, η ταυτότητα έχει το συστατικό χαρακτηριστικό της ευελιξίας. Η ελληνική ταυτότητα ενδεχομενικά είναι ικανή να μεταβάλλεται και να συσχετίζεται με αλλαγές που επιφέρουν επιδράσεις σε πολλούς τομείς (ιστορικό, κοινωνικό κ.ά.). Τέτοια περίπτωση αποτελεί η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: χωρίς να χάνεται το τριαδικό σχήμα του Χριστιανισμού-Ελληνισμού-Γλώσσας, θα πρέπει τώρα να προστεθεί η ευρωπαϊκή ιδιότητα που σημαίνει αποδοχή τρόπων σύγκλισης προς το συλλογικά ευκαταίο.

Ετερότητας: έλλειψη ομοιότητας³¹, ο Άλλος ως διαφορετικός βάσει οποιουδήποτε κριτηρίου (διαφορετικός ηθικός κώδικας, σωματικά χαρακτηριστικά κ.ά.). Στη σημερινή πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης³²(και όχι της οικουμενικότητας³³)

²⁹ Ο.π.: s.v. έθνος.

³⁰ Βλ. Σπανάκου, 1999:309, όπου «[...] η εθνική ταυτότητα συνυφάινεται με τη θρησκευτική».

³¹ Λεξικό Τριανταφυλλίδη on-Line (2008): s.v.: ετερότητα.

³² Βλ. Κόκκινος, 2003:47 όπου αναφορικά με την Ευρώπη δηλώνεται «μια απόπειρα ιστορικής προσέγγισης και ταυτοποίησης του ευρωπαϊκού κόσμου ως μιας αυθεντικής και μακραίωνης ιστορικής οντότητας προικισμένης όμως με το ήθος μιας νέας υπερεθνικής κοινότητας». Αυτή η κοινότητα, παρά την πολυμορφία της, «εκφράζει τη βούληση της υπέρβασης του συγκρουσιακού παρελθόντος της» αλλά και το αίτημα της προσαρμογής στη μετανεωτερική πραγματικότητα του πολυεθνικού καπιταλισμού, του καταναλωτισμού και της ελεύθερης αγοράς», παρουσιάζοντάς το αυτό «ιστορική νομοτέλεια ή αναγκαιότητα».

³³ Για τη διαφορά βλ. Καψωμένος ,2008:20-21 όπου: στην παγκοσμιοποίηση υπονοείται η «αναγκαστική επιβολή του επιμέρους ως καθολικού» ενώ στην οικουμενικότητα υπονοείται η

είναι προφανές ότι οι οικονομικές συνδιαλλαγές και διεκπεραιώσεις εξυπηρετούνται και διασφαλίζονται μέσα από συγκεκριμένες πολιτικές κινήσεις (Κωστούλα, 2008:107). Αντίθετα προς αυτό, η ταυτότητα της ετερότητας αναγνωρίζει την αξία του κοσμοπολιτισμού³⁴ ως στάση διανοητική. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η επιδίωξη της ενσωμάτωσης σε ένα σύνολο και η απόρριψη της αφομοίωσης. Το να ανήκει κανείς σε μια συγκεκριμένη ομάδα ταυτότητας, το να εντάσσεται δηλαδή, αποτελεί την κινητήριο δύναμη για την απόκτηση ταυτότητας (Zavalloni & Louis-Guerin, 1996:23). Η διαφορά έγκειται στο εξής: Η αφομοιωτική προσέγγιση επιτρέπει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα των οποίων η φυλετική ή εθνική προέλευση ή τα σωματικά χαρακτηριστικά δεν λαμβάνονται υπόψη. Κατά τη διαδικασία της ενσωμάτωσης, αντίθετα, η ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα των ατόμων διατηρεί τη θέση της με την προϋπόθεση να μην λειτουργεί σε βάρος του πολιτισμικού πλαισίου της κοινωνίας, κάτι που αποτελεί τον στόχο της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης (Νικολάου, 2000:119-123· Ταβουλάρη, 2012:42,71).

Θρησκευτική: Πρόκειται για το «σύνολο ιδεών και αντιλήψεων που έχουν σχέση με την πίστη του ανθρώπου στην ύπαρξη μιας ανώτερης δύναμης (θεότητας) και συνοδεύονται από τελετουργικές πράξεις [...]»³⁵.

Ιδεολογική: Πρόκειται για την κοσμοθεωρία, το σύνολο των αξιών και των κανόνων μιας κοινωνικής ομάδας, η προσήλωση σε αξία, ιδέα ή αρχή (ανιδιοτελώς)³⁶.

Κοινωνική: Από τη λέξη κοινωνία: «σύνολο ανθρώπων που ζουν ομαδικά σύμφωνα με κανόνες και νόμους που συγκροτούν ένα πλέγμα οργανωμένων ανθρώπινων σχέσεων»³⁷. Ο Μορέν (1998:103) χαρακτηρίζει την κοινωνία ως *unitas multiplex*, για να τονίσει ότι φέρνει την ένωση και τον διχασμό ταυτόχρονα. Σύμφωνα με τον Head (2000:63), πρόκειται είτε για τη συλλογική αίσθηση ταυτότητας που αποκτούν οι κοινωνικές υποομάδες είτε για την προσωπική αίσθηση ταυτότητας η οποία παγιώνεται από τη συμμετοχή ή όχι στις ομάδες. Προσδιορίζεται, με άλλα λόγια, η

«αναγνώριση του καθολικού ως κοινής συνισταμένης των επιμέρους». Επίσης, βλ. Καψωμένος (2008:22) όπου η ταύτιση οικουμενικότητας με την παγκοσμιοποίηση θεωρείται ως «σύμπτωμα φρενακισμένης κοινωνικής συνείδησης». Μια περαιτέρω ιδιαίτερη υφολογική διάκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα σε πολυπολιτισμικότητα και διαπολιτισμικότητα, βλ. Πασχαλίδης (1999:331) όπου η πρώτη «παγώνει διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες» ενώ η δεύτερη οδηγεί σε «αλληλοκατανόηση των πολιτισμών».

³⁴ Βλ. Rogge, 2007:312-331, όπου τονίζεται πως μέσα από την εφαρμογή της κοινωνικής δικαιοσύνης «επιβάλλεται» σεβασμός για όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό με τη σειρά του διαμορφώνει πολιτισμούς, αξίες και στάσεις.

³⁵ Λεξικό Τριανταφυλλίδη on-Line (2008): s.v. θρησκεία.

³⁶ Ο.π. s.v. ιδεολογία.

³⁷ Ο.π. s.v. κοινωνία.

θέση του ατόμου στην κοινωνική δομή (J.E. Coté, 1996:420). «Κατανοείται ως συνειδητή ένταξη σε μια ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες και συνδέεται με την κανονιστική και συναισθηματική σημασία που αποδίδει το άτομο σ' αυτή την ένταξη». Πρόκειται για μια κατηγοριοποίηση η οποία «καταμερίζει το κοινωνικό περιβάλλον του ατόμου στην ομάδα του και στις άλλες» (Tajfel, 1978:63· Head, 2000:113). Έτσι, η επαγγελματική ταυτότητα του ατόμου αποτελεί μέρος της κοινωνικής (ταξικής) του ταυτότητας (Βακαλιός, 2004:99).

Περιβαλλοντική: Πρόκειται για «το σύνολο των φυσικών συνθηκών και παραγόντων που επιδρούν στους ζωντανούς οργανισμούς»³⁸. Απώτερος στόχος είναι «η βιωσιμότητα του πλανήτη» (Ταβουλάρη, 2012:55).

Πολιτισμική: Σύμφωνα με το λεξικό του Τριανταφυλλίδη³⁹, ο πολιτισμός έχει να κάνει με «το σύνολο των υλικών, πνευματικών, τεχνικών επιτευγμάτων και επιδόσεων, που είναι αποτέλεσμα των δημιουργικών δυνάμεων και των ικανοτήτων του ανθρώπου και που εκφράζεται ιστορικά στους τύπους και στις μορφές οργάνωσης και δράσης της κοινωνίας καθώς και στη δημιουργία (υλικών και πνευματικών) αξιών». Αφορά όχι μόνο τις υλικές συνθήκες αλλά και ό,τι αποκαλούμε πνευματικό πολιτισμό (τέχνες, επιστήμες, έθιμα, θεσμοί), κουλτούρα⁴⁰. Συνεπώς, ο πολιτισμός ταυτίζεται με το «σύνολο κοινωνικό πεδίο παραγωγής νοήματος». Πρόκειται για πεδίο ετερογενές και υπονοείται πως αυτή η ετερογένεια αποτελεί το κλειδί για τον μετασχηματισμό και εξέλιξη των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων (Πασχαλίδης, 1999:321). Ο Μορέν (1998:191) υποστηρίζει πως ο πολιτισμός αποτελεί ένα σύστημα στο οποίο διαλεκτικά επικοινωνεί η υπαρξιακή πείρα και η σχηματισμένη γνώση ως πολιτισμικό απόθεμα.

Ταυτότητα Σεξουαλικού Προσανατολισμού: Παραπέμπει στον σαρκικό έρωτα⁴¹ και στην ικανοποίηση του σεξουαλικού ενστίκτου. Εμπλέκει εκτός από την ερωτική και τη συναισθηματική αντίδραση του ατόμου (Head, 2000:72). Ο βιολογικός παράγοντας σχετίζεται άμεσα με την εφηβεία και τη διαμόρφωση ταυτότητας αφού το άτομο έχει την εμπειρία της ήβης και είναι δυνατό να είναι σεξουαλικά ενεργό (Erikson, 1950 όπ. αναφ. Head, 2000:25). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Head (2000:113),

³⁸ Ο.π. s.v. περιβάλλον.

³⁹ Ο.π. s.v. πολιτισμός.

⁴⁰ «Ο καθορισμός του όρου πολιτισμός είτε από ανθρωπολογική πλευρά, βασισμένος σε γεγονότα και χειρισμούς, είτε από φιλοσοφική πλευρά, στηριζόμενος σε αξίες και αξιακά κριτήρια, είτε από παιδαγωγική σκοπιά ιδωμένος, ως διαδικασία προσωπικής ωρίμανσης, συνιστά για τον διδάσκοντα έναν παράγοντα που επεκτείνεται πέρα από τη διδακτική πράξη» (Ταβουλάρη, 2012:41).

⁴¹ Λεξικό Τριανταφυλλίδη on-Line (2008): s.v. σεξουαλικότητα.

η σεξουαλικότητα πρέπει να εντοπίζεται στο πλαίσιο των ευρύτερων αναγκών του κοινωνικού εαυτού (π.χ. σε σχέση με ζητήματα όπως έκτρωση, αντισύλληψη, ομοφυλοφιλία κ.ά.).

Ταυτότητα Φύλου: Παραπέμπει στο γένος (αρσενικό ή θηλυκό) ανθρώπων ή ζώων⁴². Ωστόσο, το βιολογικό υπόβαθρο κάθε ατόμου μπαίνει σε καθορισμένο πλαίσιο από τα στερεότυπα που ο κάθε πολιτισμός αποδίδει στο φύλο. Για παράδειγμα, οι περισσότεροι πολιτισμοί αποτυπώνουν τη γυναίκα ως ευτυχισμένη από τη στιγμή που θα φέρει σε πέρας το αίτημά της για γέννηση παιδιών. Συνεπώς, τα άτομα μαθαίνουν από το σώμα τους για το φύλο τους αλλά, επίσης, και από τον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι ανταποκρίνονται σ' αυτήν την ερμηνεία, στοιχεία δηλ. για το ποιοι θα είναι οι μελλοντικοί τους ρόλοι (Mead, 1981: 139, 158, 330,332). Άρα, σύμφωνα με τον Head (2000:71), γίνεται λόγος για κοινωνικό φύλο (gender) σε αντιδιαστολή προς το βιολογικό φύλο (sex): το πρώτο περιγράφει διαφορές που δεν σχετίζονται με τη βιολογική ιδιοσυστασία αλλά είναι αποτελέσματα κοινωνικών διαδικασιών. Και συνεχίζει (Head, 2000:80-81) πως, αν και οι ανάγκες για κοινωνικό έλεγχο διαμορφώνουν τις συμβάσεις του κοινωνικού φύλου, ωστόσο, αυτά τα κοινωνικά ήθη υπεύθυνα για τις συμβάσεις μπορεί να αντικατοπτρίζουν τις ανάγκες προγενέστερων κοινωνιών που λίγη σχέση έχουν με τη σημερινή συνεχώς εξελισσόμενη κοινωνία.

⁴² ό.π., s.v. Φύλο.

Παρουσίαση δεδομένων και συζήτηση

“The classification of facts, the recognition of their sequence and relative significance is the function of science, and the habit of forming a judgment upon these facts unbiased by personal feeling is characteristic of what may be termed the scientific frame of mind.”

Karl Pearson, *The Grammar of Science*

Κατηγοριοποίηση και συζήτηση αποτελεσμάτων ανάλυσης περιεχομένου

Ο συνδυασμός περιγραφής και ερμηνείας των αποτελεσμάτων αποτελεί χαρακτηριστικό της πρακτικής που ακολουθείται στην ποιοτική ερευνητική διαδικασία (Patton, 1987:144).

Νόμος 1566/85

Επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας, στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

Στο Κεφάλαιο Α΄ άρθρο 1 αναφέρεται: «1. Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι ...να έχουν [οι μαθητές] τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά»

Στο Κεφάλαιο Γ΄ άρθρο 5 γίνεται ειδική αναφορά για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και δη για τα γυμνάσια: «1. Σκοπός του γυμνασίου είναι να προωθήσει, μέσα στο πνεύμα του ευρύτερου σκοπού της εκπαίδευσης, την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών σε σχέση με τις δυνατότητες που έχουν στην ηλικία αυτή και τις αντίστοιχες απαιτήσεις της ζωής».

Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στα παρακάτω είδη ταυτότητας:

Γνωστική

Α΄ 1δ⁴³: Οι μαθητές αναμένεται «να κατανοούν τη σημασία ...της επιστήμης και της τεχνολογίας».

⁴³ Τα κεφαλαία γράμματα παραπέμπουν στα κεφάλαια του Νόμου ενώ οι αριθμοί στα άρθρα των κεφαλαίων του Νόμου.

Εθνική

Α΄, 1^α: Οι μαθητές αναμένεται «να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας», «να διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα»,

Α΄ 1γ: «να συντελούν ... στην ανάπτυξη της πατρίδας μας».

Ετερότητας

Α΄ 1ε: Οι μαθητές αναμένεται «να αναπτύσσουν πνεύμα φιλίας και συνεργασίας με όλους τους λαούς της γης».

Θρησκευτική

Α΄ 1^α: Οι μαθητές αναμένεται «να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση», «να διακατέχονται από πίστη προς τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης», επισημαίνεται ωστόσο πως «η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη».

Ιδεολογική

Α΄, 1^α: Οι μαθητές αναμένεται «να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες», «να υπερασπίζονται τη δημοκρατία»,

Α΄ 1δ: «να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες»,

Α΄ 1ε: «προσβλέποντας σε έναν κόσμο καλύτερο δίκαιο και ειρηνικό»,

Α΄ 2δ: το κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα στην τάξη εστιάζει στον «σεβασμό προς την προσωπικότητα του κάθε μαθητή»,

Γ΄ 5β: να καλλιεργείται «το κλίμα δημιουργικού διαλόγου»,

Γ΄ 5γ: «να διατυπώνουν τις σκέψεις τους με σαφήνεια και ορθότητα».

Κοινωνική

Α΄ 1β: Οι μαθητές αναμένεται «να αποκτούν κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση», «να αντιλαμβάνονται και να συνειδητοποιούν την κοινωνική αξία και ισοτιμία της πνευματικής και της χειρωνακτικής εργασίας»,

Α΄ 1γ: «να αναπτύσσουν[...]αντίληψη συλλογικής προσπάθειας και συνεργασίας» ώστε «με την υπεύθυνη συμμετοχή τους να συντελούν αποφασιστικά στην πρόοδο του κοινωνικού συνόλου.

Γ΄ 5β: Η γνώση να συνοδεύεται «από ανάλογους κοινωνικούς προβληματισμούς» και να καλλιεργείται «το κλίμα [...] και συλλογικής προσπάθειας».

Γ΄ 5 στ: Οι μαθητές «να συνειδητοποιούν τις δυνατότητες, τις κλίσεις, τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντά τους, να αποκτούν γνώση για τα διάφορα επαγγέλματα»,

να κατανοούν «την ισότιμη συμβολή της πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας στην κοινωνική πρόοδο και την ανάπτυξη», «να επιδιώκουν την παραπέρα βελτίωσή τους στα πλαίσια της [...]κοινωνικής [...] ζωής».

Περιβαλλοντική

Α' 1^α: Οι μαθητές αναμένεται «να εμπνέονται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση».

Πολιτισμική

Α' 1β: Οι μαθητές αναμένεται «να ενημερώνονται και να ασκούνται πάνω στη σωστή και ωφέλιμη για το ανθρώπινο γένος χρήση και αξιοποίηση των αγαθών του σύγχρονου πολιτισμού, καθώς και των αξιών της λαϊκής μας παράδοσης»,

Α' 1δ: «να κατανοούν τη σημασία της τέχνης», «να διαφυλάσσουν και προάγουν τον πολιτισμό»,

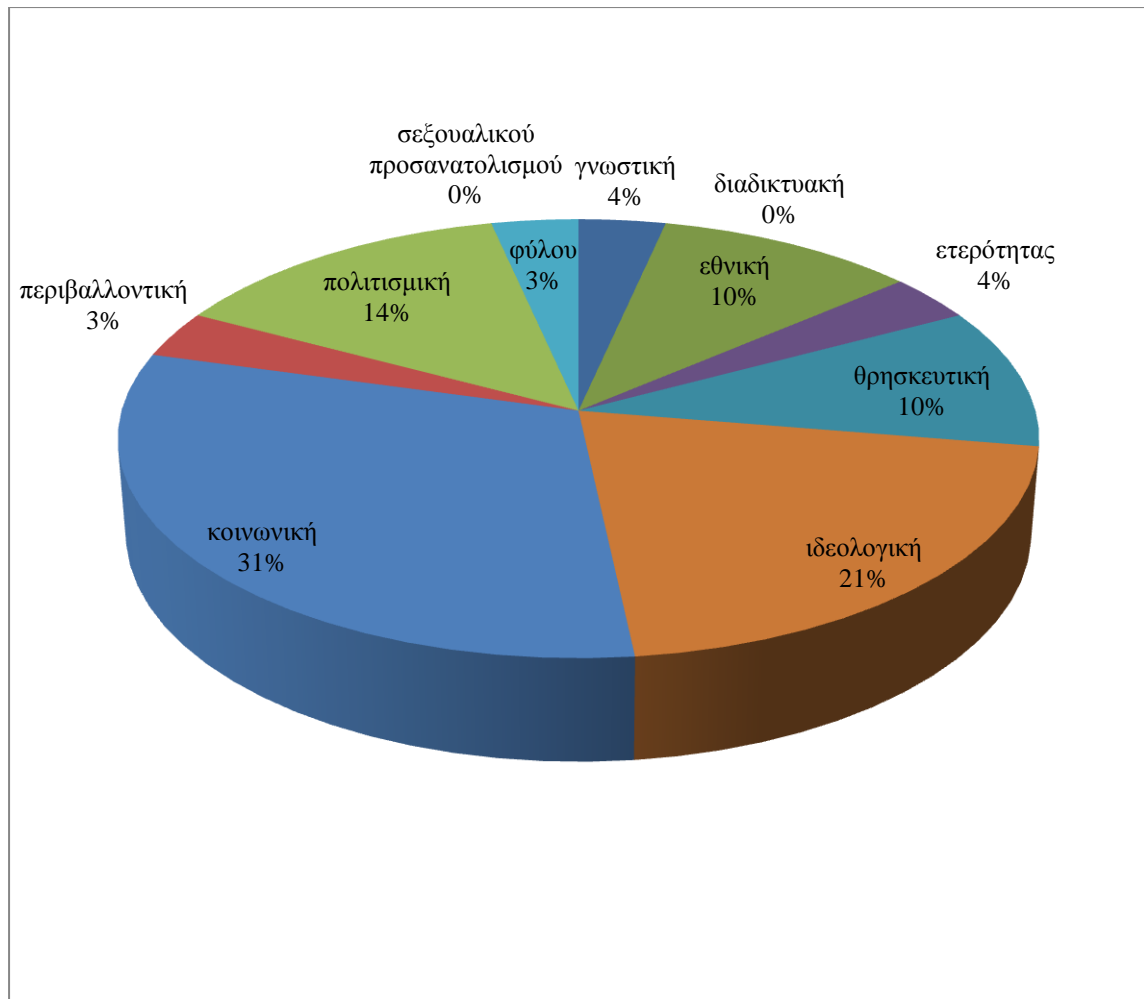
Γ' 5ε: «να γνωρίζουν τις διάφορες μορφές της τέχνης και να διαμορφώνουν αισθητικό κριτήριο, χρήσιμο και για τη δική τους καλλιτεχνική έκφραση»,

Γ' 5 στ: «να επιδιώκουν την παραπέρα βελτίωσή τους στα πλαίσια της πολιτιστικής [...] ζωής».

Φύλου

Γ' 5δ: Οι μαθητές αναμένεται «να αναπτύσσουν ομαλά το σώμα τους για τη λειτουργική βελτίωση του οργανισμού και να καλλιεργούν τις κινητικές τους κλίσεις και ικανότητες».

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για την ανίχνευση και τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στον Νόμο 1566/85 ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Νόμος 1566/85

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τα είδη ταυτότητας που εμφανίζονται στον Νόμο 1566/85 προσανατολίζει προς τα ακόλουθα:

Δεν εμφανίζονται όλες οι κατηγορίες που διερευνούμε σχετικά με τα είδη ταυτότητας. Απουσιάζουν η *διαδικτυακή* ταυτότητα και η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού*.

Οι περισσότερες αναφορές (9) γίνονται στην κατηγορία *κοινωνική* ταυτότητα (31%) ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *ιδεολογική* ταυτότητα (6 αναφορές σε ποσοστό 21%). Ακολουθούν (4) αναφορές στην *πολιτισμική* ταυτότητα (14%) όπως και στην *εθνική* και *θρησκευτική* (3 αναφορές σε ποσοστό 10% για κάθε κατηγορία). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών (4%) οι οποίες σχετίζονται με τη *γνωστική* ταυτότητα και ταυτότητα *ετερότητας* ενώ ελάχιστες αναφορές (σε ποσοστό 3%) γίνονται στην ταυτότητα *φύλου* και *περιβαλλοντική*.

Η *κοινωνική* ταυτότητα ενισχύει τη συνειδητοποίηση ότι τα άτομα ανήκουν σε μια ομάδα και ότι κάθε ατομική βελτίωση σε οποιονδήποτε τομέα συνεπάγεται πρόοδο της κοινωνίας και ανάπτυξή της.

Βάση της *ιδεολογικής* ταυτότητας τίθεται η υπεράσπιση της δημοκρατίας και ο σεβασμός του αξιακού ηθικού κώδικα των ανθρώπων. Η συνειδητοποιημένη ιδεολογική ταυτότητα έχει ως αποτέλεσμα τη διατύπωση των σκέψεων με ενάργεια και σαφήνεια, δηλαδή με υπευθυνότητα. Το κατάλληλο κλίμα στην τάξη βοηθά στην ανάδειξη δημοκρατικών προτύπων και στην έμμεση αποδοχή προτιμώμενης ιδεολογικής στάσης επαρκώς θεμελιωμένης.

Η αναφορά στην *πολιτισμική* ταυτότητα τονίζει την αξία της διαμόρφωσης αισθητικού κριτηρίου ώστε μέσα από τον πολιτισμό (συμπεριλαμβάνεται και η λαϊκή παράδοση) να προάγεται το επίπεδο ζωής των ανθρώπων.

Η *εθνική* ταυτότητα στόχο έχει να ενισχύσει το αίσθημα της αφοσίωσης στην πατρίδα ώστε να εξασφαλιστεί η εδαφική ακεραιότητα. Επίσης, η πατρίδα τοποθετείται σε συγκεκριμένο οικονομικό πλαίσιο (*παγκοσμιοποίηση*) και μέσα σ' αυτό οι μαθητές εργάζονται για την απόκτηση της ταυτότητάς τους. Ωστόσο, γίνεται μια μικρή αναφορά στη συνεργατική διάθεση που πρέπει να διακατέχει όλους τους λαούς στην οικουμένη (οικουμενικότητα).

Η *θρησκευτική* ταυτότητα στοχεύει προς την ορθόδοξη παράδοση, αλλά τονίζεται και η θρησκευτική ελευθερία ως «απαραβίαστη».

Η *γνωστική* ταυτότητα στοχεύει ώστε οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι ο κόσμος αλλάζει και οι επιστήμες σε συνδυασμό με την τεχνολογία διαρκώς αναθεωρούν την καθημερινότητά μας.

Η ταυτότητα της *ετερότητας* δομείται πάνω στην αξία της συνεργατικής διάθεσης που πρέπει να διακατέχει τους λαούς (πνεύμα οικουμενικότητας).

Η ταυτότητα *φύλου* δεν κάνει άμεση αναφορά στη βιολογική υπόσταση ούτε έχει έμμεσες κοινωνικές προεκτάσεις (κοινωνικό φύλο), ωστόσο, στοχεύει στην ομαλή ανάπτυξη του σώματος κάτι το οποίο έμμεσα συνεπάγεται τη δόμηση του κοινωνικού φύλου.

Η *περιβαλλοντική* ταυτότητα ενισχύεται από την αναφορά στην αγάπη προς τη φύση και τα ζώα.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι ο Νόμος δίνει προτεραιότητα στην *κοινωνική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 31% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας.

Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. (γενικό μέρος)

Επιχειρείται πρώτα αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των δεδομένων σχετικά με τις αναφορές που γίνονται στα είδη ταυτότητας στο γενικό μέρος των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. (ΦΕΚ τχ. β' 303/3-03-2003). Στη συνέχεια, γίνεται εποπτική παρουσίαση των δεδομένων με γράφημα ενώ ακολουθούν τα συμπεράσματα.

Συγκεκριμένα, γίνονται αναφορές στα παρακάτω είδη ταυτότητας:

Γνωστική

Τονίζεται η «ραγδαία επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη» (σ. 3733⁴⁴) η οποία απαιτεί «την απόκτηση, διαχείριση και αξιοποίηση της νέας γνώσης».

Επίσης, τα συνεχή επιστημονικά επιτεύγματα σημαίνουν «αναθεώρηση της γνώσης», άρα, γίνεται λόγος για «πρακτικές δια βίου μάθησης» ώστε να είναι εφικτή η «δια βίου ανανέωση γνώσεων και δεξιοτήτων» (3733 και 3734: 1β και 3734:2α).

Η σχέση του μαθητή με το τεχνολογικό περιβάλλον περιγράφεται ως «κριτική προσέγγιση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας» (3734:1γ) και θεωρείται δεδομένο πως του εξασφαλίζεται η «πρόσβαση σε ποικίλες πηγές πληροφόρησης» (3734,2 II).

Αναφέρεται, επίσης, πως πρέπει «να ενισχυθούν οι μαθησιακές λειτουργίες» του σχολείου (3734) καθώς το πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί απαιτεί «γενναίες προσαρμογές» με δεδομένη την περίοδο κατά την οποία διαμορφώθηκε (1960).

Η «ανάπτυξη γνωστικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων» εξασφαλίζουν την «κατανόηση και ερμηνεία» και αναδεικνύεται ο ρόλος της διαθεματικότητας (3735,2α).

Εθνική

Στη σελίδα 3734 (1ε) αναφέρεται πως ανάμεσα στους στόχους είναι «η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας» κυρίως εφόσον οι «εθνικές ιδιαιτερότητες» είναι εκείνες που θα καθορίσουν την ποιότητα και δυναμικότητα του εκπαιδευτικού μας συστήματος (3734,1 εισαγωγή).

⁴⁴ Οι αριθμοί στις παρενθέσεις παραπέμπουν στις σελίδες του Φ.Ε.Κ.

Ετερότητας

«Η διεθνοποίηση του πολιτισμού και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας» σημαίνουν «ποικιλία εθνοτικών χαρακτηριστικών». Αυτό παραπέμπει στην προσπάθεια εξάλειψης φαινομένων «ξενοφοβίας και ρατσισμού» (3733).

Στη σελίδα 3734 (1ε) αναφέρεται πως πρέπει να καλλιεργηθεί «η συνείδηση του ευρωπαϊού πολίτη».

Γίνεται, επίσης, λόγος για τον «προσανατολισμό του ευρωπαϊκού πνεύματος» σε σχέση με την εκπαίδευση (3734, 1.Εισαγωγή).

Η «διαφύλαξη[...]του διεθνισμού» (3734,1εισαγωγή) κάνει λόγο για «ανοικτές πλουραλιστικές κοινωνίες».

Θρησκευτική

Στη σελίδα 3734 τονίζεται πως ο μαθητής δεν θα πρέπει να διακατέχεται από «θρησκευτικές προκαταλήψεις».

Ιδεολογική

Τονίζεται πως πρέπει να υφίσταται «η δυνατότητα πρόσβασης όλων στην πληροφορία και τη γνώση» ώστε με βάση αυτήν την προϋπόθεση να μειωθούν οι ανισότητες(3733).

Το σχολείο διαμορφώνει έναν κώδικα συμπεριφοράς ο οποίος θα πρέπει να διαπνέεται από «σεβασμό στις πνευματικές και ανθρωπιστικές αξίες» (3733) αφού πρώτα το ίδιο σέβεται το σύνολο των «συναισθηματικών και νοητικών αναγκών των μαθητών» ώστε να αποκτήσουν «ισχυρή αυτοαντίληψη».

Το σχολείο θα πρέπει να προωθήσει «την κριτική και διαλεκτική ικανότητα» του μαθητή όπως και τη διάθεση για «αυτενέργεια» (3734) ώστε να διαμορφωθεί μια «προσωπικότητα υπεύθυνη, δημοκρατική και ελεύθερη[...] με ανθρωπιστικές αρχές [...]» και να είναι εφικτή η «διαφύλαξη δημοκρατικότητας του πολιτικού βίου, της ελευθερίας, της δικαιοσύνης» (3734, 1Εισαγωγή).

Στη σελίδα 3734 (2. Γενικές αρχές) διατυπώνεται η άποψη πως η διαδικασία της εκπαίδευσης οφείλει «να προάγει τις αξίες της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ειρήνης και της ελευθερίας». Συνεπώς, ο μαθητής είναι ικανός «να διαμορφώνει άποψη και να λειτουργεί ως υπεύθυνος και ενεργός πολίτης» (3734,2).

Παρέχεται η δυνατότητα «αξιοποίησης της πληροφορίας» ώστε να επιτυγχάνεται η «έκφραση σκέψεων και απόψεων»(3734,2II και 2iv) αφού έχει προηγηθεί η «κριτική ερμηνεία και οι ατομικές επιλογές» (2III).

Κοινωνική

Γίνεται, επίσης, αναφορά στον ρόλο του σχολείου ως θεσμού «αδιαμφισβήτητα κοινωνικού» (3733): στη σημερινή εποχή που διαμορφώνεται «ένα νέο πλαίσιο κοινωνικών αναγκών» με εμφανή «τον κίνδυνο διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων» (3733).

Στη σελίδα 3734 αναφέρεται πως το σχολείο συμβάλλει «στην αρμονική ένταξη του μαθητή στην κοινωνία». Γι' αυτόν τον λόγο πρέπει να «ενισχυθούν οι κοινωνικοποιητικές λειτουργίες» του σχολείου.

Στην ίδια σελίδα αναφέρεται πως το σχολείο θα πρέπει να προωθήσει «τη θετική διάθεση για συνεργασία» ώστε ο μαθητής να διακατέχεται από «κοινωνικές αρχές».

Η «καλλιέργεια κοινών στάσεων και αξιών» (3734:1δ) έχει ως στόχο τη «διατήρηση της κοινωνικής συνοχής».

Το πνεύμα «συνεργασίας και συλλογικότητας» (3734:1 στ) πρέπει να διακατέχει τον μαθητή.

Επίσης, τονίζεται η «διαφύλαξη της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας [...] της εργασίας και της κοινωνικής συνοχής» (3734, 1εισαγωγή) και η «επιτυχής κοινωνική ένταξη του μαθητή» (3734,2) σε ένα «μεταβαλλόμενο και απαιτητικό κοινωνικό περιβάλλον».

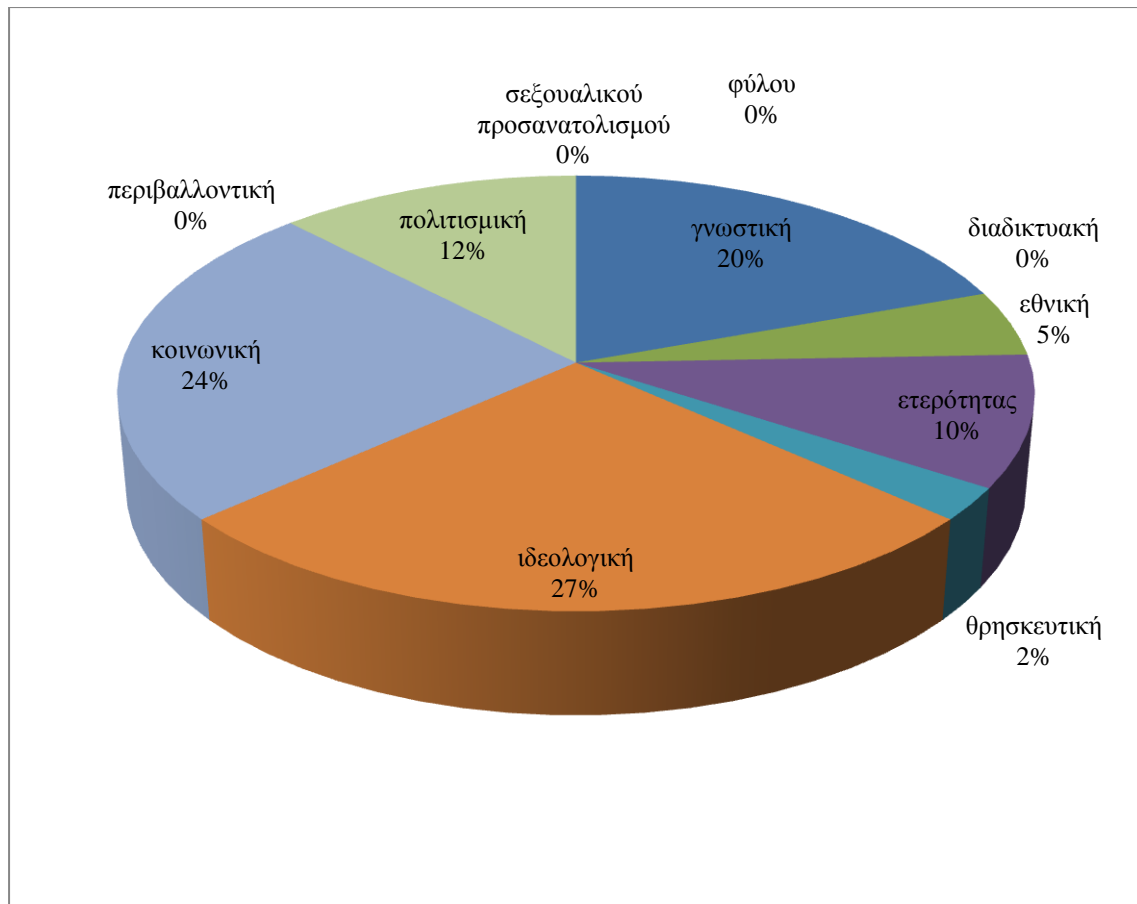
Οι μαθητές πρέπει να είναι ικανοί να επιτυγχάνουν κοινούς στόχους με το υπόλοιπο σύνολο μέσα από τη συνεργασία (3734,2ν).

Πολιτισμική

Στη σελίδα 3734 (1ε) αναφέρεται, επίσης, πως «η διεθνοποίηση του πολιτισμού» σημαίνει «ποικιλία πολιτισμικών και γλωσσικών χαρακτηριστικών» με συνέπεια την αποφυγή «επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου» (3733).

Στη σελίδα 3734 τονίζεται πως ο μαθητής δεν θα πρέπει να διακατέχεται από «πολιτισμικές προκαταλήψεις», ωστόσο, όμως, να διατηρεί την «πολιτισμική μας αυτογνωσία» (3734:1ε). Τονίζεται, δηλαδή, η «διαφύλαξη... του πολιτισμού, της πνευματικής καλλιέργειας» (3734,1εισαγωγή).

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τον εντοπισμό και την αποτύπωση των ειδών ταυτότητας στο γενικό μέρος των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. απεικονίζεται εποπτικά στο γράφημα και ακολουθεί αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας –Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. (γενικό μέρος)

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας που εμφανίζονται στα Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. προσανατολίζει προς τα ακόλουθα:

Δεν εμφανίζονται όλες οι κατηγορίες που διερευνούμε σχετικά με τα είδη ταυτότητας. Λείπει η αναφορά στην *περιβαλλοντική* ταυτότητα, τη *διαδικτυακή*, *φύλου* και *σεξουαλικού προσανατολισμού*.

Οι περισσότερες αναφορές γίνονται στην κατηγορία *ιδεολογική* ταυτότητα (27%) ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *κοινωνική* ταυτότητα (24%). Ακολουθούν αναφορές στη *γνωστική* ταυτότητα (20%) όπως και στην *πολιτισμική* (12%). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών οι οποίες σχετίζονται με την ταυτότητα της *ετερότητας* (10%), την *εθνική* και *θρησκευτική* ταυτότητα (5% και 2% αντίστοιχα).

Ως θεμέλιο διαμόρφωσης της *ιδεολογικής* ταυτότητας ορίζεται ο σεβασμός προς τις ανθρωπιστικές αξίες της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Σε τέτοιο πλαίσιο ενισχύεται η κριτική και διαλεκτική ικανότητα ώστε να είναι εξασφαλισμένη η πρόσβαση όλων στη γνώση, και μέσα από τις επιλογές τους οι ελεύθερες προσωπικότητες να γίνονται ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες δημοκρατικών κοινωνιών.

Η *κοινωνική* ταυτότητα στοχεύει στη συνειδητοποίηση εκ μέρους του ατόμου των κοινών του στόχων με το κοινωνικό σύνολο μέσα από την εσωτερίκευση αξιών όπως είναι η συλλογικότητα και η συνεργασία ώστε να διασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή. Προς αυτήν την κατεύθυνση συμβάλλει το σχολείο ως κοινωνικός θεσμός που αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες οι οποίες θεωρούνται ως εμπόδια για τη σταθερότητα του κοινωνικού ιστού.

Η *γνωστική* ταυτότητα έχει ως στόχο την εκμάθηση του τρόπου πρόσβασης στη νέα γνώση, και τη συνειδητοποίηση ότι η γνώση δεν συντηρείται δογματικά αλλά αναθεωρείται. Συνεπώς, η γνωστική ταυτότητα έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της τη δια βίου μάθηση.

Η αναφορά στην *πολιτισμική* ταυτότητα αποδέχεται ως αυτονόητη την ποικιλία των πολιτισμικών και γλωσσικών χαρακτηριστικών απορρίπτοντας τη μονόπλευρη εκδοχή του πολιτισμικού μοντέλου. Συνεπώς, δεν γίνεται αποδεκτή οποιαδήποτε πολιτισμική προκατάληψη ή στενόχωρη πεποίθηση.

Η αναφορά στην ταυτότητα της *ετερότητας* τονίζει την ιδέα του πλουραλισμού. Οι μαθητές, ως ευρωπαίοι πολίτες, ανήκοντες στο πολυπολιτισμικό όλον, δεν τρέφουν κανένα αίσθημα ρατσισμού ή προκατάληψης απέναντι στο διαφορετικό.

Η *εθνική* ταυτότητα βασίζεται στην πεποίθηση ότι τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά οφείλουν να διαφυλάσσονται ως καθορίζοντα τη συγκεκριμένη εθνική μας ιδιοσυστασία. Αυτό εργαλειοποιείται στο πλαίσιο ότι γνωρίζοντας την εθνική ψυχοσύνθεση μιας φυλής το εκπαιδευτικό σύστημα προσαρμόζεται λειτουργικά και αποτελεσματικά.

Η *θρησκευτική* ταυτότητα δομείται πάνω στην πεποίθηση ότι οι θρησκευτικές προκαταλήψεις δεν είναι αποδεκτές.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το γενικό μέρος των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. δίνει προτεραιότητα στην *ιδεολογική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 27% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας.

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. για Λογοτεχνία Γυμνασίου

Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. Νεοελληνικής Λογοτεχνίας για το Γυμνάσιο (ΦΕΚ τχ. β' 303/3-3-2003) επιχειρείται αναλυτική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας, ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα της έρευνας.

Ανιχνεύονται τα εξής είδη ταυτότητας:

Γνωστική

Σκοπός του μαθήματος είναι «η ενδυνάμωση της μορφωτικής επάρκειας» (3795, 1.Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος), να «καθίστανται άνθρωποι ικανοί να αξιοποιούν ενεργητικά τη γνώση» (3795,1) ώστε να εμπλουτίζεται η εμπειρία και να αποκτούν «ανθρωπιστική παιδεία» (3795,1)

Εθνική

Γίνεται «προβολή της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας ελληνικού λόγου και πολιτισμού» (3795,1). Ο άνθρωπος θεωρείται σε σχέση με την «εθνική φυσιογνωμία και ιστορική συνέχεια» (3795,2) ώστε η «κατανόηση του χαρακτήρα της ελληνικής, εθνικής ταυτότητας» (3796,A-B) να εξασφαλίσει την «ευαισθητοποίηση και ανάπτυξη ιστορικής συνείδησης» (3796,A-B).

Επιχειρείται, ακόμη, «κατάδειξη της σημασίας λογοτεχνικών έργων για την εθνική ταυτότητα και αυτογνωσία» (3796,A-B).

Ετερότητας

Τα λογοτεχνικά κείμενα διευρύνουν «τα όρια της προσωπικής εμπειρίας»(3795,1) οδηγούν σε «ισοτιμία ανθρώπων και πολιτισμών» (3795,1) αφού προκύπτει η «αναγκαιότητα συμμετοχής και συνεργασίας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ένωσης» (3796,A-B), άρα στηρίζεται η «ανάπτυξη θετικής αντίληψης για τη σύγχρονη πολυπολιτισμική και πολυεθνική κοινωνία».

Επιχειρείται η συνειδητοποίηση του πλουραλισμού μέσα στον οποίο ζούμε και η κατανόηση του εαυτού μας μέσα από άλλες αξίες και νοοτροπίες. Σ' αυτό συντείνει η «κατανόηση του φαινομένου της αποδημίας και μετανάστευσης» και η «συνειδητοποίηση του πανανθρώπινου χαρακτήρα της λογοτεχνικής δημιουργίας» (3797, Γ) ώστε να υπάρξει «δημιουργική επικοινωνία ανάμεσα στις λογοτεχνίες διαφορετικών χωρών» (3797, Γ).

Ιδεολογική

Οι μαθητές υιοθετούν «κριτική θέση» στα μεγάλα ζητήματα που αφορούν το άτομο ή την κοινωνία (3795,1), «διαμορφώνουν επιλεκτικά και υπεύθυνα» τον προσωπικό κώδικα αξιών τους όπως αυτός ορίζεται από τις «στάσεις τους και τις πεποιθήσεις τους» (3795,1) μέσα από τη «δημοκρατική εκπαίδευση», το οποίο είναι το πλαίσιο στο οποίο γίνεται η διδασκαλία της λογοτεχνίας. Επιδιώκεται να καλλιεργούνται «μεγάλες αξίες, η αγάπη, η φιλία» (3795,2) ενώ μέσα από τη γνώση των πολιτικών

συνθηκών λειαιίνεται ο δρόμος για την προσέγγιση της διαμόρφωσης του λογοτεχνικού έργου (3797,Γ). Υποστηρίζεται η «κριτική στάση απέναντι σε ιδεολογίες με ολοκληρωτικό χαρακτήρα και στις επιδιώξεις των ισχυρών κρατών» (3797,Γ) όπως και απέναντι στην αποτύπωση των ιστορικών γεγονότων από τη λογοτεχνία, συνειδητοποίηση της διαφοράς ανάμεσα σε λογοτεχνία και ιστοριογραφική αφήγηση (3797, Γ) και, ως εκ τούτου, «αναγνώριση της πολλαπλότητας των τρόπων λογοτεχνικής αναπαράστασης» (3797,Γ).

Κοινωνική

Σκοπός του μαθήματος είναι «η επικοινωνιακή ικανότητα των μαθητών» και «η συναισθηματική ανάπτυξη» (3795,1). Ο άνθρωπος παρουσιάζεται σε σχέση με «την κοινωνική ζωή» (3795,2) ώστε να προκύψει η «κατανόηση της σχέσης ανθρώπου-κοινωνίας» (3795,2). Αναδεικνύονται, επίσης, τα εξής: «κατανόηση κοινωνικο-πολιτικής οργάνωσης» του κόσμου των δημοτικών τραγουδιών (3795,2), το παραμύθι και η συμβολή του για την ανάδειξη των κοινωνικών αξιών (3795,2), «εμβάθυνση στις αξίες και δομές της κοινωνίας της υπαίθρου» (3796,Γ), οι κοινωνικές συνθήκες και η διαμόρφωση λογοτεχνικών έργων (3797,Γ), η «συμβολή στην αντιμετώπιση σύγχρονων διεθνών κοινωνικών προβλημάτων» (3797, Γ).

Περιβαλλοντική

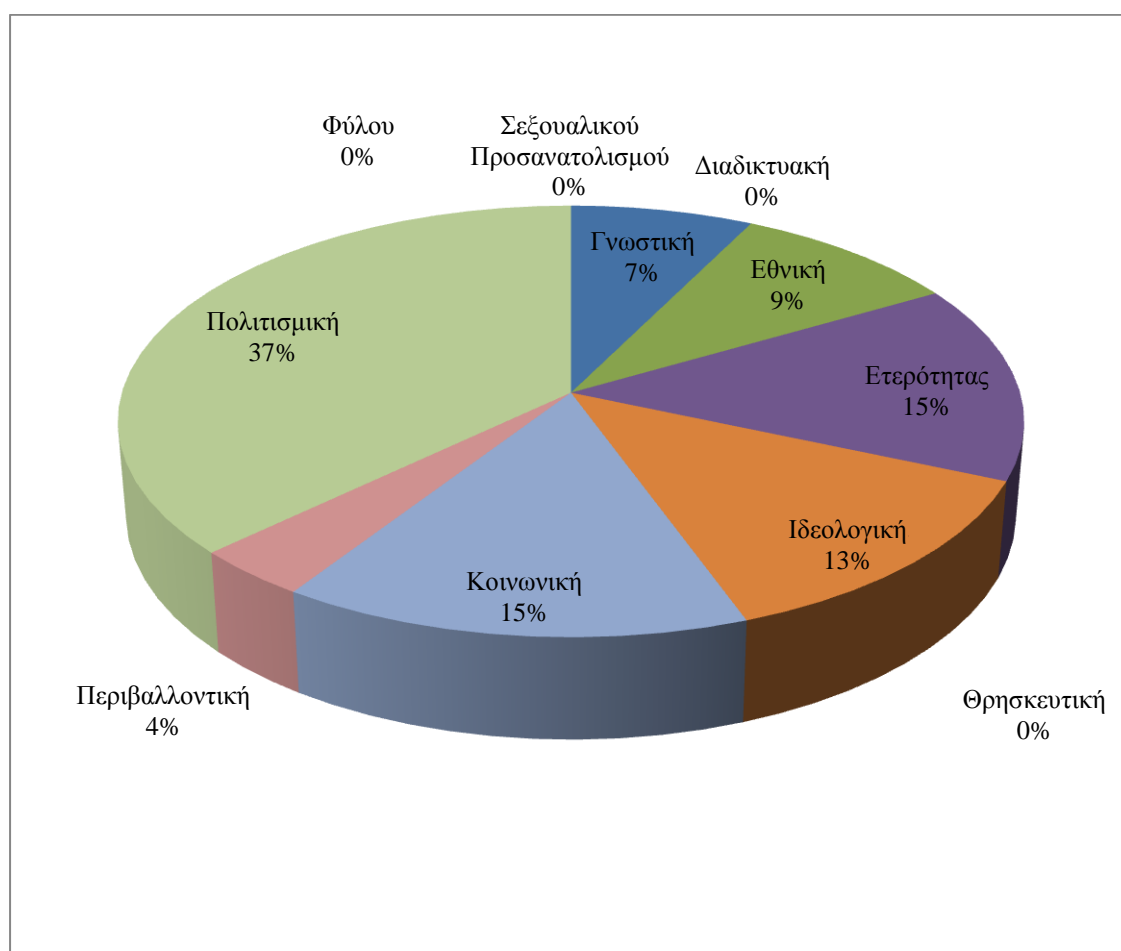
Αναφέρεται «ο άνθρωπος σε σχέση με τη φύση» (3795,2) και η «κατανόηση σχέσης φύσης-ανθρώπου».

Πολιτισμική

Οι μαθητές αναπτύσσουν τις αισθητικές αντιλήψεις τους (3795,1) και καλλιεργείται η «σταθερή σχέση με τη λογοτεχνία και την ανάγνωση» (3795,1). Αναπτύσσεται η φαντασία και καλλιεργείται η γλώσσα ενώ αφυπνίζονται οι καλλιτεχνικές δεξιότητες. Επιχειρείται ανάπτυξη της ικανότητας αξιολόγησης του έργου και ποιότητας λόγου (3795, 1) και αναδεικνύονται τα εξής: «ο άνθρωπος σε σχέση με την παράδοση»(3795,2), «δημιουργική και ελεύθερη ερμηνεία των έργων» (3795,2), «μελέτη των αξιών της πόλης ή της υπαίθρου» (3795,2), «αισθητική καλλιέργεια του μαθητή» (3795,2), «κατανόηση πολιτισμού και αξιών δημοτικών τραγουδιών»(3795,2), «ανάπτυξη ενδιαφέροντος για το λαϊκό θέατρο» (3796), «κατανόηση του χαρακτήρα της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας» (3796), αποκρυπτογράφηση βιωμάτων και εμπειριών «που τείνουν να εκλείψουν από τη σύγχρονη ζωή» (3796), «συνειδητοποίηση ισοτιμίας των έργων του παγκόσμιου πολιτισμού» (3796), αθλητικό ιδεώδες (3796), «κατανόηση παραδοσιακών αξιών και

μορφών ζωής» (3796), «γνωριμία με την προφορική λαϊκή ποίηση», «επίγνωση της σημασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς» (3796) και «ευαισθητοποίηση στη λογοτεχνική γλώσσα» (3797).

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών στα είδη ταυτότητας στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. για τη λογοτεχνία Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας – Δ.Ε.Π.Π.Σ. για λογοτεχνία Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας που εμφανίζονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. Γυμνασίου προσανατολίζει προς τα ακόλουθα:

Δεν εμφανίζονται όλες οι κατηγορίες που διερευνούμε σχετικά με τα είδη ταυτότητας. Απουσιάζουν οι εξής ταυτότητες: *διαδικτυακή, θρησκευτική, σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου.*

Οι περισσότερες αναφορές (20) γίνονται στην κατηγορία *πολιτισμική ταυτότητα* (37%) ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *ταυτότητα ετερότητας* και η *κοινωνική ταυτότητα* (8 αναφορές σε ποσοστό 15% για την καθεμία). Γίνονται 7 αναφορές στην *ιδεολογική ταυτότητα* (σε ποσοστό 13%). Στην *εθνική ταυτότητα* γίνονται 5 αναφορές (9%) ενώ ελάχιστες αναφορές γίνονται στη *γνωστική* και *περιβαλλοντική ταυτότητα* (4 αναφορές σε ποσοστό 7% και 2 αναφορές σε ποσοστό 4% αντίστοιχα).

Η *πολιτισμική ταυτότητα* εστιάζει στην καλλιέργεια των καλλιτεχνικών δεξιοτήτων και της αισθητικής αντίληψης. Η λογοτεχνική γλώσσα φαίνεται να εργαλειοποιείται στο βαθμό που συμβάλλει στην κατανόηση της πολιτισμικής κληρονομιάς και στη συνειδητοποίηση της ισοτιμίας της ελληνικής και παγκόσμιας πολιτισμικής ταυτότητας.

Η *ταυτότητα της ετερότητας* ενισχύει τη συνειδητοποίηση του Εαυτού ως μέλους μιας κοινωνίας πολυεθνικής διότι και μέσα από αυτήν τη διαδικασία κατανοείται ο Εαυτός μέσω των αξιών του Άλλου. Συνεπώς, υποστηρίζεται η συνεργασία και η συλλογικότητα ατόμων και πολιτισμών στη βάση της ισοτιμίας και της αλληλοπροσφοράς. Στη βάση αυτή νοείται και η λογοτεχνία ως πανανθρώπινη.

Η *κοινωνική ταυτότητα* ενισχύει τη συνειδητοποίηση ότι τα άτομα βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση με τη συλλογικότητα της κοινότητας διότι έτσι αναδεικνύονται οι κοινωνικές αξίες ή αντιμετωπίζονται τα προβλήματα τα κοινωνικά. Καλός αγωγός αναδεικνύεται η ικανότητα της επικοινωνίας.

Βάση της *ιδεολογικής ταυτότητας* τίθεται η διαμόρφωση στάσεων και πεποιθήσεων και η κριτική τοποθέτηση απέναντι στα προβλήματα. Οι πανανθρώπινες αξίες (αγάπη, ειρήνη, φιλία) και η αποστροφή προς ιδεολογίες με ολοκληρωτικό χαρακτήρα αποτελούν, επίσης, χαρακτηριστικά της. Η κριτική στάση του μαθητή συνεπάγεται και τη συνειδητοποίηση πως η λογοτεχνική οπτική των ιστορικών γεγονότων είναι κάτι το διαφορετικό από την ιστορική αποτύπωση των συμβάντων.

Η *εθνική ταυτότητα* προσανατολίζει προς τη συνειδητοποίηση της εθνικής φυσιογνωμίας στη βάση της ιστορικής συνείδησης και ιστορικής συνέχειας. Η λογοτεχνία παίζει σημαντικό ρόλο στη δόμηση της εθνικής ταυτότητας και στην κατανόησή της.

Η *γνωστική ταυτότητα* στοχεύει ώστε οι μαθητές να είναι ικανοί να αποκτούν γνώση και να την αξιοποιούν στη διαχείριση της εμπειρίας τους.

Η *περιβαλλοντική ταυτότητα* τονίζει την άρρηκτη σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος. Οποιαδήποτε διαταραχή προκαλεί βλάβη και στις δύο πλευρές.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το Δ.Ε.Π.Π.Σ. Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στην *πολιτισμική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 37% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτοτήτων.

Το Α.Π.Σ. για Λογοτεχνία Γυμνασίου

Επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας, στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

Εθνική

Μέσα από σημαντικά λογοτεχνικά έργα καθορίζεται η «εθνική ταυτότητα και αυτογνωσία» (3799,2) και επιδιώκεται η κατανόηση των γεγονότων της επανάστασης του '21 μέσα από τα απομνημονεύματα (3803).

Ετερότητας

Ζούμε σε έναν κόσμο «ριζικά πλουραλιστικό» (3800,2). Γι' αυτό η «διαπολιτισμική διάσταση λογοτεχνίας» (3800,2) και «το ταξίδι» ως μέσο για τη γνωριμία των Άλλων (3800,2) βοηθά τους μαθητές να σταθούν θετικά απέναντι «στη σύγχρονη πολυπολιτισμική και πολυεθνική κοινωνία» (3800,2) με κύρια χαρακτηριστικά τη «θετική στάση απέναντι στον Άλλο, στον πρόσφυγα, στον μετανάστη» (3800,2) και την «ποικιλία οπτικών γωνιών απέναντι στον ξένο» (3800,2). Συνεπώς, η λογοτεχνία θεωρείται ως «παγκόσμια γλώσσα» με κέντρο τον Άνθρωπο (3804) ενώ επικυρώνει την «ισοτιμία έργων του παγκόσμιου πολιτισμού» (3804) και τη «δημιουργική επικοινωνία ανάμεσα στις λογοτεχνίες διαφορετικών χωρών» (3804).

Ο αθλητισμός μπορεί να ιδωθεί ως μέσο για «τη σύσφιγξη σχέσεων ανάμεσα στους λαούς (3801,2).

Θρησκευτική

Εδραιώνεται με την έκφραση του θρησκευτικού βιώματος στη λογοτεχνία (3799,2) και τον ρόλο της θρησκείας στην ιστορία των λαών και στην καθημερινή συμπεριφορά των ανθρώπων (3799,2).

Ιδεολογική

Η ερμηνεία λογοτεχνικών έργων «με τρόπο δημιουργικό» (3797, 1.ειδικοί σκοποί) περιλαμβάνει τη συνειδητοποίηση για την «ευθύνη το ανθρώπου για τις αλλαγές στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον» (3798,2).

Τα δημοτικά τραγούδια είναι δυνατό να ειδωθούν ως φορέας πολιτικής οργάνωσης (3798,2) ώστε να διαμορφωθεί κριτική στάση απέναντι στην ιστορία και στα ιστορικά γεγονότα που μεταπλάθονται λογοτεχνικά (3799,2), δηλαδή να ανιχνευθούν οι πολιτικές συνθήκες και ποια η σχέση τους με τη λογοτεχνία (μεταπολεμική περίοδος,3804).

Επίσης, επιχειρείται η διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης απέναντι στα προβλήματα της ζωής (αισιόδοξη διάθεση αντιμετώπισης) (3801,2).

Κοινωνική

Οι μαθητές επιχειρείται να ανιχνεύσουν «κοινωνικές αξίες» στα παραμύθια (3798,2) και να δουν τα δημοτικά τραγούδια ως φορέα συγκεκριμένης κοινωνικής οργάνωσης (3798,2), π.χ. εμφανίζεται η οικογένεια ως θεσμός κοινωνικός και υπογραμμίζεται η πολυπλοκότητα των σχέσεων στο εσωτερικό της (3798,2). Γενικά, «να ευαισθητοποιηθούν σε ζητήματα της κοινωνικής ζωής» (3799,2) και να κατανοηθούν «οι θεμελιώδεις υπαρξιακές διαθέσεις του ατόμου»: να εξερευνά τον Εαυτό και να ζει με τον Άλλο (3801,2) (διπλή αναφορά: αγωνιστικό πνεύμα ανθρώπου και αγάπη για συνανθρώπους), συνεπώς ευαισθητοποίηση «στην οδύνη των Άλλων» (3801,2).

Για «την αντιμετώπιση διεθνών κοινωνικών προβλημάτων» θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργά (3801,2) ώστε να είναι δυνατή η «ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αντιμετώπισή τους» (3804) αφού συνειδητοποιηθεί η αναπαράσταση στη λογοτεχνία της κοινωνικής πραγματικότητας (3801,2) και κατανοηθεί «το κοινωνικό πλαίσιο» ως σημαντικός παράγοντας για την εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών (3802). Οι κοινωνικές συνθήκες σε σχέση με τη λογοτεχνία (κρητική και νεοελληνικού Διαφωτισμού) (3802) όπως και οι κοινωνικές συνθήκες και ο ρόλος τους στη μεταπολεμική λογοτεχνία (3804) συνειδητοποιούνται ως σημαντικοί διαμεσολαβητές του λογοτεχνικού έργου.

Επιδιώκεται, επίσης, εμβάθυνση των «αξιών και δομών» της κοινωνίας της υπαίθρου (3802) και η «εξιδανικευμένη παρουσίαση της υπαίθρου» μέσα από την ηθογραφία (3803).

Περιβαλλοντική

Σεβασμός απέναντι στο περιβάλλον (3802,2).

Πολιτισμική

Οι μαθητές θα πρέπει να είναι ικανοί «να προσλαμβάνουν το λογοτεχνικό κείμενο ως έργο τέχνης και αισθητικό φαινόμενο» της εποχής του (3797,1.ειδικοί σκοποί), «να ασκήσουν τις καλλιτεχνικές τους δεξιότητες» (3797,1.ειδικοί σκοποί), να κατανοήσουν τους «καλλιτεχνικούς τρόπους» με τους οποίους το λογοτεχνικό κείμενο παρουσιάζεται (3802) και να έρθουν σε επαφή με καλλιτεχνικά κινήματα ή ρεύματα (με αφορμή την επτανησιακή σχολή και ρομαντική σχολή Αθηνών, περίοδος '30 και μεταπολεμική λογοτεχνία) (3803,3804). Σ' αυτό συμβάλλει η «κατανόηση της λογοτεχνικής γλώσσας, του συμβολικού της χαρακτήρα και η ανακάλυψη της αισθητικής λειτουργίας της» (3797,1.ειδικοί σκοποί).

Να αντιληφθούν πώς «η λογοτεχνία αναπαριστά τον αστικό χώρο» και ποιες είναι «οι αξίες» αυτού του χώρου (3797,2) και να έρθουν σε επαφή με «ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού» (3798,2) [αξία «λαϊκού θεάτρου» (3798, 2) και τα δημοτικά τραγούδια ως φορέας πολιτισμού (3798,2)].

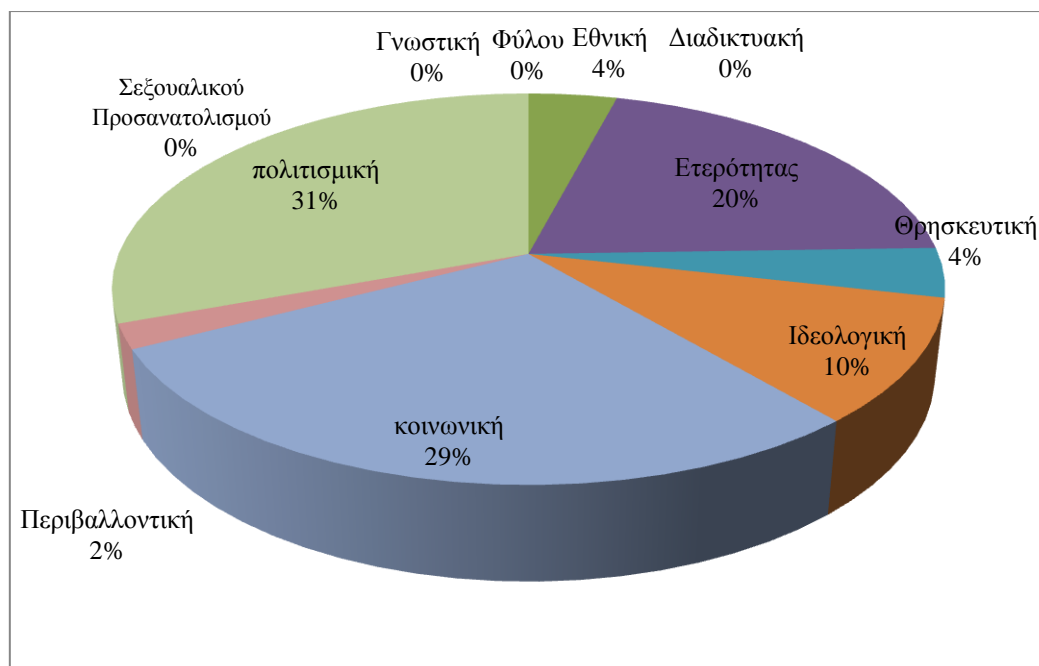
Επιχειρείται η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης (3799,2) και η κατανόηση του «χαρακτήρα της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας και γλώσσας» (3799,2) (γίνεται αναφορά διπλή στην ίδια σελίδα: παλαιότερες μορφές ζωής και εθνική ζωή).

Επίσης, η λογοτεχνία καταγράφει «κώδικες συμπεριφοράς και βιώματα» που τείνουν να εκλείψουν από τη σύγχρονη ζωή (3799,2) ενώ το δημοτικό τραγούδι ως «φορέας παραδοσιακών αξιών και μορφών» (3802) τις διατηρεί στη μνήμη της κοινότητας.

Επιχειρείται ιδιαίτερα η κατανόηση της «πολιτισμικής κληρονομιάς» μέσα από τα κείμενα της κρητικής λογοτεχνίας και του νεοελληνικού διαφωτισμού (3802).

Γενικά, θεμελιώνεται «ο χαρακτήρας της ελληνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας πολιτισμικής ταυτότητας» (3804).

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο Α.Π.Σ. για τη λογοτεχνία Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας – Α.Π.Σ. για λογοτεχνία Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας που εμφανίζονται στο Α.Π.Σ. Γυμνασίου προσανατολίζει προς τα ακόλουθα:

Δεν εμφανίζονται όλες οι κατηγορίες που διερευνούμε σχετικά με τα είδη ταυτότητας. Απουσιάζουν οι ταυτότητες *διαδικτυακή* και *γνωστική*, η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* και *φύλου*.

Οι περισσότερες αναφορές (15) γίνονται στην κατηγορία *πολιτισμική* ταυτότητα (31%) ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *κοινωνική* ταυτότητα (14 αναφορές σε ποσοστό 29%). Ακολουθούν αναφορές (10 σε ποσοστό 20%) στην ταυτότητα της *ετερότητας*. Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών οι οποίες σχετίζονται με την *ιδεολογική* ταυτότητα (5 αναφορές σε ποσοστό 10%) ενώ ελάχιστες αναφορές (2 για τις δύο πρώτες κατηγορίες και 1 για την τελευταία σε ποσοστά 4% και 2% αντίστοιχα) γίνονται στις ταυτότητες *εθνική*, *θρησκευτική* και *περιβαλλοντική*.

Η αναφορά στην *πολιτισμική* ταυτότητα γίνεται μέσα από τη συνειδητοποίηση των όψεων του λαϊκού πολιτισμού και την κατανόηση της λογοτεχνίας ως έργου τέχνης που ορίζεται και καθορίζεται από τους ρυθμούς της εποχής που το δημιουργούν. Η κατανόηση της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας προϋποθέτει την κατανόηση της θέσης της μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας πολιτισμικής ταυτότητας.

Η *κοινωνική* ταυτότητα ενισχύει τη συνειδητοποίηση ότι οι κοινωνικές αξίες και θεσμοί (π.χ. αγωνιστικό πνεύμα, αγάπη για συνάνθρωπο, θεσμός οικογένειας) παίζουν σημαντικό ρόλο ώστε το άτομο να αποτελέσει μέρος της ευρύτερης κοινότητας. Και είναι το κοινωνικό πλαίσιο το οποίο ορίζει τη σημασία και την εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών.

Η ταυτότητα της *ετερότητας* προσανατολίζει θετικά προς έναν κόσμο πλουραλιστικό. Το ταξίδι, ο αθλητισμός και η λογοτεχνία εργαλειοποιούνται για τη διερεύνηση αυτής της πολυεθνотικής κοινωνίας και για τη γνωριμία με τον Άλλο.

Βάση της *ιδεολογικής* ταυτότητας τίθεται η διαμόρφωση κριτικής στάσης απέναντι στον τρόπο με τον οποίο η λογοτεχνία ασχολείται με την ιστορία. Συνεπώς, συνειδητοποιείται το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ιδεολογικές πεποιθήσεις εμφανίζονται στα ανθολόγια. Η ιδεολογική ταυτότητα περιλαμβάνει την αισιόδοξη στάση του υποκειμένου απέναντι στα προβλήματα της ζωής.

Η *εθνική* ταυτότητα καθορίζεται από την κατανόηση των ιστορικών γεγονότων (επανάσταση 1821) και την αναζήτηση της εθνικής συνείδησης μέσα από τη λογοτεχνία.

Η *θρησκευτική* ταυτότητα δομείται πάνω στη βάση πως τα θρησκευτικά βιώματα αποτελούν μέρος της καθημερινότητας των ατόμων και μετουσιώνονται με διαφορετικό τρόπο από τη λογοτεχνία.

Η *περιβαλλοντική* ταυτότητα ενισχύεται από την αναφορά στον σεβασμό προς το περιβάλλον.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το Α.Π.Σ. για τη λογοτεχνία Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στην *πολιτισμική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 31% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτοτήτων.

Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας (Αθήνα 2011)

Επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας, στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

Γνωστική

Οι μαθητές επιχειρείται «να γνωρίσουν το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον της Ελλάδας και της τοπικής κοινωνίας...» (84,α)⁴⁵ και να κατανοούν τον ρόλο που παίζει η «ιστορικότητα του συγγραφέα, του κειμένου και του αναγνώστη» (96,γ): να είναι, δηλαδή, σε θέση να γνωρίσουν ότι οι λογοτεχνικοί ήρωες είτε παρουσιάζονται απομονωμένοι σε σχέση με το κοινωνικό πλαίσιο και τα προβλήματα του είτε στρατευμένοι σε κοινωνικούς αγώνες (96,γ).

Εθνική

«Να παρακολουθήσουν διαχρονικά τον μετασχηματισμό της «εικόνας» της Ελλάδας[...] ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες...» (82,α).

Ετερότητας

Να κατανοήσουν «το διαφορετικό» ως πιθανή εκδοχή της θέσης των άλλων και ότι υπάρχουν «διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους μιλούν οι συγγραφείς για τη σχολική τους ζωή» και «διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους μιλούν για το σχολείο οι μεγάλοι και τα παιδιά» (80,α).

Ιδεολογική

«Να καταλάβουν πως ένα ποιητικό κείμενο» μας μαθαίνει «πράγματα για τον εαυτό μας» (91,γ) και πως τα ατομικά χαρακτηριστικά του αποδέκτη επηρεάζουν την πρόσληψη της σάτιρας (93,γ).

Ως συνέχεια έρχεται η ανίχνευση των τρόπων «με τους οποίους οι ποιητές εμπνεύστηκαν και απέδωσαν ποιητικά τα τοπία, τη φύση, την ιστορία της Ελλάδας (82,α), άρα είναι η πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα της εποχής κάθε ποιητή που προσδιορίζει αυτούς τους τρόπους. Επιχειρείται, επομένως, να έρθουν σε επαφή με «τις διαφορετικές οπτικές γωνίες των ποιητών» (82,α) και «να αντιληφθούν οι μαθητές τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι ποιητές μιλούν για τη ζωή» (91,γ), άρα «να αιτιολογήσουν τις στάσεις ζωής...» (91,γ).

«Να συνειδητοποιήσουν τη νέα οπτική, συνήθως «ανατρεπτική» μέσα από την οποία αναδύεται το χιούμορ (93,γ) και «να διερευνούν το κίνητρο του συγγραφέα, τους στόχους του [...] καθώς και τους αποδέκτες του κωμικού» (93,γ). Αφετηρία για κάθε είδους χιουμοριστική διάθεση αποτελεί το «ηθικό πρότυπο» (94,γ). «Να διερευνούν όλους τους παράγοντες που συμβάλλουν στην παραγωγή και πρόσληψη του

⁴⁵ Οι αριθμοί αναφέρονται στις σελίδες του νέου Προγράμματος Σπουδών (2011).

σατιρικού κειμένου»(94,γ) και «να κατανοήσουν» την ποιότητα ενός θέματος (σοβαρό ή ανάλαφρο) και τον τρόπο μεταστροφής της (94,γ).

Να συνειδητοποιήσουν «την ανάδειξη πολυσημίας των ‘εικόνων’ της Ελλάδας» και να εκφράσουν τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες (83,α). «Να προσεγγίσουν διαθεματικά τις εικόνες της Ελλάδας» μέσα από τα μαθήματα της Ιστορίας και Γεωγραφίας (83,α) και «να διερευνήσουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις για την ελληνική φύση και το ελληνικό τοπίο» (83,α). «Να συνειδητοποιήσουν» ότι οι ιστορικοί και κοινωνικοί όροι κάθε εποχής είναι αυτοί που προσδιορίζουν την υφή των περιβαλλοντικών προβλημάτων (84, α) και να το διακρίνουν αυτό τόσο στα πληροφοριακά όσο και στα λογοτεχνικά κείμενα(84,α).

Κοινωνική

Να γίνει κατανοητό ότι «το σχολείο είναι μέσο κοινωνικοποίησης των παιδιών» (80,α΄) και ότι σχετίζεται με την κοινωνία και την ιστορική περίοδο στην οποία ανήκει (80).

Επιχειρείται να συγκροτηθεί η «συλλογική ταυτότητα» των μαθητών (82,α) και «να κατανοήσουν πως η διαμόρφωση της «βιοθεωρίας» είναι ανάγκη καθολική και διαχρονική» και αφορά όλα τα μέλη μιας κοινότητας (91,γ).

Να καταλάβουν πως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του αποδέκτη επηρεάζουν την πρόσληψη της σάτιρας (93,γ) και πως μέσα από τη σάτιρα επιδιώκεται η «αναμόρφωση της κοινωνίας» (94,γ).

Αφού «κατανοήσουν την αλληλεπίδραση ατόμου-κοινωνίας» (96,γ), να αντιληφθούν «τη σημασία των κοινωνικών αγώνων» (96,γ) και «την κοινωνική λειτουργία της λογοτεχνίας» (96,γ). «Να συνειδητοποιήσουν» ότι στη λογοτεχνία γίνεται διερεύνηση της σχέσης ατόμου-κοινωνίας.

Περιβαλλοντική

«Να κατανοήσουν την ενότητα φύσης και κοινωνίας» (84,α) και «να εμβαθύνουν στην κατανόηση της αλληλεπίδρασης φύσης και κοινωνίας» (84,α) ώστε «να αναπτύξουν κοινωνικά προσανατολισμένη περιβαλλοντική συνείδηση» (84,α).

Πολιτισμική

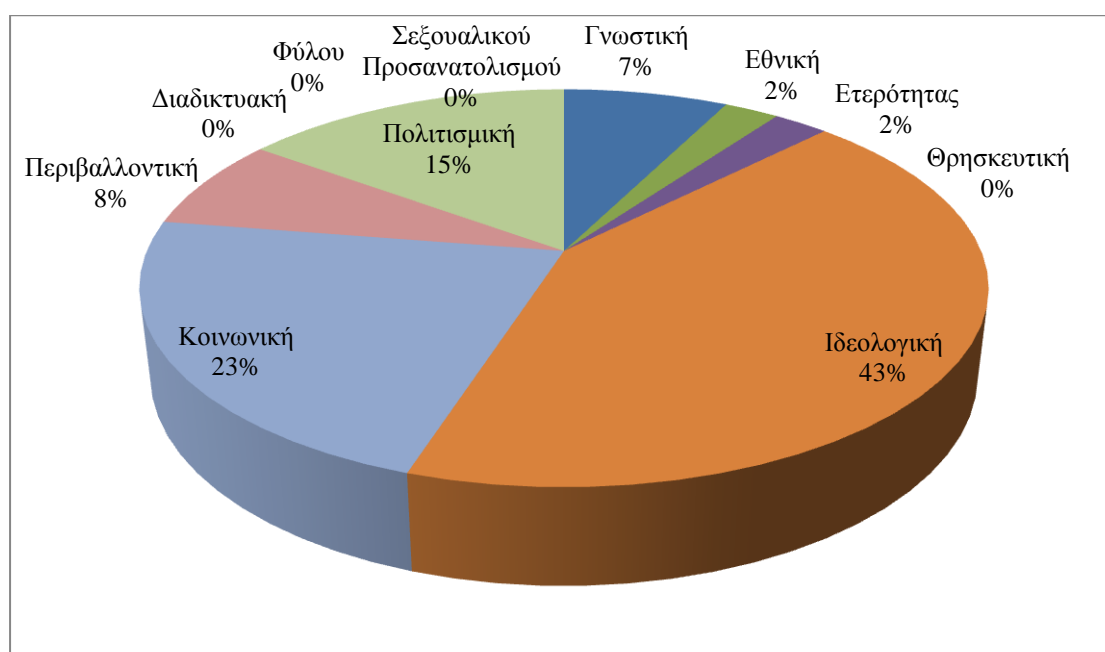
Να συνειδητοποιήσουν «τις διαφορές της σχολικής ζωής» ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν (80, α).

Να γνωρίσουν «τους ποιητικούς τρόπους» (82,α) και τις «ποιητικές προσεγγίσεις» των γεγονότων (82, α) και «να διερευνήσουν τους τρόπους με τους οποίους η

λογοτεχνία μιλά για τη σχέση ανθρώπου-περιβάλλοντος» (84,α). Συνεπώς, επιχειρείται η σύνδεση της τέχνης με τη ζωή (91,γ).

«Να γνωρίσουν τις τεχνικές που χρησιμοποιεί η γλώσσα για να εκφράσει (δίσσημη ερμηνεία) και για να δημιουργήσει (μεταφορά και κυριολεξία) το κωμικό (94,γ), άρα «να κατανοήσουν τις διαβαθμίσεις του κωμικού» (93,γ).

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Πρόγραμμα Σπουδών 2011

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τα είδη ταυτότητας που εμφανίζονται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών δείχνει τα εξής:

Δεν εμφανίζονται όλες οι κατηγορίες που διερευνούμε σχετικά με τα είδη ταυτότητας. Απουσιάζουν οι ταυτότητες *διαδικτυακή*⁴⁶, *θρησκευτική*, *σεξουαλικού προσανατολισμού* και *φύλου*.

⁴⁶ Εδώ να σημειώσουμε το παράδοξο της μέτρησης: ενώ η *διαδικτυακή* ταυτότητα απουσιάζει ως μετρήσιμο ποσοστό από τη σκοποθεσία των διδακτικών ενοτήτων των ανθολογίων, ωστόσο η γενικότερη στάση του νέου Προγράμματος Σπουδών προϋποθέτει τις Τ.Π.Ε. ως βασικό εργαλείο διαχείρισης των διδακτικών ενοτήτων και διεκπεραίωσης των εργασιών που ανατίθενται στους μαθητές. Επομένως, δεν αναφέρεται ξανά εφόσον θεωρείται το *sine qua non* στοιχείο με το οποίο πορεύεται το νέο Πρόγραμμα Σπουδών.

Οι περισσότερες αναφορές (17) γίνονται στην κατηγορία *ιδεολογική* ταυτότητα (43%) ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *κοινωνική* ταυτότητα (9 αναφορές σε ποσοστό 23%). Ακολουθούν αναφορές (6) στην *πολιτισμική* ταυτότητα (15%), στην *περιβαλλοντική* και *γνωστική* ταυτότητα (3 αναφορές σε ποσοστό περίπου 8%). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών οι οποίες σχετίζονται με την *εθνική* και ταυτότητα της *ετερότητας* (μία αναφορά σε ποσοστό 2% για κάθε κατηγορία).

Η *ιδεολογική* ταυτότητα ενισχύεται από τις αναφορές στην αξία της αυτογνωσίας μέσα από τη λογοτεχνία και στην αιτιολόγηση των στάσεων ζωής. Μέσα από αυτό το πρίσμα, γίνεται εύκολα αντιληπτό από τους μαθητές πως η πολιτική και ιδεολογική ταυτότητα του συγγραφέα καθορίζουν τον τρόπο γραφής του.

Βάση της *κοινωνικής* ταυτότητας τίθεται η αρχή της συλλογικότητας. Το σχολείο ως κοινωνικοποιητικός θεσμός αξιοποιεί την κοινωνική λειτουργία της λογοτεχνίας(π.χ. σάτιρα) και διερευνά τη σχέση ατόμου-κοινωνίας. Στόχος είναι η κοινωνική αναμόρφωση.

Η *πολιτισμική* ταυτότητα ενισχύεται με την αναφορά στην τέχνη και τη σύνδεσή της με τη ζωή. Έτσι, αναδεικνύεται η χρήση της γλώσσας που επιτρέπει τη λογοτεχνική προσέγγιση της πραγματικότητας.

Η *περιβαλλοντική* ταυτότητα θεμελιώνεται πάνω στη βάση της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην ανθρώπινη κοινωνία και τη φύση.

Η *γνωστική* ταυτότητα δομείται πάνω στην αναφορά για τη γνώση και κατανόηση των συνθηκών κατά τις οποίες συγγράφεται ένα κείμενο και οι οποίες είναι πολύ διαφορετικές από τις συνθήκες κατά τις οποίες συμβαίνει η πρόσληψή του. Αυτό, επίσης, υπονοεί και τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνει τις εκάστοτε συνθήκες ο εκάστοτε αναγνώστης.

Η *εθνική* ταυτότητα θεμελιώνεται με την αναφορά στην παρουσία της Ελλάδας και στη μετεξέλιξή της ανάλογα με το πλαίσιο στο οποίο φαίνεται να πορεύεται.

Η ταυτότητα της *ετερότητας* δομείται πάνω στη βάση της αποδοχής της ύπαρξης του διαφορετικού και της αποδοχής της οπτικής από την οποία θεωρεί τον κόσμο.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών δίνει προτεραιότητα στην *ιδεολογική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 43% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας που διαμορφώνουν οι μαθητές.

Διδακτικό υλικό

A) Θεματικές ενότητες: Εδώ επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας ανάλογα με την εστίαση κάθε θεματικής ενότητας⁴⁷ (στο εγχειρίδιο του μαθήματος της λογοτεχνίας), στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

B) Περιεχόμενο θεματικών ενότητων: Μετά από προσεκτική ανάγνωση γίνεται παρουσίαση του περιεχομένου των κειμένων⁴⁸ που βρίσκονται στις θεματικές ενότητες.

Αρχικά, επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας όπως εντοπίζονται στο περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου, στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

A) Θεματικές ενότητες

A' Γυμνασίου

«Ο άνθρωπος και η φύση-Πόλη-Υπαιθρος» (4 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 7) επισημαίνεται πως η φύση προκαλεί τον ενήλικα να απολαύσει τη ζωή και τον έρωτα, και τα παιδιά το παιχνίδι για να νιώσουν χαρά. Η καταστροφή, συνεπώς του περιβάλλοντος ισοδυναμεί με την καταστροφή της ίδιας της ζωής του ανθρώπου, άρα «η προστασία της [φύσης] είναι απαραίτητη για την επιβίωσή μας».

Ταυτότητα: περιβαλλοντική, σεξουαλικού προσανατολισμού, ιδεολογική (υπευθυνότητα απέναντι στη φύση).

«Λαογραφικά» (5 κείμενα). Το εισαγωγικό σημείωμα (σ. 17) τονίζει πως η ενότητα καταγράφει «ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού» (λαϊκός λόγος, νοοτροπία και συμπεριφορά: έθιμα, παγιωμένες αντιλήψεις, προλήψεις). Κάποιες από αυτές τις όψεις χάνονται και κάποιες εξακολουθούν να επιβιώνουν.

⁴⁷ Η κατηγοριοποίηση έγινε με βάση τα εισαγωγικά σημειώματα του σχολικού εγχειριδίου τα οποία υπάρχουν στην αρχή κάθε θεματικής ενότητας.

⁴⁸ Καλή προσπάθεια αξιολόγησης του Βιβλίου Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας έγινε από την Μπόκλουντ-Λαγοπούλου (1999:181 κ.ε.). Οι ερωτήσεις που ακολουθούν στο τέλος κάθε κειμένου είναι ενδεικτικές του πώς η συντακτική ομάδα προτείνει την προσέγγιση της λογοτεχνίας. Οι ερωτήσεις που ζητούν από τους μαθητές να εντοπίσουν φράσεις που να υποδηλώνουν κάτι συγκεκριμένο ('φορμαλιστική προσέγγιση') όπως κι εκείνες που ζητούν ορισμένα χαρακτηριστικά του κειμένου (τίτλοι, ενότητες κ.λπ.: 'ρητορική προσέγγιση') αποτελούν την πλειοψηφία υπονοώντας ίσως πως οι μαθητές έχουν πολύ λίγο χώρο για αυτενέργεια.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ιδεολογική, κοινωνική (ρόλος αντιλήψεων για τη συνύπαρξη με το κοινωνικό σύνολο), γνωστική.

«*Οικογενειακές σχέσεις*» (6 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 35) τονίζεται πως οι οικογενειακές σχέσεις είναι πολύπλοκες και πως εμφανίζονται διαφορετικές εκδοχές αυτών των σχέσεων στη σύγχρονη κοινωνία. Υπογραμμίζεται «η διαχρονικότητα και η οικουμενικότητα της οικογένειας ως θεσμού, αλλά και οι εξελίξεις της στο πέρασμα των χρόνων».

Ταυτότητα: κοινωνική.

«*Θρησκευτική ζωή*» (5 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 53) υπογραμμίζονται οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους τα άτομα νομιμοποιούνται να δηλώνουν τη θρησκευτική τους πίστη (όχι: πεποίθηση). Μεγάλο ρόλο σ' αυτό παίζει η οικονομική, κοινωνική, τοπική προέλευση κάποιου. Η πίστη είναι απαραίτητη διότι αποτελεί «καταφύγιο και παρηγοριά στις δύσκολες ώρες του, του δίνει χαρά και εσωτερική πληρότητα όταν αισθάνεται ότι προσφέρει στον συνάνθρωπο[...], γεννά μέσα του αγάπη[...]». Τελικά, η ποιότητα της σχέσης του ανθρώπου με τον Θεό επιδρά στην καθημερινότητά του.

Ταυτότητα: ετερότητας, θρησκευτική, ιδεολογική (ανάλυση αιτίων διαφορετικής συμπεριφοράς, και αποδοχή), κοινωνική (προσφορά στον συνάνθρωπο), γνωστική.

«*Εθνική ζωή*» (6 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 71) τονίζεται η αναφορά σε γεγονότα και πράξεις που αφορούν την πορεία της νεότερης Ελλάδας προς την απελευθέρωση και την ανεξαρτησία. Η ειδολογική ποικιλία των κειμένων αποτυπώνει το ενδιαφέρον της λογοτεχνίας για τους «εθνικούς και τους απελευθερωτικούς αγώνες».

Ταυτότητα: εθνική, ιδεολογική (υπεράσπιση ελευθερίας).

«*Παλαιότερες μορφές ζωής*» (5 κείμενα). Το εισαγωγικό σημείωμα (σ. 89) υπογραμμίζει πως η λογοτεχνία πολύ συχνά λειτουργεί και ως φορέας του πολιτισμού και της ανθρωπογεωγραφίας του παρελθόντος (κοινωνίες, αντιλήψεις, νοοτροπίες, ανάγκες, περιβάλλον). Τα κείμενα δηλαδή αποτελούν τους «καθρέφτες» άλλων (ίσως παλαιότερων) μορφών ζωής. Κάποιες εκδοχές αυτών εξακολουθούν να επιβιώνουν ενώ άλλες έχουν εκλείψει.

Ταυτότητα: πολιτισμική κοινωνική, περιβαλλοντική, ιδεολογική, γνωστική.

«*Ταξιδιωτικά κείμενα*» (5 κείμενα). Το εισαγωγικό σημείωμα (σ. 111) επισημαίνει πως η φύση των ταξιδιών μάς επιτρέπει και να γνωρίσουμε νέους τόπους, συνήθειες και ανθρώπους αλλά και να δραπετεύσουμε από την καθημερινότητα. Τονίζεται,

επίσης, πως η εποχή μας καταργεί σταδιακά τα σύνορα ανάμεσα στα κράτη και τους λαούς, άρα «η προσέγγιση και η συνύπαρξη» των λαών είναι το ζητούμενο. Η λογοτεχνία εργαλειοποιείται ως ο αγωγός του πνεύματος της οικουμενικότητας, άρα της αποδοχής του διαφορετικού.

Ταυτότητα: ετερότητας, γνωστική, ιδεολογική.

«*Η αποδημία-Ο καημός της ξενιτιάς-Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα-Τα μικρασιατικά-Οι πρόσφυγες*» (5 κείμενα). Το εισαγωγικό σημείωμα (σ. 129) αναφέρεται στην πανάρχαια συνήθεια των ανθρώπων να μετακινούνται σε άλλους τόπους για ποικίλους λόγους (ιστορικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί, οικονομικοί). Η αποδημία έχει, συνεπώς, διαφορετικές μορφές ενώ επισημαίνονται τα συναισθήματα και ο αγώνας αυτών που μεταναστεύουν.

Ταυτότητα: ετερότητας, γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«*Αθλητισμός*» (3 κείμενα). Το εισαγωγικό σημείωμα (σ. 147) αναφέρει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι ασχολούνται με τον αθλητισμό (επαγγελματικά, ερασιτεχνικά για λόγους υγείας ή για χόμπι ή ως φίλαθλοι). Οι Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν ύψιστο αθλητικό γεγονός διότι στηρίζουν τη συναδέλφωση των λαών και τη ευγενή άμιλλα. Γενικά, ο αθλητισμός διαπλάθει το ήθος των νέων: υπομονή, επιμονή, στόχοι και υλοποίησή τους. Αποκτούν, λοιπόν, αυτοπειθαρχία και ικανότητα συνεργασίας.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική.

«*Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας-Οι φιλικοί δεσμοί-Η αγάπη*» (8 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ.159) τονίζονται οι ανθρώπινες σχέσεις και ο ρόλος του συναισθήματος σ' αυτές: αγάπη για την οικογένεια, συμπάθεια, αλληλεγγύη, φιλικοί δεσμοί, συζυγική αφοσίωση και ερωτικά σκιρτήματα. Τα κείμενα προέρχονται από την ελληνική και ξένη λογοτεχνία.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική, ετερότητας, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«*Η βιοπάλη-Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου*» (5 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ.185) τονίζεται πως στη λογοτεχνία επισημάνθηκαν πολλές περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι δε σταμάτησαν να παλεύουν και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους. Το αγωνιστικό πνεύμα και η βιοπάλη (αναφέρονται και περιπτώσεις μικρών βιοπαλαιστών) αναδεικνύονται στα κείμενα της ενότητας τα οποία προέρχονται από την ελληνική και ξένη λογοτεχνία.

Ταυτότητα: ιδεολογική, ετερότητας, κοινωνική.

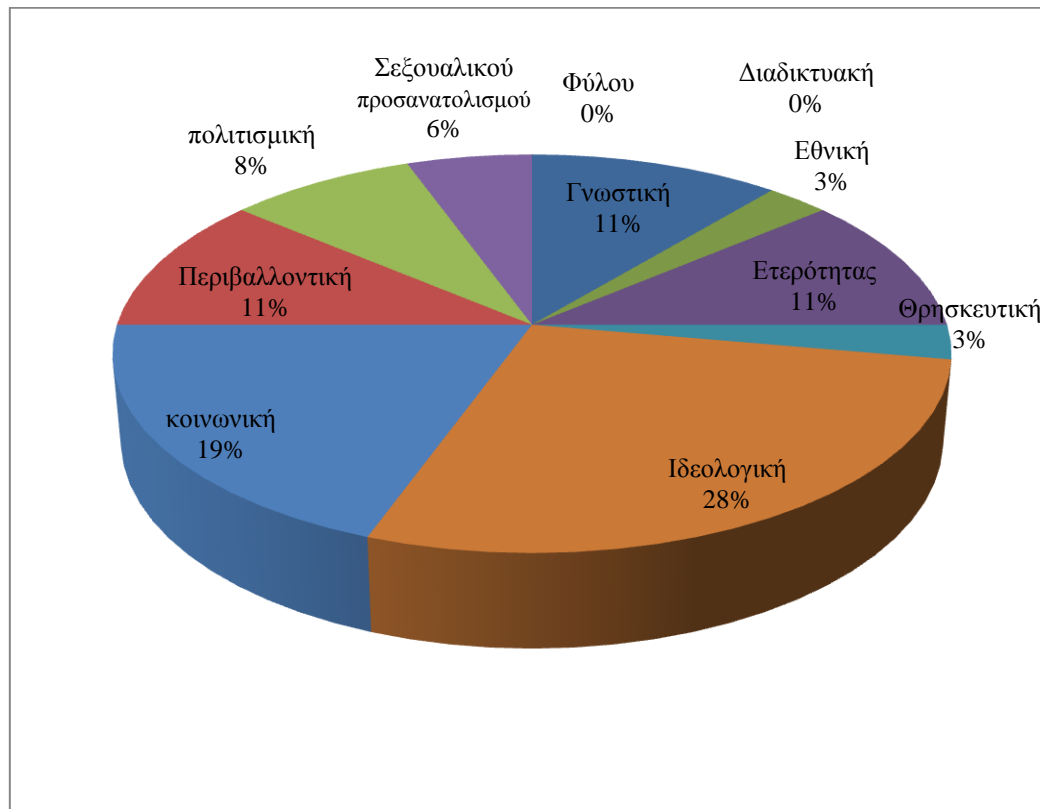
«Προβλήματα της σύγχρονης ζωής» (4 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ.199) αναφέρεται πως ενώ η εξέλιξη και η ανάπτυξη έχουν απαλλάξει τους ανθρώπους από προβλήματα που τους απασχολούσαν παλαιότερα, ωστόσο, άλλα έχουν προκύψει: ανεργία, μόλυνση περιβάλλοντος, ναρκωτικά, ρατσισμός, κοινωνική αδικία. Τα κείμενα προτρέπουν τους μαθητές να προβληματιστούν.

Ταυτότητα: κοινωνική, ετερότητας, περιβαλλοντική.

«Οι φίλοι μας τα ζώα» (6 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ.215) τονίζεται πως τα ζώα, ως μέρος της φύσης, προσφέρουν στον άνθρωπο την ίδια του την ύπαρξη (βοήθεια, προστασία, τροφή, συντροφιά) και ο άνθρωπος ανταποδίδει με αγάπη και σεβασμό απέναντι στα δικαιώματά τους: ένδειξη πολιτισμού.

Ταυτότητα: περιβαλλοντική, πολιτισμική.

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας που εντοπίζονται στις Θεματικές Ενότητες Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Θεματικές Ενότητες Κειμένων Α΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 36 αναφορές) που εμφανίζονται στις θεματικές ενότητες των κειμένων του ανθολογίου της Α΄ Γυμνασίου δείχνει τα εξής:

Η ταυτότητα *φύλου* και η *διαδικτυακή* δεν εμφανίζονται καθόλου.

Η *ιδεολογική* ταυτότητα συγκεντρώνει 10 αναφορές (ποσοστό 28%) ενώ η *κοινωνική* 7 αναφορές (ποσοστό 19%). Η *γνωστική* ταυτότητα, η ταυτότητα της *ετερότητας* και η *περιβαλλοντική* έχουν 4 αναφορές η κάθε μία (ποσοστό 11%). Η *πολιτισμική* συγκεντρώνει 3 αναφορές (ποσοστό 8%) ενώ η *σεξουαλικού προσανατολισμού* συγκεντρώνει 2 αναφορές (ποσοστό 6%) ενώ η *εθνική* και *θρησκευτική* ταυτότητα εντοπίζονται με 1 αναφορά η κάθε μία (ποσοστό 3%).

Η *ιδεολογική* ταυτότητα δομείται πάνω στις ιδιότητες της επιμονής, αντοχής και υπομονής ώστε να είναι δυνατή η υλοποίηση των στόχων. Ενισχύεται, συνεπώς, το αγωνιστικό πνεύμα και η ιδεολογία της μη παραίτησης ακόμα και όταν τα κοινωνικά προβλήματα αναζωπυρώνονται. Τα τελευταία πρέπει να οδηγούν σε στοχασμό και προβληματισμό ενώ η ελευθερία θεωρείται ύψιστο αγαθό.

Η *κοινωνική* ταυτότητα ενισχύεται με την αναφορά στα διάφορα κοινωνικά προβλήματα αλλά και στη διαχρονικότητα θεσμών όπως η οικογένεια και η φιλία. Η κλασική τους αξία, ωστόσο, δεν αποκλείει το γεγονός της εξέλιξής τους (π.χ. νέες μορφές οικογένειας) αλλά η συνεργασία αποτελεί πάντα τη βάση για κάθε μορφή ομάδας.

Η *γνωστική* ταυτότητα εστιάζει στην αναφορά πάνω στη γνωριμία με τις ποικίλες όψεις του λαϊκού πολιτισμού των Ελλήνων και ιδιαίτερα με εκείνες τις εκδοχές του που έχουν οριστικά χαθεί. Επίσης, ενισχύεται με την προσέγγιση των αιτιών που οδηγούν κάθε φορά τους ανθρώπους να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένο τρόπο (π.χ. θρησκευτική πίστη ή αποδημία: λόγοι για τους οποίους εμφανίζονται με συγκεκριμένες μορφές).

Η ταυτότητα της *ετερότητας* ενδυναμώνεται πρώτα απ' όλα με την επαφή με κείμενα από την ξένη λογοτεχνία. Γίνεται, επίσης, αναφορά στο δεδομένο αυτονόητο της συναδέλφωσης των λαών ή τουλάχιστον της συνύπαρξής τους εφόσον τα εδαφικά σύνορα δεν εξασφαλίζουν την εθνική απομόνωση. Συνεπώς, το πολυπολιτισμικό περιβάλλον λειτουργεί πάνω στη βάση της ανοχής της διαφορετικότητας επειδή έχει προηγηθεί η κατανόησή της (εργαλειοποίηση αθλητισμού).

Η *περιβαλλοντική* ταυτότητα τονίζεται με την αναφορά στην ανάγκη προστασίας της φύσης και των ζώων διότι το φυσικό περιβάλλον παρουσιάζεται ως το φυσικό πλαίσιο

που προσφέρεται στον άνθρωπο για να βιώσει τα συναισθήματα του έρωτα, της χαράς και της απόλαυσης.

Η *πολιτισμική* ταυτότητα εδραιώνεται πιο σταθερά με την αναφορά στις όψεις του πολιτισμού που έχουν χαθεί εφόσον η καθημερινότητά μας αποτελεί φυσική συνέχειά τους. Ο σεβασμός, επίσης, προς τη φύση αποτελεί δείγμα πολιτισμού.

Η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* δομείται πάνω στην αναφορά του ερωτικού σκιρτήματος χωρίς αναφορά στον σαρκικό έρωτα.

Η *εθνική* ταυτότητα ενισχύεται με την αναφορά στις αξίες της απελευθέρωσης και της ανεξαρτησίας.

Η *θρησκευτική* ταυτότητα ενδυναμώνεται με την αναφορά ότι η θρησκευτική πίστη (όχι πεποίθηση) είναι απαραίτητη για τα άτομα διότι έτσι το άτομο νιώθει εσωτερικά συγκροτημένο και έτοιμο, συνεπώς, για κοινωνική προσαρμογή.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι οι Θεματικές Ενότητες του ανθολογίου Α΄ Γυμνασίου δίνουν προτεραιότητα στην *ιδεολογική* ταυτότητα αφού οι αναφορές σ' αυτήν καταλαμβάνουν το 28% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτοτήτων.

Γ΄ Γυμνασίου

«*Δημοτικά τραγούδια*» (4 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 8) επισημαίνεται ότι «το δημοτικό τραγούδι αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική έκφραση της λαϊκής δημιουργίας» και ότι πρόκειται για «δημιούργημα [...] της λαϊκής τέχνης και φαντασίας».

Ταυτότητα: πολιτισμική.

«*Κρητική Λογοτεχνία*» (3 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 15) τονίζεται πως βασικά γνωρίσματα των έργων της κρητικής λογοτεχνίας είναι «η επίμονη καλλιέργεια της γλώσσας του λαού, η ηρωική αντίληψη της ζωής, το συναίσθημα του χρέους απέναντι στην πατρίδα, τη θρησκεία και την οικογένεια, η αγάπη για την ελευθερία, η εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας, το ιπποτικό πνεύμα».

Ταυτότητα: εθνική (χρέος απέναντι στην πατρίδα, ηρωική αντίληψη της ζωής), θρησκευτική (χρέος απέναντι στη θρησκεία), κοινωνική (χρέος απέναντι στην οικογένεια), ιδεολογική (αγάπη για την ελευθερία), φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού (εξιδανίκευση του έρωτα και της γυναίκας), πολιτισμική (καλλιέργεια γλώσσας λαού, ιπποτικό πνεύμα).

«*Νεοελληνικός διαφωτισμός*» (5 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ.27) επισημαίνεται πως η λογοτεχνία του νεοελληνικού διαφωτισμού «διαμορφώθηκε κάτω από την επίδραση των καινοτόμων ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης». Ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός δίνει «πίστη στον ορθό λόγο» με σκοπό «τη γνώση, την ελευθερία και την ευτυχία». Στα νεοελληνικά κείμενα της εποχής καταγράφεται η «δυσaréσκεια των Ελλήνων» κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας αλλά και ο «πόθος της εθνικής απελευθέρωσης». Εμφανίζεται ένας νέος αστικός κώδικας ηθικής ο οποίος παρεκκλίνει από την «πατροπαράδοτη ηθική της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας» και εστιάζει στην απόλαυση της ζωής και του έρωτα αλλά και στην κατοχύρωση του δικαιώματος των Ελλήνων για παιδεία. Η περίοδος αυτή είναι, επίσης, περίοδος μεγάλης γλωσσικής διαμάχης.

Ταυτότητα: ιδεολογική (ορθός λόγος, ελευθερία, παιδεία), εθνική (πόθος εθνικής απελευθέρωσης), πολιτισμική (γλωσσική διαμάχη), σεξουαλικού προσανατολισμού (απόλαυση έρωτα).

«*Απομνημονεύματα*» (3 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 45) επισημαίνεται πως σχετικά με τα απομνημονεύματα του ελληνικού 19^{ου} αιώνα «ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα απομνημονεύματα ανθρώπων [...] που έλαβαν μέρος στον Αγώνα και έγραψαν τη μαρτυρία τους», ή εκείνα που μιλούν για τις «δραματικές εμπειρίες» των κατοίκων της τουρκοκρατούμενης Αθήνας ή και εκείνα που γράφτηκαν από γυναίκα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.

Ταυτότητα: εθνική (αναφορά στον Αγώνα, δραματικές εμπειρίες κατοίκων τουρκοκρατούμενης Αθήνας), φύλου (γυναίκα).

«*Η λογοτεχνία στα Επτάνησα*» (5 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 59) γίνεται λόγος για τον «εθνικό ποιητή Διονύσιο Σολωμό». Η λογοτεχνία στα Επτάνησα τον 19^ο αιώνα εκφράζει «το αναγεννητικό πνεύμα των χρόνων της επανάστασης» και των επόμενων δεκαετιών. Η ποιητική γλώσσα, όπως διαμορφώθηκε από τον Σολωμό, οδηγεί σε μια «ομοιόμορφη δημοτική» που κάνει, όμως, και προσεκτικές επιλογές από τη λόγια γλώσσα. Επισημαίνεται, επίσης, πως τα κείμενα της περιόδου διακρίνονται από την επίδραση του ρομαντισμού και κλασικισμού.

Ταυτότητα: εθνική (εθνικός ποιητής, αναγεννητικό πνεύμα των χρόνων της επανάστασης, ομοιόμορφη δημοτική: εθνική συνέχεια), πολιτισμική (ρεύματα ρομαντισμού και κλασικισμού, διαμόρφωση ποιητικής γλώσσας).

«Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών» (5 κείμενα). Επισημαίνεται το ρεύμα του ρομαντισμού «ως σύνθετο πλέγμα καλλιτεχνικών αναζητήσεων» το οποίο χαρακτηρίζεται από ελευθερία στα θέματα και στις μορφές. «Η φύση, η μυθολογία, η εθνική και τοπική ιστορία» ορίζουν το πλαίσιο στο οποίο κινούνται τα κείμενα της περιόδου (τέλη 18^{ου} ως τέλη 19^{ου} αιώνα). Προβολή του «εγώ», άσκηση κοινωνικής κριτικής, «εξιδανίκευση θανάτου».

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική (καλλιτεχνικό ρεύμα ρομαντισμού και χαρακτηριστικά του/φύση), εθνική (εθνική και τοπική ιστορία, μυθολογία), κοινωνική (άσκηση κριτικής στο κοινωνικό σύνολο).

«Η νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922)» (15 κείμενα). Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 91) επισημαίνονται τα κυρίαρχα ρεύματα στην ποίηση και την πεζογραφία. Ιδιαίτερα τονίζονται ο συμβολισμός, ο παρνασσισμός με το ενδιαφέρον του για την αρχαιότητα, ο αισθητισμός (ξεχωρίζει την τέχνη από τη ζωή), ο ρεαλισμός («αντικειμενική» παρατήρηση της πραγματικότητας), η ηθογραφία (ελληνική υπαίθρος «εξιδανικευμένη») και ο νατουραλισμός («πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας»).

Ταυτότητα: πολιτισμική (εξιδανίκευση ηθών ελληνικής υπαίθρου), περιβαλλοντική (καλλιτεχνικά ρεύματα, ήθη ελληνικής υπαίθρου).

Η ενότητα «Η νεότερη λογοτεχνία» διακρίνεται σε δύο υποενότητες: Η πρώτη «Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945» (24 κείμενα) και η δεύτερη «Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία» (8 κείμενα).

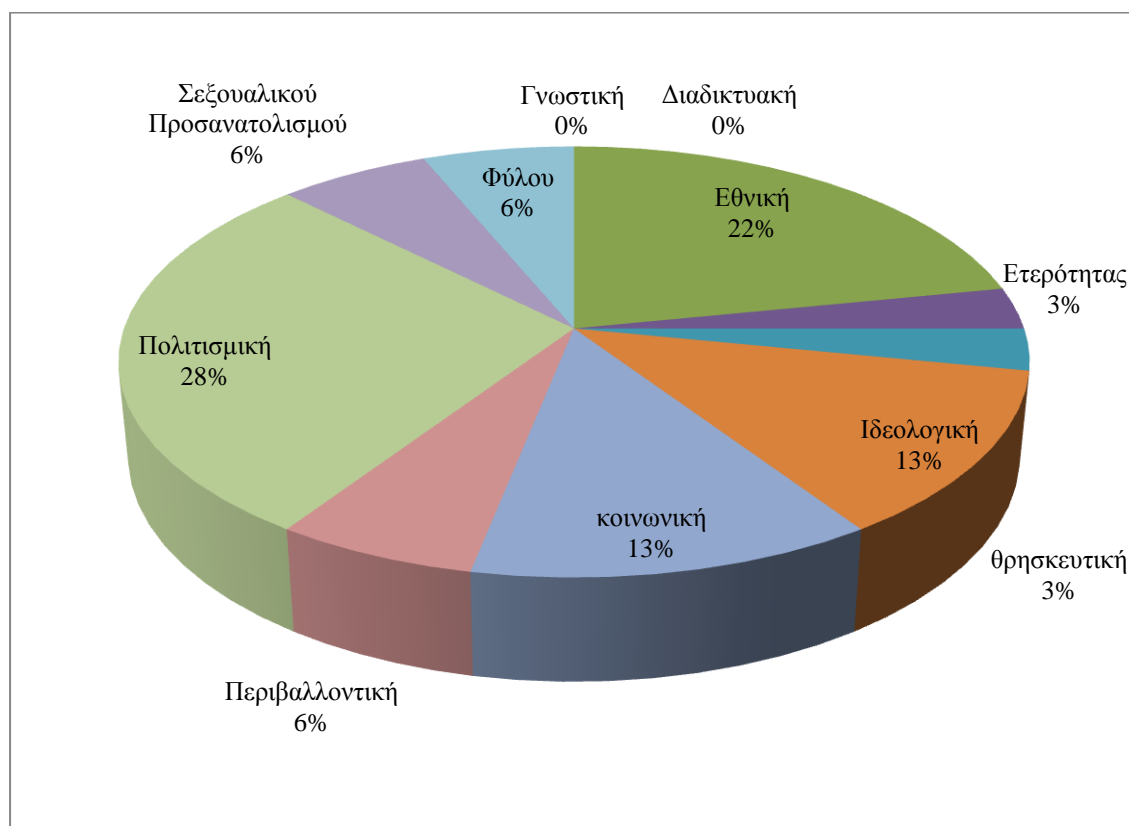
Στο εισαγωγικό σημείωμα (σ. 146) για την πρώτη υποενότητα επισημαίνεται πως αξιοποιείται λογοτεχνικά ο μύθος και η ιστορία ώστε να αναδειχθούν στοιχεία από την «τοπική και την οικουμενική πολιτισμική παράδοση». Με το ρεύμα του υπερρεαλισμού τα λογοτεχνικά κείμενα πηγαίνουν ενάντια στις κοινωνικές συμβάσεις και τον ορθολογισμό. Στην πεζογραφία έντονο είναι «το στοιχείο του κοινωνικού ρεαλισμού» ενώ συνεχίζεται η τάση για ηθογράφηση-τόρα πια αστική ηθογραφία- και αποτυπώνεται «το αντιπολεμικό πνεύμα». Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα αποκτά πιο πλούσια θεματική: εφηβείας, αστικό κ.ά.

Ταυτότητα: εθνική(αξιοποιείται η ιστορία), ετερότητας (οικουμενική πολιτισμική παράδοση), πολιτισμική (καλλιτεχνικά ρεύματα, πολιτισμική παράδοση, ηθογραφία), ιδεολογική (αντιπολεμικό πνεύμα, κριτική στον ορθολογισμό), κοινωνική (κριτική στις κοινωνικές συμβάσεις).

Στο εισαγωγικό σημείωμα για τη δεύτερη υποενότητα (σ. 219) αναφέρεται ότι είναι «τα νεανικά βιώματα» των λογοτεχνών («Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, εμφύλιες συγκρούσεις») μαζί με «τον έντονο κοινωνικό προβληματισμό τους» που διαποτίζουν τα κείμενα αυτής της περιόδου. Πρόκειται για θέματα «άμεσου κοινωνικού ενδιαφέροντος και σύγχρονου πολιτικού προβληματισμού» ώστε η ιδεολογική αντιπαράθεση και οι κοινωνικοί αγώνες της εποχής να αποτυπώνονται έντονα. Επίσης, διακρίνεται η προσπάθεια των λογοτεχνών να «επαναπροσδιορίσουν τον κοινωνικό ρόλο του ποιητή και της ποίησης στη σύγχρονη εποχή» και να συνδέσουν, έτσι, την τέχνη με τη ζωή.

Ταυτότητα: Εθνική, κοινωνική, ιδεολογική (θέματα πολιτικού προβληματισμού, ιδεολογική αντιπαράθεση), πολιτισμική (σύνδεση τέχνης με τη ζωή).

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στις Θεματικές Ενότητες Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Θεματικές Ενότητες Κειμένων Γ΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 32 αναφορές) που εμφανίζονται στις θεματικές ενότητες των κειμένων του ανθολογίου της Γ΄ Γυμνασίου δείχνει τα εξής:

Απουσιάζουν η *γνωστική* και η *διαδικτυακή* ταυτότητα.

Οι περισσότερες αναφορές (9) γίνονται στην κατηγορία *πολιτισμική* ταυτότητα (28%) και *εθνική* (7 αναφορές σε ποσοστό 22%). Αμέσως ακολουθούν οι κατηγορίες *ιδεολογική* και *κοινωνική* ταυτότητα (4 αναφορές σε ποσοστό 13%). Ακολουθούν αναφορές στην ταυτότητα *φύλου*, *σεξουαλικού προσανατολισμού* και *περιβαλλοντική* (2 αναφορές σε ποσοστό 6%). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών οι οποίες σχετίζονται με τη *θρησκευτική* ταυτότητα και την ταυτότητα της *ετερότητας* (μία αναφορά σε ποσοστό 3%).

Η *πολιτισμική* ταυτότητα ενισχύεται από την αναφορά στα εξιδανικευμένα ήθη της ελληνικής υπαίθρου και στη συνειδητοποίηση μορφών ζωής που τείνουν να εκλείψουν ή έχουν ολοκληρωτικά εκλείψει. Για την κατανόηση της πολιτισμικής συνέχειας προσφέρεται η αναφορά στη γλώσσα του λαού ως το μέσο δια του οποίου ο πολιτισμός ενώνει γενιές και συνειδητοποιείται ως κοινό τους κατόρθωμα και απόκτημα. Σ' αυτό το πλαίσιο γίνεται η αναφορά στη γλωσσική διαμάχη και στην ποιητική γλώσσα.

Η *εθνική* ταυτότητα ενισχύεται από την αναφορά του χρέους προς την πατρίδα και της ηρωικής ιδεολογίας μπροστά στην πατρίδα. Οι αναφορές στους αγώνες των Ελλήνων για απελευθέρωση (1821, Κατοχή, Αντίσταση, Εμφύλιος) φαίνεται να ενισχύουν την πεποίθηση της εθνικής συνέχειας.

Η δόμηση της *ιδεολογικής* ταυτότητας επιτυγχάνεται με θετικές αναφορές προς τις πανανθρώπινες αξίες της αγάπης για ελευθερία και για ειρήνη. Η ποίηση παρουσιάζεται ως αγωγός πολιτικών προβληματισμών και ως εργαλείο άσκησης κριτικής προς τον ορθό λόγο.

Η αναφορά στην *κοινωνική* ταυτότητα τονίζει το χρέος προς τον θεσμό της οικογένειας. Ωστόσο, υπάρχουν αναφορές που ενισχύουν την άσκηση κοινωνικής κριτικής προς τις κοινωνικές συμβάσεις και εδώ φαίνεται πολύ έντονα ο ρόλος του πνευματικού ανθρώπου (ποιητή).

Η *Περιβαλλοντική* ταυτότητα δομείται πάνω στις αναφορές προς τη φύση ως παράμετρος ορίζουσα με θετικό τρόπο την εξιδανικευμένη ζωή της υπαίθρου.

Η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* δομείται πάνω στις αναφορές για τον εξιδανικευμένο έρωτα και την απόλαυση αυτού. Δεν υπάρχει, ωστόσο, αναφορά στον σαρκικό έρωτα.

Η ταυτότητα *φύλου* δομείται πάνω στις αναφορές για τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις μιας γυναίκας στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Αυτές χρωματίζονται από πικρία και αγανάκτηση. Επίσης, υπάρχουν αναφορές που ενισχύουν την πεποίθηση ότι η γυναίκα πρέπει να συνοδεύεται από χάρη και ομορφιά (εσωτερική και εξωτερική).

Η ταυτότητα της *ετερότητας* ενισχύεται από την αναφορά στην πανανθρώπινη και οικουμενική διάσταση του πολιτισμού.

Η *θρησκευτική* ταυτότητα ορίζεται από την απόδοση του χρέους προς τη θρησκεία.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι οι θεματικές ενότητες του ανθολογίου Γ΄ Γυμνασίου δίνουν προτεραιότητα στην *πολιτισμική* ταυτότητα αφού οι αναφορές σ' αυτήν καταλαμβάνουν το 28% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτοτήτων.

B) Περιεχόμενο Θεματικών Ενότητων

A' Γυμνασίου

«Ο άνθρωπος και η Φύση-Πόλη-Υπαιθρος»

«Θαλασσινά τραγούδια»: Το ποίημα αναφέρεται κυρίως στη θαλασσινή ζωή και φύση σε αντιδιαστολή προς την ορεινή.

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική

«Τζιτζίκια στήσαν το χορό» και «Κάτω στις Μαργαρίτας το αλωνάκι»: Στα ποιήματα γίνεται αναφορά για την ομορφιά της φύσης (πεταλούδα διάφανη), τη ζέστη του καλοκαιριού και τα πρώτα σκιρτήματα της εφηβείας (κοιμούνται αγοροκόριτσα, ο ύπνος τους μυρίζει πυρκαγιά, στα δόντια τους ο ήλιος σπαρταράει, απ' τη μασχάλη τους γλυκά στάζει το μοσχοκάρυδο).

Ταυτότητα: περιβαλλοντική, φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού

«Μανιτάρια στην πόλη»: Στο κείμενο γίνεται αναφορά στη ζωή στην πόλη και στις παγίδες που αυτή εγκυμονεί (τα δηλητηριώδη μανιτάρια). Επίσης, θίγεται το ζήτημα των διαπροσωπικών σχέσεων και της κοινωνικής θέσης (περίμενε το οικογενειακό επίδομα, επίδομα ακρίβειας, αποζημίωση ψωμιού).

Ταυτότητα: Περιβαλλοντική, κοινωνική

«Λαογραφικά»

«Το πιο γλυκό ψωμί»: Το παραμύθι αναφέρεται σε έναν πλούσιο βασιλιά ο οποίος, ωστόσο, υπέφερε από ανορεξία. Μετά από τη συμβουλή του γέροντα να κοπιάσει ο ίδιος για το ζύμωμα του ψωμιού, ο βασιλιάς ανέκτησε την όρεξή του και διαπίστωσε πως το ψωμί το οποίο ο ίδιος είχε ετοιμάσει ήταν «το πιο γλυκό».

Ταυτότητα: κοινωνική (βασιλιάς/φτωχός, αξία εργασίας)

«Η πείνα του Καραγκιόζη»: Το κείμενο αναφέρεται στο μόνιμο πρόβλημα του Καραγκιόζη, δηλαδή στη φτώχεια του. Συνέπεια αυτού έρχεται η πείνα του την οποία προσπαθεί να κατανικήσει με κάθε είδους πονηριά. Στο απόσπασμα προσπαθεί ο Χατζηαβάτης να πείσει τον θείο του Καραγκιόζη, τον Μπαρμπαγιώργο, να ενισχύσει οικονομικά την επαγγελματική τους προσπάθεια. Κατά τη συνομιλία τους εξαιρείται η αξία της μόρφωσης και καταδικάζεται η πεποίθηση στις προλήψεις.

Ταυτότητα: πολιτισμική (προλήψεις), κοινωνική (αξία μόρφωσης ισούται με κοινωνική καταξίωση).

«Υπνε μου κι έπαρέ μου το»: Το δημοτικό τραγούδι είναι νανούρισμα νεογέννητης κόρης. Αναφορά γίνεται σε περιοχές που είναι φημισμένες για κάτι ιδιαίτερο (Κάρπαθος/νερά, Ρόδος/πλούτη, Κωνσταντινούπολη/ «λουάρι»= αμύθητα πλούτη). Επίσης, στο τραγούδι γίνεται λόγος για μελλοντικούς γαμπρούς που ανήκουν μόνο στην τάξη των γιατρών και δικηγόρων. Εκτός από την αναφορά στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη (Παναγιά, Αϊ-Γιάννη, Αφέντης Χριστός), αναφορές γίνονται στη μοίρα και το «ριζικό» επίσης.

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική.

«Τα φαντάσματα»: Η συγγραφέας, Μαρία Ιορδανίδου, με αφορμή προλήψεις και δεισιδαιμονίες αφηγείται ένα επεισόδιο στο οποίο όλες αυτές οι δοξασίες απορρίπτονται, ωστόσο, έπειτα, ακολουθεί η απογοήτευση: Περνώντας έξω από ένα νεκροταφείο κατά τη διάρκεια μιας εκδρομής τη νύχτα ακούστηκαν ανθρώπινες ανάσες. Κανείς δεν ρώτησε κανέναν γι' αυτό, όμως ήταν βέβαιη η πεποίθηση πως δεν μπορούσε παρά να ήταν άνθρωπος αυτός που ανάσαινε. Μετά από χρόνια διαπιστώθηκε πως η ανάσα ακουγόταν από τις κουκουβάγιες που αφθονούσαν στην περιοχή.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική (η φίλη της συγγραφέας το είχε διαπιστώσει αλλά «ντράπηκε να το κουβεντιάσει»).

«Τα τσερκένια»: Ο αφηγητής, γέρος πρόσφυγας από τη Σμύρνη, μιλάει για τα «τσερκένια», τους χαρταετούς δηλαδή και το πέταγμά τους στην πατρίδα του. Γίνεται

αναφορά στην περίοδο πριν από την Ανάσταση (Καθαρά Δευτέρα ως Κυριακή των Βαγιών) και σε αρκετές θρησκευτικές εικόνες («άγγελος σηκώνει την ταφόπετρα», «ο Χριστός βγαίνει από τον τάφο και αναλήφεται»).

Ταυτότητα: πολιτισμική, θρησκευτική, κοινωνική [«όλα γίνονταν με συμφωνία, τίμια, δίχως χιανετιά»(=απάτη)].

«Οικογενειακές σχέσεις»

«Της μάνας μου»: Ο ποιητής πλέκει το εγκώμιο της μητέρας του.

Ταυτότητα: κοινωνική (εκτίμηση οικογενειακού θεσμού, θεσμού της μητέρας).

«Η εορτή του πατρός μου»: Το κείμενο αναφέρεται στις τυπικές υποχρεώσεις του γιου προς τον πατέρα του την ημέρα της εορτής του τελευταίου. Τα όσα εξιστορούνται συμβαίνουν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εποχή κατά την οποία μάλλον η τυπικότητα διέπει τις σχέσεις των μελών μιας μεγαλοαστικής οικογένειας.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική, θρησκευτική (εορτή Αγ. Ιωάννου).

«Το στερνό παραμύθι»: Το ποίημα παρουσιάζει το εγγονάκι να αφηγείται τις τελευταίες ώρες της γιαγιάς του. Το σκηνικό είναι έντονα επηρεασμένο από τη χριστιανική θρησκεία (ο Αρχάγγελος-ψυχοπομπός) αλλά και από το παραμυθικό στοιχείο (βασιλοπούλες- βασιλιάδες, δράκοι, αθάνατο νερό).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική.

«Ο παππούς και το εγγονάκι»: Το κείμενο κάνει λόγο για τη συμβίωση του γέροντα γονιού με την οικογένεια του γιου του. Η άσχημη συμπεριφορά του νέου ζευγαριού προς τον ηλικιωμένο αποτυπώνεται από το εγγονάκι. Όταν αυτό αποφασίζει να την υιοθετήσει για τους δικούς του γονείς στο μέλλον, το ζευγάρι φαίνεται να αναθεωρεί τις απόψεις του.

Ταυτότητα: κοινωνική.

«Νινέτ»: Το κείμενο αφηγείται πώς η κεντρική ηρωίδα, Νινέτ, ανακαλύπτει πόσο την αγαπάει η μητέρα της και ότι δεν είναι υιοθετημένο παιδί. Κι όλα αυτά συμβαίνουν κατά τη διάρκεια ταξιδιού προς το Παρίσι.

Ταυτότητα: κοινωνική (οικογενειακός θεσμός, θαύμα γέννησης), ετερότητας (αναφορές σε μέρη και ονόματα γαλλικά), πολιτισμική (εσώκλειστοι μαθητές σε κολέγια).

«Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο»: Το κείμενο κάνει λόγο για ένα νεαρό κορίτσι και τις πρώτες-θετικές-αντιδράσεις της όταν συναντά την κόρη του πατριού της, και προσπαθούν να αποκτήσουν τη συνοχή μιας οικογένειας.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική (τι είναι οι σοσιαλδημοκράτες, οι νέοι θα παίξουν τον κύριο ρόλο αρκεί να τους δημιουργήσουμε πρότυπα και προϋποθέσεις), σεξουαλικού προσανατολισμού (θα κάνω τον Άλκη να με προσέξει).

«*Θρησκευτική ζωή*»

«Στην Παναγία τη Σαλονικά»: Στο ποίημα περιγράφεται ο ναός και οι πιστοί που τον επισκέπτονται. Επίσης, εκφράζεται η ευχή η Παναγία να στέκεται δίπλα σε όσους την έχουν ανάγκη.

Ταυτότητα: Θρησκευτική, πολιτισμική.

«Δέησις»: Το ποίημα κάνει λόγο για το τάμα της μάνας στην Παναγία να σωθεί ο γιος της ο ναυτικός. Ωστόσο, ο γιος έχει ήδη χαθεί.

Ταυτότητα: θρησκευτική, κοινωνική (οικογενειακός θεσμός).

«Η λιτανεία»: Στο κείμενο γίνεται λόγος για θρησκευτική λιτανεία που οργάνωσε το χωριό ώστε να αρχίσει να βρέχει.

Ταυτότητα: θρησκευτική, πολιτισμική.

«Παραμονή Χριστουγέννων»: Το απόσπασμα από το έργο του Καρόλου Ντίκενς κάνει αναφορά στον διάλογο ανάμεσα στον Σκρουτζ και τον ανιψιό του με αφορμή τη γιορτή των Χριστουγέννων. Να σημειωθεί πως ο Σκρουτζ απαξιώνει τη θρησκευτική αυτή γιορτή ενώ το μόνο που τον ενδιαφέρει είναι οι οικονομικές απολαβές.

Ταυτότητα: θρησκευτική, κοινωνική (πλούσιος/φτωχός), ιδεολογική («Η πόρτα ... έμενε ανοιχτή για να 'χει το νου του στον υπάλληλο...», «Το αφεντικό του θεώρησε πως είχε φτάσει πια η ώρα να φύγουν...»).

«Πασχαλινή ιστορία»: Στο απόσπασμα γίνεται αναφορά στο πασχαλινό έθιμο να σφάζεται ένα αρνί για τον εορτασμό της ημέρας της Ανάστασης. Ωστόσο, ο κεντρικός ήρωας αρνείται να σφάξει το αρνί που έχει στην αυλή του διότι «ποτέ στη ζωή του δε σήκωσε μαχαίρι σε ζωντανό».

Ταυτότητα: θρησκευτική, κοινωνική (οι προσδοκίες των άλλων από τον ήρωα αλλά και η ανακάλυψή του ότι και ο γείτονας ανήκει στην ίδια κατηγορία με αυτόν: «δεν μπορεί να σκοτώσει ούτε κουνούπι»), πολιτισμική

«*Εθνική Ζωή*»

«Ένας αιτός περήφανος»: Πρόκειται για το γνωστό δημοτικό τραγούδι το οποίο προσομοιάζει τον γενναίο κλέφτη την περίοδο της Τουρκοκρατίας με τον αιτό που ζει στα ψηλά βουνά κάτω από δύσκολες συνθήκες.

Ταυτότητα: εθνική, περιβαλλοντική

«Η Έξοδος»: Γίνεται αναφορά στην Έξοδο του Μεσολογγίου. Η χήρα ελληνίδα μάνα που ντύνεται με τη στολή του άντρα της και, για να γλυτώσει, παίρνει μέρος στον πόλεμο. Στο απόσπασμα η ηρωίδα γλυτώνει βέβαια αλλά χάνει την κόρη της μέσα στην ταραχή της μάχης.

Ταυτότητα: εθνική, κοινωνική (θεσμός οικογένειας), φύλου (η γυναίκα με αντρική στολή).

«Ο Κρητικός-Η Πολιτεία»: Το απόσπασμα αναφέρεται στον πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο λίγο πριν αναχωρήσει για την Αθήνα κατά τη διάρκεια του αγώνα του μαζί με τους Κρητικούς για την απελευθέρωση της Κρήτης. Ο λόγος του εδώ περιγράφει εκείνο το πολιτειακό σύστημα που εξασφαλίζει περιορισμό της κοινωνικής αδικίας αλλά και προκοπή για τους πολίτες.

Ταυτότητα: εθνική (ντροπή του '97-καινούριο '21), ιδεολογική, κοινωνική («ο λαός στενάζει κάτω από την κοινωνική αδικία και την τυραννία της φατριάς»), θρησκευτική («Στην ευχή του Θεού», «Ο Θεός να σου δίνει δύναμη»).

«Ανήμερα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για την πρώτη μέρα κατά την οποία ξέσπασε ο πόλεμος ανάμεσα σε Ιταλούς και Έλληνες. Διαπνέεται από αισθήματα χαράς και υπερηφάνειας για τη συμμετοχή των Ελλήνων στον πόλεμο. Η μόνη στιγμή περισυλλογής η συνάντηση του ήρωα στο λεωφορείο με την ηλικιωμένη κυρία από τη Σμύρνη η οποία υπενθυμίζει πως ο πόλεμος σημαίνει πτώματα και καταστροφή.

Ταυτότητα: εθνική, κοινωνική (εναρμονισμός με τη συμπεριφορά του συνόλου, η ηλικιωμένη κυρία αποτελεί την εξαίρεση με την οποία ο ήρωας δεν συμβαδίζει: «Ξαναβρίσκω όλη την απάθειά μου που είχε θαρρείς κλονιστεί για μια στιγμή στο λεωφορείο»).

«Οι πιτσιρίκοι»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για τον ιδιαίτερο ρόλο της Αντίστασης κατά τη διάρκεια του ελληνικού αγώνα εναντίον των Γερμανών κατακτητών. Μάλιστα το κείμενο αναφέρεται στον αγώνα που διεξάγεται από μια παρέα παιδιών τα οποία με δόλο καταφέρνουν να σαμποτάρουν την αποστολή των Γερμανών.

Ταυτότητα: εθνική.

«17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)»: Αναφέρεται στην εικόνα που εμφανίζει ο χώρος του Πολυτεχνείου λίγο μετά την εισβολή των ερπιστριόφορων. Το φυσικό τοπίο είναι ανάλογο με τα συναισθήματα που προκαλεί μια τέτοια «νύχτα φονική».

Ταυτότητα: ιδεολογική

«Παλαιότερες μορφές ζωής»

«Ηλιοβασίλεμα»: Το ποίημα αναφέρεται στην ομορφιά της ελληνικής υπαίθρου και στους ανθρώπους του αγροτικού μόχθου. Η αναφορά στην κούραση των ανθρώπων («ηλιοκαμένοι, ξέκοποι, βουβοί, αποκαρωμένοι») δεν λειτουργεί αποτρεπτικά για τις «λυγερές» ώστε να χαιρετήσουν: «Γεια και χαρά στον κόσμο μας, στον όμορφό μας κόσμο».

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική.

«Η Νέα Παιδαγωγική»: Το απόσπασμα αναφέρεται στην αυταρχική παιδαγωγική μέθοδο που εφαρμόζουν οι δάσκαλοι στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στην απέχθεια που νιώθουν τα παιδιά γι' αυτούς.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική («θα μάθεις γράμματα να γίνεις άνθρωπος», θεσμός οικογενειακός: πατριαρχία), θρησκευτική («κάμε το σταυρό σου»).

«Η αφήγηση του Αρχιμάστορα»: Το απόσπασμα έχει να κάνει με την αφήγηση ενός τεχνίτη ο οποίος δουλεύει την πέτρα. Για να εξασφαλίσει το μεροκάματο, αναγκάζεται να φύγει από την Ήπειρο για τη Μυτιλήνη. Εκεί έρχεται σε επαφή με νέες ιδέες (κοντά στη Σμύρνη: κοσμοπολιτισμός) αλλά και με τη φοβερή επένδυση της εποχής: τον ατμό.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική («κόσμο που ξύπναγε, που μίλαγε για δικαιώματα»/ «ο κόσμος μπορεί να ξεσηκώνεται απέναντι στις καταχρήσεις»), ετερότητας (αναφορές ξενικών ονομάτων: Λόιντς, Τριέστι, Αγγλία, «[...]Ρωμιοί τόσα χρόνια τραβούσαν ανατολικά»: Μ. Ασία).

Η ζωή στη Σύμη»: Η ηρωίδα αφηγείται τον τρόπο ζωής της στη Σύμη στα Δωδεκάνησα συγκρίνοντάς τον με τον τρόπο ζωής στην Αθήνα όπου η οικογένειά της αναγκάστηκε να μετακομίσει.

Ταυτότητα: Πολιτισμική (τρόπος ζωής στη Σύμη, οργάνωση σπιτικού, προκαταλήψεις), φύλου (οι μανάδες έχουν συγκεκριμένες δουλειές).

«Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό»: Το κείμενο αναφέρεται στην πρώτη γνωριμία του Πέτρου με τον κινηματογράφο και τις εντυπώσεις του. Ο Πέτρος ζει σε ένα μικρό χωριό στον Αμβρακικό κόλπο.

Ταυτότητα: πολιτισμική, φύλου (η φίλη του Πέτρου ντυμένη με φόρεμα και παρέα με τις κούκλες της/ ο Πέτρος με τα ναυτικά του).

«Ταξιδιωτικά κείμενα»

«Με πλοίο»: Το ποίημα κάνει λόγο για τη χαρούμενη και αισιόδοξη διάθεση που δημιουργεί το θαλασσινό ταξίδι στον ταξιδιώτη. Γίνονται αναφορές στο τοπίο και στις δραστηριότητες που θα μπορούσε κάποιος να αναλάβει κατά τη διάρκεια του

ταξιδιού. Λόγος γίνεται, επίσης, για την τελική δραστηριότητα του ταξιδιώτη να εκδώσει τις εντυπώσεις του από το ταξίδι.

Ταυτότητα: πολιτισμική.

«Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας»: Αναφορά στις λεπτομέρειες του τοπίου της Ανδαλουσίας στην Ισπανία αλλά και στις καλλιτεχνικές τάσεις των ανθρώπων που ζουν εκεί. Έντονος είναι ο παραλληλισμός ανάμεσα στην Ανδαλουσία και στη γυναίκα.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ετερότητας.

«Οδοιπορικό στην Ινδία»: Η αφηγήτρια εξιστορεί τι συμβαίνει με την άφιξή της στην Ινδία. Περιγράφει το φυσικό τοπίο και τα ζώα, τις συνήθειες των ανθρώπων, την ενδυμασία τους και τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ετερότητας (η αφηγήτρια αρχίζει να αναρωτιέται μήπως και η μετεμψύχωση είναι κάτι που υφίσταται).

«Κοιτώντας την Αθήνα»: Το κείμενο κάνει λόγο για τις εντυπώσεις που γεννά η εικόνα της Αθήνας στον άγγλο αφηγητή. Σ' όλη την έκτασή του το απόσπασμα συγκρίνει το με το λονδρέζικο τοπίο καταλήγοντας στην υπεροχή του ελληνικού τόπου («Κοίταξα τα χλωμά λονδρέζικα χέρια μου. Ακόμα κι αυτά έμοιαζαν αλλαγμένα, εμετικά ξένα, αντικείμενα που θα έπρεπε να είχα απορρίψει από καιρό. [...] Στην Αγγλία ζούμε σε μια μουγγή, ήρεμη, εξοικειωμένη σχέση με ό,τι απομένει από το φυσικό μας τοπίο και το απαλό βόρειο φως του, στην Ελλάδα το φως και το τοπίο είναι τόσο ωραία, τόσο ζωντανά, τόσο έντονα, τόσο άγρια, που η σχέση είναι αμέσως αγάπη-μίσος[...]).

Ταυτότητα: πολιτισμική, εθνική.

«Γυάλινα Γιάννενα»: Στο ποίημα γίνεται λόγος για την ομορφιά του φυσικού τοπίου και για την «αγριάδα» του (Τα Γιάννενα στο χιόνι και στον άγριο καιρό). Επίσης, γίνεται αναφορά στον πολιτισμό της περιοχής (κάστρα πατημένα, μιναρέδες, μπακίρια).

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική, ετερότητας

«Η αποδημία-Ο καημός της ξενιτιάς-Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα-Τα μικρασιατικά-Οι πρόσφυγες»

«Πουλάκι»: Το ποίημα του Ιωάννη Βηλαρά κάνει αναφορά στον καημό της ξενιτιάς και στην πικρία της αποδημίας. Ο ξενιτεμένος παρομοιάζεται με πουλί το οποίο το οποίο, χωρίς ταίρι, δεν βρίσκει πού να σταθεί μέσα στο δάσος. Η αποδημία είναι θρήνος («θρηνώντας μένω») και η διαβίωση κακή («διαβαίνω κακές νυχτιές»).

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική (αναφορά σε τόπους της φύσης), ετερότητας (πώς αισθάνεται ο ξενιτεμένος στην Ελλάδα).

«Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμιού»: Στο απόσπασμα γίνεται λόγος για τον Δημοτικό Κήπο του Ταξιμιού στην Κωνσταντινούπολη. Ο Κήπος είναι το κομβικό σημείο συνάντησης όλων των ηλικιών. Περιγράφονται τα παιχνίδια των μικρών και οι συνήθειες των μεγάλων. Πρόκειται για ένα πολυεθνικό μέρος του οποίου η πρόσβαση απαιτούσε εισιτήριο. Από το απόσπασμα φαίνεται πως οι επισκέπτες του αντλούν ευχαρίστηση.

Ταυτότητα: πολιτισμική (Δημοτικός Κήπος, είσοδος με εισιτήριο, τρόποι ένδυσης), ετερότητας (ιταλίδες Ίντα και Τζιλντα, γαλλίδα Λουίζα, Τούρκος Ισχάν), κοινωνική (συμμορίες αγοριών, ο κήπος ως σημείο συνάντησης όλων των κοινωνικών ομάδων).

«Ταξίδι χωρίς επιστροφή»: Το απόσπασμα αναφέρεται στη δύσκολη στιγμή της φυγής των Μικρασιατών. Η ηρωίδα αναγκάζεται να φύγει για την Ελλάδα μαζί με τη θεία της. Από τα λόγια της γίνεται φανερό πως δεν είχαν συνειδητοποιήσει όλοι στην οικογένειά της τις κρίσιμες στιγμές, πρώτα απ' όλους ο πατέρας της. Αντίθετα, η μητέρα της φαίνεται να συνειδητοποιεί και να καταλαβαίνει την κατάσταση η οποία συνεχώς εξελίσσεται.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ετερότητας («Γιατί δε βρισκόταν ένας τρόπος να ζει ο καθένας στη γη των προγόνων του και να τη δουλεύει ήσυχα και καλά, είτε Τούρκος ήταν είτε Έλληνας;»), κοινωνική (ο ρόλος της μητέρας που κατανοεί και προλαβαίνει καταστάσεις).

«Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται»: Στο απόσπασμα ο ήρωας προσπαθεί να μεταναστεύσει στην Αμερική αλλά αυτό είναι μάλλον δύσκολο διότι υποφέρει από μολυσματική οφθαλμική ασθένεια. Αναγκάζεται να ξαναγυρίσει στο σπίτι του και να αρχίσει τη θεραπεία. Εν τω μεταξύ, γνωρίζεται με κάποιον άλλο μετανάστη από την Αμερική ο οποίος του μεταφέρει τη θετική εικόνα από τη ζωή εκεί.

Ταυτότητα: κοινωνική («Εδώ μεγάλη φτώχεια»), πολιτισμική (πώς κατοχυρώνεται η φιλία: φαγητό, ξενοδοχείο), ετερότητας (ο ήρωας θέλει να ξενιτευτεί).

«Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς»: Πρόκειται για επιστολές που ανταλλάσσουν δύο νεαρά κορίτσια τα οποία αντιμετωπίζουν το καθένα το δικό του πρόβλημα. Η Βερόνικα έρχεται από την Αλβανία και προσπαθεί να προσαρμοστεί με την οικογένειά της στην Ελλάδα παρά τον ρατσισμό που επικρατεί ενώ η Ελένη αντιμετωπίζει τον κοινωνικό ρατσισμό αφού είναι καθηλωμένη σε αναπηρικό καροτσάκι.

Ταυτότητα: Ετερότητας («Τι διαφορά έχει αν είσαι Αλβανός, Έλληνας, Τούρκος ή Νιγηριανός;»), θρησκευτική («Όλοι πλάσματα του Θεού είμαστε»), κοινωνική (Οι γείτονες αρνούνται να δεχτούν την οικογένεια της Βερόνικας, υπαινιγμός για την άρνηση να δεχτούν οι άνθρωποι το διαφορετικό).

«Αθλητισμός»

«Ο Ολυμπιακός ύμνος»: Πρόκειται για τον ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων τον οποίο έγραψε ο Παλαμάς και μελοποίησε ο Σαμάρας.

Ταυτότητα: πολιτισμική, εθνική («Αρχαίο Πνεύμ' αθάνατον ...κατέβα ...εδώ πέρα/στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού»).

«Δρόμος 100 μέτρων»: Στο απόσπασμα ο μαθητής της τρίτης γυμνασίου αφηγείται τα συναισθήματά του κατά την περίοδο της προπόνησης και άσκησης ώστε να λάβει μέρος στους εφηβικούς αγώνες. Εδώ ο μαθητής έχει λάβει μέρος κι έχει νικήσει σε αγώνες που μεσολαμβάνουν πριν τους επίσημους τελικούς.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική («η άσκηση και η επιτυχία.. ακολουθούσαν μια σκάλα που έπρεπε να την ανέβεις σκαλοπάτι σκαλοπάτι»).

«Η νίκη του Σπύρου Λούη»: Το απόσπασμα αναφέρεται στη νίκη του Σπύρου Λούη και τα συναισθήματά του.

Ταυτότητα: θρησκευτική (ευχές: Του Κυρίου δεηθώμεν), εθνική («οι ελπίδες ενός έθνους να βασιζονται στις πατούσες σου», «Είναι Έλλην!», «εθνικό παρελθόν», «εθνικό παρόν»), πολιτισμική, ετερότητας (ξενικά ονόματα), κοινωνική («με τις μεγάλες τους στολές τον περιμένουν όλοι. Βασιλείς, επίσημοι, αξιωματικοί, ιππείς..»)

« Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας-Οι φιλικοί δεσμοί-Η αγάπη»

«Τα κόκκινα λουστρίνια»: Το κείμενο αφηγείται την προσπάθεια του νεαρού τσαγκάρη να μαζέψει χρήματα για να αγοράσει ό,τι χρειάζεται ώστε να φτιάξει ο ίδιος ένα ζευγάρι «λουστρινένια γοβάκια». Ο νέος είναι ερωτευμένος με την κόρη του δασκάλου(ανήκει σε ανώτερη κοινωνική τάξη) και γι' αυτόν τον λόγο σκοπεύει να της τα χαρίσει. Όταν, όμως, στο σπίτι του διαπιστώνει ότι η αδερφή του όχι μόνο πως «δεν περπατούσε καμαρωτά. Η μάνα την είχε μάθει να κοιτάζει το χρώμα, έτσι που καλά καλά δεν έβλεπες τι χρώμα είχανε τα μάτια της» αλλά και πως δεν είχε ούτε παπούτσια, τότε άλλαξε στάση και της τα χάρισε.

Ταυτότητα: κοινωνική, φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Κόρη που λάμπει»: Πρόκειται για ερωτικό δημοτικό τραγούδι το οποίο εξυμνεί την ομορφιά της νέας. Η κόρη συγκρίνεται με τον ήλιο και το φεγγάρι ενώ η επίδρασή

της πάνω στους ανθρώπους είναι καταλυτική («φλογίζει νιους, καίγει οχτρούς, σκλαβώνει παλικάρια»).

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, πολιτισμική, περιβαλλοντική (η παρομοίωση γίνεται από τον προσφιλή τόπο της φύσης).

«Ο Κωνσταντής»: Ένας νεαρός από την Αλβανία ζει στον δρόμο πουλώντας στους οδηγούς ψιλικά (στιλό, σαπούνια, χαρτομάντηλα). Η κυρία Δέσποινα που μένει μόνη της αποφασίζει να τον φιλοξενήσει και να γιορτάσει μαζί του την Ανάσταση.

Ταυτότητα: κοινωνική, ετερότητας, θρησκευτική, πολιτισμική.

«Πρωινό άστρο»: Το νανούρισμα του ποιητή Ρίτσου για τη νεογέννητη κόρη του. Η προτροπή του ποιητή είναι να κοιμηθεί η κόρη του για να μεγαλώσει αφού ο δρόμος «είναι μακρύς».

Ταυτότητα: κοινωνική (θεσμός οικογένειας), πολιτισμική (νανούρισμα νεογέννητου), περιβαλλοντική (τόποι της φύσης: κρίνοι, πεταλούδα, λοφίσκοι, στάχια), θρησκευτική (ο σταυρός που ξορκίζει: «δύο αχτίνες σταυρωτές από τους στίχους μου/ να σου ξορκίζουν το κακό»).

«Αγάπης λόγια»: Το ποίημα του Εφταλιώτη αποκαλύπτει τον πόνο του καθώς αναγκάστηκε να ξενιτευτεί χωρίς την αγαπημένη του σύντροφο. Το τέλος του ποιήματος είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικό καθώς ο ποιητής δεν ενοχλείται τόσο για την προσωπική πικρία που βιώνει όσο για την πικρία που μπορεί να βιώνει η σύντροφός του.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, θρησκευτική («Και γονατίζω και ρωτώ στην προσευχή μου»), ιδεολογική (ο τρόπος ζωής δεν συμβαδίζει με τις επιθυμίες του ποιητή και γι' αυτό απορρίπτεται: «αν μια ζωή, που δεν μπορώ να πω δική μου,/ πρέπει μέσα στην άβυσσο να τη σκορπούμε»).

«Όλα τα πήρε το καλοκαίρι»: Το ποίημα του Ελύτη κάνει αναφορά στις συνήθειες και τον τόπο συνάντησης δύο ερωτευμένων νέων το καλοκαίρι.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, θρησκευτική (εκκλησούλα, καντήλι, όρκοι), πολιτισμική (το ειδυλλιακό ελληνικό καλοκαίρι που εμπνέει τους ερωτευμένους να υποσχεθούν αφοσίωση και τρυφερότητα).

«Ο πιστός φίλος»: Το κείμενο αναφέρεται στη συμπεριφορά του πλούσιου μυλωνά απέναντι στον φτωχό «μικρούλη Χανς». Ο μυλωνάς ζητάει συνεχώς από τον Χανς να του κάνει θελήματα κι αυτό το αποκαλεί «φιλία». Από την άλλη πλευρά, ο Χανς κάνει συνεχώς ό,τι του ζητάει ο μυλωνάς χωρίς, όμως, κανένα πρακτικό αντάλλαγμα. Στο τέλος ο Χανς πεθαίνει στην προσπάθειά του να εξυπηρετήσει τον μυλωνά.

Ταυτότητα: κοινωνική

«Ένα τόπι χρωματιστό»: Το απόσπασμα αναφέρεται στη φιλία δύο κοριτσιών, της Έλσας και της Μαριέττας, την περίοδο της Κατοχής. Η Μαριέττα από τη στιγμή αυτή αρχίζει να αλλάζει και να γίνεται περισσότερο αυθεντική (μιλούν για τις ερωτικές τους προτιμήσεις) όταν βρίσκεται μαζί με τη φίλη της («Με την Έλσα δεν είχε εγωισμό»).

Ταυτότητα: κοινωνική, σεξουαλικού προσανατολισμού, θρησκευτική, πολιτισμική («Κυριακή του Πάσχα», «κόκκινα αυγά, τσουρέκια, κουλουράκια με γλυκάνισο»).

« Η βιοπάλη-Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου»

«Ο φτωχός και τα γρόσια»: Το λαϊκό παραμύθι αφηγείται την ιστορία ενός φτωχού βιοπαλαιστή. Αν και δουλεύει συνεχώς, το βράδυ είναι πάντα έτοιμος να γλεντήσει με την οικογένειά του και να παίξει μουσική. Ο πλούσιος γείτονάς του δεν μπορεί να το καταλάβει αυτό. Όταν του δίνει κάποια χρήματα για να τα επενδύσει όπως αυτός νομίζει, ο φτωχός χάνει το γέλιο του και την όρεξη για διασκέδαση. Τα επιστρέφει, λοιπόν, και επιστρέφει και στον παλιό τρόπο ζωής.

Ταυτότητα: κοινωνική.

«Το ξανθό παιδί»-«Το παιδί με τα σπέρτα»: Τα δυο ποιήματα μιλούν για τα παιδιά-βιοπαλαιστές (το πρώτο πουλά γιασεμιά, το δεύτερο κουτιά με σπέρτα).

Ταυτότητα: ιδεολογική (παιδιά και εργασία), κοινωνική (ανίσχυρος ή ανύπαρκτος οικογενειακός θεσμός ώστε να προστατέψει το παιδί από την εργασία/αναφορά στη μητέρα).

«Ο Βάνκας»: Το κείμενο κάνει αναφορά στη ζωή ενός εννιάχρονου αγοριού που αναγκάζεται να δουλεύει μακριά από τον αγαπημένο του παππού. Οι συνθήκες ζωής και εργασίας είναι άθλιες.

Ταυτότητα: θρησκευτική (Χριστούγεννα, «Ο Θεός να σου δίνει όλα τα καλά»), κοινωνική, πολιτισμική (πρότυπα: γυναίκες/ταμπάκο, ζωή στην πόλη).

«Λεώνη»: Η έφηβη Λεώνη αντιμετωπίζει κινητικές δυσκολίες. Ωστόσο, αποφασίζει να αναζητήσει επαγγελματική διέξοδο και να δει τη ζωή με καλή προαίρεση.

Ταυτότητα: κοινωνική, ετερότητας.

«Προβλήματα της σύγχρονης ζωής»

«Γραφείον ιδεών»: Το απόσπασμα από το έργο του Σαμαράκη «Αρνούμαι» παρουσιάζει τον κ. Καββαδία ως ευρετή ιδεών. Η ικανότητά του στην εύρεση ιδεών είναι τέτοια ώστε θεωρεί τον εαυτό του έτοιμο να ανοίξει το ανάλογο γραφείο το οποίο λειτουργεί με επιτυχία.

Ταυτότητα: κοινωνική (ανεργία- επαγγελματική αποκατάσταση), πολιτισμική (κοστούμι σε απονομή βραβείου, το ζήτημα της τύχης: «αλλιώς τα είχε υπολογίσει και αλλιώς του ήρθαν», τσιγάρο και ποτό: αντιμετώπιση πικρίας), ιδεολογική (απουσία προνοιακής κρατικής πολιτικής).

«Το μαύρο κύμα»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για τη μόλυνση των θαλασσών από τις πετρελαιοκηλίδες και για τις συνέπειες στο οικοσύστημα. Ο γλάρος Κενγκά έχει μολυνθεί και περιγράφονται οι απελπισμένες του προσπάθειες να πετάξει για να βρει τη σωτηρία.

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική.

«Παράπονο σκύλου»: Το ποίημα κάνει αναφορά στη σκληρή ζωή των εγκαταλελειμμένων σκύλων. Η περιγραφή γίνεται για να εξυπηρετήσει τη σύγκριση ανάμεσα σε περιθωριοποιημένους ανθρώπους και ζώα.

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική, κοινωνική («η γειτονιά», «της συνοικίας τα παιδιά»).

«Όπως τα βλέπει κανείς»: Το απόσπασμα αναφέρεται στην οικογένεια νεαρής ελληνίδας από την Τασκένδη η οποία επαναπατρίστηκε. Η αντιμετώπισή της από την τοπική κοινωνία με στόχο την απόρριψη δεν εμποδίζει τον γιο των ιδιοκτητών της γης (όπου δουλεύει η οικογένειά της) να της εκφράσει τον έρωτά του.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική («όχι και να εξομοιονόμαστε και τόσο» -ενν. με το υπηρετικό προσωπικό του σπιτιού, «Δε λέω, καλή και η δημοκρατία,..., αλλά πρέπει να τηρούμε και τις αποστάσεις»), ετερότητας.

« *Οι φίλοι μας τα ζώα* »

«Το μνήμα της μάνας»: Περιγράφεται ο αγώνας της γαϊδουρίτσας να σώσει το πουλαράκι της από τα δόντια του λύκου. Τα καταφέρνει αλλά η ίδια πεθαίνει.

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, περιβαλλοντική.

«Η γάτα του παπά»: Το απόσπασμα αναφέρεται στη γάτα του παπά η οποία βρωμίζει το ιερό. Ο παπάς είναι ανεκτικός μαζί της. Αντίθετα, η παπαδιά θέλει να την τιμωρήσει αλλά ο παπάς βρίσκει τρόπο ώστε η γάτα να γλυτώσει την τιμωρία της παπαδιάς.

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική, θρησκευτική.

«Η Δάφνη»: Το κείμενο κάνει αναφορά στην ορφάνια του μικρού αϊτόπουλου και στην προσπάθεια της Δάφνης να το σώσει. Με τη βοήθεια του μπαρμπα-Θωμά ο μικρός αϊτός συμβιώνει με μια πέρδικα στο κλουβί η οποία φαίνεται να αναλαμβάνει τον ρόλο της μητέρας. Οι πελάτες της ταβέρνας του μπαρμπα-Θωμά το βρίσκουν

αφύσικο κι έρχονται συνεχώς όλο και περισσότεροι να δουν αυτό το θέαμα. Στο τέλος το αϊτόπουλο απελευθερώνεται από το κλουβί.

Ταυτότητα: πολιτισμική, περιβαλλοντική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Στρίγκλα και καλλονή»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για τη σκυλίτσα που αγόρασε η συγγραφέας όσο ήταν αυτοεξόριστη στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της Χούντας. Αναφέρεται στην αγάπη που έδινε στο ζωάκι και στην πίκρα που ένιωσε όταν αυτό πέθανε.

Ταυτότητα: Πολιτισμική (ζωή στο Παρίσι τα Χριστούγεννα), Πολιτισμική, ιδεολογική (αναφορά στη Χούντα και την αυτοεξορία της συγγραφέως)

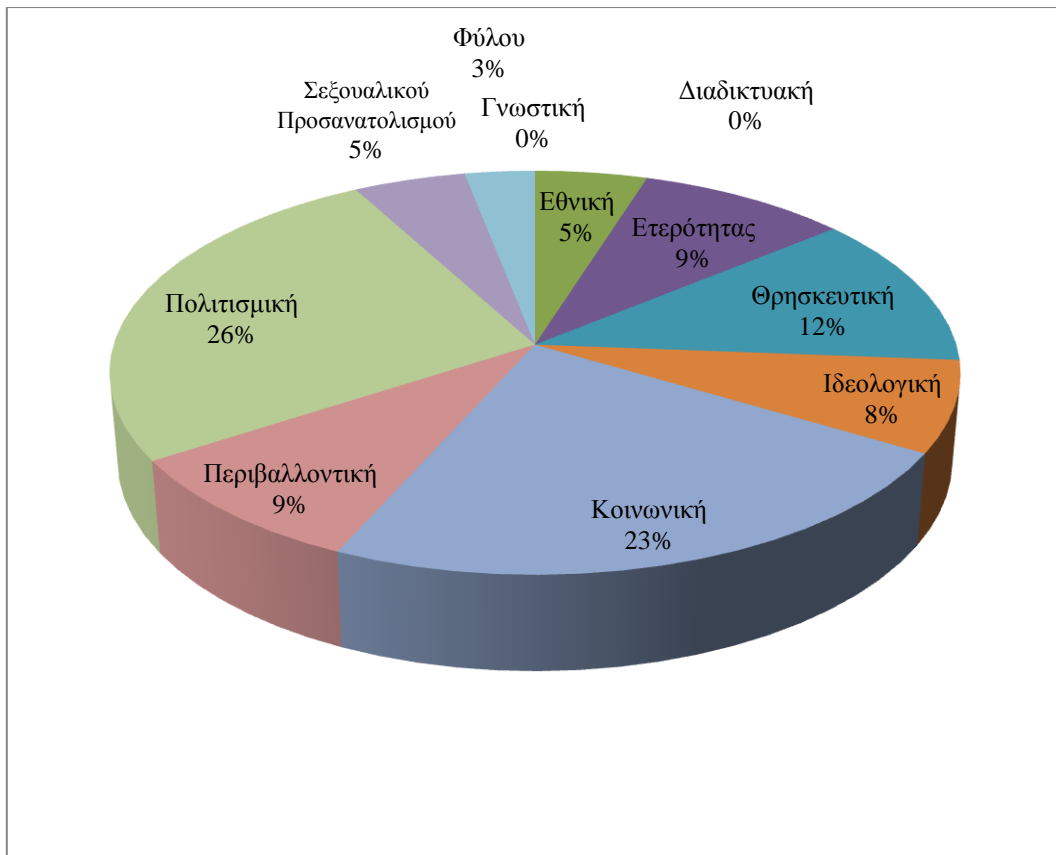
«Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει»: Γίνεται λόγος για τη γάτα του συγγραφέα και το πώς η συνήθειά της να αναμετριέται με τα αυτοκίνητα της κόστισε τη ζωή.

Ταυτότητα: περιβαλλοντική, πολιτισμική (απογευματινές συνήθειες του συγγραφέα)

«Ο αδάμαστος»: Το απόσπασμα (από ξένο συγγραφέα: Τζακ Λόντον) αναφέρεται στις προσπάθειες εξημέρωσης ενός λυκόπουλου το οποίο μέχρι τη στιγμή αυτή είχε γνωρίσει μόνο την αγριότητα των ανθρώπων.

Ταυτότητα: Περιβαλλοντική, πολιτισμική.

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου της Α΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Περιεχόμενο Κειμένων Ανθολογίου Α΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 164 αναφορές) που εμφανίζονται στο περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου της Α΄ Γυμνασίου δείχνει τα εξής:

Απουσιάζουν η *διαδικτυακή* ταυτότητα και η *γνωστική*.

Οι περισσότερες αναφορές (43) γίνονται στην κατηγορία *πολιτισμική* ταυτότητα (26%), ενώ αμέσως ακολουθεί η κατηγορία *κοινωνική* ταυτότητα (38 αναφορές σε ποσοστό 23%). Ακολουθούν αναφορές στην *θρησκευτική* ταυτότητα (20 αναφορές σε ποσοστό 12%), στην *περιβαλλοντική* και στην ταυτότητα της *ετερότητας* (15 αναφορές σε ποσοστό 9% για καθεμία). Πολύ μικρότερο είναι το ποσοστό των αναφορών οι οποίες σχετίζονται με την *ιδεολογική* ταυτότητα (12 αναφορές σε ποσοστό 8%), την *εθνική* μαζί με την ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* (8 αναφορές σε ποσοστό 5% για κάθε κατηγορία) και την ταυτότητα φύλου (5 αναφορές σε ποσοστό 3%).

Η *πολιτισμική* ταυτότητα δομείται μέσα από τον υπαινιγμό ότι ο πολιτισμός προκύπτει ως συνέπεια συνάντησης και σύνθεσης πολλών πολιτισμικών κοινοτήτων. Σ' αυτό συμβάλλει εξαιρετικά το ταξίδι. Επίσης, δίνεται έμφαση στον ελληνικό πολιτισμό συνυφασμένο με τις συνήθειες και τα έθιμα σε συγκεκριμένες εκδηλώσεις,

συχνά θρησκευτικές (π.χ. γιορτές), και συνδεδεμένο με τα ήθη της εξιδανικευμένης ελληνικής υπαίθρου.

Η *κοινωνική* ταυτότητα προσανατολίζει προς την εναρμόνιση και την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Η προσφορά προς αυτό οδηγεί στην κοινωνική καταξίωση ενώ σε αντίθετη περίπτωση οδηγούμαστε στην περιθωριοποίηση (π.χ. ανεργία). Καταδικάζεται η παιδική εργασία και υπογραμμίζεται ο θεσμός της οικογένειας ως το μόνο έρεισμα στην αρχή της ζωής των παιδιών και των νέων. Επίσης, γίνεται αποδεκτό πως νέες ιδέες είναι δυνατό να δώσουν τη βάση για αναθεώρηση των δομών της κοινωνίας (π.χ. νέες μορφές οικογένειας, ο πατέρας σε νέα «θέση»: όχι αρχηγός της πατριαρχικής οικογένειας αλλά εμπλέκεται στην ενασχόληση με το παιδί, κάτι που αποτελούσε καθήκον μόνο της μητέρας).

Η *θρησκευτική* ταυτότητα ενισχύεται με την αναφορά στα ορθόδοξα χριστιανικά έθιμα και σύμβολα (όρκος, δέηση) και την εναπόθεση των ελπίδων στο θείο.

Με την *περιβαλλοντική* ταυτότητα συνειδητοποιείται ο στενός δεσμός ανάμεσα στα ζώα, τη φύση και τον άνθρωπο. Επίσης, η ελληνική φύση προβάλλεται ως ειδυλλιακός τόπος ενίσχυσης του ερωτικού συναισθήματος.

Η ταυτότητα της *ετερότητας* στοχεύει στην απόρριψη κάθε μορφής ρατσισμού και στην κατανόηση των συνεπειών απέναντι στην αρνητική στάση της τοπικής κοινωνίας προς το διαφορετικό. Η αναφορά σε ξενικούς τόπους και στα θέλγητρά τους όπως και η αναφορά στη μετανάστευση των Ελλήνων τονίζει το πνεύμα της πολυεθνικότητας.

Βάση της *ιδεολογικής* ταυτότητας ορίζεται η καλλιέργεια αντιπολεμικού πνεύματος και η αξίες της δημοκρατίας. Συνεπώς, το άτομο αισθάνεται ελεύθερο να επιλέξει τον τρόπο της ζωής του όταν το πολιτικό σύστημα του εξασφαλίζει αυτή την ευκαιρία και περιορίζει την κοινωνική αδικία. Τελική αξίωση, λοιπόν, το άτομο να θέτει στόχους και να τους εκπληρώνει.

Η *εθνική* ταυτότητα στοχεύει στην υπογράμμιση της εθνικής συνέχειας του ένδοξου εθνικού παρελθόντος στο παρόν, και της γενναιότητας των ελλήνων πολεμιστών (κλέφτες). Ωστόσο, η εθνική υπερηφάνεια με την οποία ενισχύεται το γεγονός της κήρυξης του πολέμου προς τους Ιταλούς εργαλειοποιείται για να ενισχύσει την ιδεολογική ταυτότητα σε σχέση με την απόρριψη του πολέμου και την ενίσχυση του φιλειρηνικού πνεύματος συνεργασίας.

Η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* στοχεύει στην ανάδειξη της εικόνας των ερωτευμένων νέων (ειδικά των εφήβων) μέσα από μια εξιδανικευμένη οπτική.

Η ταυτότητα φύλου ορίζεται από τις αναφορές προς τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των γυναικών σε άλλες εποχές: ανάλογο ντύσιμο και παιχνίδια, παρουσιάζονται είτε ως μητέρες που προστατεύουν τα παιδιά τους είτε με ύφος ταπεινό και σεμνό. Ενώ κάποια από αυτά τα πρότυπα δε φαίνεται να ισχύουν για τη σημερινή εποχή, ωστόσο η γυναίκα-μάννα φαίνεται να εξαίρεται σε όλο το ανθολόγιο.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου της Α΄ Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στην πολιτισμική ταυτότητα αφού αυτή καταλαμβάνει το 26% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας.

Γ΄ Γυμνασίου

«Δημοτικά Τραγούδια»

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου»: το τραγούδι αναφέρεται σε νανούρισμα αγοριού.

«Κοιμήσου αστρί»: γίνεται αναφορά σε νανούρισμα κοριτσιού.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική (σχέσεις οικογενειακές), φύλου (αγόρι/κορίτσι)

«Της Πάργας»: γίνεται αναφορά στην κατάληψη της Πάργας από τους Τούρκους και στην αντρειοσύνη των Ελλήνων.

Ταυτότητα: εθνική

«Του γιοφυριού της Άρτας»: γίνεται αναφορά στη θεμελίωση του γεφυριού της Άρτας, στη θυσία της γυναίκας του πρωτομάστορα για τη θεμελίωση του γεφυριού και στη σχέση αγάπης ανάμεσα σε αδέρφια.

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική (οικογένεια), φύλου (γυναίκες που χτίζονται για να θεμελιωθούν μεγάλα έργα, ο αδερφός που θα περάσει πάνω από το γεφύρι που θεμελίωσε η αδερφή του)

«Κρητική Λογοτεχνία»

«Ερωφίλη»: γίνεται αναφορά στον αμοιβαίο έρωτα που νιώθουν ο Πανάρετος και η κόρη του βασιλιά, η Ερωφίλη. Από φόβο μήπως η Ερωφίλη υποχωρήσει μπροστά στις απαιτήσεις του πατέρα της και βασιλιά, ο Πανάρετος της ζητά όρκους παντοτινής αγάπης.

Ταυτότητα: φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική (ο βασιλιάς και οι επιθυμίες του που θα πρέπει να γίνουν σεβαστές από τους υπηκόους και μάλιστα την κόρη του/ρόλος οικογένειας για τη μελλοντική ζωή των παιδιών), πολιτισμική (ο ρόλος της φύσης για την επιβεβαίωση του όρκου).

«Ερωτόκριτος»: Ο πατέρας του Ερωτόκριτου, Πεζόστρατος, πείθεται από τον γιο του να μιλήσει στον βασιλιά, τον πατέρα της Αρετούσας, για τον αμοιβαίο έρωτα που νιώθουν οι δύο νέοι. Στον λόγο του τονίζεται η αλλαγή του αξιακού κοινωνικού κώδικα: δεν παίζουν πια ρόλο τα πλούτη και η εξουσία για την κοινωνική καταξίωση παρά μόνο «η γνώση και η αρετή». Η απάντηση του βασιλιά αντιτίθεται σ' αυτήν την προδιάθεση του Πεζόστρατου για κοινωνική αλλαγή και αρνείται κάθε συνδιαλλαγή. Το επόμενο απόσπασμα κάνει λόγο για την αντρείοσύνη του Ερωτόκριτου κατά τη διάρκεια του πολέμου εναντίον των Βλάχων που απειλούν το βασίλειο των Αθηνών και, κατά συνέπεια, τον βασιλιά και την Αρετούσα.

Ταυτότητα: φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική (τα στοιχεία που προάγουν τον Άνθρωπο: γνώση και αρετή).

«Ο Κρητικός Πόλεμος»: Το απόσπασμα αναφέρεται σε όλα τα καλά της ζωής τα οποία οι Κρητικοί στερούνται εξαιτίας του πολέμου με τους Τούρκους (17^{ος} αιώνας: άλωση της Κρήτης). Ως «καλά» νοούνται τα εξής: τα ζώα που έχει το κάθε νοικοκυριό, η γη ως περιουσιακό στοιχείο των οικογενειών αλλά και ως πηγή εξασφάλισης της τροφής (λάδι, κρασί, σιτάρι), η φύση στις καλύτερες της στιγμές (αηδόνια που λαλούν και κρίνοι που μοσχοβολούν), χορός και τραγούδι. Η αναφορά «τα μετάξα» (στ. 81) δείχνει το εύρος του πολιτισμού. Επίσης, ο ρόλος των μοναστηριών τονίζεται με τον στ. 82: «τα μοναστήρια τ' άξα».

Αφού γίνει αυτή η αναφορά, το απόσπασμα κλείνει με δύο στίχους οι οποίοι μάλλον αναιρούν κάθε διάθεση για αναπόληση της ειρηνικής περιόδου-λειτουργούν, ίσως, ως εφαλτήριο εκδίκησης των εχθρών για τα όσα έχουν ως τώρα οι Κρητικοί στερηθεί: «Τώρα σπαχήδες τα' χουνε, γιανίτσαροι τα' ρίζου/ κι οι Τούρκοι στα περβόλια τως πάνε και σιργιανίζου».

Ταυτότητα: πολιτισμική, εθνική, θρησκευτική

«*Νεοελληνικός Διαφωτισμός*»

«Θούριος»: Ο ύμνος του Ρήγα καλεί τους καταπιεσμένους από τους Τούρκους να επαναστατήσουν και να ιδρύσουν ένα κράτος δίκαιο με όπλο τον Νόμο και την Πίστη σε θεό και Πατρίδα.

Ταυτότητα: εθνική, θρησκευτική, κοινωνική («οι Νόμοι να 'ν' ο πρώτος και μόνος οδηγός»).

«Τώρα»: Ο ποιητής προβάλλει ένα πρότυπο ζωής στο οποίο κυριαρχεί η ανεμελιά στο παρόν και η αδιαφορία για το μέλλον. Τονίζεται η αξία του έρωτα και η χαρά του κρασιού.

Ταυτότητα: κοινωνική.

«Ο Ρωσσαγγλογάλλος»: Στο απόσπασμα τρεις ξένοι περιηγητές (βλ. «Ρωσσαγγλογάλλος») συνομιλούν με το πρόσωπο που ονομάζεται «Φιλέλλην» και ζητούν να μάθουν για ποιον λόγο η Ελλάδα έχει περιέλθει σε άθλια κατάσταση.

Ταυτότητα: εθνική, κοινωνική («τα τέκνα κράζει, στο να προκόπτουν όλα προστάζει»)

«Ο Παπατρέχας»: Στο απόσπασμα ο ήρωας Παπατρέχας επιχειρηματολογεί υπέρ της αξίας των αρχαιολογικών ευρημάτων του τόπου του και της προσπάθειας να κρατηθούν αυτά μακριά από τους ξένους οι οποίοι τα καπηλεύονταν.

Ταυτότητα: εθνική, πολιτισμική.

«Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»: Το απόσπασμα κάνει αναφορά στην διαρπαγή από τους Άγγλους των αρχαιοτήτων της Ελλάδας όσον καιρό διήρκεσε η τουρκική κυριαρχία.

Ταυτότητα: Εθνική, πολιτισμική.

«Απομνημονεύματα»

«Απομνημονεύματα»: Πρόκειται για απόσπασμα από τα Απομνημονεύματα του στρατηγού Μακρυγιάννη. Το κείμενο κάνει αναφορά στους στόχους του συγγραφέα και στην προσπάθειά του να μάθει να γράφει. Εξαιρείται η αξία της μόρφωσης, οι αξίες της πατρίδας και της θρησκείας («Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου και η θρησκεία είναι το παν»), της αλληλεγγύης και συνεργασίας («ο αίτιος να λέγει εμείς»), της αλήθειας («Εγώ την αλήθεια θα την ειπώ γυμνή») ενώ στηλιτεύεται η πλεονεξία που οδηγεί το έθνος στον αφανισμό («Όσα έπαθε η πατρίς διά τους 'νόμους' και το καλό αυτηνών, [...] δεν τα' παθε η πατρίς εις τον Αγώνα των Τούρκων»).

Ταυτότητα: πολιτισμική, θρησκευτική, εθνική.

«Αυτοβιογραφία»: Γραμμένο από γυναίκα, την Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, το απόσπασμα κάνει λόγο για το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης (γίνεται «διά θρησκείαν και διά πατρίδα και διά εκείνην την ποθητήν ελευθερίαν» ώστε να ξεφύγει το έθνος από την «τυραννία των Τούρκων») και την επιθυμία της Μαρτινέγκου να πάρει μέρος σ' αυτόν. Ωστόσο, δηλώνεται καθαρά η απογοήτευσή της όταν συνειδητοποιεί ότι η θέση της γυναίκας δεν της επιτρέπει κάτι τέτοιο. Επιπλέον, τη ζωή της δρομολογούν τα αρσενικά μέλη της οικογένειας (πατέρας-αδελφός). Ο γάμος απορρίπτεται από την ίδια καθώς είναι πιθανό ο σύζυγός της να τη θεωρεί «σκλάβα» και, άρα, να συμπεριφέρεται ανάλογα. Γίνεται αναφορά στο μοναστήρι ως διέξοδο

προκειμένου να αποφύγει τον γάμο αλλά η λύση απορρίπτεται από τον αδελφό και τον πατέρα της. Η συγγραφέας είναι μορφωμένη και έχει στην κατοχή της βιβλία.

Ταυτότητα: φύλου, κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική (μοναστήρι, «πηγαίνω εις Εκκλησίαν»), εθνική.

«Ο βίος μου»: Το απόσπασμα από το έργο του Παναγή Σκουζέ εστιάζει στο τυραννικό καθεστώς του Χατζή-Αλή Χασεκί στην Αθήνα και στα δεινά που προκάλεσε. Ο συγγραφέας, μικρό παιδί, φυλακίζεται για τα χρέη του πατέρα του. Όταν αποφυλακίζεται, διακόπτει το σχολείο για να δουλέψει διότι η οικογένειά του βρίσκεται σε κακή οικονομική κατάσταση. Με αφορμή αυτήν τη διακοπή, ο Σκουζές κάνει αναφορά στις παιδαγωγικές αντιλήψεις και μεθόδους που ακολουθούσαν οι δάσκαλοι της εποχής του.

Ταυτότητα: εθνική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Η λογοτεχνία στα Επτάνησα»

«Εις Πάργαν»: Γίνεται αναφορά στα δώρα που δόθηκαν στο ανθρώπινο γένος: αγάπη, αρετή, ευσπλαχνία, υψηλό φρόνημα και πνευματική σύνεση.

Ταυτότητα: κοινωνική.

«Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»: Το απόσπασμα αναφέρεται στην εξαθλιωμένη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι πολιορκημένοι από τους Τούρκους Σουλιώτες ενώ έξω ο Έρωτας και η Φύση τους καλούνε να συνθηκολογήσουν και να χαρούνε τη ζωή.

Ταυτότητα: εθνική, κοινωνική, περιβαλλοντική.

«Ο Δήμος και το καριοφίλι του»: Το ποίημα κάνει αναφορά στη ζωή του κλέφτη-πολεμιστή και στη σχέση του με το ντουφέκι του.

Ταυτότητα: εθνική, πολιτισμική.

«Ο κακός μαθητής»: Καταγράφονται τα χαρακτηριστικά του «κακού μαθητή» και η συνέπεια της ελλιπούς παιδείας του (ανυποληψία).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική,

«Λήθη»: Το ποίημα καλοτυχίζει τους νεκρούς γιατί έχουν ξεχάσει όλες τις πίκρες τους ενώ αντίθετα οι ζωντανοί είναι αξιοθρήνητοι διότι δεν μπορούν να ξεχάσουν τις δύσκολες στιγμές της ζωής τους.

Ταυτότητα: πολιτισμική.

«Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών»

«Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»: Στο ποίημα ο «επιστάτης εθνικών οικοδομών» εξηγεί όλα τα πλεονεκτήματα της δουλειά του. Έτσι, αποκτά κύρος κοινωνικοοικονομικό και γίνεται περιζήτητος γαμπρός.

Ταυτότητα: κοινωνική, σεξουαλικού προσανατολισμού, πολιτική (η ιδέα που έχει σχηματίζει για τον Καποδίστρια).

«Η χαρά»: Ο ποιητής πλέκει το εγκώμιο της νιότης και της χαράς. Επισημαίνει, ωστόσο, το εφήμερο και των δυο. Μέσα από αυτήν τη διαπίστωση η ζωή φαντάζει ως ειρωνεία.

Ταυτότητα: πολιτισμική, θρησκευτική («Η χαρά μας εδώ η βραχεία/ αντανάκλασις είναι αυτής,/ ην συ άνω, Θεέ μου, κρατείς;/»).

«Δουλειά χωρίς ελπίδα»: Ο ποιητής κάνει λόγο για τη διαρκή κατάσταση δουλειάς και εργασίας που επικρατεί στη Φύση. Αντίθετα, ο ίδιος αρνείται να δουλέψει διότι δεν υπάρχει ελπίδα ή σκοπός γι' αυτόν.

Ταυτότητα: κοινωνική.

«Ο ζωγράφος»: Στο απόσπασμα γίνεται λόγος για τη συνάντηση ενός νέου από την επαρχία με την ξαδέλφη του στην Αθήνα, τη Σεβαστή. Το κείμενο, σε καθαρεύουσα, δίνει την ευκαιρία στον αναγνώστη να διαπιστώσει τη μεταστροφή των κοινωνικών ηθών και την ελευθερία στις σχέσεις των ανθρώπων. Επίσης, εξαιρείται η σημασία της παιδείας αν και η Σεβαστή κάνει επιπόλαια χρήση της.

Ταυτότητα: κοινωνική, ετερότητας, ιδεολογική («εγώ τον Βασιλέα μας, καθώς όλοι οι Έλληνες, τον σέβομαι και τον αγαπώ πολύ...»), πολιτισμική («...και εις τους ουρανούς, καθώς εις την γην, θυσιάζουν οι γονείς τας κόρας των εις κακομοίρους άνδρας!»).

«Τα υαλοπωλεία»: Το απόσπασμα τοποθετείται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην Αθήνα. Το παράπονο του αφηγητή στρέφεται εναντίον των καταστηματαρχών οι οποίοι φαίνεται να εξαπλώνουν τα εμπορεύματά τους πάνω στα πεζοδρόμια ώστε να είναι αδύνατο για τους πεζούς να περπατήσουν. Επίσης, το παράπονό του καταφέρεται και εναντίον των αδέσποτων σκύλων αν και εδώ φαίνεται πως ένας τέτοιος σκύλος λειτούργησε αποτρεπτικά για τον καταστηματάρχη: είχε ήδη μπει στο υαλοπωλείο όταν έγινε αντιληπτός. Αλλά η ταραχή των αφεντικών ήταν τόσο μεγάλη που ο σκύλος αναγκάστηκε να εξέλθει με τρόπο άτακτο, οπότε το υαλοπωλείο καταστράφηκε.

Ταυτότητα: κοινωνική («Κρίμα τω όντι αι γυναίκες δεν είναι εύθραυστοι όσον αι φιάλαι», τα προβλήματα στους δρόμους, η γυναίκα δέρνει το παιδί για τη ζημιά και ο άνδρας δέρνει τη γυναίκα), πολιτισμική.

«*Η νέα Αθηναϊκή Σχολή (1880-1922)*»

«Στο χαρέμι»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για ιστορίες που διηγείται ο παππούς στο εγγονάκι του και μάλιστα χωρίς ο ίδιος ο παππούς να έχει ταξιδέψει ποτέ στη ζωή του ενώ έχει δώσει αυτήν την εντύπωση στον μικρό. Ο μικρός πηγαίνει ως ράφτης στην Κωνσταντινούπολη στην αυλή του Σουλτάνου όπου συναναστρέφεται μεγάλη ποικιλία ανθρώπων. Η αποτυχία του να συναντήσει την περιπόθητη βασιλοπούλα και να την νυμφευθεί (όπως ακριβώς στις ιστορίες του παππού του) έκαναν την καθημερινότητά του ακόμη πιο δύσκολη.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική, πολιτισμική, ετερότητας («μαύροι ευνούχοι», «με κάτι άγρια βλέμματα, που με έκαμναν να τρέμω από την φρίκην μου»).

«Τ' αγνάντεμα»: Μέσα από την περιγραφή των ηθών και εθίμων του τόπου, ο Παπαδιαμάντης περιγράφει τη διαδικασία μέσα από την οποία κάθε χρόνο οι ναυτικοί άφηναν τα σπίτια τους και το πώς οι δικοί τους άνθρωποι βίωναν αυτήν την κατάσταση. Το όλο εθιμοτυπικό συνυφαίνεται άριστα με τη θρησκευτική ζωή του τόπου η οποία αποτελεί το σημείο αναφοράς για τους κατοίκους. Στο διήγημα γίνεται, επίσης, λόγος για τον μύθο της Φλανδρώς η οποία δεν άντεξε τον αποχωρισμό από τον άνδρα της όταν αυτός έφυγε με το καράβι και προκάλεσε το χαμό του με τα δάκρυά της που φούντωσαν τα κύματα της θάλασσας. Στο τέλος η Φλανδρώ έγινε πέτρα όπως το ευχήθηκε. Μέσα από τον μύθο περνάνε πολλά μηνύματα για τη γυναίκα και τη θέση της την εποχή αυτή («το κορίτσι πρέπει να' ναι φρόνιμο και ντροπαλό, να' ναι υπάκουο, να μην κοιτάζει τους νιους, ν' αγαπά τον κύρη του και τη μανούλα του...»).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική.

«Ο Παχύς και ο Αδύνατος»: Το διήγημα του Τσέχωφ παρουσιάζει δύο παλιούς γνώριμους και συμμαθητές να συναντιούνται έπειτα από χρόνια και να ανταλλάσσουν τα νέα τους. Η συμπεριφορά του Αδύνατου προς τον Παχύ αλλάζει από τη στιγμή που διαπιστώνει πως ο Παχύς έχει ανέβει επαγγελματικά, άρα και κοινωνικά. Η στάση του δείχνει πως δεν μιλάει πια προς τον φίλο του αλλά προς κάποιον ανώτερο στην ιεραρχία.

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική.

«Ο Ζητιάνος»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για την τέχνη της επαιτείας την οποία μαθαίνουν τα παιδιά από πολύ νωρίς στην περιοχή της Ρούμελης. Δάσκαλοι στα κόλπα αυτά αποδεικνύονται οι γέροντες της περιοχής. Στη συνέχεια, ο τραγουδιστής

παρουσιάζει τον τόπο ως τέτοιο που κανείς ούτε θεός ούτε διάβολος τον θέλησε να τον εξουσιάσει. Ωστόσο, οι κάτοικοί του δεν πρόκειται ποτέ να πεινάσουν διότι μαθαίνουν να απατούν τον «κουτόκοσμο» και να γυρίζουν «πλουτοφορτωμένοι». Στο απόσπασμα ο Τζιριτόκωστας είναι ο νεαρός επαίτης που μυείται όχι μόνο στην τέχνη της επαιτείας αλλά καλείται να μάθει και όλη την οικογενειακή ιστορία σε σχέση με αυτό το θέμα (π.χ. τα μαστούνια στα οποία στηρίζονταν οι πρόγονοί του για να περιφέρονται ως ζητιάνοι από περιοχή σε περιοχή).

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική.

«Ιαμβοί και ανάπαιστοι»: Μέσα από τα ποιήματα της ευρύτερης συλλογής γίνεται αντιπαράθεση της Επιστήμης με το Είδωλο, του μυστηρίου και της διερεύνησης της Αλήθειας, της χριστιανικής με την αρχαία θρησκεία. Ο ποιητής συμπεραίνει πως «ο Μέγας Παν δεν πέθανεν,/ όχι. Ο Παν δεν πεθαίνει!»).

Ταυτότητα: πολιτισμική, θρησκευτική, ιδεολογική («Κι έτσι αλυσίδες γύρω μας/ παντού, σκοτάδια θεία./ Κάθε Αιτία, μυστήριο./ κάθε Αλήθεια, θρησκεία»).

«Ύμνος στον Παρθενώνα»: Απόσπασμα από την ευρύτερη ποιητική σύνθεση του Παλαμά «Η φλογέρα του Βασιλιά». Πρόκειται για ύμνο στον Ναό Παρθενώνα: για τον τρόπο με τον οποίο δημιουργήθηκε και για τη σημασία του για τον σύγχρονο δυτικό πολιτισμό.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ετερότητας («ήρθες απάνου απ' τους λαούς κι απάνου απ' τις θρησκείες»), κοινωνική («εσένα δε σε χτίσανε τυραγνισμένων όχλοι,/ καματερά ανθρωπόμορφα, σπρωγμένα απ' τη βουκέντρα/ φαρμακερά κι αλύπητα, δυνάστη αιματοπότη»), ιδεολογική («Νόμος..της Πολιτείας προστάτης»).

«Φωνές»: Το ποίημα εξαίρει τη λειτουργική σπουδαιότητα της μνήμης η οποία μας φέρνει κοντά σε «ιδανικές φωνές κι αγαπημένες» όσων έχουν χαθεί ή είναι για μας χαμένοι.

Ταυτότητα: κοινωνική, σεξουαλικού προσανατολισμού (η σημασία των «φωνών»: πηγή προέλευσης).

«Όσο μπορείς»: Το ποίημα αναφέρεται στη διαμόρφωση μιας βιοθεωρητικής στάσης ζωής που ακολουθεί συγκεκριμένο ηθικό αξιακό κώδικα με στόχο την αποφυγή του «εξευτελισμού» και τη μαζοποίηση.

Ταυτότητα: ιδεολογική, κοινωνική.

«Στα 200 π.Χ.»: Πρόκειται για το γνωστό ποίημα στο οποίο καταγράφεται απαξιωτικά η άρνηση των Λακεδαιμονίων να πάρουν μέρος στην πανελλήνια εκστρατεία μαζί με τον Αλέξανδρο εναντίον των Περσών.

Ταυτότητα: ιδεολογική, εθνική («βγήκαμ' εμείς,/ ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας»).

«Ο τύπος και η ουσία»: Στο διήγημα γίνεται λόγος για την ευλαβική τήρηση του εθιμοτυπικού από τους αριστοκράτες επτανήσιους. Ο Κερκυραίος Δαρέζης διορίζεται έπαρχος στην Πελοπόννησο κι έχει την απαίτηση-κατά την περίοδο του νεοσύστατου ελληνικού κράτους- να του αποδίδονται όλες οι τυπικές τιμές ενώ ταξιδεύει με το πλοίο. Αυτό είναι πρωτάκουστο για όσους δουλεύουν εκεί κι ο έπαρχος «αναγκάζεται» να παραιτηθεί διότι πιστεύει «ότι ο τύπος μαρτυρεί την ουσία».

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική.

«Η τέχνη του αγιογράφου»: Το κείμενο κάνει λόγο για την τέχνη του αγιογράφου την οποία προσπαθεί να διδάξει ο πατέρας στον γιο. Ο νέος δεν ενδιαφέρεται καθόλου, ωστόσο, γι' αυτού του είδους την τέχνη και ο πατέρας φαίνεται ότι το συνειδητοποιεί. Παρ' όλα αυτά, η επιμονή του είναι αδιάσειστη («Θα σου μάθω την τέχνη θέλεις και δε θέλεις»).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική («ένας προπάππους σου... ενήστευε σαν ζωγράφιζε κι είναι θαυματοργά όλα τα κονίσματά του...»).

«Πρώτες ενθυμήσεις»: Στο απόσπασμα η Π. Δέλτα κάνει λόγο για την απρόσιτη και επιβλητική μορφή του πατέρα της ο οποίος πολύ συχνά τιμωρούσε τα παιδιά στο σπίτι αλλά περιγράφεται ως τίμιος και ειλικρινής στις σχέσεις του με το κοινωνικό σύνολο.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική.

«Γιατί βαθιά μου δόξασα»: Το ποίημα κάνει λόγο για τη φωτεινή πλευρά της ζωής και για τις ευκαιρίες που έχουν οι άνθρωποι, ακόμη και στην κακοτυχία, να βρουν το αισιόδοξο μήνυμα της ύπαρξής τους. Αυτό οδηγεί στη συμφιλίωση ακόμα και με τον θάνατο.

Ταυτότητα: ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Ορέστης»: Το ποίημα κάνει αναφορά στον γνωστό από την αρχαιότητα μύθο του Ορέστη ο οποίος στράφηκε εναντίον της μητέρας του για να εκδικηθεί το φόνο του πατέρα του. Εδώ ο ποιητής απευθύνεται στον ήρωα και τον προτρέπει να απομακρυνθεί από το χρέος «του μεγάλου χρησμού».

Ταυτότητα: ιδεολογική, κοινωνική (Θεσμός οικογένειας: «το σπλάχνο ν' αφανίσεις που σ' εγέννα»).

«Νυχτερινό»: Πρόκειται για σκηνή αποχωρισμού η οποία προκαλεί θλίψη και διαδραματίζεται κάτω από το φως του φεγγαριού.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική.

«*Η νεότερη λογοτεχνία*»

«*Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945*»

«Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα»: Το ποίημα κάνει αναφορά στα συναισθήματα και στις σκέψεις που κατακλύζουν το αφηγηματικό υποκείμενο κάποιο βράδυ καλοκαιρινό. Η διάθεση είναι μελαγχολική.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού («Δεν ξέρω καν γιατί μας ήρθε/ το καλοκαίρι αυτό./...για ποιες αγάπες»), πολιτισμική («Η σκέψις, τα ποιήματα, βάρος περιττό»), περιβαλλοντική (τριαντάφυλλα, σελήνη, καλοκαίρι), θρησκευτική («Έχω κάτι σπασμένα φτερά»).

«Βράδυ»: Γίνεται λόγος για τη μελαγχολική διάθεση του ποιητή καθώς έρχεται το (ανοιξιάτικο) βράδυ του οποίου η ζοφερότητα απλώνεται στις ζωές των ανθρώπων και στη ζωή του αφηγηματικού υποκειμένου.

Ταυτότητα: περιβαλλοντική (ανοιξιάτικο δειλί, αεράκι, τα ρόδα, ουρανός), πολιτισμική (οι καμπάνες που χτυπούν αργά το απόγευμα, τα παιδιά που παίζουν, η άφιξη του τρένου).

«Γιατί μ' αγάπησες»: Το ποίημα έχει έντονη ερωτική διάθεση και τονίζει όλα τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την αγάπη (μεταμορφωτική δύναμη αγάπης).

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, περιβαλλοντική (ήλιος, βροχή, χιόνια, κρίνο, τα ρόδα).

«Ουλαλούμ»: Το ποίημα κάνει αναφορά σε ένα πρόσωπο («Κυρά») το οποίο το προσμένει το αφηγηματικό υποκείμενο αλλά αυτό δεν εμφανίζεται.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού («Τόσο πολύ μ' αγάπησες, Κυρά,»), κοινωνική («Θα μείνει ο κόσμος με το 'μπα'/ που μ' έλεγε τρελό»).

«Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία»: Το ποίημα κάνει αναφορά στη μελαγχολία που έρχεται ως αποτέλεσμα ερωτικής απογοήτευσης. Αν και το αφηγηματικό υποκείμενο εκμυστηρεύεται τις σκέψεις του στο φεγγάρι, εκείνο παρουσιάζεται ως αδιάφορος αποδέκτης όλης αυτής της κατάστασης.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, περιβαλλοντική, ετερότητας (Μισούρι, Παρίσι, Νορβηγία, Σκοτία), κοινωνική («Πάει η επαρχία να κοιμηθεί», «Σαν μια γριά το φεγγαράκι/ τα αυτιά του γέμισε βαμβάκι»).

«Ο ματωμένος λυρισμός»: Στο απόσπασμα ο αφηγητής κρατώντας τα Άπαντα της Πολυδούρη βρίσκει την ευκαιρία να αναπολήσει τη ζωή στην Αθήνα την περίοδο του μεσοπολέμου. Γίνεται αναφορά στη λιγοστή κίνηση των δρόμων, στη λατέρνα, στους

πρόσφυγες, στη δημοσιοϋπαλληλική ζωή, στις κοινωνικές θεωρίες που οβέλισαν τόσους νέους στα χαρακώματα των πολέμων.

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική («Η νεολαία της δραματικής δεκαετίας έπεσε θερισμένη κι αναπολόγητη στο σύνορο της χίμαιρας»).

«Τα ζα»: Το απόσπασμα κάνει λόγο για τα ζώα που χρησιμοποιήθηκαν στον πόλεμο τα οποία ταλαιπωρήθηκαν και θυσιάστηκαν μέσα στον παραλογισμό της βίας των ανθρώπων. Πρόκειται για τα 'επιστρατευμένα' γαϊδούρια τα οποία τα κουβάλησαν από το νησί για να καλύψουν τις ανάγκες στον πόλεμο. Τη στιγμή, όμως, που τα ζώα ανακαλύπτουν τη Φύση στην πιο ερωτική της στιγμή («Οι γαϊδάροι ακούσαν το μεγάλο κάλεσμα και απάντησαν με το ερωτικό τους σάλπισμα: παρών!»), τότε έρχεται ο θάνατός τους στο πεδίο της μάχης.

Ταυτότητα: ιδεολογική («Καλά εμείς οι άνθρωποι. Έχουμε τα συμφέρα μας, τις ιδεολογίες μας, τις λόξεις μας, τις μεγαλομανίες και τους ενθουσιασμούς μας. Απ' όλα αυτά μαγειρεύεται περίφημα ο πόλεμος»), σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική (ο ρόλος των ζώων για την εξέλιξη της κοινωνίας των ανθρώπων), περιβαλλοντική.

«Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά»: Το απόσπασμα αναφέρεται στη γνωριμία του αφηγητή με τον ήρωα Αλέξη Ζορμπά. Η σκηνή διαδραματίζεται σε ένα καφενείο στον Πειραιά κι η περιγραφή επικεντρώνεται κυρίως στο σπινθηροβόλο βλέμμα του Ζορμπά. Πρόκειται για έναν άνθρωπο αυθόρμητο που δεν ρωτά ποτέ «γιατί» και μπορεί να κάνει όλες τις δουλειές («Δεν μπορεί τέλος πάντων ο άνθρωπος να κάμει κάτι και χωρίς γιατί;»). Στη συνέχεια αφηγείται σύντομα την ιστορία του: έμαθε μικρός να παίζει σαντούρι παρά τις αντιρρήσεις του πατέρα του, παντρεύτηκε κι έκανε παιδιά αλλά η καθημερινότητα τον κρατούσε μακριά από το σαντούρι.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική («Άνθρωπος δεν είμαι; Άνθρωπος, πάει να πει στραβός»), πολιτισμική, σεξουαλικού προσανατολισμού [«Άνοιξαν με προσοχή και τρυφεράδα (ενν. το σακούλι με το σαντούρι), σα να 'γδυναν γυναίκα...»].

«Με τον τρόπο του Γ. Σ.»: Ο ποιητής περιδιαβαίνει από σημεία της Ελλάδας (Πήλιο, Σαντορίνη, Μυκήνες, Σπέτσες, Πόρος, Αττική, Πειραιάς) τα οποία αποτελούν αρχαιολογικούς ή τουριστικούς προορισμούς. Επίσης, γίνεται αναφορά στο ξακουστό παρελθόν της Ελλάδας (αμετάφραστος ο στίχος του Αισχύλου: «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκροίς»). Αυτό σε συνδυασμό με την επαναλαμβανόμενη διαπίστωση του ποιητή: «όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει» προσανατολίζουν προς την πεποίθηση ότι η σημερινή Ελλάδα είναι ο τόπος της αλλοτρίωσης και της απογοήτευσης.

Ταυτότητα: ιδεολογική, πολιτισμική.

«Τρία χαϊκού»: Μέσα από παράδοξες εικόνες στις οποίες συμμετέχει και η φύση («τα χίλια κομματάκια/του κάθε ανθρώπου», «βουλιάζει ο κόσμος», «το μελάνι λιγότεψε/η θάλασσα πληθαίνει») ο ποιητής υπογραμμίζει το αίσθημα της μοναξιάς («βουλιάζει ο κόσμος/ κρατήσου, θα σ' αφήσει/ μόνο στον ήλιο») και της δυσaréσκειας που είναι δυνατό να μας κατακλύσει.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Ομιλία στη Στοκχόλμη»: Πρόκειται για την ομιλία του Σεφέρη κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ (Δεκέμβριος 1963). Πρώτα επιχειρείται ένα εγκώμιο του ελληνικού τόπου και τοπίου συνυφασμένο με έναν ύμνο για την ελληνική γλώσσα και παράδοση: «Ανήκω σε μια χώρα μικρή. .. δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού.., τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια [...] Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. [...] Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά. Κανόνας της είναι η δικαιοσύνη». Τέλος, έρχεται το εγκώμιο για την ποίηση μέσα από την οποία ανακαλύπτουμε τον άνθρωπο.

Ταυτότητα: ιδεολογική, πολιτισμική, κοινωνική, περιβαλλοντική.

«Τριαντάφυλλα στο παράθυρο»: Ο ποιητής Εμπειρικός επισημαίνει τον ύψιστο στόχο στη ζωή του ανθρώπου: η αγάπη και όχι ο προσανατολισμός προς ευτελείς και χαμερπείς στόχους. Μέσα από αυτό έρχεται η κατάφαση προς τη ζωή.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική.

«Μπολιβάρ»: Ο Εγγονόπουλος υμνεί τον ήρωα της Νότιας Αμερικής, Μπολιβάρ, για τον αγώνα του ενάντια στην αποικιοκρατία των Ισπανών (αρχές 19^{ου} αιώνα). Το ποίημα γράφεται κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Μέσα από μια περιδιάβαση σε μέρη της Λατινικής Αμερικής αλλά και της Ελλάδας επιχειρείται η σύζευξη του Μπολιβάρ με το ελληνικό στοιχείο με κοινό παρονομαστή το ηρωικό ιδεώδες και τον χειραφετητικό κώδικα τιμής που οδηγεί προς τον αγώνα για την αποτίναξη του δυναστικού ξένου ζυγού. Οι στίχοι «Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας» και «Μήπως να 'σαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος;» φωτίζουν εναργέστερα αυτήν τη σύζευξη.

Ταυτότητα: ιδεολογική, ετερότητας.

«Το Άξιον Εστί («Η γένεσις»): Με το απόσπασμα αυτό ο Ελύτης υμνεί το ελληνικό τοπίο (λιόδεντρα, τζίτζικια, φως) και το φυσικό αιγαιοπελαγίτικο κάλλος. Το απόσπασμα καταλήγει στον γνωστό στίχο: «ΑΥΤΟΣ/ ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!».

Ταυτότητα: πολιτισμική (Ιπποι πέτρινοι, αμφορείς), κοινωνική, ιδεολογική («για να μην έχεις πού ν' απλώσεις ρίζα/ και να τραβάς του βάθους ολοένα»), περιβαλλοντική («αλλά λίγο το νερό/ για να το' χεις Θεό..»).

«Το Άξιον Εστί («Τα Πάθη, Ε' »): Ο πέμπτος ψαλμός των *Παθών* αναφέρεται στον αγώνα των Ελλήνων κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1940. Τα βουνά τα «χιονόδοξα» είναι το βασικό μοτίβο που επιμένει στο ποίημα όπως , επίσης, και η ιδέα της Άνοιξης μαζί με την Ανάσταση. Η τελευταία, εκτός από τη θρησκευτική της σημασία, προοιωνίζεται και την ανάσταση του ελληνικού λαού μέσα από τους συνεχείς του αγώνες για την ελευθερία. Μεγάλο ρόλο παίζει η μνήμη.

Ταυτότητα: ιδεολογική και ετερότητας («Τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους»), θρησκευτική («πασχαλιάν αναστάσιμη», «την όψη των αγίων οξύνεις»).

Και με τα δύο αποσπάσματα ενισχύεται η εθνική ταυτότητα.

«Δώρο ασημένιο ποίημα»: Το χρέος εκείνου που χάνει στο «παιχνίδι» είναι να πει την αλήθεια ώστε «στο τέλος όλοι να κρατούν στο χέρι τους ένα μικρό/ Δώρο ασημένιο ποίημα»). Ο ποιητής νιώθει πως σε δύσκολους καιρούς (Δικτατορία) η αλήθεια είναι επικίνδυνη και ανταμείβεται με εξορία.

Ταυτότητα: ιδεολογική, ετερότητας («Κι η πατρίδα μια τοιχογραφία μ' επιστρώσεις διαδοχικές φράγκικες ή σλαβικές που αν/ τύχει και βαλθείς για να την αποκαταστήσεις πας αμέσως φυλακή και δίνεις λόγο»)

«Αρχαίο θέατρο»: Το ποίημα του Ρίτσου φωτογραφίζει έναν νεοέλληνα στο κέντρο του αρχαίου θεάτρου, τόσο ωραίο όσο και οι αρχαίοι Έλληνες. Βγάζει μια κραυγή όχι θαυμασμού αλλά ίσως για να δοκιμάσει την ηχητική του χώρας ή καταδηλωτική της νεότητάς του. Η Ηχώ- η ελληνική- δεν έρχεται εδώ ως επανάληψη αλλά ως συνέχιση και επιβεβαίωση της αιώνιας διθυραμβικής ιαχής.

Ταυτότητα: εθνική, πολιτισμική.

«Ρωμιοσύνη»: Μέσα από τις εικόνες του ελληνικού τοπίου και της αγροτικής ζωής περνάει η θλίψη και ο πόνος της γενιάς που υπέφερε από τον εμφύλιο. Το λεκιασμένο φόρεμα της Παναγίας, το παιδί που κλαίει, η προβατίνα που 'χει χάσει τα παιδιά της, η κόρη του πεταλωτή με τα μουσκεμένα πόδια, το ψωμί και η ελιά πάνω στο τραπέζι, η μάνα πάνω από τα εφτά σφαγμένα παλικάρια της, ο ναύτης που πίνει πικροθάλασσα: πρόκειται για εικόνες που προκαλούν τα όρια της αντοχής των ανθρώπων. Στην Πέμπτη στροφή το μήνυμα «κι αυτό θα περάσει» μετουσιώνεται σε κάτι πολύ πιο βαθύ και χάνει την απλοϊκότητα που αποκτούν οι φράσεις της καθημερινότητάς μας.

Ταυτότητα: ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Κυρο Σίωο»: Ποίημα του Νίκου Καββαδία, πλούσιο σε ναυτική ορολογία. Ο ναυτικός ξεκινάει το πρώτο του ταξίδι για την Ινδία, γεμάτο δυσκολίες, ανακαλεί, όμως, τα λόγια που άκουσε κάποτε στην Αθήνα από γυναικείο πρόσωπο. Η μνήμη και τα ζώα (παπαγάλοι και πίθηκοι) αναπληρώνουν το κενό από την ανθρώπινη απουσία.

Ταυτότητα: ετερότητας, κοινωνική.

«Ποσειδώνας»: Σύντομο διήγημα του Κάφκα. Ο θεός Ποσειδώνας φέρει βαρέως το καθήκον του να ελέγχει τον υδάτινο κόσμο και εύχεται να μπορούσε να απαλλαγεί από αυτό το φορτίο για να απολαύσει στιγμές ελευθερίας και ξεγνοιασιάς. Εκείνο που, επίσης, τον δυσαρεστεί είναι η λανθασμένη άποψη που έχουν σχηματίσει οι άλλοι γι' αυτόν, ότι, δηλαδή, «συνέχεια κόβει βόλτες πάνω στα κύματα» ενώ εκείνος «κάθεται στο βυθό του Ωκεανού και λογαριάζει ασταμάτητα».

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Η διαδήλωση»: Το απόσπασμα από το έργο του Θεοτοκά «Αργώ» κάνει λόγο για την εποχή του μεσοπολέμου και εστιάζει στην κομμουνιστική διαδήλωση αποτελούμενη κυρίως από νέους. Οι διαδηλωτές έχουν απέναντί τους τον στρατό. Ένας πυροβολισμός πυροδοτεί κυριολεκτικά την εξέλιξη της μάχης. Μέσα σε λίγα λεπτά η διαδήλωση διαλύεται ενώ οι αντίπαλες παρατάξεις έχουν αφήσει πίσω τους νεκρούς.

Ταυτότητα: ιδεολογική, κοινωνική («σα να τελείωναν ξαφνικά τα αστεία και τα ψέματα, η αμεριμνησία των καλοκαθισμένων κοινωνιών, οι θεσμοί, οι καθιερωμένες αξίες...»).

«Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα»: Το απόσπασμα από τον Καραγάτση περιγράφει τον ρώσο συνταγματάρχη Λιάπκιν και τον τρόπο προσαρμογής του στα ελληνικά δεδομένα και τη ζωή της ελληνικής επαρχίας στη Θεσσαλία. Ο Λιάπκιν παρουσιάζεται στον Διευθυντή της γεωργικής Υπηρεσίας της Λάρισας ο οποίος φαίνεται ότι γνωρίζει πολύ καλά τη ρωσική γλώσσα καθώς πέρασε τα πρώτα χρόνια ως την ενηλικίωσή του στην Οδησό της Ρωσίας. Ο Λιάπκιν αφηγούμενος την ιστορία του (πήρε μέρος στον πόλεμο με την Ιαπωνία, τραυματίστηκε, έχασε τη γυναίκα του, φρόντισε την κόρη του, πολέμησε εναντίον των μπολσεβίκων στην επανάσταση του 1917) διατυπώνει τον ισχυρισμό ότι η Ρωσία δεν ανταποκρίνεται πια στις προσδοκίες του («Η Ρωσία δεν είναι πια εκείνη που γνωρίσατε κι αγαπήσατε»). Επίσης, γίνεται αναφορά στο πόσο μεγάλο ρόλο παίζουν οι γνωριμίες στην Ελλάδα αφού για να διοριστεί κάποιος στη θέση αυτή, θα έπρεπε να είναι Έλληνας. Ωστόσο,

η γνωριμία του συνταγματάρχη με τον υπουργό Γεωργίας ανοίγει τον δρόμο για τον διορισμό του.

Ταυτότητα: ιδεολογική, κοινωνική («...διορίστηκα επιστάτης του Σταθμού Επιβητόρων Ίππων της Αβερωφείου Γεωργικής Σχολής Λαρίσης. Ομολογώ πως, ούτε όταν ήμουν στις πιο μεγάλες μου δόξες, δεν είχα τόσο μακρύ τίτλο!»), ετερότητας («Μόνον Έλληνες είναι δεκτοί εις δημοσίας θέσεις», γαλλική γλώσσα στο κείμενο).

«Η γνωριμία με τη Μόνικα»: Το απόσπασμα από το *Egoïca* του Πολίτη αναφέρεται στη γνωριμία των δύο αγοριών, Αλέκου και Λοΐζου, με την κόρη του Γάλλου πρόξενου, Μόνικα. Τα πρόσωπα βρίσκονται στην εφηβεία. Τα αγόρια ψάχνουν την περικεφαλαία με την οποία έπαιζαν τους πυροσβέστες. Αυτή έχει πέσει μέσα στον κήπο του πρόξενου, οπότε ψάχνοντάς την γνωρίζουν την κόρη του. Η Μόνικα εκδηλώνει ενδιαφέρον για τον Λοΐζο.

Ταυτότητα: σεξουαλικού προσανατολισμού, ετερότητας (αγγλική και γαλλική γλώσσα), κοινωνική («Πρώτα οι κυρίες»).

«Η ψυχή του νησιού»: Το απόσπασμα έχει να κάνει με έναν διάλογο ανάμεσα στους ντόπιους του νησιού της Μυκόνου και σε έναν μηχανικό από την Αθήνα. Εκείνο που διαφαίνεται είναι η αγωνία για τον τόπο καθώς όλο και περισσότερο οι ντόπιοι πουλάνε τη γη τους στους ξένους ενώ όλο και λιγότερο ασχολούνται με τη θάλασσα: «γινήκανε στεριανοί». Η ‘αλλαγμένη φύση’ των ανθρώπων δεν θα τους επιτρέψει ούτε να γνωρίσουν τον τόπο από τον οποίο κατάγονται αλλά ούτε και να τον ορίζουν.

Ταυτότητα: ιδεολογική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία»

«Τα δώρα»: Ο Σαχτούρης αναφέρεται στη σχέση του ποιητή με τους ανθρώπους. Αυτοί του δίνουν δώρα (χαμόγελο, κοχύλι, σφυρί) ενώ αυτός καρφώνει τα πόδια τους και την καρδιά τους, «ώστε λοιπόν είναι ποιητής».

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική (αξία προσφοράς δώρου).

«Στο παιδί μου»: Στο ποίημα ο Αναγνωστάκης αναφέρεται στα παραμύθια που εξιδανικεύουν και ωραιοποιούν το φαύλο του κόσμου. Γι’ αυτόν τον λόγο απορρίπτονται ως μη κατάλληλα για να «πούμε την αλήθεια στα παιδιά», κάτι που πρέπει να είναι ο στόχος μας.

Ταυτότητα: πολιτισμική, ιδεολογική

«Τα πάθη της βροχής»: Στο ποίημα η Κ. Δημουλά αναφέρεται στη βροχή και στον μονότονο ήχο της. Αυτός μεταμορφώνεται σε λέξη («εσύ») η οποία επαναλαμβάνεται

και τονίζει την απουσία («αξημέρωτη ανάγκη εσύ», «τόση βροχή για μια απουσία,/ τόση αγρύπνια για μια λέξη»).

Ταυτότητα: Σε σχέση με το «εσύ»: ιδεολογική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Οι μεγάλοι»: Στο ποίημα γίνεται λόγος για τους «μεγάλους» οι οποίοι δείχνουν να μεταφέρουν το στίγμα τους στην επόμενη γενιά. Είναι σηματοδεδεμένοι από την εποχή της Κατοχής, τους ανεκπλήρωτους έρωτες, τις συνήθειες της εποχής τους («ξυριζόντουσαν με τον καθρέφτη κρεμασμένο στο παράθυρο»).

Ταυτότητα: πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου»: Στο απόσπασμα γίνεται λόγος για την επιστροφή του μετανάστη (εργάτη στη Γερμανία) Σκουρογιάννη στο χωριό του, «επαρχία Δωδώνης» στην Ήπειρο. Με την επιστροφή του διαπιστώνει πως είναι διαφορετικός από τους συντοπίτες του (σ. 231: «[...] κάπως είναι και κάπως δεν είναι μαζί με τους άλλους»), ωστόσο ο τόπος του ως γεωφυσικό χαρακτηριστικό παραμένει ακόμη ελκυστικός γι' αυτόν (σ. 233: «Ήτανε μια μέρα καλή, κάτω στη ρεματιά,[...] ψηλά στο βουνό. Τ' όνειρο του γυρισμού του δεν τον είχε γελάσει»).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, ετερότητας, ιδεολογική.

«Ζητείται ελπίς»: Βρισκόμαστε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου(σ. 236: φτώχεια, φόβος, αθλιότητα) και ο ήρωας του διηγήματος, καθισμένος σε ένα καφενείο και με τις μικρές αγγελίες των εφημερίδων μπροστά του, συλλαμβάνει την ιδέα να δημοσιεύσει μια μικρή αγγελία στην οποία να αναγράφεται: «ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς».

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική.

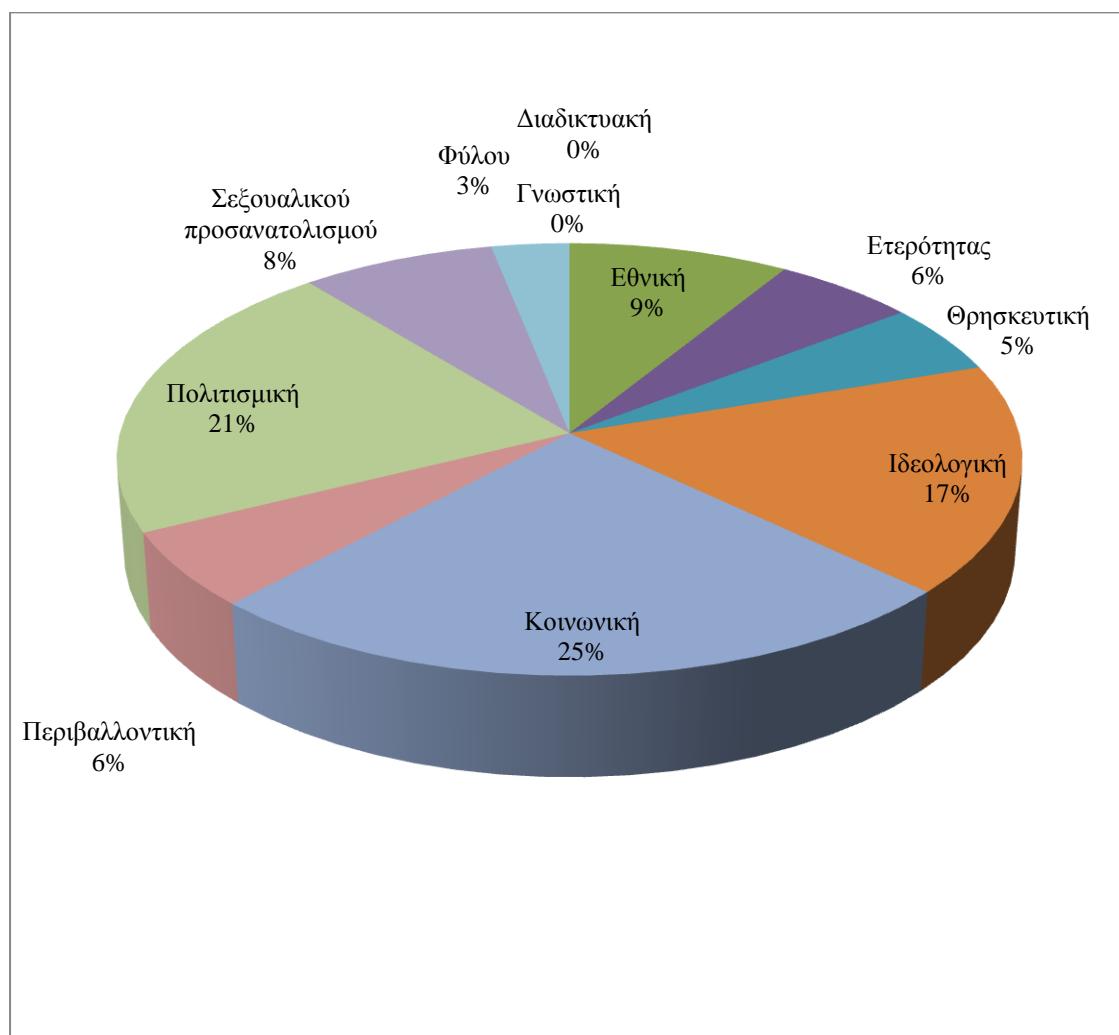
«Κι έχουμε πόλεμο!»: Στο απόσπασμα του Ταχτσή γίνεται αναφορά στην κήρυξη του πολέμου από τους Ιταλούς προς την Ελλάδα και στην αντίδραση των ανθρώπων σε μια γειτονιά στην Αθήνα. Υπάρχει και ηρωική διάθεση όπως και χιουμοριστική (σ. 241: «Θα τους δείξουμε!»), σ. 242: «Κακόμοιρα παιδιά! Έλεγα με το νου μου, ακούγοντάς τον να μας περιγράφει με παιδικό ενθουσιασμό πώς είχαν στολίσει τον υποτομέα με χάρτινες σημαίες κι εικόνες των ηρώων του '21»).

Ταυτότητα: κοινωνική, πολιτισμική, εθνική, ιδεολογική.

«Η μεταμφίεση»: Στο απόσπασμα γίνεται λόγος για την προσπάθεια μεταμφίεσης σε άνδρα της ζωγράφου Ελένης Μπούκουρα (μετέπειτα: Αλταμούρα) ώστε να γίνει αποδεκτή σε σχολή ιταλική στην οποία φοιτούν μόνο άνδρες. Επίσης, γίνεται αναφορά στην Μπουμπουλίνα και παραλληλισμός των πόθων τους: για την τέχνη η μια, για τη λευτεριά η άλλη.

Ταυτότητα: κοινωνική, εθνική, πολιτισμική, φύλου.

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου της Γ΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Περιεχόμενο Κειμένων Γ΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 192 αναφορές) που εμφανίζονται στο περιεχόμενο των κειμένων του ανθολογίου της Γ΄ Γυμνασίου δείχνει τα εξής:

Δεν εμφανίζονται η *γνωστική* και η *διαδικτυακή* ταυτότητα.

Η *κοινωνική* ταυτότητα (48 αναφορές) εμφανίζεται σε ποσοστό 25%, η *πολιτισμική* (41 αναφορές) σε ποσοστό 21% και η *ιδεολογική* (33 αναφορές) σε ποσοστό 17%. Η *εθνική* ταυτότητα έχει 17 αναφορές (ποσοστό 9%), ενώ η *σεξουαλικού*

προσανατολισμού 15 (ποσοστό 8%). Οι ταυτότητες της *ετερότητας* και η *περιβαλλοντική* έχουν 11 αναφορές η καθεμία, δηλαδή ποσοστό 6%. Η *θρησκευτική* έχει 10 αναφορές σε ποσοστό 5%. Η ταυτότητα *φύλου* μετράει 6 αναφορές, δηλαδή ποσοστό 3%.

Οι αναφορές που έχουν να κάνουν με την *κοινωνική* ταυτότητα στηρίζουν τους καλά εδραιωμένους θεσμούς της ελληνικής κοινωνίας, δηλαδή την οικογένεια, τους οικογενειακούς δεσμούς, τη συλλογικότητα, τη δουλειά και την κοινωνική καταξίωση μέσα από την επαγγελματική κατάταξη. Γίνεται, δηλαδή, φανερό ότι εκείνο που ενδιαφέρει είναι η διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης *κοινωνικής* ταυτότητας η οποία αποτελεί τον δείκτη για την απόκτηση συγκεκριμένης *επαγγελματικής* ταυτότητας. Κι επειδή η παγίωση των θεσμών της ελληνικής κοινωνίας συνάδει με την αποδοχή της *πολιτισμικής* ταυτότητας της κοινωνίας, γίνονται, επίσης, πολλές αναφορές σ' αυτά τα είδη ταυτότητας. Έτσι, εξασφαλίζεται η διατήρηση της *ελληνικής* και-άρα-*θρησκευτικής* ταυτότητας.

Οι αναφορές που σχετίζονται με την *πολιτισμική* ταυτότητα σχετίζονται περισσότερο με τον πολιτισμό ως παγιωμένο τρόπο ζωής και όπως αυτός απεικονίζεται στα αποσπάσματα παρά ως μια σχέση διαλεκτική ανάμεσα στα ήθη και τον πολιτισμό διαφορετικών κοινοτήτων.

Οι αναφορές στην *ιδεολογική* ταυτότητα προάγουν τη δημιουργία ανθρώπων με κριτική σκέψη και οξύ πνεύμα σε ό,τι έχει να κάνει με την τοποθέτησή τους απέναντι σε μεγάλα ζητήματα που αφορούν την ανθρωπότητα (καταδίκη του πολέμου, συνέπεια στη στάση ζωής). Ωστόσο, εκείνο που λείπει είναι η διαμόρφωση κριτικής οπτικής απέναντι σε σημερινές πολιτικές καταστάσεις (εθνικές ή παγκόσμιες) και ο συσχετισμός με τα μεγάλα σύγχρονα προβλήματα.

Οι αναφορές στην *εθνική* ταυτότητα ενισχύουν τον εξιδανικευμένο ηρωισμό των Ελλήνων (καμία αναφορά για τις βιαιότητες των Ελλήνων απέναντι στους αντιπάλους τους) όπως και τη συνέχεια του ελληνισμού μέσα στην πορεία των αιώνων.

Οι αναφορές στην ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* έχουν να κάνουν με τον εξιδανικευμένο έρωτα χωρίς καμία νύξη στον σαρκικό.

Οι αναφορές στην ταυτότητα της *ετερότητας* εισάγουν μέσα από λέξεις ξενικές και καταστάσεις που παραπέμπουν στη σημερινή (μετανάστες) βιώματα που καθιστούν κατανοητό το Άλλο και ίσως διαφορετικό.

Οι αναφορές στην *περιβαλλοντική* ταυτότητα σχετίζονται με το κάλλος του ελληνικού τοπίου και τη διέγερση συναισθημάτων αγάπης και συμπόνιας όταν η φύση κακοπαθαίνει από τον άνθρωπο.

Οι αναφορές στη *θρησκευτική* ταυτότητα έχουν να κάνουν με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και τα έθιμα της ορθόδοξης χριστιανικής ζωής. Δεν εντοπίζεται αναφορά που να σχετίζεται με θρησκευτική ελευθερία ή θεώρηση των θρησκευτικών δογμάτων άλλων λαών.

Οι αναφορές στην ταυτότητα *φύλου* καταδικάζουν τον διαχωρισμό ανάμεσα σε άρρεν και θήλυ όπως και την καταπίεση εις βάρος των γυναικών.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι πρόδηλο ότι το περιεχόμενο των κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στην *κοινωνική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 25% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτοτήτων.

Βιβλίο εκπαιδευτικού

Η δομή που παρουσιάζει το βιβλίο είναι η εξής: Αρχικά, σε κάθε απόσπασμα παρουσιάζονται οι στόχοι. Στη συνέχεια, αναδεικνύονται τα θεματικά κέντρα. Ακολουθεί ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση, παράλληλο/παράλληλα κείμενα και συμπληρωματικές εργασίες. Στο τέλος, αναφέρονται η βιβλιογραφία και η πηγή ή οι πηγές.

Επιχειρείται αναλυτική και διερευνητική παρουσίαση των αναφορών που σχετίζονται με τα είδη ταυτότητας που εντοπίζονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Α΄ και Γ΄ Γυμνασίου, στη συνέχεια ακολουθεί η εποπτική παρουσίαση των δεδομένων σε γράφημα, και, τέλος, συζήτηση πάνω στα αποτελέσματα των δεδομένων της έρευνας.

Α΄ Γυμνασίου

«*Ο άνθρωπος και η φύση-Πόλη-Υπαιθρος*»: Οι γενικοί στόχοι προσδοκούν οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με την παγκόσμια λογοτεχνία, να την ερμηνεύσουν και να την απολαύσουν αισθητικά, να συνειδητοποιήσουν τη σχέση φύσης και ανθρώπινης κοινωνίας, να καλλιεργήσουν την περιβαλλοντική συνείδηση και την οικολογική τους ευαισθησία, και να κατανοήσουν τους εκφραστικούς τρόπους των δημιουργών.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική, περιβαλλοντική, ιδεολογική.

«Θαλασσινά τραγούδια»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα παραδοσιακό ποίημα με θαλασσινές εικόνες και να έρθουν σε επαφή με τα μορφικά του χαρακτηριστικά. Ως θεματικά κέντρα υπολογίζονται η ειδυλλιακή ελληνική θάλασσα και το ζεύγος τέχνη-θάλασσα καθώς η δεύτερη αποτελεί πηγή έμπνευσης για τη λογοτεχνία. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται στοιχεία για τη συλλογή στην οποία ανήκει το ποίημα και ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για τα τεχνικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής ελληνικής ποίησης. Στις διαθεματικές εργασίες προτείνεται οι μαθητές να δουν ταινίες που αναφέρονται στη σχέση παιδιών και ζώων ή να ακούσουν (μελοποιημένη) μουσική που έχει σχέση με τη φύση.

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, πολιτισμική.

«Τζιτζίκια στήσαν το χορό» και «Κάτω στις μαργαρίτας τ' αλωνάκι»: Στόχος είναι οι μαθητές να βιώσουν «το κέφι και τη χαρά» όπως αυτά αναδεικνύονται μέσα από τα ποιήματα. Επίσης, να κατανοήσουν τη σχέση ανάμεσα στη φύση, τη λογοτεχνία και την κοινωνία. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται επιπλέον η εφηβεία και το ερωτικό ξύπνημα των εφήβων. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται ενεργοποίηση των αισθήσεων για τη βιωματική πρόσληψη. Στις διαθεματικές εργασίες συγκαταλέγονται η εικαστική απόδοση των εικόνων που υπάρχουν στα ποιήματα και η ακρόαση μελοποιημένων ποιημάτων ή έργων που σχετίζονται με τη φύση.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, περιβαλλοντική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Μανιτάρια στην πόλη»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τους κινδύνους που κρύβει η απομάκρυνση από τη φύση και να συνειδητοποιήσουν τα προβλήματα που προκύπτουν από τη διαβίωση στα αστικά κέντρα. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται, επίσης, η απομόνωση και ο ανταγωνισμός που κυριαρχούν στις ανθρώπινες σχέσεις. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται πληροφορίες για τη δομή της ιστορίας. Ως συμπληρωματική εργασία ζητείται από τους μαθητές να διαβάσουν το έργο της Φακίνου «Αστραδενή» ώστε να διαπιστωθούν ομοιότητες ή αναλογίες με το απόσπασμα του βιβλίου τους. Επίσης, αξιοποιώντας τις γνώσεις τους από τη Φυσική μπορούν να φέρουν πληροφορίες για τα μανιτάρια.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, περιβαλλοντική, ιδεολογική.

«Λαογραφικά»: Οι Γενικοί στόχοι προσδοκούν να γνωρίσουν οι μαθητές μορφές και είδη της λαϊκής παράδοσης, «εμβληματικές φιγούρες και τύπους του θεάτρου σκιών» και να διαπιστώσουν ότι οι αντιλήψεις και η εθιμοτυπία της λαϊκής παράδοσης αποτελούν τη θεματολογία ακόμη και της σύγχρονης λογοτεχνίας.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Το πιο γλυκό ψωμί»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τις λαϊκές αφηγήσεις (περιεχόμενο και μορφή) ως τη «σημαντικότερη γλωσσική και λογοτεχνική έκφραση του λαού μας» και να προβληματιστούν πάνω στο θέμα της εργασίας η οποία είναι πηγή χαράς και ικανοποίησης. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η δυστυχία της απραξίας, η γαλήνη που προσφέρει η ενασχόληση με τη γη, και το ψωμί ως σύμβολο ανταμοιβής του ανθρώπινου μόχθου. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως το παραμύθι αποτελεί «γραφικό καθρέφτισμα» της κοινωνικής ζωής ενώ ο διδάσκων θα πρέπει να δώσει πληροφορίες για το παραμύθι (στόχοι, περιεχόμενο/μορφή, μοτίβα).

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Η πείνα του Καραγκιόζη»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν το θέατρο σκιών και την τυπολογία των προσώπων. Να συνειδητοποιήσουν πως τα πρόσωπα αποτελούν αναλογίες προσώπων της παλαιότερης νεοελληνικής κοινωνίας. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται, επίσης, το χιούμορ και η σάτιρα, και τα σύγχρονα θέματα με τα οποία μπορεί να καταπιάνεται το θέατρο του Καραγκιόζη. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση για την ιστορία του θεάτρου σκιών και τα χαρακτηριστικά της τυπολογίας των προσώπων. Στις διαθεματικές εργασίες οι μαθητές μπορούν να φιλοτεχνήσουν την εικαστική απεικόνιση των χαρακτήρων ή να ανεβάσουν θεατρική παράσταση.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ύπνε μου κι επάρε μού το»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα τραγούδι της λαϊκής παράδοσης για τη γέννηση του παιδιού και να κατανοήσουν «τη διαχρονική συνέχεια της παράδοσής μας». Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται οι έννοιες του πλούτου και της αφθονίας ως προϋποθέσεις της ευτυχίας, η έννοια της μοίρας και ο ρόλος της θρησκείας («συνύπαρξη παγανιστικών-χριστιανικών στοιχείων») όπως και η αγάπη που αγγίζει την υπερβολή. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως το πιο σημαντικό γεγονός για την ελληνική οικογένεια είναι η γέννηση ενός παιδιού ενώ οι ευχές «παραπέμπουν σε παλαιές εποχές» με μία εξαίρεση: την αναφορά στο επάγγελμα του γιατρού και δικηγόρου για τον υποψήφιο σύζυγο της νεογέννητης κόρης.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Τα φαντάσματα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τα έθιμα του λαϊκού βίου και πολιτισμού και να προβληματιστούν για τις συνέπειες που μπορεί να έχουν οι

προλήψεις και δεισιδαιμονίες στη ζωή μας. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται το άγνωστο, η γνώση και η εκλογίκευση, το χιούμορ ως αντίδοτα εναντίον των στερεότυπων απόψεων. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν ότι η αδυναμία να εξηγήσουμε τα φαινόμενα μας οδηγεί στον φόβο και στη διαμόρφωση προλήψεων. Στο απόσπασμα η γνώση απαλλάσσει από τον φόβο, ωστόσο η αποδόμηση αυτή επιφέρει μια μορφή απογοήτευσης.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Τα τσερκένια»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα λαϊκό έθιμο (πέταγμα χαρταετού στη Σμύρνη) και να ανακαλέσουν τις δικές τους εμπειρίες. Στα θεματικά κέντρα συνυπολογίζεται, επίσης, η αναφορά στην παιδική ηλικία, στους φίλους και τα αυτοσχέδια παιχνίδια. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται ο διδάσκων να τονίσει τη σημασία της φράσης «Το πιο φτηνό τσερκένι ήταν ο Τούρκος»: η ένταση ανάμεσα στις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων αποτελεί την ερμηνεία για αυτήν την ευτέλεια του υλικού. Η γλώσσα περιέχει τουρκικές λέξεις και ιδιοματισμούς όπως και τα λαϊκά στοιχεία της ντοπιολαλιάς της Σμύρνης. Προτείνεται το κείμενο να διδαχτεί σε συνδυασμό με την ενότητα «Παλαιότερες μορφές ζωής».

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική (φίλοι), ετερότητας, πολιτισμική.

«Οικογενειακές σχέσεις»: Οι Γενικοί στόχοι της ενότητας προσδοκούν οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν την πολυπλοκότητα των οικογενειακών σχέσεων (ρόλοι, αξίες, πρότυπα κ.λπ.), τη διαχρονικότητα της οικογενειακής αγάπης και αφοσίωσης, και την αλλαγή που είναι δυνατό να επιφέρει στις σχέσεις των μελών «ο σύγχρονος τρόπος ζωής και τα κοινωνικά προβλήματα».

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Της μάνας μου»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Σικελιανού και να συνειδητοποιήσουν τον ρόλο της μητέρας στη ζωή των παιδιών και των ενηλίκων. Στα θεματικά κέντρα γίνεται αναφορά στην ανιδιοτελή προσφορά της μητέρας στο παιδί της και στην αγάπη του παιδιού ως αναγνώριση της μητρικής προσφοράς. Η μητέρα ως πηγή έμπνευσης και δημιουργίας. Ο διδάσκων δίνει κάποιες πληροφορίες για την ποιητική σύνθεση του Σικελιανού στην οποία ανήκει το απόσπασμα. Η μορφή της μητέρας εδώ καταδεικνύεται καθαγιασμένη με άμεση παραπομπή στην Παναγία. Επίσης, είναι η αιτιώδης πηγή για την προσφορά του ποιητή στην ανθρώπινη κοινότητα.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική (θεσμός οικογένειας-μητέρα), ιδεολογική (ποιητής-καθοδηγητής κοινωνίας), θρησκευτική.

«Η εορτή του πατρός μου»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Ροΐδη (σαρκαστικό χιούμορ) και να προβληματιστούν γύρω από το παλαιό μοντέλο αγωγής των παιδιών. Στα θεματικά κέντρα γίνεται αναφορά για την τυπικότητα και την αυθεντικότητα στις οικογενειακές σχέσεις (αντιλήψεις μεγαλοαστικής οικογένειας-οικογενειακές γιορτές). Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το έργο του Ροΐδη και τη γλώσσα που χρησιμοποιεί.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Το στερνό παραμύθι»: Στόχος είναι οι μαθητές να αντιληφθούν τα αισθήματα αγάπης και νοσταλγίας που εκφράζει ο ποιητής για αγαπημένο πρόσωπο (γιαγιά) και τον ρόλο του στη διαμόρφωση ήθους ενδοοικογενειακά. Να συνειδητοποιήσουν πως η φυσική του απουσία δεν σημαίνει απουσία από τη σκέψη μας και την καρδιά μας. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως «το περιεχόμενο προσφέρεται ως μέσο εξοικείωσης του παιδιού με την έννοια του θανάτου».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ο παππούς και το εγγονάκι»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν «τον ανθρωπισμό του Λ. Τολστόι» και να καλλιεργήσουν τα αισθήματα αγάπης και κατανόησης προς τους ηλικιωμένους. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η γεροντική ηλικία ως φυσιολογικό στάδιο στον κύκλο της ζωής και η σκληρότητα που δείχνουν οι άνθρωποι προς τους ηλικιωμένους και τις ανάγκες τους. Ο διδάσκων πληροφορεί τους μαθητές για τη μορφή του έργου: έχει χαρακτηριστικά διηγήματος και χαρακτηριστικά παραμυθιού. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση επισημαίνεται, επίσης, πως το «σαφέστατο διδακτικό μήνυμα» έχει να κάνει με την ανταπόδοση της συμπεριφοράς: όποια συμπεριφορά δείξει κανείς προς τους γονείς, την ίδια θα λάβει και από τα παιδιά του.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική.

«Νινέτ»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν περισσότερο τη Ζ. Σαρή και να προβληματιστούν πάνω στις οικογενειακές σχέσεις. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται η «κρίση ταυτότητας» κατά την εφηβική ηλικία και ο κοσμοπολιτισμός μέσα από τα ταξίδια και τους χώρους φοίτησης. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται ο διδάσκων να εγείρει τη συζήτηση για τις ανασφάλειες των εφήβων και την αγάπη από τους γονείς μέσα από την επεξεργασία του νοήματος του περιεχομένου του αποσπάσματος. Επίσης, να γίνει αναφορά σε

παλαιότερα ήθη (κολέγια εξωτερικού για μεγαλοαστικές οικογένειες) και στα «πλούσια εκφραστικά μέσα».

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Τα πράγματα στρώνουν περισσότερο»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν πάνω σε «ένα κοινωνικό φαινόμενο των ημερών μας»: οικογένειες χωρισμένες τα μέλη των οποίων είναι δυνατό να συμβιώνουν με μέλη από διαζευγμένους γονείς. Επίσης, τα εφηβικά προβλήματα μπορεί να είναι υπαρκτά αλλά όχι αξεπέραστα. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων δίνει πληροφορίες ώστε να εντάξει το απόσπασμα στο ευρύτερο έργο της δημιουργού του και οι μαθητές να κατανοήσουν το περιεχόμενο. Ως διαθεματική εργασία προτείνεται οι μαθητές να αντλήσουν πληροφορίες από το διαδίκτυο για βιβλία παιδικής και εφηβικής λογοτεχνίας που ασχολούνται με τις οικογενειακές σχέσεις και τα προβλήματα στην οικογένεια.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, διαδικτυακή, ιδεολογική.

«Θρησκευτική ζωή»: Οι Γενικοί στόχοι προσδοκούν οι μαθητές να κατανοήσουν ότι το θρησκευτικό συναίσθημα εκφράζεται μέσα από μια ποικιλία μορφών στη λογοτεχνία, να γνωρίσουν τις εκδοχές της θρησκευτικότητας στην καθημερινότητα των ανθρώπων και «να συνειδητοποιήσουν τον σημαντικό ρόλο που παίζει η θρησκευτική πίστη και λατρεία» στις πεποιθήσεις και συμπεριφορά των ανθρώπων.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, θρησκευτική, κοινωνική.

«Στην Παναγία τη Σαλονικιά»: Στόχος είναι οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με τη νεοελληνική θρησκευτική παράδοση και να κατανοήσουν τους τρόπους (προσευχές, συνήθειες, θρησκευτικές εκδηλώσεις) με τους οποίους η λογοτεχνία σημειώνει το θρησκευτικό βίωμα. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται τα αρχιτεκτονικά στοιχεία και η θρησκευτική διακόσμηση, η ναυτική κοινότητα, η ονοματοθεσία των εκκλησιών, τα θαύματα, τα τάματα και οι δωρεές. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων αναφέρει κάποια στοιχεία για την κατηγορία στην οποία ανήκει το ποίημα καθώς και για την ιστορία της εκκλησίας η οποία εντοπίζεται στο ποίημα. Επίσης, υπογραμμίζονται τα τεχνικά στοιχεία του έργου και η παρουσία εκκλησιαστικών όρων που δείχνουν «τις θρησκευτικές καταβολές του ποιητή».

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, θρησκευτική.

«Δέησις»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν «μορφές θρησκευτικής πίστης και της λαϊκής λατρείας» και να έρθουν σε επαφή με τα θέματα και τη γλώσσα του Καβάφη. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται «ο μητρικός και παρηγορητικός ρόλος» της

Παναγίας, οι κίνδυνοι της ναυτικής ζωής και η άγνοια στην πορεία της ζωής του ανθρώπου η οποία μπορεί να είναι τραγική. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για την τραγική ειρωνεία ως χαρακτηριστικό της καβαφικής ποίησης.

Ταυτότητα: γνωστική, θρησκευτική, πολιτισμική.

«Η λιτανεία»: Στόχος είναι οι μαθητές να συζητήσουν για τις παραδόσεις και τις θρησκευτικές αντιλήψεις που ήταν σε ισχύ στις μικρές παραδοσιακές κοινωνίες και που είναι δυνατό να επιβιώνουν ακόμη και σήμερα σε χωριά. Επίσης, στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται η ενσωμάτωση των παγανιστικών εκδηλώσεων στη χριστιανική παράδοση. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το μυθιστόρημα στο οποίο ανήκει το απόσπασμα ενώ συζητούνται στην τάξη τα ευαγγελικά αποσπάσματα, τα εκκλησιαστικά σύμβολα και η χρήση ιδιωματισμών. Στις διαθεματικές εργασίες οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τα υλικά και σκεύη που χρησιμοποιούνται για την τέλεση τελετουργιών και μυστηρίων (κυρίως να ανατεθεί η εργασία σε αλλόθρησκους μαθητές).

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, θρησκευτική, ετερότητας.

«Παραμονή Χριστουγέννων»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν για το αληθινό νόημα της γιορτής των Χριστουγέννων και να διαπιστώσουν πώς ένας κλασικός λογοτεχνικός ήρωας γίνεται αξιοποιήσιμος από άλλες μορφές τέχνης. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται, επίσης, η έννοια της φιλαργυρίας και οι παραδόσεις. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως ο διδάσκων σημειώνει το είδος της «εορταστικής λογοτεχνίας» που εγκαινιάζει το παρόν απόσπασμα και πως «η προσέγγιση του πλησίον και η αγάπη προς τον συνάνθρωπο χωρίς διακρίσεις» είναι το βασικό νόημα του εορτασμού της γέννησης του Χριστού. Ο Σκρουτζ και ο ανιψιός του εκπροσωπούν δύο διαφορετικές πλευρές και οι μαθητές θα πρέπει να εκφράσουν την άποψή τους αφού κρίνουν τα επιχειρήματά τους.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική, θρησκευτική, κοινωνική.

«Πασχαλινή ιστορία»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του συγγραφέα ο οποίος ανήκει στη σύγχρονη νεανική λογοτεχνία και να προβληματιστούν για το έθιμο του πασχαλινού αμνού. Να γνωρίσουν, επίσης, έθιμα και θρησκευτικές εκδηλώσεις που σχετίζονται με τη γιορτή της Ανάστασης. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως η «πασχαλινή ιστορία» είναι διήγημα που έχει όλα τα χαρακτηριστικά του είδους στο οποίο ανήκει. Επίσης, επισημαίνεται πως ενώ κυριαρχούν τα φιλοζωικά αισθήματα, η αφήγηση «δεν οδηγεί στην καθολική απόρριψη του ισχυρού στην Ελλάδα θρησκευτικού εθίμου του

πασχαλινού αμνού». Μάλλον, τονίζει έναν προβληματισμό: πώς μια γιορτή που ευαγγελίζεται το μήνυμα της αγάπης οδηγεί ανυπεράσπιστα ζώα στη σφαγή. Στις διαθεματικές εργασίες προτείνεται οι αλλοδαποί μαθητές ή μαθητές που έζησαν στο εξωτερικό να περιγράψουν πασχαλινά έθιμα από άλλες χώρες.

Ταυτότητα: γνωστική, θρησκευτική, ιδεολογική, ετερότητας.

«Εθνική Ζωή»: Στους γενικούς στόχους συγκαταλέγονται η γνωριμία των μαθητών με ιστορικά γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας και με τη λογοτεχνική εκδοχή τους. Να κατανοήσουν, επίσης, ότι «η ιστορία περιγράφει τα γεγονότα» ενώ «η λογοτεχνία τον αντίκτυπό τους στη ζωή των μυθιστορηματικών χαρακτήρων» και να την απολαύσουν.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, εθνική.

«Ένας αϊτός περήφανος»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τους αγώνες των κλεφτών και αρματολών κατά την τουρκοκρατία και να διευρύνουν τις γνώσεις τους πάνω στο δημοτικό τραγούδι. Στα θεματικά κέντρα, επίσης, συγκαταλέγεται η φύση ως συμπαραστάτης στον αγώνα των κλεφτών, και τα εκφραστικά μέσα και τεχνικές όχι μόνο στα δημοτικά τραγούδια αλλά και στη λογοτεχνία. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται ο ηρωισμός των κλεφτών όπως πέρασε στη λαϊκή συνείδηση, και η εξοικείωση της λαϊκής μούσας με τη φύση.

Ως παράλληλα κείμενα προτείνεται να διαβαστούν κλέφτικα τραγούδια, ριζίτικα ή το τραγούδι «Χρυσός αετός» του οποίου παρατίθεται μία από τις παραλλαγές:

Απάνω στο Ξεμυτερό χρυσός αϊτός καθόταν

Και με τον ήλιο μάλωνε, με το λαμπρό φεγγάρι:

Ήλιε, για δε βαρείς κι εδώ, σε τούτ' την αποσκιάδα,

Να λιώσουνε τα κρούσταλλα, να λιώσουν και οι πάγοι,

Τι εμάργωσαν τα νύχια μου, τα νυχοπόδαρά μου

Και δεν μπορώ να πεταχτώ, ψηλά για να πετάξω,

Για να χορτάσω αίματα και τούρκικα κουφάρια (sic)

(Λαγκάδια Γορτυνίας)

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, πολιτισμική, εθνική.

«Η Έξοδος»: Στόχος είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τις θυσίες που μπορεί ο άνθρωπος να κάνει για να εξασφαλίσει την ελευθερία του, και «να συγκινηθούν με τον ηρωισμό των αγωνιστών του Μεσολογγίου». Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται η αγάπη στις διαφορετικές της εκδοχές: μητρική, για την πατρίδα, για τη ζωή. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται να τονιστεί η

τραγικότητα των συνθηκών ώστε «να εξαρθεί το μέγεθος της θυσίας και να αναδειχτεί ως μέγιστο αγαθό η ελευθερία». Προτείνεται σύγκριση με το έργο «Θούριος», με το «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» του Σολωμού και με το «Εις Σάμον» του Κάλβου.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική, εθνική.

«Κρητικός-Η Πολιτεία»: Στόχος είναι να μάθουν για τον Έλληνα Κρητικό πολιτικό, για τη σημασία της δημοκρατίας και να διακρίνουν το πολιτικό ήθος και τον πατριωτισμό. Στα θεματικά κέντρα, επίσης, επισημαίνεται η σημασία της συμμετοχής του λαού στους εθνικούς αγώνες. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται ιστορικές πληροφορίες για τη στιγμή την οποία περιγράφει το απόσπασμα και η μορφή του Βενιζέλου θεωρείται ως «συνετή». Να τονιστούν πως η παρρησία, ο σεβασμός των συμφερόντων του λαού και η κοινωνική δικαιοσύνη κατοχυρώνουν την ελευθερία.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική.

«Ανήμερα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940»: Στόχος είναι να κατανοήσουν οι μαθητές το ζήτημα της εθνικής ομοψυχίας και ομόνοιας ενώπιον εθνικών προβλημάτων και να συνειδητοποιήσουν τις διαφορετικές αντιδράσεις των ανθρώπων απέναντι στο γεγονός του πολέμου. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως χρειάζεται να χειριστεί με προσοχή ο διδάσκων το σημείο όπου μιλάει το κείμενο για τα φυλετικά γνωρίσματα των Ελλήνων. Να γίνει λόγος για την ελληνική άρνηση απέναντι στις ιταλικές αξιώσεις αλλά να μη δοθεί αφορμή για «εθνικιστικές εξάρσεις».

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική.

«Οι πιτσιρίκοι»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή και το χιούμορ του συγγραφέα, και να διευρύνουν τις γνώσεις τους γύρω από την ελληνική Αντίσταση και τη γερμανική Κατοχή. Ως θεματικά κέντρα περιλαμβάνονται η αφέλεια αλλά και η αγριότητα των Γερμανών ενώ οι ανήλικοι Έλληνες αγωνίζονται με θάρρος και ευρηματικότητα. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το είδος του διηγήματος και για τα ιστορικά και κοινωνικά συμφραζόμενα. Επίσης, αναφέρεται πως ο αφηγητής «ειρωνεύεται την υπεροπτική γερμανική ιδεολογία» η οποία ακυρώνεται από μια ομάδα παιδιών. Τέλος, η σκηνή ανάμεσα στον Γερμανό και τον ανήλικο Έλληνα θυμίζει τον Καραγκιόζη και τον Τούρκο κατακτητή.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική.

«17 του Νοέμβρη 1973 (Χαράματα)»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τα γεγονότα που έχουν να κάνουν με το Πολυτεχνείο και τον αγώνα τον αντιδικτατορικό και να εκφραστούν πάνω στο θέμα των αγώνων του ελληνικού λαού για τη δημοκρατία. Επιπλέον, στα θεματικά κέντρα περιλαμβάνεται η απότιση φόρου τιμής σε όσους και ό,τι σημάδεψε την ιστορία.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Παλαιότερες μορφές ζωής»: Στους γενικούς στόχους συγκαταλέγεται η συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών ότι το λογοτεχνικό κείμενο κουβαλάει αξίες αισθητικές αλλά και ανθρωπολογικές, η κατανόηση της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας (στάσεις και τρόποι ζωής του παρελθόντος), και η διαπίστωση ότι άλλες μορφές του παρελθόντος βίου επιζούν και άλλες έχουν χαθεί.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική.

«Ηλιοβασίλεμα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την παραδοσιακή ποίηση με επιρροές από το δημοτικό τραγούδι και να πληροφορηθούν για παλαιότερες μορφές ζωής συνυφασμένες με τις αγροτικές ασχολίες. Στα θεματικά κέντρα υπογραμμίζονται οι έννοιες του μόχθου και της ικανοποίησης όπως, επίσης, και η φύση κατά το ηλιοβασίλεμα. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται πληροφορίες για τη ζωή του ποιητή και για τον εξιδανικευμένο τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η ζωή του χωριού.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, περιβαλλοντική.

«Η Νέα Παιδαγωγική»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν παλαιότερες μορφές σχολικής ζωής. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται το πώς οι παιδαγωγικές μέθοδοι συμβάλλουν στη διάπλαση της προσωπικότητας των μαθητών και κατά πόσο η εμπειρία της πρώτης μέρας στο σχολείο εγγράφεται στη συνείδηση των μαθητών. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων ξεκινάει από τις εμπειρίες και τα βιώματα των μαθητών σχετικά με την πρώτη μέρα στο σχολείο, και τονίζεται η στήριξη που παρέχεται από τον πατέρα στο απόσπασμα. Υπογραμμίζεται πως οι παιδαγωγικές αντιλήψεις είναι παρωχημένες και πως η βαναυσότητα του δασκάλου δημιουργεί την εικόνα του δασκάλου-διαβόλου για τα παιδιά. Ο αφηγητής χρησιμοποιεί ειρωνεία και χιούμορ για να αποδώσει αυτήν την πραγματικότητα.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Η αφήγηση του αρχιμάστορα»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν ότι στο κείμενο κατατίθενται στοιχεία που αφορούν βιώματα παλαιότερων μορφών ζωής. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η αλλαγή των αντιλήψεων με το πέρασμα στη

βιομηχανική εποχή, συγκεκριμένα το επάγγελμα του χτίστη κατά τον 19^ο αιώνα, και η ευημερούσα κοινωνία της Μυτιλήνης πριν την καταστροφή του 1922. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται ο διδάσκων να δώσει πληροφορίες για τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες λίγο πριν τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Τα παράλια της Μυτιλήνης και τα παράλια της Μ. Ασίας απέναντι από το νησί είναι ο χώρος όπου συμβιώνουν ειρηνικά άνθρωποι διαφορετικών εθνότητων. Στο απόσπασμα εντοπίζονται στοιχεία που αφορούν την τέχνη των μαστόρων από την Ήπειρο αλλά και στοιχεία που αφορούν τη νοοτροπία της κοινωνίας: προίκα, ανδροκρατούμενη κοινωνία, καφενείο, αγορά. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθούν οι αλλαγές που επέρχονται στη δομή της κοινωνίας εξαιτίας της ιδεολογικής σύγκρουσης ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη. Στις συμπληρωματικές εργασίες προτείνεται οι μαθητές να επιχειρήσουν «διαπολιτισμική ανάγνωση» δακριβώνοντας ποιες φυλετικές και πολιτισμικές ομάδες ζουν στη Μυτιλήνη την εποχή που αναφέρει το απόσπασμα και τις σχέσεις που επικρατούν μεταξύ τους.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, κοινωνική, ιδεολογική, ετερότητας.

«Η ζωή στη Σύμη»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν μορφές ζωής που έχουν εκλείψει. Ως θεματικά κέντρα αναφέρονται οι ανάγκες που εξειδικευμένα υπάρχουν σε αιγαιοπελαγίτικα νησιά (π.χ. λειψυδρία), η νησιωτική αρχιτεκτονική, η ομαδική ζωή και η συνεργατικότητα στις ανθρώπινες σχέσεις, η ομάδα, το παιχνίδι και ο ελεύθερος χρόνος σε παραδοσιακές κοινωνίες. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου τονίζεται πως ό,τι έχει να κάνει με την παραδοσιακή ζωή στο νησί είναι θετικό. Αντίθετα, ό,τι έχει να κάνει με τη ζωή στην Αθήνα είναι αρνητικό.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, κοινωνική.

«Ο Σαρλό και το αθάνατο νερό»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν παλαιότερες μορφές ζωής και τον τρόπο διασκέδασης των ανθρώπων στο παρελθόν. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται τα βιώματα που πρώτη φορά αποκτά κάποιος και σημαδεύουν τη ζωή του όπως επίσης και η τέχνη του κινηματογράφου ως μέσο λαϊκής παιδείας και ως διάυλος επικοινωνίας και τρόπος διασκέδασης. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου τονίζεται η νοσταλγία που νιώθει ο αφηγούμενος σκηνοθέτης και η έκπληξή του μπροστά στη μαγεία του κινηματογράφου. Επίσης, υπογραμμίζονται τα αισθήματα αγάπης, ανθρωπιάς και αλληλεγγύης

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ταξιδιωτικά κείμενα»: Γενικοί στόχοι είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τα μοτίβα της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, να κατανοήσουν ότι μέσα από το ταξίδι γνωρίζουμε τον τόπο μας και άλλους τόπους, να αποδεχτούν-έτσι- «τον πλουραλιστικό και πολυεθνικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών» και να μπου στη θέση του ξένου ταξιδιώτη ώστε να δουν τη χώρα μας μέσα από την οπτική του.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας.

«Με πλοίο»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή και τα μοντερνιστικά στοιχεία της ποίησης του Βαλαωρίτη και να βιώσουν τα αισθήματα χαράς που εκφράζει ο ποιητής κατά τη διάρκεια του θαλασσινού ταξιδιού. Στα θεματικά κέντρα συμπεριλαμβάνονται το ταξίδι ως πηγή γνώσης και λογοτεχνικής έμπνευσης, και οι δυνατότητες διασκέδασης που προσφέρουν τα σύγχρονα μεγάλα πλοία στους επιβάτες τους. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται η 'αποκάλυψη' του τρόπου γραφής του ποιήματος και υπογραμμίζεται η επίδραση του υπερρεαλισμού (απουσία: μέτρου, τυπικής στιχουργικής, ομοιοκαταληξίας, στίξης. Σύζευξη πραγματικού με φανταστικό, ανοίκειες εικόνες, χαρούμενη διάθεση, τόλμη και ειρωνικός τόνος προς κάθε τι το συμβατικό). Στις συμπληρωματικές ερωτήσεις ζητείται από τους μαθητές να εντοπίσουν το ερωτικό στοιχείο το οποίο «είναι συνυφασμένο με το ταξίδι».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, σεξουαλικού προσανατολισμού, ετερότητας.

«Το θέλγητρο της Ανδαλουσίας»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τα φυσικά, κοινωνικά και ιστορικά χαρακτηριστικά περιοχών ή πόλεων και να γίνει ο συσχετισμός ανάμεσα στον χαρακτήρα των ανθρώπων και τον τόπο κατοικίας τους. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται ο διαφορετικός τρόπος ζωής και οι διαφορετικές συνήθειες κάθε περιοχής, το ταξίδι ως γνώση και απόλαυση, και η φυσική ομορφιά σε συνδυασμό με το ανθρώπινο δημιούργημα ως παράγοντες που συντελούν στην ιδιαιτερότητα κάθε περιοχής. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται πως η ματιά του αφηγητή εξιδανικεύει τον ξένο τόπο διότι πέφτει στη «γοητευτική διάσταση» των πραγμάτων και των προσώπων. Η αληθοφάνεια, ωστόσο, συντηρείται από το κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο των γεγονότων.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, κοινωνική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Οδοιπορικό στην Ινδία»: Στόχος είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν πως το ταξίδι διευρύνει τον πνευματικό μας ορίζοντα καθώς γνωρίζουμε άλλους τόπους και πολιτισμούς. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η ανθρωπογεωγραφία και οι

ιδιαιτερότητες της Ινδίας, τα χαρακτηριστικά των ταξιδιωτικών οδηγών και οι ιδιοτυπίες της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται το ιδεολογικό πλαίσιο και η κοσμοθεωρία της Ινδίας (μετεμψύχωση, γιόγκα: στοχασμός, ακινησία, ασκητισμός που οδηγούν στην κυριαρχία πάνω στην ύλη). Επίσης, τονίζεται «η καλόπιστη στάση» της συγγραφέως η οποία παρουσιάζει τους κατοίκους της Ινδίας «περήφανους μέσα στη φτώχεια τους». Στις διαθεματικές εργασίες οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τις θρησκευτικές δοξασίες των λαών της Ανατολής.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Κοιτώντας την Αθήνα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την ευρωπαϊκή σύγχρονη λογοτεχνία, να εκτιμήσουν την ομορφιά της ελληνικής φύσης μέσα από τη ματιά του ξένου επισκέπτη και να διαπιστώσουν πώς η γραφή και τα αναγνωστικά βιώματα του συγγραφέα δομούν την αφήγηση. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η σχέση του ανθρώπου με τη φύση και πώς αυτή καθορίζει τη διάθεση των ατόμων. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται να ξεκινήσει ο διδάσκων τη συζήτηση με τις ερωτήσεις: «Πώς βλέπει ένας ξένος επισκέπτης την Ελλάδα, τι κυρίως του κάνει εντύπωση, γιατί όλοι συμφωνούν ότι η Ελλάδα είναι μια πολύ όμορφη χώρα;». Η συζήτηση οδηγεί στον θαυμασμό του μεσογειακού τοπίου αλλά και στην επισήμανση ότι η άναρχη δόμηση και η ρύπανση έχουν οδηγήσει στην αλλοίωση του τόπου. «Σημεία τα οποία πρέπει να προσεχτούν» είναι η σύγκριση της Ελλάδας με τη «σαγηνευτική γυναικεία μορφή» (ερωτική έλξη που ασκεί μια γυναίκα σαγηνευτική) και του ελληνικού τρόπου ζωής με τον αγγλικό. Ο διδάσκων κάνει αναφορά σε τεχνικά στοιχεία του κειμένου και στον όρο «διακειμενικότητα» (Η Κίρκη από την Οδύσσεια και η Αλίκη από το γνωστό έργο: στοιχεία από ένα κείμενο υπεισέρχονται λειτουργικά σε ένα άλλο κείμενο).

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ετερότητας.

«Γυάλινα Γιάννενα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Ηπειρώτη ποιητή και στιχουργού και να αντιληφθούν ότι τα βιώματα στον γενέθλιο τόπο γίνονται πηγή ποιητικής έμπνευσης. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται το φυσικό τοπίο, η ιστορία και ο πολιτισμός των Ιωαννίνων. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται η παλιννόστηση στον γενέθλιο τόπο και στην παιδική ζωή.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, περιβαλλοντική.

«*Η αποδημία-Ο καημός της ξενιτιάς-Ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα-Τα μικρασιατικά-Οι πρόσφυγες*»: Γενικοί στόχοι της ενότητας είναι να αντιληφθούν οι μαθητές πώς η λογοτεχνία διαχειρίζεται τα ιστορικά φαινόμενα της αποδημίας και της προσφυγιάς και ότι αυτά τα γεγονότα έρχονται ως αποτέλεσμα ιστορικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών. Επίσης, «να αναπτύξουν θετική στάση απέναντι στη σύγχρονη πολυπολιτισμική και πολυεθνική κοινωνία» και να συνειδητοποιήσουν τον Άλλο και ότι οι ρόλοι του 'εγώ' και του 'Άλλου' γρήγορα αντιστρέφονται.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, ετερότητας, πολιτισμική.

«Πουλάκι»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την εικόνα του ξενιτεμένου Έλληνα (δυσκολίες και απομόνωση). Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται να ενταχθεί το έργο στον χώρο της δημοτικής παράδοσης και των δημοτικών τραγουδιών και να δοθούν πληροφορίες («ξενιτιά» ταυτόσημη με τη δυστυχία). Στις διαθεματικές εργασίες προτείνεται οι μαθητές να συγκεντρώσουν πληροφορίες για το φαινόμενο της ελληνικής μετανάστευσης κατά την τουρκοκρατία.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, ιδεολογική.

«Ο Δημοτικός Κήπος του Ταξιμού»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τον πολιτισμό των Ελλήνων της διασποράς (Ήθη και έθιμα στην Πόλη) και τα ειδυλλιακά χρόνια της εφηβείας τα οποία παίζουν ρόλο στην ενήλικη ζωή. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται «η ειρηνική ατμόσφαιρα μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας» ενώ η περιγραφή των ομαδικών παιχνιδιών προκαλεί τη συζήτηση για τους τρόπους διασκέδασης των νέων σήμερα. Στις διαθεματικές εργασίες προτείνεται η παρακολούθηση ταινιών και η ανάγνωση βιβλίων⁴⁹ που έχουν σχέση με την οικογενειακή και κοινωνική ζωή των Ελλήνων στην Πόλη και τη σχέση τους με τους Τούρκους.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, κοινωνική, πολιτισμική.

«Ταξίδι χωρίς επιστροφή»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν το ιστορικό γεγονός της Μικρασιατικής καταστροφής και της επώδυνης ανταλλαγής των πληθυσμών, άρα να αντιληφθούν το πρόβλημα της προσφυγιάς, και να διαπιστώσουν ότι ο άνθρωπος διαθέτει μεγάλη ψυχική αντοχή ώστε να προσαρμόζεται. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται ο αντιπολεμικός χαρακτήρας του έργου και η αισιόδοξη πλευρά της ζωής.

⁴⁹ Ταινίες του Τάσου Μπουλμέτη *Πολίτικη Κουζίνα* και του Δήμου Αβδελιώδη *Το δέντρο που πληγώναμε*. Το βιβλίο της Μαρίας Ιορδανίδου *Λωξάντρα*.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, ετερότητας.

«Η καλή μέρα απ' το πρωί φαίνεται»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τη μετανάστευση ως κοινωνικό φαινόμενο (αίτια), τις επιπτώσεις της στη νοοτροπία των ανθρώπων αλλά και τη μετανάστευση ως περιπέτεια και ευκαιρία για αλλαγή στον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς. Στις συμπληρωματικές ερωτήσεις προτείνεται να γίνει λόγος επίσης για τους ξένους μετανάστες προς τον ελλαδικό χώρο. Επιπλέον, να βρουν οι μαθητές δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς και να καταγράψουν τις δυσκολίες των ξενιτεμένων.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, ετερότητας,

«Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς»: Στόχος είναι οι μαθητές «να αναπτύξουν θετική στάση απέναντι στον 'Άλλο'» τον οποίο ο Έλληνας υποδέχεται στην πατρίδα του και να γνωρίσουν το επιστολικό λογοτεχνικό είδος. Επιπλέον, στα θεματικά κέντρα τονίζεται πως ο «ξένος» είναι όχι μόνο ο πρόσφυγας αλλά και το άτομο με ειδικές ανάγκες ή και οι μειονότητες.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, κοινωνική.

«Αθλητισμός»: Γενικοί στόχοι της ενότητας είναι να γνωρίσουν οι μαθητές πώς αθλητικά γεγονότα αποδίδονται από τη λογοτεχνία, «να βιώσουν τις αξίες και το πνεύμα του ολυμπισμού» της αρχαίας Ελλάδας (σύγχρονη αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων) και να συνειδητοποιήσουν τα οφέλη και τις αξίες του αθλητισμού.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Ο Ολυμπιακός ύμνος»: Στόχος είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τα ιδεώδη του αθλητισμού (ευγενής άμιλλα, ανιδιοτελής συμμετοχή των αθλητών, ολυμπιακή εκειχειρία) και τη συμβολή του στην ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Στα θεματικά κέντρα και την ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται να δοθούν πληροφορίες για τους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αρχαία Ελλάδα και την αναβίωσή τους. Στις διαθεματικές εργασίες προτείνεται οι μαθητές να βρουν πληροφορίες στο διαδίκτυο για τον «Ολυμπιακό ύμνο».

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, κοινωνική, διαδικτυακή.

«Δρόμος 100 μέτρων»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη «βασική συνιστώσα του αθλητισμού» που είναι η εκγύμναση της ψυχής και όχι μόνο του σώματος. Επίσης, ο αθλητισμός μπορεί να ιδωθεί ως πεδίο δημιουργίας φιλικών σχέσεων και ωρίμανσης και προετοιμασίας για τη ζωή. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται η ερμηνεία της έννοιας «στίβος» ως εξής: «Στίβος είναι κι όλη η ζωή,

όπου απαραίτητοι μας είναι οι ανταγωνισμοί». Η υλοποίηση του στόχου απαιτεί χρόνο, κόπο, υπομονή και επιμονή.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική,

«Η νίκη του Σπύρου Λούη»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν «τον ιστορικό μαραθώνιο του Λούη και «να καλλιεργήσουν αισθήματα θαυμασμού για το ολυμπιακό πνεύμα και εκτίμησης για τους αθλητές». Στα θεματικά κέντρα θίγεται η εμπορευματοποίηση των ολυμπιακών αγώνων καθώς και το θέμα των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 και των Ελλήνων ολυμπιονικών αθλητών. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται οι μαθητές να πληροφορηθούν για την εποχή (τέλη 19^{ου} αιώνα) στην οποία αναφέρεται το απόσπασμα, και για το άθλημα του μαραθώνιου δρόμου.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«*Η αγάπη για τους συνανθρώπους μας-Οι φιλικοί δεσμοί-Η αγάπη*»: Γενικοί στόχοι της ενότητας είναι να γνωρίσουν τους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία προβάλλει τα αισθήματα αγάπης και φιλίας ως σημαντικές αξίες της ανθρώπινης ζωής. Επίσης, να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα της φιλίας, της προσφοράς και της αλληλεγγύης στη ζωή μας.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Τα κόκκινα λουστρίνια»: Στόχος είναι να νιώσουν οι μαθητές την έκφραση του νεανικού ερωτικού συναισθήματος και τη δύναμη της αδελφικής αγάπης. Επίσης, να ασχοληθούν με το θέμα «καθήκον-αίσθημα». Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται, επίσης, οι κοινωνικές και οικογενειακές συνθήκες της βιοπάλης. Ο διδάσκων προτείνεται να αναφερθεί στα βασικά στοιχεία του διηγήματος και της πλοκής. Στις διαθεματικές εργασίες οι μαθητές μπορούν να αναζητήσουν δημοτικά τραγούδια με το μοτίβο της αδελφικής αγάπης.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική, σεξουαλικού προσανατολισμού, ιδεολογική.

«*Κόρη που λάμπει*»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα δημοτικό τραγούδι το οποίο μιλάει για την ομορφιά και την αγάπη και να προβληματιστούν πάνω στα σημερινά πρότυπα της γυναικείας ομορφιάς και στην ψυχολογία του ερωτευμένου. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως εκείνο που τονίζεται είναι «η άδολη αγάπη» και όχι «η ερωτική σχέση αυτή καθαυτή».

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ιδεολογική.

«Ο Κωνσταντής»: Στόχος είναι οι μαθητές «να γνωρίσουν τι σημαίνει εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας» και τις συνέπειες του φαινομένου. Επίσης, «να εξαρθεί η σημασία της ανιδιοτελούς αγάπης» (εδώ ως μέσο ανακούφισης του παιδικού πόνου). Στην ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται ότι η συγγραφέας «καταδικάζει την κοινωνική αδιαφορία μπροστά στην εκμετάλλευση και τον τραυματισμό της ευαίσθητης παιδικής ψυχής». Στη διαθεματική εργασία προτείνεται οι μαθητές να βρουν πληροφορίες στο διαδίκτυο για το φαινόμενο της παιδικής εργασίας.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, διαδικτυακή.

«Πρωινό άστρο»: Στόχος είναι οι μαθητές να απολαύσουν τη χαρά και τη συγκίνηση που προκαλεί η πατρότητα κατά τη διάρκεια νανουρίσματος του βρέφους. Ο διδάσκων μπορεί να αναφερθεί σε λαϊκά νανουρίσματα και να δώσει πληροφορίες για τα τεχνικά στοιχεία της μορφής ενός νεωτερικού ποιήματος. Επίσης, επισημαίνεται πως η πατρική παρουσία είναι έτοιμη να προστατεύσει το παιδί στο μακρύ δρόμο της ζωής.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Αγάπης λόγια»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν ότι τα συναισθήματα της αγάπης και του πόνου είναι δυνατό να αποτελέσουν την αφορμή για τη δημιουργία ενός λογοτεχνικού έργου το οποίο αποτελεί μια μορφή λυρικής έκφρασης. Κεντρικό θέμα αποτελεί η συζυγική αγάπη. Σκηνές αποχωρισμού που προκαλούν θλίψη μπορούν οι μαθητές να βρουν στα δημοτικά τραγούδια αλλά και στο έργο του Ομήρου. Επίσης, για τη μορφή του ποιήματος (σονέτο) μπορούν να βρουν πληροφορίες στην ιστοσελίδα του Κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική, διαδικτυακή.

«Όλα τα πήρε το καλοκαίρι»: Στόχος είναι να συνδέσουν οι μαθητές το αγνό ερωτικό στοιχείο με το ελληνικό καλοκαίρι και να κατανοήσουν ότι οι εποχές επηρεάζουν τον συναισθηματικό μας κόσμο. Στην ερμηνευτική προσέγγιση θίγεται το θέμα της μελοποιημένης ποίησης.

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού, περιβαλλοντική.

«Ο πιστός φίλος»: Στόχος είναι οι μαθητές να σκεφτούν πάνω στην αυθεντικότητα των ανθρώπινων αισθημάτων με αφορμή το θέμα της φιλίας και της γενναιοδωρίας στη ζωή μας. Στην ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το περιεχόμενο του ευρύτερου έργου στο οποίο τοποθετείται το απόσπασμα καθώς και για τα τεχνικά στοιχεία που καθιστούν το κείμενο «έντεχνο παραμύθι». Στη

διαθεματική εργασία προτείνεται οι μαθητές να μελετήσουν με τη βοήθεια του διαδικτύου⁵⁰ περιλήψεις μυθιστορημάτων με θέμα τη φιλία.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, διαδικτυακή.

«Ένα τόπι χρωματιστό»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν πάνω στις νεανικές φιλίες και τη σημασία τους για τις δύσκολες στιγμές στη ζωή μας. Γενικότερα, να ασχοληθούν με το θέμα των ανθρωπίνων σχέσεων, το αίσθημα της μοναξιάς, τη συντροφικότητα και τα οικογενειακά προβλήματα. Στην ερμηνευτική προσέγγιση γίνεται φανερό πως παρά τις οικογενειακές και κοινωνικές διαφορές ανάμεσα στις δύο φίλες υπάρχουν πολλές ομοιότητες.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«*Η βιοπάλη-Το αγωνιστικό πνεύμα του ανθρώπου*»: Στους γενικούς στόχους συμπεριλαμβάνονται η αντίληψη εκ μέρους των μαθητών των τρόπων με τους οποίους το δύσκολο βίωμα της καθημερινότητας μετατρέπεται σε λογοτεχνία και η καλλιέργεια της κατανόησης και του σεβασμού προς τον αδύναμο συνάνθρωπο. Άρα, οι μαθητές ευαισθητοποιούνται απέναντι στις δυσκολίες των συνανθρώπων χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υστερούν σε πνεύμα αγωνιστικότητας και αισιόδοξης στάσης προς τη ζωή.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ο φτωχός και τα γρόσια»: Στόχος είναι οι μαθητές να στοχαστούν πάνω στο θέμα της σύζευξης πλούτου/φτώχειας με την ευτυχία και να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους ο λαός κατέφερε να συμβιβαστεί με τις οικονομικές δυσκολίες. Στην ερμηνευτική προσέγγιση ο προβληματισμός συνοψίζεται στη φράση (λαϊκή θυμοσοφία): «τα χρήματα δεν φέρνουν την ευτυχία». Οι μαθητές καλούνται να αντιμετωπίσουν το θέμα της ταξικής οριοθέτησης στα παραμύθια η οποία, όμως, είναι ρευστή και αυτή είναι η αναντιστοιχία με την κοινωνική πραγματικότητα.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Το ξανθό παιδί»-«Το παιδί με τα σπέρτα»: Στόχος είναι να συνεξεταστούν τα ποιήματα και να γνωρίσουν οι μαθητές δείγμα παραδοσιακής και νεωτερικής γραφής. Επίσης, να γίνει επισήμανση των κοινωνικών συνθηκών που επηρεάζουν αρνητικά τη ζωή των παιδιών και τα οδηγούν προς τη βιοπάλη σε τρυφερή ηλικία. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται ότι το πρόβλημα της εκμετάλλευσης ανήλικων έχει «διαχρονική παρουσία» και έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. Επίσης, οι ποιητές

⁵⁰ www.cc.uoa.gr/ptde/epet/Thema/t0033.html.

επιχειρούν να αναδείξουν τους ήρωες των έργων σε αγωνιστικά σύμβολα. Στις διαθεματικές εργασίες οι μαθητές προτείνεται να δουν ταινίες σχετικές με τη δύσκολη παιδική ηλικία και τη βιοπάλη όπως επίσης και να εικαστικό υλικό που να απεικονίζει εργαζόμενα παιδιά.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική, κοινωνική.

«Ο Βάνκας»: Στόχος είναι οι μαθητές να ευαισθητοποιηθούν στα προβλήματα των «Άλλων» (κυρίως των μικρών βιοπαλαιστών) και να κατανοήσουν τους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία τα προσεγγίζει και τα αποκαλύπτει. Στην ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται οι μαθητές να συζητήσουν για το διαχρονικό πρόβλημα της παιδικής εργασίας και για τη ζωή και τις συνήθειες των ανθρώπων στη Μόσχα (το κείμενο κάνει αναφορά στη Μόσχα). Η ακύρωση της προσπάθειας του μικρού βιοπαλαιστή συμβάλλει στην καλλιέργεια της συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ετερότητας, ιδεολογική.

«Λεώνη»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν και να ευαισθητοποιηθούν μπροστά στα προβλήματα των «Άλλων» αλλά και των δικών τους. Ωστόσο, οφείλουν να αναπτύξουν αισιόδοξη στάση απέναντι στα αρνητικά γεγονότα της ζωής. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η περίπτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, τα εργασιακά τους δικαιώματα και κατά πόσο η τεχνολογία προσφέρει δυνατότητες για τη διαχείριση των προβλημάτων τους. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τίγεται το θέμα του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών υπολογιστών ως πρόσφορο μέσο για την επέκταση της επαγγελματικής δραστηριότητας της ηρωίδας (άτομο με κινητική αναπηρία).

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, ετερότητας.

«Προβλήματα της σύγχρονης ζωής»: Γενικοί στόχοι της ενότητας είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν τους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία αποδίδει τα σύγχρονα προβλήματα αλλά και τη στάση του αναγνώστη, να ευαισθητοποιηθούν και αναπτύξουν κριτική διάθεση απέναντι σ' αυτά.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Γραφείον ιδεών»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν πάνω στα προβλήματα της σύγχρονης ζωής και να αναπτύξουν κριτική και αμυντική στάση απέναντι στο εύκολα συγκυριακό. Στην ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται η συζήτηση να ξεκινήσει από το θέμα της ανεργίας (ασαφής επαγγελματικός προσανατολισμός, επίσης) ως το κύριο αίτιο για την καταφυγή στον τυχοδιωκτισμό.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική.

«Το μαύρο κύμα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γίνουν οικολογικά ευαίσθητοι αφού γνωρίσουν το μεγάλο πρόβλημα της μόλυνσης των θαλασσών. Να συνειδητοποιήσουν ότι μέσα από την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος διαταράσσεται η οικολογική ισορροπία και πως η περιβαλλοντική εκπαίδευση οδηγεί στη διαμόρφωση οικολογικής συνείδησης.

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική.

«Παράπονο σκύλου»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν πάνω στο θέμα των περιθωριοποιημένων ή μοναχικών ατόμων στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις και στο θέμα της κακομεταχείρισης των ζώων. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται η αδιαφορία των ανθρώπων μπροστά στον περιθωριοποιημένο επαίτη αλλά και η αισιόδοξη στάση του τελευταίου να ελπίζει σε ένα καλύτερο αύριο.

Ταυτότητα: κοινωνική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Όπως τα βλέπει κανείς»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τις εμπειρίες συμμαθητών τους μεταναστών και να δείξουν κατανόηση προς τους μετανάστες που ήρθαν να δουλέψουν στην Ελλάδα. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται οι οικονομικοί πρόσφυγες, οι επαναπατριζόμενοι Έλληνες και «η ακατάβλητη αγωνιστικότητα του ανθρώπου». Στην ερμηνευτική προσέγγιση η συζήτηση προτείνεται να ξεκινήσει από τις συνθήκες που οδήγησαν τους Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης να επαναπατριστούν (λόγοι μετακίνησης και επιστροφής). Τα πρόσωπα που εμφανίζονται απηχούν κοινωνικούς τύπους και πεποιθήσεις. Στη διαθεματική εργασία μπορούν να ασχοληθούν με το θέμα των κοινωνικών προκαταλήψεων κυρίως εναντίον των οικονομικών μεταναστών, και με το θέμα του φυλετικού ρατσισμού.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Οι φίλοι μας τα ζώα»: Οι γενικοί στόχοι της ενότητας αποβλέπουν στο να γνωρίσουν οι μαθητές τους τρόπους με τους οποίους η λογοτεχνία ασχολείται με τα ζώα. Να συνειδητοποιήσουν ότι ο άνθρωπος είναι μέρος του ευρύτερου οικοσυστήματος και να καλλιεργήσουν αισθήματα προστασίας των ζώων.

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, ιδεολογική.

«Το μνήμα της μάνας»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά των ζώων και τη σχέση που τα συνδέει με τον άνθρωπο. Να καλλιεργήσουν φιλοζωικά αισθήματα και να προσέξουν το μητρικό φίλτρο και τη μητρότητα. Στην ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως το κείμενο συνεισφέρει στην

«οικολογικοποίηση» των μαθητών, δηλαδή ότι τα ζώα αποτελούν μέρος ενός οικοσυστήματος και επιτελούν συγκεκριμένες λειτουργίες χωρίς αυτές να τα καθιστούν ηθικά «καλά» ή «φάυλα». Το κείμενο μεταφέρει μήνυμα ως διδαχή

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Η γάτα του παπά»: Στόχος είναι οι μαθητές να οδηγηθούν στην απόλαυση και να κατανοήσουν την αγάπη του ανθρώπου για το κατοικίδιο ζώο. Στην ερμηνευτική προσέγγιση καταδεικνύεται η απεικόνιση της ζακυνθινής μικροαστικής γειτονιάς (αρχιτεκτονική, οικοσκευή, συνήθειες, φαγητό).

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Η Δάφνη»: Στόχος είναι οι μαθητές να στοχαστούν πάνω στην «αλλόκοτη» συνύπαρξη διαφορετικών πουλιών (ζώα σε κλουβιά) και να συγκρίνουν την εικόνα της Αθήνας με την αστικοποιημένη μορφή που έχει σήμερα. Στην ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται πληροφορίες για τη γραφή του Βενέζη: νοσταλγία, ονειροπόληση και ρομαντισμός από χαρακτήρες «που παλεύουν για τις πεποιθήσεις και τα ιδανικά τους».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Στρίγκλα και καλλονή»: Στόχος είναι οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι τα κατοικίδια έχουν συγκεκριμένες ιδιαίτερες ανάγκες τις οποίες οι άνθρωποι οφείλουν να σεβαστούν ώστε να συνυπάρχουν ευχάριστα. Στα θεματικά κέντρα επισημαίνεται το καθήκον του ανθρώπου να προστατεύει τους ζωντανούς οργανισμούς. Στην ερμηνευτική προσέγγιση προτείνεται το αφήγημα να αποτελέσει την αφορμή για συζήτηση σχετικά με τα δικαιώματα των ζώων, τα φιλοζωικά κινήματα και το θεσμικό πλαίσιο (χρήση ζώων στην ιατρική). Επίσης, τίγεται το ζήτημα της μοναξιάς του ξενιτεμένου που εξαιτίας της πικρίας του καταφεύγει στη συντροφιά του κατοικίδιου.

Ταυτότητα: γνωστική, ετερότητας, περιβαλλοντική, ιδεολογική.

«Η Βαγγελιώ-δεν-είσαι-εντάξει»: Στόχος είναι οι μαθητές να εστιάσουν στις ιδιαίτερες ανάγκες των κατοικίδιων (κίνδυνοι στα αστικά κέντρα) και να προβληματιστούν για τη σημασία που έχουν τα κατοικίδια στη ζωή των ανθρώπων. Η τεχνική του «φλας μπακ» είναι δυνατό να ανασύρει προσωπικά βιώματα των μαθητών σχετικά με τα ζώα και την ονοματοθεσία τους.

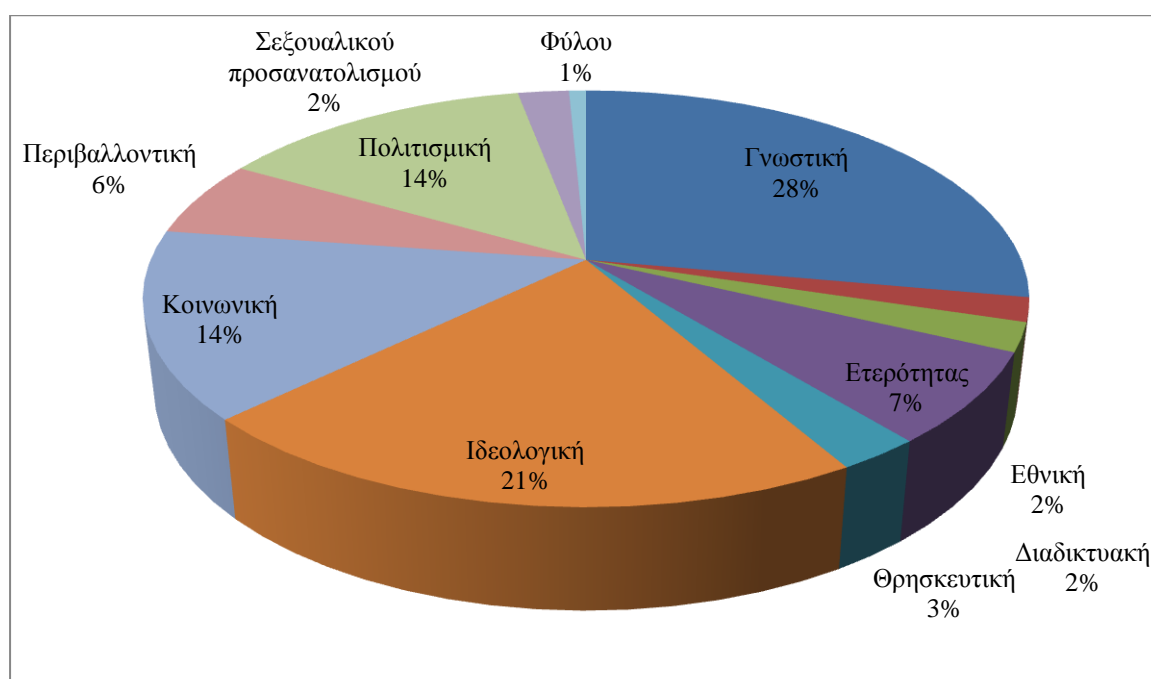
Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, ιδεολογική.

«Ο αδάμαστος»: Στόχος είναι οι μαθητές να προβληματιστούν πάνω στη συμπεριφορά των ανθρώπων προς τα ζώα (κακομεταχείριση) και πάνω στα

προβλήματα που ανακύπτουν από τη συμβίωση των ανθρώπων με τα ζώα. Να υπογραμμιστεί η σημασία της επιμονής και υπομονής στην καλλιέργεια της σχέσης του ανθρώπου με τα ζώα που έρχεται ως αποτέλεσμα της φυσικής ανάγκης συνύπαρξης με αυτά.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο βιβλίο του εκπαιδευτικού για την Α΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτοτήτων-Βιβλίο Εκπαιδευτικού για τη Λογοτεχνία της Α΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 269 αναφορές) που εμφανίζονται στο βιβλίο εκπαιδευτικού για την Α΄ γυμνασίου δείχνει τα εξής (κατά φθίνουσα σειρά):

Εμφανίζονται όλα τα είδη ταυτότητας.

Η *γνωστική* ταυτότητα έχει 75 αναφορές (ποσοστό 28%) ενώ η *ιδεολογική* ταυτότητα έχει 57 (ποσοστό 21%). Η *κοινωνική* μετράει 39 αναφορές, η *πολιτισμική* 37 και η ταυτότητα της *ετερότητας* 19 αναφορές, δηλαδή σε ποσοστά περίπου 14% για τα δύο

πρώτα είδη και 7% για το τελευταίο. Η *περιβαλλοντική* μετράει 16 αναφορές (6%) ενώ η *θρησκευτική* 7 (3%). Η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* και η *εθνική* έχουν από 6 αναφορές η καθεμία, δηλαδή ποσοστό 2% ενώ η *διαδικτυακή* έχει 5 αναφορές και ποσοστό 2% . Η ταυτότητα *φύλου* έχει δύο αναφορές, δηλαδή ποσοστό 1%.

Οι αναφορές που έχουν να κάνουν με τη *γνωστική* ταυτότητα υποστηρίζουν την παροχή γνώσεων προς τους μαθητές σε σχέση με τις ποικίλες εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής. Τα κοινωνικά προβλήματα (παιδική εργασία, ανεργία, τρίτη ηλικία, εφηβεία, αποδημία, ξενιτιά) και οι θεσμοί (οικογένεια, φιλία), τα ιστορικά γεγονότα και οι παλαιότερες μορφές ζωής, οι κανόνες/τα τεχνικά χαρακτηριστικά των λογοτεχνικών ειδών (παραμύθι, σονέτο κ.ά.) και τα θεματικά μοτίβα είναι κάποια από τα στοιχεία που οι μαθητές καλούνται να προσεγγίσουν γνωστικά. Έτσι, επιτυγχάνεται καλύτερα η πρόσβαση στην πρόσληψη του έργου και η διαχείριση της ερμηνείας του. Συνεπώς, καθίσταται φανερό από τα παραπάνω πως με τις βάσεις που εξασφαλίζονται από τη *γνωστική* ταυτότητα επιχειρείται η διαμόρφωση συγκεκριμένης *κοινωνικής, πολιτισμικής και ιδεολογικής* ταυτότητας.

Οι αναφορές που αναδεικνύουν τη σημασία της δημοκρατίας και καταδεικνύουν την ελευθερία ως μέγιστο αγαθό παραπέμπουν στην *ιδεολογική* ταυτότητα. Η παρρησία, η κοινωνική δικαιοσύνη και ο σεβασμός των συμφερόντων του λαού (αλλά όχι εθνικιστικές εξάρσεις) σε συνδυασμό με τη στάση της υιοθέτησης της αισιόδοξης πλευράς της ζωής και των ολυμπιακών ιδεωδών υπογραμμίζουν το είδος ιδεολογικής ταυτότητας που πρόκειται να εδραιωθεί.

Οι αναφορές που έχουν να κάνουν με την *κοινωνική* ταυτότητα υποστηρίζουν τους βασικούς θεσμούς της ελληνικής κοινωνίας, δηλαδή την οικογένεια, τη διαχρονικότητα της οικογενειακής αγάπης (κυρίως κατά τη δύσκολη διαδικασία της αναζήτησης ταυτότητας από τους εφήβους), την εργασία ως πηγή χαράς και ικανοποίησης, και την υλική αφθονία ως προϋπόθεση για την ευτυχία χωρίς βέβαια αυτό να αποτελεί τον κανόνα. Πυρήνας της ελληνικής οικογένειας θεωρείται η μητέρα ενώ είναι δεδομένη η φροντίδα και η στοργή προς την τρίτη ηλικία σε μια εποχή κατά την οποία ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζει τη συνοχή της παραδοσιακής ελληνικής οικογένειας. Τέλος, η έννοια του θανάτου ως καταλυτική εις βάρος του θεσμού της οικογένειας, αποδομείται μέσα από τη διαδικασία της εξοικείωσης με αυτήν και της ανάδυσης της λειτουργικότητας της μνήμης και της εργαλειοποίησής της ως αντίβαρο στον θάνατο.

Οι αναφορές που σχετίζονται με την *πολιτισμική* ταυτότητα κάνουν αναφορά στη λαϊκή παράδοση ως λαϊκή έκφραση και καθρέφτισμα της ελληνικής κοινωνίας. Ωστόσο, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, ενώ αποτελούν κομμάτι της λαϊκής παράδοσης, απορρίπτονται ως παράγοντες που ενδυναμώνουν τον φόβο εξαιτίας της άγνοιας την οποία τροφοδοτούν. Γενικά, επικρατεί η άποψη πως κάθε παλαιότερη μορφή ζωής που έχει να κάνει με τη φύση είναι θετική σε αντίθεση με τη σύγχρονη εκδοχή της που αποτελεί το αρνητικό της αντίγραφο. Γι' αυτόν τον λόγο η ζωή στην ύπαιθρο παρουσιάζεται εξιδανικευμένη όπως και οι αγροτικές ασχολίες.

Η ταυτότητα της *ετερότητας* εδραιώνεται καλύτερα με την αναφορά τόσο στους πρόσφυγες και μετανάστες όσο και στον Άλλο ως άτομο με ειδικές δεξιότητες. Ευνοείται η ανάπτυξη θετικής στάσης απέναντι στην πολυεθνική κοινωνία και εκλογικεύεται η έννοια του πρόσφυγα ή του μετανάστη μέσα από την ανίχνευση των αιτίων της μετανάστευσης.

Οι αναφορές στην *περιβαλλοντική* ταυτότητα σχετίζονται με την εδραίωση της οικολογικής συνείδησης και ευαισθητοποίησης απέναντι στο περιβάλλον. Το φυσικό τοπίο αποτελεί πηγή έμπνευσης και κατάλληλο πλαίσιο για το εφηβικό ερωτικό ζύπνημα. Απομάκρυνση από τη φύση σημαίνει αποξένωση των ανθρώπων και προβλήματα στις κοινωνικές τους σχέσεις.

Οι αναφορές στη *θρησκευτική* ταυτότητα έχουν να κάνουν με τα έθιμα της ορθόδοξης χριστιανικής ζωής και τη διαδικασία τέλεσης των χριστιανικών τελετουργιών. Η θρησκευτική πεποίθηση παρουσιάζεται ως ρυθμιστής της καθημερινής συμπεριφοράς των ανθρώπων ενώ οι θρησκευτικές παραδόσεις παρουσιάζονται ιδιαίτερα έντονες και δεσμευτικές ως πλαίσια συμπεριφοράς για τις μικρές (κλειστές) κοινωνίες. Η θρησκευτική ταυτότητα παρουσιάζεται διευρυμένη αφού προβλέπεται να γίνει αναφορά σε άλλα έθιμα θρησκευτικά άλλων λαών από όσους έχουν ζήσει στο εξωτερικό.

Οι αναφορές στην ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* θίγουν την άδολη αγάπη και το αγνό ερωτικό στοιχείο χωρίς να γίνεται αναφορά στον σαρκικό έρωτα.

Η *διαδικτυακή* ταυτότητα δομείται μέσα από τις εργασίες που ανατίθενται στους μαθητές και απαιτείται η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και η αναζήτηση πληροφοριών σε ηλεκτρονικό περιβάλλον.

Οι αναφορές που εξαιρούν τον ηρωισμό των κλεφτών και των ελλήνων αγωνιστών κατά την επανάσταση του 1821 ενώ τονίζουν την αφέλεια των Γερμανών σε αντίθεση με την ευρηματικότητα των Ελλήνων και το θάρρος της άρνησης απέναντι στις

ιταλικές αξιώσεις κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής δομούν την *εθνική ταυτότητα*. Προβάλλεται η ατομική θυσία για το συλλογικό καλό όπως, επίσης, η εθνική ομόνοια ενώπιον προβλημάτων και η συμμετοχή του λαού στους εθνικούς αγώνες. Συγκεκριμένες πολιτικές συμπεριφορές πολιτικών προσωπικοτήτων παγιώνονται ως θετικές (π.χ. Ελευθέριος Βενιζέλος: συνετή πολιτική μορφή).

Η χάρη και η ομορφιά που πρέπει να συνοδεύει το γυναικείο πρότυπο κάνει άμεση αναφορά στην ταυτότητα *φύλου*.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι φανερό ότι το βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη λογοτεχνία της Α΄ Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στη *γνωστική ταυτότητα* αφού καταλαμβάνει το 28% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας.

Γ΄ Γυμνασίου

«Δημοτικά τραγούδια»

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου»- «Κοιμήσου αστρί»: Στόχος είναι «να γνωρίσουν οι μαθητές» τα νανουρίσματα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που φέρουν ανάλογα με το φύλο του παιδιού το οποίο νανουρίζεται. Από τα στοιχεία που αναμένεται να τονιστούν είναι η αγάπη για το παιδί και οι προσδοκίες της μάνας: η δύναμη/ανδρεία για το αγόρι, ο πλούσιος και καλός γάμος για το κορίτσι. Στις συμπληρωματικές ασκήσεις καλούνται οι μαθητές να διερευνήσουν τον διαφορετικό ρόλο των δύο φύλων στα νανουρίσματα και «ποιες αντιλήψεις» απηχούνται.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, φύλου, πολιτισμική.

«Της Πάργας»: Στόχος να γνωρίσουν οι μαθητές τα ιστορικά δημοτικά τραγούδια και το γεγονός της παραχώρησης της Πάργας από τους Άγγλους στους Τούρκους. Τονίζεται «η ποταπότητα της συμπεριφοράς των Άγγλων». Να τονιστεί η αγάπη για την πατρίδα και ο σεβασμός στους προγόνους/θρησκεία, τα δεινά του πολέμου, η δύναμη του χρήματος και η προδοσία, το αίσθημα της ελευθερίας. Στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται από τους μαθητές να συγκρίνουν το τραγούδι με άλλα δημοτικά (της Λένως του Μπότσαρη, Της Δέσπως) και με το Β΄ Σχεδιάγραμμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* του Σολωμού για να διαπιστωθεί ποια άποψη επικρατούσε σε παλαιότερες εποχές για τη φύση και τη θέση της γυναίκας.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική, φύλου.

«Του γιοφουριού της Άρτας»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τις παραλογές και τα γνωρίσματά τους. Να κατανοήσουν την ατομική θυσία για το καλό του κοινωνικού συνόλου και τη δύναμη που φέρει ο θεσμός της οικογένειας. Να τονιστεί η δύναμη της κατάρας και η αλλαγή της σε ευχή.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική, φύλου.

«Κρητική Λογοτεχνία»

«Ερωφίλη»: Να γνωρίσουν οι μαθητές απόσπασμα από έργο του κρητικού θεάτρου. Να τονιστούν η ψυχική αρετή, το κάλλος και η ερωτική αφοσίωση των νέων. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να προσανατολίσει προς τον γλωσσικό ερωτικό κώδικα ο οποίος βοηθά στην «έξοχη ποιητική απόδοση της αγάπης» των δύο νέων. Στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται από τους μαθητές να συγκρίνουν τις δύο ερωτικές σκηνές στην Ερωφίλη (Πράξη Τρίτη:147-184) και Ερωτόκριτο (Γ.1355-1552) και να αποφανθούν πώς τα ζευγάρια ξεπερνούν τις δυσκολίες τους για να «διασφαλίσουν την αγάπη του».

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Ερωτόκριτος»: Στους στόχους συγκαταλέγεται «να γνωρίσουν οι μαθητές το αντιπροσωπευτικότερο και καλύτερο έργο της κρητικής λογοτεχνίας» όπως επίσης και τα κοινωνικά ήθη/αντιλήψεις στις τοπικές κοινωνίες. Να συνειδητοποιήσουν «τις αξίες της γνώσης και της αρετής» και την κοινωνική διαφορά ως εμπόδιο για το γάμο των νέων.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Ο Κρητικός Πόλεμος»: Η μελέτη του ποιήματος φέρνει στην επιφάνεια ένα ιστορικό γεγονός, την άλωση της Κρήτης (1669). Οι μαθητές καλούνται να συνειδητοποιήσουν τις συνέπειες του «χαμένου κρητικού πολέμου» και τη στέρηση των αγαθών της περιουσίας, της χαράς και της ελευθερίας. Στις συμπληρωματικές εργασίες οι μαθητές καλούνται να συγκρίνουν τον τρόπο αντίδρασης του κρητικού λαού σ' αυτό το έργο και στο δημοτικό τραγούδι «Ο καταδικασμός της Κρήτης» [απόσπασμα] (1830)⁵¹ όταν γίνεται γνωστό ότι το νησί δεν συμπεριλαμβάνεται στα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους («δυσμενείς ιστορικές εξελίξεις»)..

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, πολιτισμική, κοινωνική («Ο ποιητής σκιαγραφεί θαυμάσια τον καθημερινό, ευχάριστο τρόπο ζωής, την οικονομική ευρωστία, τις ασχολίες και τις διασκέδασεις των κατοίκων[...]).

⁵¹ Στο Νικολάου Γ. Πολίτη, *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, 1914, σσ. 25-26.

«Νεοελληνικός Διαφωτισμός»

«Θούριος»: Στους στόχους συγκαταλέγεται «να αναδειχτεί η ιστορική σημασία του εθνεγερτικού αυτού ποιήματος στην ιδεολογική προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης». Επίσης, οι μαθητές καλούνται να γνωρίσουν τις κοινωνικοπολιτικές ιδέες του Βελεστινλή, να εστιάσουν στην ιδέα «ελευθερία ή θάνατος», στη «συλλογική ευθύνη για την τύχη της Ελλάδας», επομένως «στον κοινό όρκο και αγώνα» των Ελλήνων για την ελευθερία. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται ξανά ότι πρέπει να δοθεί έμφαση στον «εθνεγερτικό χαρακτήρα του Θούριου», στα κοινωνικοπολιτικά οράματα του Ρήγα και στις «εθνικές επιδιώξεις του νεοελληνικού διαφωτισμού». Επίσης, «επιβάλλεται να δοθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για τον ιστορικό φωτισμό των συνθηκών που γέννησαν τις επαναστατικές ιδέες», «απαιτείται ειδική αναφορά στην κοινή στάση των δύο συγγραφέων [του Ρήγα και του ανωνύμου της *Ελληνικής Νομαρχίας* (1806)] μπροστά στο ενδεχόμενο της αναρχίας» και να κατανοηθεί η σπουδαιότητα που ο Ρήγας προσδίδει για την «ανάγκη εθνικής συσπείρωσης και ενότητας».

Στο παράλληλο κείμενο δίδεται απόσπασμα από τον όρκο των Φιλικών.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, πολιτισμική (όρκος ως στοιχείο δέσμευσης), κοινωνική (αναρχία: οδηγεί σε προβλήματα), ιδεολογική/πολιτική.

«Γώρα»: Οι μαθητές καλούνται «να γνωρίσουν ένα χαρακτηριστικό δείγμα αστικού φαναριώτικου τραγουδιού» στο οποίο μπορούν να διακρίνουν τα ήθη της κοινωνίας των Φαναριωτών (ανέμελη ζωή, διασκέδαση, έρωτας και υλικές απολαύσεις). Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση «ο καθηγητής μπορεί αφενός να αναδείξει την απόλυτη αντίθεσή του με τις φιλελεύθερες αγωνιστικές ιδέες του Ρήγα» αλλά και «να επισημάνει» τα ίχνη του ευρωπαϊκού διαφωτισμού όταν γίνεται λόγος για ελεύθερη βούληση και ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου. Το τραγούδι «αντικατοπτρίζει τη γενικότερη χαλαρότητα της αστικής τάξης» κάτι το οποίο «συγκλίνει αρκετά με το σύγχρονο καταναλωτικό τρόπο ζωής».

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Ο Ρωσσοαγγλογάλλος»: Ανάμεσα στους στόχους συγκαταλέγεται να γνωρίσουν οι μαθητές ένα ποίημα που «θίγει σύγχρονα ιδεολογικοπολιτικά προβλήματα της προεπαναστατικής Ελλάδας». Στα θεματικά κέντρα τονίζεται «η σκλαβιά και η τουρκική τυραννία, η σύγκριση με τους αρχαίους Έλληνες, ο φιλελληνισμός και μισελληνισμός, ο Διαφωτισμός και αγώνας για την ελευθερία». Ο καθηγητής οφείλει να εστιάσει στην αποκάλυψη «των πραγματικών προθέσεων των αλλογενών» ώστε

«να διαλύσει τις αυταπάτες ορισμένων συμπατριωτών του που στηρίζουν τις ελπίδες τους στους ξένους». Επίσης, «ο καθηγητής καλό είναι να γνωρίζει ότι» το έργο είχε κινητοποιήσει το ενδιαφέρον πολλών ξένων καθώς παρουσιάζει τις προνομιούχες κοινωνικές τάξεις ‘απαθείς’ μπροστά στον επαναστατικό αναβρασμό. Ανάμεσα στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται από τους μαθητές να ανιχνεύσουν πώς παρουσιάζονται στο απόσπασμα και στα παράλληλα προτεινόμενα κείμενα⁵² οι ξένοι (φιλέλληνες ή μη).

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, εθνική, πολιτισμική.

«Ο Παπατρέχας»: Από τους γνωστικούς στόχους προβάλλεται «να γνωρίσουν οι μαθητές ένα σημαντικό κείμενο του νεοελληνικού διαφωτισμού» στο οποίο ο πρωταγωνιστής αναδεικνύεται «σε φωτισμένη προσωπικότητα και υπέρμαχο της ελληνικής αρχαιότητας». Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται: «ξένοι περιηγητές στην Ελλάδα, πρώτες επαφές των σύγχρονων Ελλήνων με την ελληνική αρχαιότητα, προάσπιση της εθνικής μας κληρονομιάς, αξία και αγαθά της παιδείας, Έλληνες/Ευρωπαίοι». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται πως μέσα από την παιδεία ο πρωταγωνιστής μπόρεσε να κάνει διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Επίσης, προβάλλονται ο νεοελληνικός διαφωτισμός και οι ιδέες του όπως και η ιστορική συνέχεια του ελληνισμού. Κάποιες «ξενοφοβικές εξάρσεις» πρέπει να ιδωθούν στο πλαίσιο της προσπάθειας να μετριαστεί ο «υπέρμετρος ζήλος» του πρωταγωνιστή. Στις συμπληρωματικές εργασίες καλούνται οι μαθητές να διακριβώσουν το ενδιαφέρον για την ελληνική αρχαιότητα στο παρόν απόσπασμα και στο απόσπασμα (ως προτεινόμενο κείμενο) από τον Ψυχάρη⁵³.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική, ετερότητας.

«Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»: Στόχος να γνωρίσουν οι μαθητές μια σπουδαία μορφή της λογοτεχνίας, τον λόρδο Μπάυρον. Να καταδειχθούν ως γνωρίσματα της ποίησής του «φιελληνισμός και η ρομαντική διάθεση». Να σχολιαστεί «η αρχαιογνωσία και η καταδίκη της αρχαιοκαπηλίας». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση αναδεικνύεται η ανάπτυξη του θέματος της μεταφοράς της Καρυάτιδας και άλλων μνημείων από τον Έλγιν, η φθορά και ο χρόνος σε συνδυασμό με την αδιαφορία των ανθρώπων απέναντι στα δείγματα του αρχαίου πολιτισμού, η

⁵² *Ελληνική Νομαρχία ήτοι λόγος περί ελευθερίας* (1806), απόσπασμα Δ 94-96, φιλολογική επιμέλεια Γ. Βαλέτας, Αποσπερίτης 1982⁴, σς. 198-199 και Ανδρέας Κάλβος, «Αι ευχαί», στροφές α'-δ', *Λυρικά* (1826). *Ωδαί*, Ίκαρος 1970, σς. 134-135.

⁵³ Γ. Ψυχάρης, «Οι αρχαίοι», *Το ταξίδι μου* (1888), επιμέλεια Άλκης Αγγέλου, Ερμής 1983³, σς. 158-168.

«βρετανική αδιαφορία» απέναντι στην προσβολή προς την Ελλάδα. Επίσης, «ανιχνεύεται και αυτό που ο Μπάυρον ονόμασε ‘ποίηση της πολιτικής’, γιατί για εκείνον ποίηση και πολιτική-με την ευρύτερη έννοια του όρου- δεν ξεχωρίζουν.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ιδεολογική/πολιτική, πολιτισμική.

«Απομνημονεύματα»

«Απομνημονεύματα»: Στους στόχους συγκαταλέγονται «να κατανοήσουν οι μαθητές τις επιδιώξεις» του Μακρυγιάννη μ’ αυτό το εγχείρημα της αυτοβιογραφίας και να διακριβώσουν πώς επιχειρεί ο συγγραφέας να πείσει. Στα θεματικά κέντρα ανιχνεύεται το τρίπτυχο «Πατρίδα- θρησκεία - εθνική συνείδηση», επίσης «συλλογική-ατομική συνείδηση- αλτρουϊσμός», ο αγράμματος συγγραφέας και η εντιμότητα της γραφής του.

Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση επιχειρείται ανίχνευση των βασικών θέσεων του Μακρυγιάννη στην Εισαγωγή του στα *Απομνημονεύματα*.

Ταυτότητα: γνωστική, θρησκευτική, εθνική, κοινωνική, ιδεολογική/πολιτική.

«Αυτοβιογραφία»: Ως στόχος αναφέρεται «να κατανοήσουν οι μαθητές το ιδεώδες της ελευθερίας, από την οπτική γωνία μιας γυναίκας στα Επτάνησα, την εποχή της ελληνικής επανάστασης». Στα θεματικά κέντρα θίγονται τα ζητήματα της αλληλεγγύης, της εθνικής απελευθέρωσης, της γυναικείας σκλαβιάς και του εγκλεισμού που καταλήγει στην ταπείνωση. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ανιχνεύονται οι περιορισμοί και οι απαγορεύσεις που έπρεπε να υποστεί μια ήδη χειραφετημένη και μορφωμένη γυναίκα. Να τονιστεί ότι ενώ η συγγραφέας βλέπει με αισιόδοξη διάθεση την επανάσταση εναντίον της τουρκικής σκλαβιάς, ωστόσο αισθάνεται λύπη διότι η προσωπική της σκλαβιά δεν έχει τέλος: «γάμος χωρίς επιλογή, εγκλεισμός στο σπίτι, αποκλεισμός από κάθε μορφή δημόσιας ζωής». Επίσης, υπογραμμίζεται η προσπάθεια της συγγραφέως να παρουσιάσει «τη συγγραφική ενασχόληση ως εκδοχή μητρότητας».

Ταυτότητα: γνωστική, φύλου, κοινωνική, ιδεολογική, εθνική, πολιτισμική.

«Ο βίος μου»: Στους στόχους συγκαταλέγεται η ενημέρωση των μαθητών για την κατάσταση που επικρατεί στην Αθήνα στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και για τους όρους ζωής και εκπαίδευσης των παιδιών. Στα θεματικά κέντρα υπογραμμίζονται: «τυραννία, χαράτσι, φυλάκιση παιδιών, αυταρχική εκπαίδευση, σωματική τιμωρία και βασανισμός». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως η προσωπική ομηρία για χρέη ήταν κάτι το αναμενόμενο άσχετα από την ηλικία του προσώπου που έπρεπε να φυλακιστεί.

Στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται από τους μαθητές να ανιχνεύσουν τον τρόπο με τον οποίο η οικογενειακή καταγωγή του συγγραφέα βοηθά στη συγκρότηση της ταυτότητάς του. Επίσης, στο διαδίκτυο⁵⁴ οι μαθητές μπορούν να δουν απεικονίσεις της βρετανικής ζωγραφικής για την παιδική ηλικία.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, διαδικτυακή, κοινωνική, ιδεολογική, εθνική («[...]να ξεπληρωθεί το χρέος του πατέρα στον Τούρκο τύραννο[...])»).

«*Η λογοτεχνία στα Επτάνησα*»

«Εις Πάργαν»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τη γραφή του Κάλβου. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται ο πόθος για την ελευθερία, η λυρική πατριωτική ποίηση και τα ρητορικά εκφραστικά μέσα. Τονίζεται ότι «οι μαθητές θα πρέπει να επισημάνουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της ωδής» και «να γίνει ειδική αναφορά στην αρχαιότροπη σχέση του ποιητή με τη Λύρα» σε σχέση με τις έννοιες 'ήθος' και «φρενών πτέρωμα». Να αναδειχτεί ότι «το αδούλωτο ψυχικό φρόνημα των Παργινών [...] αποτελεί την πηγή της ποιητικής έμπνευσης». Στις συμπληρωματικές εργασίες οι μαθητές καλούνται να ανιχνεύσουν τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες παρουσιάζονται στο έργο του Κάλβου (τελευταίες στροφές της ωδής: ιε'-ιζ') και στο δημοτικό τραγούδι «Της Πάργας» (Κ.Ν.Λ. Γ' Γυμνασίου).

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, εθνική.

«Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»: Ανάμεσα στους στόχους συγκαταλέγονται η αναλυτική εξέταση των εκφραστικών τρόπων του ποιητή οι οποίοι «σηματοδοτούν τον εσωτερικό διχασμό των ελεύθερων πολιορκημένων». Επίσης, να τονιστεί ο αποσπασματικός χαρακτήρας της σολωμικής ποίησης, η αναζήτηση αισθητικής τελειότητας, η χαρά της ζωής(λυρική περιγραφή φύσης) και ο πειρασμός. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υποστηρίζεται ότι «επιβάλλεται ειδικός σχολιασμός στον τελευταίο μεμονωμένο στίχο» στον οποίο οι Μεσολογγίτες έπειτα από την εσωτερική δραματική σύγκρουση οδηγούνται προς την έξοδο. Στα παράλληλα κείμενα⁵⁵ να ανιχνευθεί ο τρόπος με τον οποίο άλλοι ποιητές δείχνουν να βιώνεται η εσωτερική σύγκρουση. Στις συμπληρωματικές εργασίες (3) τονίζεται πως οι πρωταγωνιστές δείχνουν «το μεγαλείο της ελληνικής ψυχής» και οι μαθητές καλούνται να ανιχνεύσουν τους τρόπους που συμβαίνει αυτό.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, εθνική, περιβαλλοντική.

⁵⁴ <http://www.bampfa.berkeley.edu/exhibits/newchild>.

⁵⁵ Οδυσσέας Ελύτης, *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας*, Ε' (1945). *Ποίηση*, Ίκαρος 2002, σ.106 και Κ. Γ.Καρυωτάκης, «Διάκος», *Ελεγεία και σάτιρες* (1927). *Ποιήματα και πεζά*, Ερμής 1984⁷, σ.95.

«Ο Δήμος και το καριοφίλι του»: Στους στόχους συγκαταλέγεται να γνωρίσουν οι μαθητές ότι η ποίηση του Βαλαωρίτη «ενσωματώνει θεματικά και υφολογικά χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού». Να κατανοήσουν τη σχέση του πολεμιστή με το όπλο του, την έννοια του τιμημένου θανάτου (προσφυλής στη «συναισθηματικά φορτισμένη πατριωτική ποίηση του Βαλαωρίτη») και της υστεροφημίας όπως και την ελευθερία των κλεφτών μέσα στη φύση. Στις συμπληρωματικές ασκήσεις ζητείται από τους μαθητές να μελετήσουν το δημοτικό τραγούδι και τις απηγήσεις του σε άλλους ποιητές.

Ταυτότητα: γνωστική, περιβαλλοντική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Ο κακός μαθητής»: Να γνωρίσουν οι μαθητές τους «χαρακτήρες» ως αφηγηματικό είδος, την αξία της μόρφωσης και τις αρνητικές συνέπειες της αμάθειας («κοινωνική ανυποληψία των μαθητών»). Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως ο συγγραφέας «καυτηριάζει σύγχρονα κοινωνικά ήθη».

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Λήθη»: Στους στόχους συγκαταλέγεται η γνωριμία των μαθητών με το είδος του σονέτου και η συνειδητοποίηση των θεματικών κέντρων της λησμονιάς και του θανάτου, της μνήμης και του πόνου που βιώνουν οι ζωντανοί. Γίνεται πραγμάτευση της ελληνικής παράδοσης για την κατάβαση στον Άδη αλλά με τρόπο ανοίκειο (θρηνεί για τους ζωντανούς και όχι για τους νεκρούς). Στις συμπληρωματικές ασκήσεις ζητείται οι μαθητές να αναζητήσουν λαϊκές δοξασίες στις οποίες αναφέρονται και ο Μαβίλης και ο Παλαμάς ως παράλληλο κείμενο⁵⁶.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική.

«Οι Φαναριώτες και οι Ρομαντικοί των Αθηνών»

«Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα ποίημα σατιρικό και πολιτικής φύσης. Στα θέματά του συγκαταλέγονται η «ασυδοσία, η πολιτική εύνοια των ισχυρών και ο ηθικός αμοραλισμός». Στα παράλληλα κείμενα προτείνεται η μελέτη του ποιήματος του Κ. Παλαμά⁵⁷ ενώ στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται να γίνει η σύγκριση της ιδεολογικής στάσης του Παλαμά και του Σούτσου απέναντι στο πρόσωπο του κυβερνήτη Καποδίστρια. Η διαθεματική εργασία προτείνει οι μαθητές να μελετήσουν τα σημαντικότερα σκάνδαλα που ξέσπασαν στην Ελλάδα και έγιναν γνωστά.

⁵⁶ Κ. Παλαμάς, *Ο τάφος* (1898) [απόσπασμα]. *Άπαντα*, τόμ. 1, Μπίρης 1972, σ. 398.

⁵⁷ Κ. Παλαμάς, *Σατιρικά Γυμνάσματα*, 5 (1912). *Άπαντα*, τόμ. 5, Μπίρης, σ.235.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Η χαρά»: Στόχος είναι να γνωρίσει ο μαθητής δείγμα της ποίησης του αθηναϊκού ρομαντισμού. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η χαρά και η ανία, η φευγαλέα φύση της ευτυχίας, η δυσαρέσκεια στη ζωή μετά το σύντομο διάλειμμα χαράς. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται πως η «η γρήγορη παρέλευση» της χαράς κάνει τον άνθρωπο περισσότερο σκυθρωπό και τον ωθεί προς τη βίωση μεγαλύτερης πικρίας από ό,τι είχε συνηθίσει.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Δουλειά χωρίς ελπίδα»: Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα είδος του ευρωπαϊκού ρομαντισμού. Στα θεματικά κέντρα υπογραμμίζονται η φύση και το δρων υποκείμενο, η τέχνη και η δουλειά, η απουσία ελπίδας και σκοπού, η αποξένωση και η ανία. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση επισημαίνεται πως «το ποιητικό ‘εγώ’, απόλυτα αποξενωμένο από το κοινωνικό το περιβάλλον, παρουσιάζεται [...] ανίκανο να συμμετάσχει στη ‘δουλειά’ στην οποία επιδίδεται η φύση γύρω του». Η απουσία ελπίδας σημαίνει διακοπή παραγωγικής εργασίας, αποξένωση και μαρασμό. Οι μαθητές παροτρύνονται να αναζητήσουν πληροφορίες για τον Κόλεριτζ στο διαδίκτυο.

Ταυτότητα: γνωστική, διαδικτυακή, κοινωνική, ιδεολογική.

«Ο ζωγράφος»: Στόχοι είναι να γνωρίσει ο μαθητής την ελληνική πεζογραφία μετά την επανάσταση (περίοδος Όθωνα) και να «προβληματιστεί για τα ήθη της αθηναϊκής κοινωνίας». Στα θεματικά κέντρα επισημαίνονται «η αντανάκλαση της διαφθοράς στο κοινωνικό ήθος» και η κοσμική έπαρση σε συνδυασμό με την απαιδευσία. Η ζωή των αυλικών στην Αθήνα ως έκφραση των κοινωνικών και πολιτικών χαρακτηριστικών της νοοτροπίας της κοσμικής ελίτ της εποχής.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

Τα υαλοπωλεία: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές το είδος του σατιρικού χρονογραφήματος με αναφορές στα προβλήματα της παλιάς Αθήνας τα οποία «ταλαιπωρούν ως σήμερα τη ζωή των Αθηναίων». Στα θεματικά κέντρα επισημαίνονται η ύπαρξη των αδέσποτων ζώων (σκυλιά), η καταπάτηση των πεζοδρομίων και η κυκλοφοριακή δυσχέρεια για τους πεζούς και η νεοελληνική κακογουστιά. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση θίγεται και το θέμα του ξυλοδαρμού της γυναίκας και του παιδιού του καταστηματάρχη από τον ίδιο εφόσον είναι ο αρχηγός της οικογένειας. Οι μαθητές παροτρύνονται να ερευνήσουν στο διαδίκτυο την εποχή του Ροΐδη.

Ταυτότητα: γνωστική, διαδικτυακή, κοινωνική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«*Η νέα αθηναϊκή σχολή (1880-1922)*»

«Στο χαρέμι»: Στους στόχους συγκαταλέγεται η γνωριμία των μαθητών με τη «θεματική και την τεχνοτροπία ενός από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της νεοελληνικής πεζογραφίας». Ως θεματικά κέντρα θεωρούνται η πραγματικότητα και ο μύθος, η αλήθεια και η ψευδαίσθηση, οι φαντασιώσεις της παιδικής ηλικίας. Σημασία δίδεται στον αυτοβιογραφικό τύπο αφήγησης. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως «η φαντασιακή βίωση της πραγματικότητας» από το παιδί το οποίο βρίσκεται έγκλειστο στον κόσμο του ραφτάδικου, το οδηγεί «σε σύγκρουση με τους προσγειωμένους και «ρεαλιστές» συνομηλίκους του». Τονίζεται η διττή ταυτότητα της φαντασίας: καταπιεστική και συνάμα απελευθερωτική ως αντίδοτο για «την απειλητική ισχύ του πραγματικού κόσμου». Στις συμπληρωματικές εργασίες ζητείται από τους μαθητές να εντοπίσουν τους λόγους για τους οποίους πρέπει να λέγεται η αλήθεια στα παιδιά και να διαβάσουν ένα ποίημα του Αναγνωστάκη⁵⁸ ως παράλληλο.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Γ' αγνάντεμα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν το είδος της ηθογραφίας μέσα από το έργο του Παπαδιαμάντη. Ο εκπαιδευτικός καλείται να εντοπίσει τα εξής θεματικά κέντρα: το εθιμοτυπικό της αγροτικής κοινωνίας, τη θρησκευτική της ζωή, τη ζωή των ναυτικών, τον ρόλο των γυναικών και τη δύναμη της συζυγικής πίστης και αγάπης. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση αναφέρεται πως η προστασία αυτού του αισθήματος από το θείο ενισχύει και ενδυναμώνει τις γυναίκες «να επιτελέσουν τους κοινωνικούς τους ρόλους». Στις ευρύτερες δραστηριότητες προτείνεται οι μαθητές να συγκρίνουν τον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται η γυναικεία ψυχολογία και η κοινωνική οργάνωση στο παρόν απόσπασμα και στο έργο της Εύας Βλάμη⁵⁹.

Ταυτότητα: γνωστική, φύλου, κοινωνική, θρησκευτική, πολιτισμική.

«Ο Παχύς και ο Αδύνατος»: Στους στόχους συγκαταλέγεται η γνωριμία των μαθητών με τη γραφή του Τσέχοφ και το ρεαλιστικό διήγημα. Ως θεματικά κέντρα τονίζονται η αλλοτρίωση, γραφειοκρατία και δουλοπρέπεια. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση υπογραμμίζεται πως υφίσταται «υποχώρηση της αξιοπρέπειας μπροστά στην ελάχιστη κοινωνική διαφορά».

⁵⁸ Μ. Αναγνωστάκης, *Στο παιδί μου* στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου.

⁵⁹ Γαλαξείδι. *Η μοίρα μιας ναυτικής πολιτείας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας 1999⁴, σσ. 18-22.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ο Ζητιάνος»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα δείγμα νατουραλιστικής γραφής. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η φιλανθρωπία και ο ηθικός εξευτελισμός, η οικογενειακή παράδοση και η ειρωνεία. Και στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση και στις συμπληρωματικές εργασίες δηλώνεται πως είναι «ολόκληρη η κοινότητα» η οποία φροντίζει να μυήσει τους νέους στην τέχνη της επαιτείας.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, πολιτισμική.

«Ιαμβοί και ανάπαιστοι»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Παλαμά. Η σύγκρουση επιστήμης και ειδώλου όπως και η δύναμη της αρχαιοελληνικής παράδοσης ανήκουν στα προτεινόμενα θεματικά κέντρα. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται να προσεχτεί ιδιαίτερα η μορφή των ποιητικών του συνθέσεων και η συμβολική γλώσσα. Η Επιστήμη και το Είδωλο έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. Επίσης, επισημαίνεται πως η σύζευξη των χριστιανικών με τα αρχαία στοιχεία που επιτυγχάνει ο Παλαμάς αναδεικνύει «τη συνέχεια μέσα στους αιώνες», «τη διαχρονικότητα των ιδεών και της ελληνικής παράδοσης». Στο τέλος, προτείνεται οι μαθητές να διαβάσουν το ποίημα «Ιωνικόν»⁶⁰ του Καβάφη και να εστιάσουν στην επιβίωση της ελληνικής αρχαιότητας.

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Ύμνος στον Παρθενώνα»: Να γνωρίσουν οι μαθητές ένα απόσπασμα στο οποίο ο ποιητής εξυμνεί «την αθηναϊκή δημοκρατία και τη διαχρονική ομορφιά». Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται «η υψηλή τέχνη και η αρμονία της κλασικής αρχαιότητας» και τη δυναμική που είναι δυνατό να φέρει ένα σύμβολο «για τον ελλητισμό και για την ανθρωπότητα». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση γίνεται λόγος για την ταυτότητα του «ένδοξου βασιλιά» του Βυζαντίου Βασίλειου Β' Βουλγαροκτόνου και για τη σύνδεση βυζαντινής παράδοσης και αρχαίας. Επίσης, τονίζεται πως «ο ναός της Αθηνάς [...155

.] υμνείται ως ανώτερο κάθε άλλου ανθρώπινου επιτεύγματος». Το σύμβολο του Παρθενώνα παραπέμπει στη Δημοκρατία και τον Νόμο της Πολιτείας. Κάθε άνθρωπος πρέπει να ξεκινάει και να καταλήγει στον Παρθενώνα αφού γνωρίσει και άλλα έργα της ανθρώπινης δημιουργίας.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, εθνική.

⁶⁰ Κ. Π. Καβάφης, «Ιωνικόν», *Ποιήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος 1983, σ.53.

«Φωνές»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα ποίημα του Καβάφη σε λυρικό τόνο το οποίο αναφέρεται στη μνήμη. Η απώλεια των αγαπημένων προσώπων και η μνημονική ανάκληση, τα εσωτερικά συναισθήματα και ο ρόλος τους όπως και ο παραλληλισμός με τη μουσική είναι τα θεματικά κέντρα που προτείνονται. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση γίνεται λόγος για την ανθρώπινη μνήμη ως κοινή ιδιότητα αλλά και ως προσωπικό αίσθημα. Ως παράλληλο κείμενο προτείνεται το έργο «Λήθη» του Μαβίλη. Στις συμπληρωματικές εργασίες οι μαθητές ζητείται να απευθυνθούν σε πρόσωπα του οικογενειακού ή φιλικού τους περιβάλλοντος τα οποία με τη βοήθεια της μνήμης θα ανακαλέσουν πρόσωπα που έχουν χαθεί.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική.

«Όσο μπορείς»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν δείγμα της παραινετικής γραφής του Καβάφη το οποίο υπογραμμίζει «τη διαφύλαξη της ξεχωριστής φυσιογνωμίας του ατόμου από την απειλή της μαζοποίησης». Στα θεματικά κέντρα περιλαμβάνεται η ανάδειξη της έννοιας «Όσο μπορείς» και η διαμόρφωση προσωπικής στάσης ζωής. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση δηλώνεται πως οι «παραινέσεις» του ποιήματος προσανατολίζονται να προφυλάξουν τον άνθρωπο από εκδηλώσεις ρηχού και κενού εντυπωσιασμού, και να τον οδηγήσουν στη διαφύλαξη της ατομικής του αξιοπρέπειας. Ο διδάσκων μπορεί και να προβληματίσει τους μαθητές πάνω στο θέμα μια και είναι επίκαιρο αλλά και να τους κάνει να εντοπίσουν το δίλημμα των κρίσιμων επιλογών και των κοινωνικών συναναστροφών. Προάσπιση ατομικών ελευθεριών, κοινωνικών δικαιωμάτων και ψυχικής υγείας.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Στα 200 π. Χ.»: Στόχος οι μαθητές να προσεγγίσουν τη σχέση που αναπτύσσει ο Καβάφης με την ιστορία. Να αναδειχθεί ιστορικά και πολιτισμικά η αντίστοιχη εποχή (Μ. Αλεξάνδρου) και να αξιολογηθεί η στάση των Λακεδαιμονίων. Να γίνει αναφορά στους λόγους που αποτρέπουν ορισμένες κοινωνικές ομάδες να απέχουν από συλλογικούς αγώνες. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η διάδοση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού όπως και ο ειρωνικός σχολιασμός της στάσης των Λακεδαιμονίων από τον αφηγητή οι οποίοι διάλεξαν να απέχουν από τον συλλογικό αγώνα. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων πρέπει να συσχετίσει την περίοδο αυτή με την περίοδο που ακολουθεί την μικρασιατική καταστροφή (1931) κατά την οποία ο Καβάφης γράφει το ποίημα. Αφού μελετηθεί το ιστορικό πλαίσιο, μετά η μελέτη αφορά στη μορφή και περιεχόμενο του ποιήματος. Στις ευρύτερες δραστηριότητες ζητείται οι μαθητές να κάνουν τη σύγκριση ανάμεσα σ'

αυτό το ποίημα και το «Ποσειδωνιάται» ώστε να διαπιστώσουν ότι στο πρώτο «η Περσία εξελληνίζεται, ενώ στο δεύτερο οι Ιταλιώτες Έλληνες βαθμιαία εκβαρβαρίζονται».

Ταυτότητα: γνωστική, πολιτισμική, ιδεολογική.

«Ο τύπος και η ουσία»: Οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Ξενόπουλου μέσα από τις κοινωνικές, ιστορικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις μετά την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα. «Να αντιδιαστείλουν τον τύπο από την ουσία» και να ανιχνεύσουν κάτι το ανάλογο για την εποχή μας. Στα θεματικά κέντρα να τονιστεί η κατά πολύ ανώτερη στάθμη βιοτικού επιπέδου(αγγλική νοοτροπία) στα Επτάνησα από ό,τι ίσχυε για την υπόλοιπη νεοσυσταθείσα σε κράτος Ελλάδα και η ειρωνεία των καταστάσεων. Αυτή η διάσταση και η έλλειψη αντιστοιχίας οφείλει να καταδειχθεί μέσα από τις ιστορικές διαφορές που χαρακτηρίζουν τις δύο πλευρές, τις ιδεαλιστικές αντιλήψεις και την ύπαρξη ή όχι ρεαλισμού. Το κείμενο «αντιπροσωπεύει την κοινωνική πολυμορφία και τον σεβασμό στη διαφορετικότητα».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, πολιτισμική, ετερότητας.

«Η τέχνη του αγιογράφου»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Θεοτόκη η οποία είναι γεμάτη από κοινωνικούς προβληματισμούς. Να αντιληφθούν τη σημασία της οικογενειακής παράδοσης καθώς η τέχνη περνάει από τον πατέρα στον γιο. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται επιπλέον η αγάπη για την ελεύθερη κοινωνική ζωή και ότι οι προσδοκίες του πατέρα δεν συμπίπτουν με τα όνειρα του γιου του. Επίσης, τονίζεται πως «μοναδική του (sc.του γιου) επιθυμία είναι να ενταχθεί στο υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και να εξομοιωθεί με τους κοινούς ανθρώπους [...]». Τέλος, ζητείται από τους μαθητές να κάνουν μια σύγκριση ανάμεσα στον πατέρα αυτού του διηγήματος και στο διήγημα του Καρκαβίτσα⁶¹ ώστε να ελέγξουν την επίδραση που ο πατέρας ασκεί στον γιο σχετικά με την επιλογή επαγγέλματος.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Πρώτες ενθυμήσεις»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν οι μαθητές ένα κείμενο αυτοβιογραφικό ενώ στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται οι σχέσεις γονιών και παιδιών, η εικόνα του πατέρα και η συνείδηση της ανάγκης του Άλλου. Να συνειδητοποιήσουν πως ο αυτοβιογραφικός λόγος φανερώνει περισσότερα για την προσωπικότητα εκείνου που μιλάει παρά για οτιδήποτε άλλο.

⁶¹ Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Η θάλασσα», *Λόγια της πλώρης* (1899), Νεφέλη 1991, σσ. 7-26.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Γιατί βαθιά μου δόξασα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν δείγμα γραφής του Σικελιανού (αισιοδοξία, λυρισμός και μυστικοπάθεια). Στα θεματικά κέντρα τονίζεται το βίωμα της ποιητικής δημιουργίας και η εξύψωση που προσφέρει αυτό στον άνθρωπο καθώς «τον οδηγεί στην υπέρβαση της εφήμερης και φθαρτής του ύλης». Επίσης, ο αφηγητής (που ταυτίζεται με τον ποιητή) αποκαλύπτει τους στενούς δεσμούς του με τη φύση και τη συμφιλίωσή του με τον «μέγα Θάνατο». Ο πόθος για κατανίκηση του θανάτου ουσιαστικά ταυτίζεται με το ανέφικτο της ανθρώπινης ύπαρξης.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, περιβαλλοντική.

«Ορέστης»: Να γνωρίσουν οι μαθητές σονέτο του Βάρναλη με θέα αρχαιοελληνικό και με επίδραση από το ρεύμα του παρνασσιισμού. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται το χρέος του Ορέστη και η επιβεβλημένη μητροκτονία, το δικαίωμα της προσωπικής επιλογής και η προσαρμογή του μύθου σε νέες κοινωνικές αξίες και πεποιθήσεις. Ο διδάσκων πρέπει να παρακινήσει τους μαθητές να αναλογιστούν τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται ο Ορέστης και να λάβουν υπόψη τους ότι ο ποιητής «δεν περιορίζεται στον παραινετικό του ρόλο» αλλά καλεί τον ήρωα να απολαύσει τις χαρές της ζωής αφού ό,τι κι αν κάνει δεν μπορεί να ξεφύγει από τη μοίρα του.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Νυχτερινό»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τη γραφή του Λαπαθιώτη όπου κυριαρχεί το φεγγάρι, η ερωτική μελαγχολία και η μοναξιά του ποιητικού υποκειμένου.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

Η νεότερη λογοτεχνία

«Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945»

«Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα δείγμα γραφής από τον Καρυωτάκη και να παρατηρήσουν τη στιχουργική μορφή ανάμεσα σ' αυτό και το επόμενο («Βράδυ»). Στα θεματικά κέντρα βρίσκεται η ερωτική ατμόσφαιρα και η δυσκολία του ποιητικού υποκειμένου να ανταποκριθεί. Ο διδάσκων οφείλει να εστιάζει στα τεχνικά χαρακτηριστικά του ποιήματος (ελεύθερος στίχος αλλά και ομοιοκαταληξία) και να τονίσει πως το φαινόμενο της συναισθησίας εισάγει στην ποίηση ο Μποντλέρ από τον οποίο επηρεάζεται ο Καρυωτάκης. Ερωτική

επιθυμία και ερωτικό κάλεσμα φαίνεται να ματαιώνονται καθώς το ποίημα βαίνει προς το τέλος του.

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Βράδυ»: Να γνωρίσουν οι μαθητές τη γραφή του Καρυωτάκη κατά τη νεοσυμβολιστική περίοδο ενώ στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται « η σταδιακή υποχώρηση του φωτός σε συνδυασμό με την ψυχική διάθεση του ποιητή». Να τονιστεί ότι οι εικόνες σε συνδυασμό με τους ήχους είναι το χαρακτηριστικό αυτού του είδους ποίησης. Απώλεια, ψυχική διάθεση και συνειρμοί. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση επισημαίνεται ότι πρέπει, επίσης, να συζητηθεί η πολυσημία της λέξης «βράδυ».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Γιατί μ' αγάπησες»: Στόχος να μυηθούν οι μαθητές στην ερωτική ποίηση της Πολυδούρη όπου κυριαρχεί η εξιδανίκευση του ερωτικού συναισθήματος, η ελεγειακή διάθεση και η γυναικεία ευαισθησία. Ο διδάσκων αφού αναφερθεί σε κάποια στοιχεία που αφορούν τη θεματική της Πολυδούρη, πρέπει να αναδείξει όλα τα τεχνικά στοιχεία τα οποία υπογραμμίζουν την κυρίαρχη θεματική της: απόλυτη παρουσία του έρωτα. Αφού διαβάσουν το παράλληλο κείμενο⁶² οι μαθητές, πρέπει να συγκρίνουν τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνεται το ερωτικό συναίσθημα.

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού.

«Ουλαλούμ»: Να γνωρίσουν οι μαθητές την ποίηση του Σκαρίμπα στην οποία κυριαρχούν η σάτιρα και ο αυτοσαρκασμός, η ερωτική προσμονή, η απογοήτευση και η παρωδία των ρομαντικών προτύπων. Το ποιητικό υποκείμενο χαρακτηρίζεται από ερωτική προσμονή αλλά παρουσιάζεται «λοιδορούμενο από τον κοινωνικό περίγυρο για τις σεληνιακές του επιδόσεις».

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική.

«Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τον Γάλλο συμβολιστή ποιητή Ζυλ Λαφόργκ στου οποίου το ποίημα κυριαρχεί η ερωτική απογοήτευση και ο αυτοσαρκασμός, η ανία της επαρχιακής ζωής σε αντίθεση με την κοσμοπολίτικη επιθυμία, η Σελήνη.

Ταυτότητα: γνωστική, σεξουαλικού προσανατολισμού, ιδεολογική (ο αυτοσαρκασμός ως μέσο διαχείρισης της απογοήτευσης).

⁶² Μυρτιώτισσα, «Ερωτας τάχα», *Τα δώρα της αγάπης* (1932). *Απαντα*, Ψύχαλος 1965.

«Ο ματωμένος λυρισμός»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν το αφηγηματικό δοκίμιο μέσα από τη γραφή του Τερζάκη στην οποία κυριαρχεί η Αθήνα της δεκαετίας του '20 και ο τρόπος σκέψης των νεαρών διανοουμένων και λογοτεχνών. Ο διδάσκων οφείλει να δώσει κάποια στοιχεία για τη δομή και τις ιδιότητες του δοκιμίου, όπως επισημαίνεται στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση. Επίσης, γίνεται λόγος για τις ιστορικές συνθήκες και τα ιδεολογικά φρονήματα τα οποία παίζουν βασικό ρόλο για τους ποιητές της γενιάς του '30 που ο Τερζάκης προσπαθεί να υπερασπιστεί.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική.

«Τα ζα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν δείγμα αντιπολεμικής πεζογραφίας και να προσεγγίσουν τη σχέση ανθρώπου και ζώου. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται, επίσης, η φύση ως παράγοντας σωματικής και ψυχικής εκτόνωσης. Ο διδάσκων πρέπει να εντάξει το απόσπασμα στο έργο του Μυριβήλη «*Η ζωή εν τάφω*» και να πληροφορήσει τους μαθητές. Μέσα από την οπτική του συγγραφέα διαφαίνεται το παράλογο του πολέμου και η άδικη κακομεταχείριση των ζώων. Στις συμπληρωματικές εργασίες οι μαθητές καλούνται να συγκρίνουν την συμπεριφορά των ζώων στο κάλεσμα της φύσης με εκείνη των πολιορκημένων στο έργο «*Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*» του Σολωμού (Β' Σχέδιασμα) και να εξηγήσουν τη διαφοροποίηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Επίσης, αφού διαβάσουν το παράλληλο κείμενο⁶³, καλούνται να συγκρίνουν τα ζώα στο απόσπασμα του Μυριβήλη «με τον ιδεολογικά αφυπνισμένο μονόλογο του ζώου-μηχανής στο ποίημα του Βάρναλη».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν το έργο του Καζαντζάκη αλλά και τον πιο «γνωστό μυθιστορηματικό τύπο» της ελληνικής λογοτεχνίας. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η αγάπη του ήρωα Ζορμπά για το σαντούρι και η σημασία της μουσικής στη ζωή του. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση γίνεται λόγος για τις φιλοσοφικές θεωρίες που έγιναν τα υπόβαθρα της κοσμοθεωρίας του Καζαντζάκη όπως αυτή παρουσιάζεται μέσα από την προσωπικότητα του Ζορμπά: απόλαυση της ζωής, ελευθερία πνεύματος και συλλογή εμπειρίας των ανθρώπων.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική.

⁶³ Κ. Βάρναλης, «Η μπαλάντα του κυρ-Μέντιου [απόσπασμα], *Ποιητικά*, Κέδρος 1956, σσ. 201-205.

«Με τον τρόπο του Γ. Σ.»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τον στοχαστικό χαρακτήρα της ποίησης του Σεφέρη, τον ιστορικό και κοινωνικό προβληματισμό του ενώ στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται η αναφορά στο μυθολογικό παρελθόν σε αντίθεση με το ταπεινό παρόν της σύγχρονης Ελλάδας. Τονίζεται στην ερμηνευτική προσέγγιση η συλλογική ηθική κατάπτωση και η έκφραση του δυσοίωνου προαισθήματος του ομιλητή για το μέλλον (αναφορά στη χρονολόγηση του ποιήματος: 1936, επερχόμενη μεταξική δικτατορία). Στην ευρύτερη δραστηριότητα προτείνεται οι μαθητές να ακούσουν αναγνώσεις ποιημάτων του Σεφέρη στον διαδικτυακό τόπο του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, διαδικτυακή.

«Τρία χαϊκού»: Να γνωρίσουν οι μαθητές «μια ενδιαφέρουσα στιχουργική μορφή» (ο διδάσκων δίνει πληροφορίες πάνω σ' αυτό) και να γίνουν κατανοητά τα χαρακτηριστικά της. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η «θραυσματική συνείδηση του σύγχρονου ανθρώπου» και το αίσθημα αποξένωσης από τη γραφή. Στις ευρύτερες δραστηριότητες προτείνεται οι μαθητές να αναζητήσουν στο διαδίκτυο δείγματα χαϊκού και αναλυτικές πληροφορίες.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Ομιλία στη Στοκχόλμη»: Στόχος είναι οι μαθητές να «κατανοήσουν τις βασικές αρχές του προβληματισμού του Γ. Σεφέρη σχετικά με τη γλώσσα, την ελληνική παράδοση και την κοινωνική λειτουργία της ποίησης». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων οφείλει να τονίσει την «αδιάσπαστη και άμεση συνέχεια της ελληνικής γλώσσας από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας» και το ελληνικό ήθος ως ανθρωπιά και δικαιοσύνη, χαρακτηριστικό της ελληνικής ψυχής. Να υπογραμμιστεί πως η ποίηση για τον Σεφέρη είναι ένα «οικουμενικό και πανανθρώπινο αγαθό» καταργώντας έτσι την ιεράρχηση ανάμεσα σε έθνη και γλώσσες ανάλογα με την ισχύ τους ή την έκτασή τους. Στις ευρύτερες δραστηριότητες οι μαθητές καλούνται να επισκεφτούν την ιστοσελίδα του ιδρύματος Nobel για τον Σεφέρη όπως και την ιστοσελίδα από το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού για να ακούσουν τον ποιητή να απαγγέλλει ποιήματά του.

Ταυτότητα: γνωστική, εθνική, ετερότητας, ιδεολογική, κοινωνική.

«Τριαντάφυλλα στο παράθυρο»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν την ποίηση του Εμπειρικού και να έρθουν σε επαφή με τη λόγια γλώσσα του και τον υψηλό τόνο. Να κατανοήσουν ότι με τον Εμπειρικό σηματοδοτείται η έναρξη του υπερρεαλισμού. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγεται η «ανάδειξη της αγάπης ως κυρίαρχης

ιδεολογίας και αξίας της ζωής» και είναι τα «προσωπικά και κοινωνικά ζητούμενα του ατόμου» που προσδιορίζουν τον σκοπό της ζωής. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων προτείνεται να δώσει τις απαραίτητες πληροφορίες για την *Υψικάμνο* και τις βασικές αρχές του υπερρεαλισμού. Θα πρέπει ο διδάσκων να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές του να κατανοήσουν ότι η υπερρεαλιστική γραφή έγινε αντικείμενο χλευασμού και αρνητικών σχολίων όταν πρωτοεμφανίστηκε. Και εδώ αλλά και στις συμπληρωματικές εργασίες οι μαθητές μπορούν να συγκρίνουν την παραδοσιακή ποίηση της Πολυδούρη π.χ. με αυτήν του Εμπειρικού για να διαπιστώσουν πώς αντιμετωπίζει τον σκοπό και το περιεχόμενο της ζωής ο κάθε δημιουργός χωριστά.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Μπολιβάρ»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του υπερρεαλιστή Εγγονόπουλου. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται ο αγώνας για την εθνική απελευθέρωση, ο υπερφυσικός ήρωας και η ελληνικότητα. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως «ο οικουμενικός-απελευθερωτικός χαρακτήρας του ποιήματος προσλαμβάνει ελληνικό χρώμα» ενώ ο καθηγητής θα πρέπει να εστιάσει και στον οικουμενικό αλλά και στον ελληνικό τόνο του ποιήματος. Η διδασκαλία πλαισιώνεται από εικαστικό υλικό του ζωγράφου Εγγονόπουλου. Οποιαδήποτε αναφορά στην ακριτική ποίηση ή τον «*Θούριο*» του Ρήγα επιβεβαιώνει απλώς την οικουμενική διάσταση του αγώνα για την ελευθερία.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, ετερότητας.

«Το Άξιον Εστί»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Ελύτη και να κατανοήσουν το «ελληνικό νησιωτικό τοπίο ως βασικό στοιχείο της ιθαγένειας του ποιητή και του λαού». Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων προτείνεται να δώσει πληροφορίες για την ποιητική σύνθεση του Ελύτη και να εξηγήσει πως η ονομασία και οι εκφράσεις προέρχονται από τη χριστιανική υμνολογία. Η κοσμογονία του Ελύτη έχει ελληνικό μεσογειακό χρώμα ενώ η σχέση του Έλληνα με τη γη «ισοδυναμεί με σχέση εμβάθυνσης στην αλήθεια». Τελικός στόχος είναι η ανάδειξη της πνευματικότητας των στοιχείων που αποτελούν την Ελλάδα.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, θρησκευτική, περιβαλλοντική

«Τα Πάθη Ε΄»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν μια άλλη θεματική από το προηγούμενο ποίημα. Ως θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η ατομική και συλλογική μνήμη, ο συνδυασμός ιστορίας και μύθου, το ορεινό τοπίο ως ταυτόσημο της

ελληνικής ιθαγένειας. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση καταδεικνύεται η μνήμη και ο λειτουργικός της ρόλος μέσα στην ιστορία. Γίνεται αναφορά και στην Παλαιά Διαθήκη και στα βιώματα του ποιητή από το αλβανικό μέτωπο και στην αρχαία ελληνική μυθολογία (μύθος του Αχιλλέα και βάπτισή του στα νερά της Στυγός). Τα βουνά στο απόσπασμα αποτελούν «τα θεμέλια της ποιητικής υποκειμενικότητας».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, εθνική, θρησκευτική.

«Δώρο ασημένιο ποίημα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν μια ποιητική φάση του Ελύτη σε μια εποχή κρίσιμη για τον ελληνισμό: δικτατορία 1967. Στα θέματα τονίζεται η σχέση της ιστορίας και της ποίησης και πώς αυτή προσδιορίζει τη στάση του ποιητή σε εποχές δύσκολες και αν αυτή η σχέση είναι σχέση αθωότητας ή αλήθειας. Ο διδάσκων εστιάζει στα δύο επίπεδα ερμηνείας –πραγματικό και φανταστικό- του ποιήματος και τονίζει πως «η σχέση της αλήθειας με την ποίηση είναι μια σχέση αυθόρμητη και ανιδιοτελής σαν το παιχνίδι».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Αρχαίο θέατρο»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές μια μικρή σύνθεση του Ρίτσου και να ανακαλέσουν τις γνώσεις τους για το αρχαίο θέατρο από το μάθημα της δραματικής ποίησης («Ελένη», Ευριπίδη). Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για τη συλλογή στην οποία ανήκει το ποίημα και τονίζει πως ο ποιητής πραγματεύεται ένα θέμα που έχει ιδεολογικό και κοινωνικό ενδιαφέρον: τη σχέση του νέου ελληνισμού με την αρχαία ελληνική κληρονομιά. Μαζί με τον ελληνοκεντρικό χαρακτήρα ο διδάσκων «αξίζει να επιμείνει περισσότερο» στην έννοια της ιστορικής συνέχειας διακριβώνοντας πώς την αντιλαμβάνεται ο καθένας. Αξίζει να συζητηθεί το αίσθημα της εθνικής υπερηφάνειας αλλά και το βάρος της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς που νιώθουν οι Νεοέλληνες.

Ταυτότητα: Γνωστική, εθνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Ρωμιοσύνη»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές τη σύνθεση του Ρίτσου «Ρωμιοσύνη» και να τονιστεί η σχέση ανάμεσα στην ιστορία και την ποίηση. Να κατανοήσουν πως το θέμα της ελληνικότητας είναι το θέμα των ποιητών της γενιάς του '30 όπως επίσης η σκληρή πραγματικότητα του εμφυλίου και η καθημερινότητα. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για τις μεγάλες ποιητικές συνθέσεις του Ρίτσου, συνδυάζει τη διδασκαλία με το μουσικό ερέθισμα και, τέλος, αναφέρεται «συνοπτικά στις τραυματικές εμπειρίες της μετακατοχικής και μετεμφυλιακής Ελλάδας». Τονίζεται πως μέσα από την κατάσταση πένθους ο λαός αποκτά ψυχική αντοχή και

ελπίδα. Υπογραμμίζονται οι έννοιες: «ελληνικός λαός, χρώματα του δεκαπενταύγουστου, ιστορικά φυλετικά γνωρίσματα και χριστιανική πίστη» ως αποδίδοντα την ιδιότητα της ελληνικότητας. Τέλος, επισημαίνεται πως μια «άλλη διάσταση στο θέμα» (εμμονή στις ρίζες) δίνει το δοκίμιο του Φ. Κόντογλου «*Τα έμορφα τραγούδια μας, η αναπνοή της φυλής μας*».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, εθνική, θρησκευτική.

«Κυρο Σίωο»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν ένα θαλασσινό ποίημα του Καββαδία το οποίο εστιάζει στη σκληρή ζωή των ναυτικών και τη νοσταλγία των αγαπημένων τους προσώπων. Ο διδάσκων μπορεί να συνδυάσει τη διδασκαλία με μουσικά ακούσματα της ποίησης του Καββαδία και στη συνέχεια να αναφερθεί στα τεχνικά χαρακτηριστικά της ποίησής του. Υπογραμμίζεται, επίσης, ότι η εσωτερική μοναξιά κάνει τον ναυτικό να υποφέρει.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Ποσειδώνας»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Κάφκα, τον ρόλο της ειρωνείας και της αλλοτρίωσης όπως επίσης την καφκική εκδοχή του ελληνικού μύθου. Βασικός ιδεολογικός πυρήνας του έργου του Κάφκα φαίνεται να είναι «το βαθύ συναίσθημα του ανικανοποίητου» και η διαχείριση της εξουσίας.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Η διαδήλωση»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Θεοτόκη (γενιά '30) και να νιώσουν προβληματισμό για τη νεολαία και τις αντιδράσεις της. Ως θέματα υπογραμμίζονται οι πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις του μεσοπολέμου. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το έργο (πριν και μετά το συγκεκριμένο απόσπασμα) αφού το έργο περιέχει πολλούς χαρακτήρες και είναι δύσκολο για τους μαθητές να κατανοήσουν τη δράση. Το απόσπασμα καταδεικνύει «την ιδεολογική ατμόσφαιρα της εποχής» ενώ ο Θεοτοκάς δείχνει «έμμεσα την πολιτική του στάση».

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Καραγάτση (γενιά '30) και να εξοικειωθούν με τον ρεαλισμό και το κοσμοπολίτικο στοιχείο του έργου. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η μεταβολή της τύχης και η λειτουργία της δημόσιας διοίκησης την περίοδο του μεσοπολέμου. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το έργο και την συσχέτισή του με το νατουραλιστικό έργο του Ζολά και τονίζει τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα του αποσπάσματος (μετακινήσεις, γαλλικές εκφράσεις).

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική, ετερότητας.

«Η γνωριμία με τη Μόνικα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Πολίτη και να εστιάσουν σε οικεία θέματα: παιχνίδι αγοριών και γνωριμία με κορίτσι. Στα θεματικά κέντρα τονίζεται η ανεμελιά και η απερισκεψία του εφηβικού παιχνιδιού όπως και οι διαφορετικοί κόσμοι των παιδιών σε σχέση με φύλο, εθνότητα, κοινωνική τάξη, χαρακτήρες. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το έργο του Πολίτη 'Eroica' και τα χαρακτηριστικά της εφηβείας στο έργο: οι έφηβοι διαθέτουν χαρακτηριστικά και παιδιών κι μεγάλων.

Ταυτότητα: γνωστική, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνική, ιδεολογική, οικουμενικότητας

«Η ψυχή του νησιού»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή της Αξιώτη και να συνειδητοποιήσουν τη σχέση που συνδέει τους ανθρώπους παλαιότερων εποχών με τον τόπο τους. Στα θεματικά κέντρα εντοπίζεται η αγάπη των ντόπιων για τον τόπο τους, η πεποίθηση πως παλιότερες μορφές ζωής είναι περισσότερο αποδεκτές, η τουριστική αξιοποίηση και ο κοινωνικός μετασχηματισμός που επιφέρει με το παράδειγμα του νησιού της Μυκόνου. Ο διδάσκων δίνει πληροφορίες για το έργο της Αξιώτη και να εστιάσει την προσοχή των μαθητών στην «κοινωνική ψυχολογία των ντόπιων» στο παρόν απόσπασμα.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, πολιτισμική.

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

«Τα δώρα»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν «ένα μοντέρνο μεταπολεμικό ποίημα» (χαρακτηριστικά μορφής και περιεχομένου). Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η έννοια της προσφοράς και του δώρου, ο συμβολισμός του ουρανού και ο κοινωνικός ρόλος του ποιητή. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων εστιάζει σε πληροφορίες σχετικές με την ποιητική συλλογή και την τεχνική του Μίλτου Σαχτούρη. Στο ποίημα κυριαρχεί το αίσθημα της προσφοράς των ανθρώπων στον ποιητή αλλά και αντίστροφα. Σύμφωνα με το βιβλίο του εκπαιδευτικού, μέσα από τις συμβολικές εικόνες ανακαλείται η μορφή και η σταύρωση του Χριστού.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, θρησκευτική, ιδεολογική.

«Στο παιδί μου»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή ενός σημαντικού εκπροσώπου της μεταπολεμικής ποίησης, του Μ. Αναγνωστάκη. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται οι έννοιες «αλήθεια-ψέμα», «εμείς-εκείνοι», η ρεαλιστική γλώσσα, η ιστορική μνήμη και το ιστορικό χρέος. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση επισημαίνονται κάποιες πληροφορίες για την ποιητική συλλογή στην

οποία ανήκει το ποίημα. Τα ιστορικά συμφραζόμενα δημιουργούν το πλαίσιο κατανόησης του ποιήματος. Ο ποιητής υποστηρίζει την αλήθεια «ως αξίωμα ποιητικής και πολιτικής ηθικής». Ωστόσο, στο βιβλίο του εκπαιδευτικού υπογραμμίζεται ο διπλός τρόπος με τον οποίο μπορεί ο ποιητής να εννοεί το παιδί=κοινό: το σύνολο του κοινού, η κοινότητα, άρα εδώ διακρίνεται ο αριστερός ποιητής από τους άλλους. Ή αν το παιδί-κοινό είναι το σύνολο μόνο του αριστερού κόσμου, τότε σ' αυτήν την περίπτωση η διάκριση των δύο λόγων παρουσιάζεται ως εσωτερική υπόθεση της αριστερής ποίησης. Ο Αναγνωστάκης αναλαμβάνει τον ρόλο «να αποκαταστήσει αλήθειες, να δείξει φταίχτες, να τιμήσει ήρωες και νεκρούς». Στις ευρύτερες δραστηριότητες προτείνεται οι μαθητές να συγκρίνουν την «απόλυτα διαφορετική άποψη για τα παραμύθια» των Εμπειρικού⁶⁴ και Αναγνωστάκη.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, πολιτισμική.

«Τα πάθη της βροχής»: Στόχος είναι οι μαθητές να κατανοήσουν το συμβατικό τρόπο ως έκφραση της σύγχρονης ποίησης και να έρθουν σε επαφή με τη γραφή της Δημουλά. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται το συναίσθημα της μοναξιάς, η ποιητική και ειρωνική χρήση της γλώσσας και η απουσία του αγαπημένου προσώπου μέσα από το τη βροχή ως στοιχείο υποβολής. Μέσα από την νοηματική προσέγγιση του ποιήματος και την αξιοποίηση των τεχνικών του χαρακτηριστικών (αντωνυμίες, επίθετα, επαναλήψεις κ.ά.) αναδεικνύεται η απουσία και η μοναξιά ως εξομολόγηση ψυχής. Ωστόσο, αυτή η πικρία δεν καταλήγει σε άκοπη «συναισθηματολογία» αλλά η ποιήτρια το διαχειρίζεται αυτό κρατώντας μια στάση κριτική.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική.

«Οι μεγάλοι»: Στόχος είναι να γνωρίσουν οι μαθητές την ποίηση της μεταπολίτευσης και να προσεγγίσουν τις ιστορικές και ποιητικές αξίες του ποιήματος. Ως θεματικά κέντρα επισημαίνονται η σχέση των γενεών και η συνέχεια, η ιστορικότητα και οι συλλογικοί μύθοι, η γλώσσα της ποίησης της γενιάς του '70. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται η αμφισβήτηση που χαρακτηρίζει τη γενιά αυτή. Η ποιήτρια Μαστοράκη αναφέρεται με ρεαλιστική γλώσσα στην καθημερινότητα ενώ «υπαινικτικά δηλώνεται το κληρονομημένο βίωμα». Βρισκόμαστε στην εποχή της δικτατορίας και η νέα γενιά αναζητά την ταυτότητά της μέσα στη συλλογικότητα. Κατά την πορεία της διδασκαλίας ο διδάσκων μπορεί να δώσει πληροφορίες για την

⁶⁴ Ανδρέας Εμπειρικός, «Ιωβηλαίον» [απόσπασμα], *Η σήμερα ως αύριον και ως χθες*, Άγρα 1984, σ.84.

αντικομορμιστική ποίηση των δημιουργών της γενιάς του '70 και το αίσθημα ότι συνεχώς προκαλούν με το έργο τους.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν δείγμα της μεταπολεμικής πεζογραφίας και να έρθουν σε επαφή με προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η ζωή του Έλληνα μετανάστη και η επιστροφή στην πατρίδα, ο νόστος και η διάψευση (παρακμή του παραδοσιακού τρόπου ζωής), η προσωπική αντίσταση του χαρακτήρα Σκουρογιάννη στο απόσπασμα και η επανασύνδεσή του με τον τόπο του. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση ο διδάσκων οφείλει να αναζητήσει τις πληροφορίες που δίνονται στο βιβλίο του εκπαιδευτικού της Β' γυμνασίου στο σημείο που αναφέρεται στο απόσπασμα από *Το διπλό βιβλίο* του Δ. Χατζή. Στο παρόν απόσπασμα θίγεται το θέμα της κοινωνικής αλλοτρίωσης την οποία ίσως να συνειδητοποιούν περισσότερο εύκολα οι μαθητές καθώς πολλοί από αυτούς περνούν τις διακοπές τους στο χωριό όπου «επανακάμπουν για τους θερινούς μήνες εξωτερικοί και εσωτερικοί μετανάστες». Οι μαθητές πρέπει να αντιληφθούν ότι ο ήρωας του αποσπάσματος απογοητεύεται γυρνώντας πίσω στον τόπο του και γίνεται απαθής. Εκείνο που έμεινε αναλλοίωτο είναι το φυσικό τοπίο το οποίο και πλησιάζει ενώ επιβεβαιώνει ότι ανήκει στους τελευταίους που έχουν τη δική του νοοτροπία.

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική.

Ζητείται ελπίς: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν δείγμα της γραφής του Σαμαράκη. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας τη δεκαετία του '50, η αναζήτηση ελπίδας και η ιδεολογική σύγχυση της εποχής. Στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση τονίζεται πως ο Σαμαράκης προσπαθεί μέσα από δύσκολες ιστορικές συγκυρίες να ανακαλύψει την ελπίδα για 'τον πάσχοντα άνθρωπο'. Υπογραμμίζεται η κοινωνική δυστυχία, η κοινωνική αλλοτρίωση αλλά και η πίστη στον άνθρωπο.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, κοινωνική.

«Κι έχουμε πόλεμο!»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή του Ταχτσή. Μέσα από σημαντικές ιστορικές συγκυρίες να γνωρίσουν την ανθρώπινη ιδιωτική εκδοχή των πραγμάτων. Στα θεματικά κέντρα συγκαταλέγονται η προφορικότητα ως μαρτυρία και «το μικροσκοπικά ανιχνευόμενο πατριωτικό αίσθημα». Οι ιδεολογικές στάσεις και τα ανθρώπινα συναισθήματα παίρνουν άλλη μορφή όταν γίνεται γνωστό το γεγονός του πολέμου. Σύμφωνα με το βιβλίο του εκπαιδευτικού, το ισχυρότερο

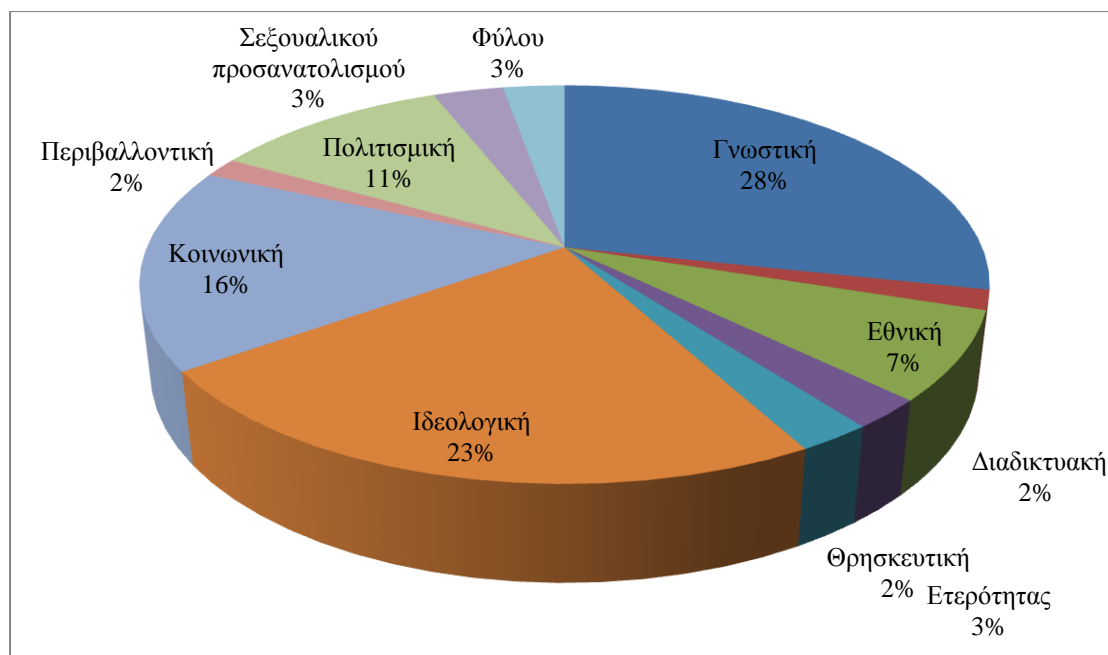
θεματικό κέντρο είναι η μεταμόρφωση του χαρακτήρα Αντώνη σε «συγκινημένο πατριώτη» έπειτα από την παρουσίασή του ως ομιλούντα για τον φιλελληνισμό των χιτλερικών.

Ταυτότητα: γνωστική, ιδεολογική, εθνική.

«Η μεταμφίεση»: Στόχος είναι οι μαθητές να γνωρίσουν τη γραφή της Γαλανάκη «η οποία αξιοποιεί ιστορικό υλικό». Στα θεματικά κέντρα εντοπίζονται οι γυναικείοι και αντρικοί ρόλοι, ο έρωτας για τη λευτεριά και την τέχνη, τα πατριωτικά επαναστατικά κινήματα στην Ευρώπη. Στην ερμηνευτική προσέγγιση δίνονται πληροφορίες για τη ζωγράφο Ελένη Αλταμούρα για την οποία μιλάει το απόσπασμα και για την απόφαση του πατέρα της να ιδρύσει το πρώτο θέατρο της Αθήνας. Ακολουθούν πληροφορίες για το βιογραφικό της ζωγράφου. Στη συνέχεια, αναφέρονται στοιχεία για το έργο στο οποίο ανήκει το απόσπασμα και εξετάζεται από τεχνική άποψη. Ο έρωτας παρουσιάζεται «καταστροφικός και ανασταλτικός», ως ανακοπή στο ταξίδι της γνώσης ενώ η ζωγράφος μέσα σε μια περίοδο πολιτικά ταραγμένη προσπαθεί «να διαπιστώσει τις αλλεπάλληλες εναλλαγές του εγώ, τις κατασκευές νέων ταυτοτήτων, τις οριοθετήσεις νέων περιοχών, τον ευνουχισμό του (ερωτικού) σώματος όσον καιρό διαρκεί η αποκλειστικότητα του έρωτα της τέχνης».

Ταυτότητα: γνωστική, κοινωνική, ιδεολογική, εθνική, πολιτισμική, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού.

Η παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας για τον εντοπισμό των αναφορών σχετικά με τα είδη ταυτότητας στο βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη λογοτεχνία της Γ΄ Γυμνασίου ακολουθεί εποπτικά σε γράφημα και αναλυτικά παρακάτω:

Τίτλος: Είδη ταυτότητας-Βιβλίο εκπαιδευτικού για τη λογοτεχνία Γ΄ Γυμνασίου

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τις κατηγορίες ταυτότητας (σύνολο 248 αναφορές) που εμφανίζονται στο βιβλίο εκπαιδευτικού για την Γ΄ γυμνασίου δείχνει τα εξής :

Εμφανίζονται όλα τα είδη ταυτοτήτων.

Το είδος της *γνωστικής* ταυτότητας κάνει την εμφάνισή του 71 φορές (ποσοστό 28%). Η *ιδεολογική* ταυτότητα έχει 58 αναφορές (ποσοστό 23%), ενώ η *κοινωνική* ταυτότητα εμφανίζεται 41 φορές (ποσοστό 16%). Η *πολιτισμική* συγκεντρώνει 27 αναφορές (ποσοστό 11%). Η *εθνική* ταυτότητα εμφανίζεται με 18 αναφορές (ποσοστό 7%). Η ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* αναφέρεται 8 φορές (ποσοστό 3%), ενώ με 7 αναφορές εμφανίζεται η ταυτότητα *φύλου* (ποσοστό 3% περίπου). Η *θρησκευτική* και η ταυτότητα της *ετερότητας* εμφανίζονται με 6 αναφορές (ποσοστό περίπου 3%), ενώ η *διαδικτυακή* και *περιβαλλοντική* ταυτότητα έχουν 4 αναφορές η κάθε μία (ποσοστό περίπου 2%).

Οι αναφορές στη *γνωστική* ταυτότητα έχουν να κάνουν με την προσέγγιση, τη συνειδητοποίηση και τη γνώση όλων εκείνων των στοιχείων που θα βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν τα λογοτεχνικά κείμενα και να διαμορφώσουν τα υπόλοιπα είδη ταυτότητας. Η γνώση που προσδοκείται μπορεί να ιδωθεί από πολλές πλευρές, όπως π.χ. τα τεχνικά χαρακτηριστικά ενός κειμένου, η ιδιορρυθμία της γραφής κάποιου ποιητή ή συγγραφέα, οι ιστορικές, κοινωνικές κ.ά. συνθήκες, οι οποίες

αποτελούν το πλαίσιο διαμόρφωσης του έργου. Συνεπώς, η διαμόρφωση της γνωστικής ταυτότητας αποτελεί το υπόβαθρο για τη διαμόρφωση όλων των υπολοίπων ειδών ταυτότητας.

Οι αναφορές στην *ιδεολογική* ταυτότητα έχουν προηγουμένως ενισχυθεί από τις αναφορές στην ιστορία και τις συνθήκες που οδηγούν προς τη βίωση μιας συγκεκριμένης κατάστασης. Με δεδομένο αυτό το υπόβαθρο (τη γνώση δηλαδή της ιστορίας) μπορεί να γίνει κατανοητός ο «ηθικός αμοραλισμός» των πολιτικών προσώπων μέσα στην ιστορία. Υπογραμμίζεται η αλήθεια και η αξιοπρέπεια ως έννοιες που ταιριάζουν σε μια ανθρώπινη κοινότητα και με τις οποίες κυρίως οι νέοι συμπορεύονται. Η αποφυγή της μαζικοποίησης και η αντιμετώπιση των διλημμάτων με κριτική σκέψη είναι τα πρότυπα προς μίμηση. Ωστόσο, δεν τίθεται στην κριτική σκέψη των μαθητών ό,τι σχετίζεται με την ελληνικότητα και τις πτυχές της (θρησκεία και πολιτισμός).

Οι αναφορές που έχουν να κάνουν με την *κοινωνική* ταυτότητα σχετίζονται με την αξία της οικογένειας και τις σχέσεις που συνδέουν τα μέλη της εφ' όρου ζωής. Επίσης, η συλλογικότητα της κοινότητας προτάσσεται έναντι των ατομικών στόχων και το «γενικό καλό» αποτελεί μια κατάσταση τελεολογική. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο ερμηνεύεται και η ιδέα πως η έλλειψη εργασίας οδηγεί σε αποξένωση, άρα σε μαρασμό. Για τη δόμηση αυτού του είδους ταυτότητας βασικό ρόλο παίζει η λειτουργική μνήμη, άρα συσχετισμός με την ελληνική-εθνική ταυτότητα και την πολιτισμική. Το ζητούμενο είναι η ένταξη στο κοινωνικό σύνολο και η επαγγελματική αποκατάσταση.

Οι αναφορές που σχετίζονται με την *πολιτισμική* ταυτότητα έχουν να κάνουν με το παγιωμένο έθος του ελληνικού πολιτισμού και της παράδοσης. Περισσότερο δηλαδή οι αναφορές γίνονται για να επιβεβαιωθεί η ελληνικότητα των αναγνωστών παρά για να αποτελέσουν εφελκυστικό πολιτισμικής αμφισβήτησης ή πολιτισμικού διαλόγου (σε παγκόσμιο επίπεδο). Υπογραμμίζεται, ωστόσο, η σπουδαιότητα της παιδείας ως το κατάλληλο εργαλείο διαχείρισης της καθημερινότητας αλλά και της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς.

Οι αναφορές στην *εθνική* ταυτότητα ενισχύουν την αγάπη για την πατρίδα και τον σεβασμό στους προγόνους. Επίσης, υπογραμμίζεται το αίσθημα της ελευθερίας ως διαχρονικό αίτημα της ελληνικής φυλής. Ιδέες όπως η ιστορική συνέχεια του ελληνισμού και η σπουδαιότητα της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς υπογραμμίζονται στην ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση των κειμένων. Συχνά η

έννοια της πατρίδας συνάδει με την έννοια της θρησκείας και όλα αυτά μαζί κάτω από τη σκέπη της εθνικής συνείδησης.

Οι αναφορές στην ταυτότητα *σεξουαλικού προσανατολισμού* αντιμετωπίζουν με λυρική διάθεση τον Έρωτα χωρίς να τίγεται το θέμα του σαρκικού έρωτα ή της αναζήτησης σεξουαλικής ταυτότητας. Κυρίαρχο είναι το συναίσθημα και η ερωτική επιθυμία ως αναμονή ή και προσμονή.

Οι αναφορές στην ταυτότητα *φύλου* έχουν ως στόχο να στιγματίσουν τη διάκριση εις βάρος των γυναικών και τον οποιοδήποτε περιορισμό ο οποίος τους επιβάλλεται ως εμπόδιο για την επαγγελματική τους, την πνευματική τους ή οποιουδήποτε άλλου είδους ανέλιξη.

Οι αναφορές στην ταυτότητα της *ετερότητας* εισάγουν την πολυμορφία και τη διαφορετικότητα. Οι αναφορές, επίσης, σε οικουμενικές αξίες (ελευθερία, αγάπη κ.ά.) αποχρωματισμένες από κάθε τοπικιστική διάθεση ενισχύουν το αίσθημα της συνειδητοποίησης του Άλλου ο οποίος έχει, τελικά, τα ίδια ιδανικά για να πορεύεται. Επιπλέον, προβάλλεται η εικόνα του μετανάστη που επιστρέφει πίσω στην πατρίδα του με κριτικό πνεύμα και αλλαγμένη στάση έναντι των συμπατριωτών του.

Οι αναφορές στη *θρησκευτική* ταυτότητα υπογραμμίζουν την ελληνική ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Πολύ συχνά η θρησκεία συνυφαίνεται με την έννοια «πατρίδα» ώστε η αναφορά στη θρησκευτική ταυτότητα να είναι συνώνυμη με την αναφορά στην εθνική ταυτότητα. Η έννοια, δηλαδή, της θρησκείας δεν τίθεται διαλεκτικά και υπό συζήτηση αλλά θεωρείται δεδομένο ότι πρόκειται για το συγκεκριμένο θρησκευτικό δόγμα το οποίο έχει και πολιτισμικές προεκτάσεις (ήθη και έθιμα σε συγκεκριμένες θρησκευτικές περιστάσεις), συνεπώς διαμορφώνεται μέσα από εδώ και η πολιτισμική ταυτότητα.

Η ταυτότητα που σχετίζεται με τις αναφορές στο *διαδίκτυο* έχει να κάνει με τη χρήση της τεχνολογίας για να προσεγγίσουν οι μαθητές ηχητικά ή οπτικά ερεθίσματα (αναγνώσεις έργων ή θεωρήσεις έργων τέχνης: ζωγραφική). Άρα, μέσα από εδώ οι μαθητές δομούν και την πολιτισμική ταυτότητα αν θεωρηθεί ότι το διαδίκτυο εργαλειοποιείται προς χάριν του πολιτισμού.

Οι αναφορές στην *περιβαλλοντική* ταυτότητα σχετίζονται με τις στιγμές ανάτασης και εκτόνωσης που προσφέρονται σε όλα τα πλάσματα. Υπογραμμίζεται το μεγαλείο του ελληνικού τοπίου και η ομορφιά της ελληνικής φύσης. Η φύση λειτουργεί ως καταλύτης μέσα από τον οποίο φιλτράρονται όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες και αναδεικνύεται η ποιότητά τους.

Με βάση την παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι φανερό ότι το βιβλίο του εκπαιδευτικού για τη λογοτεχνία Γ΄ Γυμνασίου δίνει προτεραιότητα στη *γνωστική* ταυτότητα αφού καταλαμβάνει το 28% επί του συνόλου των αναφορών στα είδη ταυτότητας.

Γενικά συμπεράσματα-Προτάσεις

To raise new questions, new possibilities, to regard old problems from a new angle requires creative imagination and marks real advance in science.

Albert Einstein

Η μελέτη των δεδομένων της έρευνας σχετικά με τα είδη ταυτότητας που εμφανίζονται στην παρούσα εργασία δείχνει τα εξής:

Οι αναφορές στον Νόμο 1566/85 ενισχύουν τη δόμηση της *κοινωνικής* ταυτότητας (επικρατεί σε ποσοστό 31% επί των υπολοίπων), ενώ η *ιδεολογική* ταυτότητα φαίνεται να είναι περισσότερο ενισχυμένη στο γενικό μέρος των Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. σε ποσοστό 27%. Οι αναφορές ειδικά για τη λογοτεχνία στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. και Α.Π.Σ. ενισχύουν την *πολιτισμική* ταυτότητα με ποσοστά 37% και 31% αντίστοιχα. Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του 2011 ενισχύει την *ιδεολογική* ταυτότητα σε ποσοστό 41%. Οι αναφορές στις θεματικές ενότητες των κειμένων Α΄ και Γ΄ γυμνασίου θεμελιώνουν την *ιδεολογική* και *πολιτισμική* ταυτότητα σε ποσοστό 28% αντίστοιχα για την κάθε κατηγορία. Η *πολιτισμική* (ποσοστό 26%) και *κοινωνική* (ποσοστό 25%) ταυτότητα ενισχύονται μέσα από το περιεχόμενο των κειμένων των ανθολογίων Α΄ και Γ΄ Γυμνασίου. Τέλος, τα βιβλία του Εκπαιδευτικού για την Α΄ και Γ΄ Γυμνασίου φροντίζουν για τη δόμηση της *γνωστικής* ταυτότητας σε ποσοστό 28% αντίστοιχα για κάθε τάξη.

Πιο συγκεκριμένα:

Οι αναφορές στη *γνωστική ταυτότητα* έχουν να κάνουν με την υπογράμμιση της αλλαγής και της εξέλιξης (ειδικά στην εποχή μας, εποχή της τεχνολογίας). Η νέα γνώση που προκύπτει πρέπει να προσεγγίζεται με συγκεκριμένο τρόπο, κριτικά και συνεπώς, αξιολογικά. Ειδικότερα, η γνώση των αιτίων οδηγεί στην ορθολογικότερη κατανόηση των καταστάσεων και την ερμηνεία των γεγονότων. Η γνώση έχει, επίσης, να κάνει με τα στοιχεία που βοηθούν στην κατανόηση των κειμένων: κοινωνικές συνθήκες και προβλήματα (ανεργία, παιδική εργασία, τρίτη ηλικία, εφηβεία, φιλία, αποδημία, ρατσισμός), ιστορικά γεγονότα, πολιτισμικά χαρακτηριστικά της κάθε εποχής, ο ρόλος της φύσης για τον άνθρωπο και τα τεχνικά χαρακτηριστικά των έργων (παραμύθι, διήγημα, σονέτο, ταξιδιωτική λογοτεχνία).

Η ταυτότητα που σχετίζεται με τις αναφορές στο *διαδίκτυο* έχει να κάνει με τη χρήση της τεχνολογίας (χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή) σε σχέση με οπτικά και ηχητικά

ερεθίσματα που αφορούν την κατανόηση των έργων (π.χ. πίνακες ζωγραφικής ή απαγγελία ποιημάτων ή τραγούδι). Μέσα από αυτό το είδος ταυτότητας προάγεται και η πολιτισμική με τρόπο βιωματικό. Στο νέο πρόγραμμα Σπουδών η *διαδικτυακή* ταυτότητα-αν και δεν εμφανίζεται στα ποσοστά μέτρησης- θεωρείται ως η απαραίτητη προϋπόθεση για τον εκπαιδευτικό και το σύνολο των μαθητών ώστε να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες και τις προοπτικές που προσφέρει το νέο Πρόγραμμα. Γι' αυτό, λοιπόν, δεν θίγεται το ζήτημα αυτό εκ νέου στη σκοποθεσία, αφού αποτελεί την αυτονόητη βάση του προγράμματος.

Οι αναφορές στην *εθνική-ελληνική ταυτότητα* επιτυγχάνονται μέσα από την έκφραση της αγάπης για την πατρίδα και τον σεβασμό στους προγόνους των οποίων η γενναιότητα εξάιρεται σε αδιαμφισβήτητο βαθμό. Η εδαφική ακεραιότητα είναι δεδομένη, όπως και η συνεργασία ανάμεσα στα έθνη. Η εθνική συνέχεια είναι, επίσης, ένα άλλο στερεότυπο, το οποίο εμφανίζεται τόσο στο βιβλίο του εκπαιδευτικού όσο και στα κείμενα των ανθολογίων.

Είναι αλήθεια ότι η δόμηση και η κατανόηση ιδιαίτερης και συγκεκριμένης εθνικής ψυχολογίας βοηθά ώστε εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικό υλικό να προσαρμόζονται στις ανάγκες του. Στα γεωγραφικά πλαίσια του κράτους το εθνικό σύστημα παιδείας αποτέλεσε τον κύριο «φορέα εθνικής ταυτότητας» και θεωρείται εξαιρετικά «εσωστρεφές» (Τσαούσης, 2004:232). Όπως επισημαίνει η Κανατσούλη (2002:33), «η «εθνική» παιδική λογοτεχνία θεωρείται [...] ότι οδηγεί σε απομονωτισμό και εσωστρέφεια».

Με βάση τα παραπάνω, αξίζει να τονιστεί πως εκ των προτέρων ο Βενιζέλος προκαταλαμβάνει τον μαθητή ως ένας συνετός πολιτικός⁶⁵, χωρίς να δίνεται καμία αφορμή για περαιτέρω αναζήτηση στοιχείων που συγκροτούν την προσωπικότητα και την πολιτική πορεία του πολιτικού. Για παράδειγμα, το «Ιδιώνυμο» και η σημασία του είναι ένας νόμος που θεσμοθετήθηκε επί Βενιζέλου.

Ερχόμενοι στο θέμα της μικρασιατικής καταστροφής με το οποίο σχετίζεται ιστορικά ο Βενιζέλος (αλλά δεν γίνεται αναφορά στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας), δεν δίνεται χώρος να καταδειχτεί η άλλη πλευρά, αυτή των Τούρκων αμάχων, όταν ο ελληνικός στρατός κάνει την προέλασή του προς την Σμύρνη και προχωρά στο εσωτερικό. Ούτε επίσης και διαφαίνεται κάπου πώς η ίδια η μητροπολιτική Ελλάδα

⁶⁵ σ.76 βιβλίου μαθητή Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου: «...παρακολουθούμε το μεγάλο Κρητικό πολιτικό [...]. Μέσα από τα λόγια του αποκαλύπτεται το μεγαλόπνοο και φιλελεύθερο πολιτικό πρόγραμμά του καθώς και οι οραματισμοί του για τον ελληνικό λαό».

υποδέχτηκε τους Έλληνες πρόσφυγες. Κάτι που φαίνεται να «εξηγεί» προς στιγμήν αυτή την ιδεολογική στάση του βιβλίου είναι η άποψη πως «η ξαφνική μαζική είσοδος «άλλων» στη χώρα έτεινε στην εντατικοποίηση της διαφοράς ανάμεσα στο «εμείς» και το «αυτοί» (Σερέτη, 2004:109). Ωστόσο, η προς στιγμήν δικαιολόγηση δεν αποτελεί καλή βάση για την εδραίωση της πεποίθησης ότι πρέπει να κρατηθεί ζωντανό αυτό το «εμείς» και οι «άλλοι». Σύμφωνα με την Κανατσούλη (2002:18), η πολιτισμική ετερότητα διαμεσολαβείται άριστα από την πολιτισμική ιδιαιτερότητα του καθενός μας. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, πως ετερότητα και ιδιαιτερότητα αλληλοσυμπληρώνονται με γέφυρα τον πολιτισμό.

Παραμένοντας στη σφαίρα της εθνικής ζωής, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε τον ρόλο των κειμένων που αφορούν την ημέρα της 28^{ης} Οκτωβρίου. Τα αποσπάσματα την παρουσιάζουν ως μέρα χαράς και πανηγυρισμού, ενώ δεν θίγεται καθόλου ο ρόλος του Μεταξά για να φτάσει το ελληνικό έθνος να διατυπώσει το «ΟΧΙ». Εξάλλου, είναι ιστορικά βεβαιωμένο πως ο Μεταξάς υπήρξε δικτάτορας και οι αποφάσεις του οι πολιτικές προσδιορίζονταν από οποιαδήποτε κίνηση (στο εσωτερικό και το εξωτερικό), η οποία θα του εξασφάλιζε τη σίγουρη παραμονή στον κυβερνητικό θώκο.

Συνολικά, ο συνδυασμός⁶⁶ εθνικής ιδεολογίας και θρησκευτικής πίστης είναι εύκολος, καθώς πιστοποιείται η ιδεολογική, πολιτισμική και πολιτική συνέχεια του έθνους σε έναν τεράστιο γεωγραφικό χάρτη. Έμμεσα, αυτή η συνέχεια κάνει αναγωγή στο «αναλλοίωτο» γενεαλογικό δέντρο των Ελλήνων μέσα στην πορεία του χρόνου. Οι απόγονοι του Οδυσσέα έχουν παραμείνει το ίδιο επινοητικοί και εφευρετικοί, αφού μπόρεσαν με την ευρηματικότητά τους να αντισταθούν στην «αφελή» ναζιστική Γερμανία (βλ. το κείμενο του Ψαθά). Ελάχιστα υποστηρίζεται το αντιπολεμικό πνεύμα μετά από όλα αυτά. Ο ξεριζωμός των προσφύγων φαίνεται μάλλον ως άδικη τιμωρία των Ελλήνων παρά ως μια συνέπεια συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων που δικαιολογούν τέτοιο αποτέλεσμα. Αυτή η ελληνική φυλή, επομένως, που έχει τα προαναφερθέντα ποιοτικά χαρακτηριστικά αποτελεί συνήθως το θύμα στα ιστορικά γεγονότα. Η έννοια της θυματοποίησης, όμως, πολύ πιο εύκολα ξεσηκώνει συναισθήματα αντεκδίκησης παρά μορφοποιεί μηχανισμούς εξορθολογισμού και λεκτικοποίησης των καταστάσεων.

⁶⁶ Σύμφωνα με τον Κοκοσαλάκη (2004:29), οι ιστορικές σχέσεις με τη Δύση [...] και η πολιτική θεολογία οδήγησαν στη διαμόρφωση και πολλές φορές στη σκλήρυνση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και στο διαχωρισμό της από ή και την αντίθεσή της προς την Ευρώπη.

Η *ταυτότητα της ετερότητας* εδραιώνεται μέσα από τις αναφορές για την αποδοχή του διαφορετικού και τη συναδέλφωση των λαών (π.χ. μέσω του αθλητισμού). Ο Άλλος υπάρχει, απλά οριοθετείται ως διαφορετικός. Αυτή η οριοθέτηση καταλήγει να γίνεται συμπέρασμα αποδεκτό, όταν δεν μετουσιώνεται σε ρατσισμό ή προκατάληψη. Καλός αγωγός αυτής της άποψης είναι η αντίληψη πως μέσω των Άλλων γίνεται η κατανόηση του Εαυτού. Αυτοί οι Άλλοι μπορεί να είναι οι πρόσφυγες ή οι άνθρωποι με ειδικές δεξιότητες. Εκείνο που σίγουρα προάγεται είναι η θετική στάση απέναντι σε πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες (αναφορά με ξένη λογοτεχνία).

Η *θρησκευτική ταυτότητα* τονώνεται με αναφορές στη χριστιανική παράδοση και τα χριστιανικά ήθη. Η θρησκευτική πίστη και η ελπίδα στο θείο θεωρούνται απαραίτητες για την κοινωνική προσαρμογή. Η θρησκευτική ελευθερία θεωρείται απαραίτητη και μέσα σ' αυτό το πλαίσιο γίνονται γνωστά και τα έθιμα άλλων λαών σε συγκεκριμένες θρησκευτικές περιστάσεις.

Ωστόσο, εδώ δεν έχουμε αναφορές σε θρησκευτικές θεωρήσεις που υπογραμμίζουν τον πολυπολιτισμό του σημερινού μας κόσμου, αλλά μάλλον συνδέονται άρρηκτα με το «αρραγές» του ελληνικού έθνους, τη συνέχεια της παράδοσης και την επιβεβαίωση της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης. Η Κανατσούλη (2002:130κ.ε) υποστηρίζει πως η «έμφυτη θρησκευτική πίστη» δεν είναι μια καθαρή απεικόνιση της χριστιανικής κοσμοθεωρίας αλλά αναμειγμένη με πολλά στοιχεία της παράδοσης.

Η *ιδεολογική ταυτότητα* δομείται πάνω στα ιδεώδη του αγωνιστικού πνεύματος και των ανθρωπιστικών αξιών (ελευθερία, αντιπολεμικό πνεύμα). Η επιμονή και υπομονή θεωρούνται ως βασικά προτερήματα για την υλοποίηση των στόχων. Γενικά, η αισιόδοξη στάση προς τη ζωή είναι η βάση για τη δόμηση αυτού του είδους ταυτότητας. Τα άτομα στέκονται, όμως, με κριτική σκέψη απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα και αναπτύσσουν προβληματισμό. Έτσι, η κοινωνική ένταξη δεν σημαίνει απώλεια μοναδικότητας. Εδικά για τον πολιτικό προβληματισμό καλή αφετηρία αποτελεί η ποίηση. Ωστόσο, αποφεύγεται η προτροπή κριτικής στάσης απέναντι σε σύγχρονα πολιτικά προβλήματα, όπως και απέναντι στην έννοια της «ελληνικότητας» (συνδυασμός έθνους, θρησκείας και παράδοσης).

Οι αναφορές που έχουν να κάνουν με την *κοινωνική ταυτότητα* σχετίζονται με τον θεσμό της οικογένειας και την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο, άρα τονίζουν την κοινωνική καταξίωση μέσα από τη συλλογικότητα. Η αξία του ρόλου της μητέρας μέσα στην οικογένεια εξαιρείται, όπως και η μνήμη της οποίας η λειτουργικότητα εξασφαλίζει ζωή στον θεσμό της οικογένειας. Η εργασία εξασφαλίζει την

επαγγελματική καταξίωση, απαραίτητη προϋπόθεση για την αποδοχή από το κοινωνικό σύνολο. Η ατομική βελτίωση συνεπάγεται την πρόοδο την κοινωνική. Ωστόσο, καθώς οι εποχές αλλάζουν, είναι δυνατό να αναγνωρίζεται στους παραδοσιακούς θεσμούς κάποια μορφή εξέλιξης (π.χ. νέες μορφές οικογένειας). Έτσι, οι κοινωνικές συμβάσεις αναθεωρούνται και εδώ έγκειται ο ρόλος της λογοτεχνίας του πνευματικού ανθρώπου και του σχολείου ως κοινωνικοποιητικού θεσμού.

Αξίζει, επίσης, να προσεχθεί ότι τα σενάρια των αποσπασμάτων που επιλέγονται δεν είναι αυτά με δύσκολο τέλος. Το μήνυμα που διαπερνά το βιβλίο είναι πως οι δυσκολίες υπάρχουν, αλλά αυτές είναι δυνατό εύκολα να ξεπεραστούν. Στην πραγματική ζωή –«εκεί έξω»- δύσκολα συμβαίνει κάτι τέτοιο. Πολλές φορές είναι ανέφικτο να ξεπεραστεί ένα εμπόδιο, ή κι αν γίνει έτσι, οι συνέπειές του δεν θα είναι αναίμακτες. Τέτοια λογοτεχνία υπάρχει αλλά δεν επιλέγεται⁶⁷. Προφανώς, αυτό σημαίνει πως το βιβλίο το σχολικό με το ανθολογημένο σώμα κειμένων θα πρέπει συχνά να αναθεωρείται και να εμπλουτίζεται καθώς αφορά κοινωνίες που δεν είναι στατικές αλλά εξελίσσονται δυναμικά.

Άλλα κοινωνικά προβλήματα παρουσιάζονται από μια συγκεκριμένη οπτική. Η ενδεικτική ερμηνευτική διαδικασία των κειμένων δεν προτρέπει να γίνει αναζήτηση των αιτίων της ανεργίας. Η απουσία, επίσης, της ιδέας του προνοιακού κράτους αξίζει να υπογραμμισθεί. Χρειάζεται οι μαθητές να αναπτύξουν αισθήματα φιλευσπλαχνίας για τους περιθωριοποιημένους αντί να υιοθετήσουν μια καθαρά ορθολογική στάση που να φτάνει στην ουσία του προβλήματος: να αναρωτηθούν ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους μια κοινωνία μαστίζεται από τους άνεργους, τους επαίτες, τους περιθωριακούς. Κι αν δεν πρόκειται για φιλευσπλαχνία, τότε πρόκειται για μια προσπάθεια δημιουργίας ενοχών. Ενοχές, βέβαια, τις οποίες «φορτώνεται» το σύνολο το κοινωνικό χωρίς να επιλύεται, ωστόσο, κανένα πρόβλημα.

Στο κείμενο του Τολστόι της Α΄ Γυμνασίου «Ο παππούς και το εγγονάκι» το μήνυμα («όπως συμπεριφερόμαστε στους γονείς έτσι θα μας συμπεριφερθούν οι άλλοι») είναι αμφίβολο αν ενεργοποιεί τη σύνθετη κριτική σκέψη σχετικά με το ζήτημα της συμπεριφοράς προς τους ηλικιωμένους ή αν καταδεικνύει μια μορφή αντεκδίκησης: είναι η εσωτερίκευση του προτύπου της σωστής συμπεριφοράς απέναντι σε

⁶⁷ Βλ. «Το φιλί της ζωής», Λ. Ψαραυτή, 2007, εκδ. Πατάκης ή «Κάπου ν' ανήκεις», Φ. Μανδηλαράς, 2014, εκδ. Πατάκης.

ηλικιωμένους μια αξία *per se* ή το πρότυπο αυτό θεωρείται ως το μέσο για να εξαργυρώσει το δρων υποκείμενο τη δική του ευνοϊκή θέση για το μέλλον;

Κατά τα άλλα, προσωπική εφηβική ζωή με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ή απλώς ιδιαιτερότητες δεν υφίσταται⁶⁸. Οι δρώντες χαρακτήρες στα κείμενα είναι μέλη μιας ομάδας-κοινωνίας κι όχι εξατομικευμένα υποκείμενα. Γι' αυτό και τονίζεται η προσαρμογή (βλ. «Ταξίδι χωρίς επιστροφή»). Το σύνολο το κοινωνικό έχει ανάγκη από εκείνους που συμβαδίζουν μ' αυτό και το θεραπεύουν, που δίνουν προτεραιότητα σ' αυτό και όχι στην ατομική προσωπική παρακαταθήκη.

Κατά συνέπεια, η λογοτεχνία τίθεται στην υπηρεσία των αναγκών της κοινωνίας και του έθνους⁶⁹. Η οντολογική μονάδα δεν υφίσταται.

Η *περιβαλλοντική ταυτότητα* δομείται με τις αναφορές στη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον. Η αγάπη και ο σεβασμός προς αυτό προάγουν το επίπεδο ζωής και καλλιεργούν οικολογική συνείδηση. Ειδικά για την ελληνική φύση η οποία παριστάνεται ειδυλλιακή, υπάρχει ιδιαίτερη αλληλεπίδραση ανάμεσα σ' αυτήν και την κοινωνία.

Η *πολιτισμική ταυτότητα* εδραιώνεται με τις αναφορές σε όψεις του ελληνικού πολιτισμού που έχουν χαθεί, όμως τα ίχνη τους διαχέονται μέσα από τη γλώσσα από γενιά σε γενιά. Η έμφαση, ωστόσο, στα ελληνικά ήθη και έθιμα δεν καταργεί τον πολιτισμό ως συνάντηση πολλών και διαφορετικών πολιτισμών. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο ο ελληνικός πολιτισμός κατανοείται ως ισότιμος στο παγκόσμιο πολιτισμικό στερέωμα. Ο ρόλος της παιδείας εξάιρεται ως αγωγός της πολιτισμικής αξίας.

Ταυτότητα Σεξουαλικού προσανατολισμού: Πρόκειται για τον εξιδανικευμένο έρωτα του οποίου χαρακτηριστικά είναι η προσμονή και η αναμονή. Κείμενα που να ασχολούνται με το ερωτικό σκίρτημα (όχι την «άδολη αγάπη») ή με το δύσκολο θέμα της σεξουαλικής ταυτότητας και προσανατολισμού δεν υπάρχουν. Κι εδώ υπάρχει ένα ζήτημα που θα χαρακτηρίζαμε δύσκολο. Για το θέμα της σεξουαλικής ταυτότητας η αποσιώπηση είναι εκκωφαντική –όσο οξύμωρο κι αν ακούγεται αυτό. Σε μια ηλικία που οι σεξουαλικοί προσανατολισμοί και απορίες φτάνουν στο μέγιστο,

⁶⁸ Βλ. το θέμα της φιλίας το οποίο έχει πάντα θετικά αποτελέσματα. Επίσης, το θέμα του εκφοβισμού απουσιάζει παντελώς.

⁶⁹ “The content of the educational reform in Greece is influenced by political decisions based on directives that represent broader European Union ideologies and also by the need to achieve consensus and balance within local forces, such as the political parties and the Orthodox Church. [...] Greek political culture has also been described as ‘the overgrown, cumbersome, party-controlled, centralized, and authoritarian state-steering apparatuses of government, the continued clientelist political culture, and a weak civil society’ (Kazamias and Roussakis 2003, 11 όπ. αναφ. στη Gerouki, 2008:338-339). Επίσης, βλ. Μπαλάσκας, 1989:82.

το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα θεωρεί πως η μη ενασχόληση με το ζήτημα σημαίνει όχι αναστολή του προβλήματος αλλά επίλυσή του. Και για να θυμηθούμε εδώ τον Καβάφη ή τον Ταχτσή (Γ΄ Γυμνασίου), αρκεί να σκεφτούμε ποια ποιήματα του Καβάφη είναι υποχρεωμένοι οι μαθητές να διαβάζουν (και βεβαίως να ερμηνεύουν με συγκεκριμένο τρόπο) και ποιο απόσπασμα από το έργο «Τρίτο στεφάνι» υπάρχει στο βιβλίο. Και στις δύο περιπτώσεις η αποσπασματικότητα απλώς αλλοιώνει τα γεγονότα.

Το απόσπασμα με τον τίτλο «Λεώνη» από το βιβλίο της Α΄ Γυμνασίου δεν διαχειρίζεται το δύσκολο πρόβλημα της εφηβείας αλλά αναλώνεται στην περιγραφή. Καθίσταται, λοιπόν, εφικτό για έναν μαθητή έφηβο να εκτιμήσει το κατεξοχήν μυθιστόρημα της εφηβείας όταν αυτό παρουσιάζεται ως κάτι που δεν είναι, κι όταν η περιγραφή του αποσπάσματος δεν εξυπηρετεί τους πρωταρχικούς στόχους του συγγραφέα;

Η ταυτότητα *φύλου* βασίζεται πάνω στην έμμεση κριτική για τα γυναικεία πρότυπα της χάρης και της ομορφιάς. Η γυναίκα ως μάνα, επίσης, προβάλλεται ενώ η καταπίεση που υφίσταντο οι γυναίκες τον περασμένο αιώνα κριτικάρεται με τρόπο δριμύ.

Το σχολικό εγχειρίδιο αναπαράγει ανενόχλητα τα στερεότυπα⁷⁰ διότι προσκολλάται στη «μοναδική ερμηνεία» (βιβλίο καθηγητή με «ενδεικτική ερμηνεία», κυριαρχεί συγκεκριμένος τρόπος αξιολόγησης: ενότητες, πλαγιότιτλοι, χαρακτηρισμός προσώπων: απόδοση συγκεκριμένης ιδιότητας στους ήρωες των κειμένων προφανώς για διδακτικούς/ηθικοπλαστικούς λόγους). Η λογοτεχνία, όμως, θα πρέπει να επιτρέπει στη φαντασία να εισβάλλει στη χοάνη των πολλαπλών ερμηνειών και να παρέχει τη δυνατότητα να μη φτάνουμε ποτέ σε οριοθετημένες λύσεις κι συμπεράσματα. Σύμφωνα με τον Καρτσάκη (2009:3-4), ο μαθητής «στοχάζεται κριτικά», «κατασκευάζει την ταυτότητά του» και χωρίς να γίνεται αποδεκτό «το ένα και μοναδικό νόημα» διαμορφώνονται «σκεπτόμενες προσωπικότητες»⁷¹.

Εδώ τον λόγο έχει το νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011). Δεν είναι τυχαίο ότι δίνει προτεραιότητα στην *ιδεολογική* βάση της ταυτότητας του μαθητή διότι η κριτικά σκεπτόμενη προσωπικότητα του μαθητή ορίζεται ως στόχος βασικός. Χωρίς να

⁷⁰Πρόκειται για «αντικειμενοποιημένες[...]κατασκευές» οι οποίες συνεχίζουν να επιβιώνουν και να μεταφέρονται διαγενεακά χωρίς καμία ενοχή (Δεληκάρη, 2004:339 και Φραγκουδάκη-Δραγώνα, 1997:99).

⁷¹Βλ. Χοντολίδου (1999:384): Το νόημα διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι η δημιουργία νέων υποκειμενικοτήτων (ανθιστάμενος αναγνώστης).

παραγνωρίζει τα άλλα είδη ταυτότητας και θεωρώντας ως προϋπόθεση την εγγραμματοσύνη του εκπαιδευτικού και των μαθητών στις Τ.Π.Ε., η έμφαση δίνεται στον κώδικα αξιών που θα διαμορφώσουν οι μαθητές. Επειδή καταργεί την αποσπασματικότητα, έρχεται εδώ η συμβολή του συνόλου του σώματος της λογοτεχνίας να βοηθήσει τον μαθητή να δει μέσα από άλλο πρίσμα. Κι επίσης εδώ έγκειται και η συμβολή της προσωπικότητας του εκπαιδευτικού ο οποίος δεν έρχεται προκατειλημμένος απέναντι στο συνολικό έργο της λογοτεχνίας (συμπεριλαμβάνεται και η παγκόσμια). Διαφορετικά, αν ο εκπαιδευτικός προτείνει συγκεκριμένα έργα τα οποία δεν εισάγουν τους μαθητές στη γόνιμη διαδικασία της αντιπαράθεσης και της σύγκρισης για την εξαγωγή συμπερασμάτων, τότε έρχεται πάλι η «αποσπασματικότητα» με άλλη μορφή να καταργήσει την αξία της λογοτεχνίας.

Αν η διαδικασία ανάπτυξης της ταυτότητας ορίζεται, σύμφωνα με τον Head (2000:23), ως «διαδικασία επιλογών» και η ίδια η ταυτότητα ως «λειτουργικό σενάριο ζωής», είναι καιρός να αναθεωρήσουμε τις επιλογές που προσφέρουμε στους σημερινούς εφήβους μέσα από την αποσπασματική διδασκαλία των λογοτεχνικών κειμένων. Είναι, μάλλον, η στιγμή να προσδιορίσουμε ξανά με περισσότερη ενάργεια το πλαίσιο με βάση το οποίο θα πρέπει να γίνεται η συνδιαλλαγή⁷² ανάμεσα σε λογοτεχνία και εφηβικό αναγνώστη στη σχολική αίθουσα. Συνεπώς, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, απομένει ακόμη να ερευνηθεί το είδος της συνολικής ταυτότητας των σημερινών μαθητών και μελλοντικών ενηλίκων, οι οποίοι προσέγγισαν τη λογοτεχνία μέσα από το νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Επίσης, ενδιαφέρον θα παρουσίαζε να ερευνηθεί κατά πόσο το συγκεκριμένο περιβάλλον της σχολικής τάξης ή η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού επιδρούν πάνω στα προσδοκώμενα αποτελέσματα των στόχων των προγραμμάτων σπουδών. Τέλος, ακόμη κι αν δεχτούμε πως τα προγράμματα σπουδών πρόκειται σύντομα να αναμορφωθούν ώστε να καταργηθεί η αποσπασματικότητα και να υποστηριχθεί η ερμηνεία της λογοτεχνίας δημιουργικά μέσα από τα βιώματα του αναγνώστη, θα άξιζε να ερευνηθεί αν ο υλικοτεχνικός εξοπλισμός των σχολικών συγκροτημάτων (βιβλιοθήκες, αναγνωστήρια, εργαστήρια ηλεκτρονικών υπολογιστών) υποστηρίζει μια τέτοιου είδους προσέγγιση της λογοτεχνίας ώστε να σταματήσει να υφίσταται ο όρος «σχολική λογοτεχνία» ως υποείδος της λογοτεχνίας.

⁷² Κυρίως μέσα στην τάξη κατά την πορεία της διδασκαλίας αλλά και θεωρητικά, κατά την ανθολόγηση κειμένων από τη συγγραφική ομάδα, αν αποδεχτούμε ότι δεν υπάρχει άλλος τρόπος επαφής των μαθητών με τη λογοτεχνία εκτός από την αποσπασματικότητα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνική

- Αποστολίδου, Β. (1999). «Λογοτεχνία και Ιδεολογία» στο Αποστολίδου, Β.-Χοντολίδου, Ε.(επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις τυπωθήτω.
- Βακαλιός, Θ. (2004). *Το πρόβλημα της ταυτότητας του ανθρώπου*. Αθήνα: εκδόσεις Ψηφίδα.
- Βάμβουκας, Μ. Ι. (1991). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: εκδόσεις ΓΡΗΓΟΡΗΣ.
- Βείκου, Χρ. (2004). «Τι σημαίνει αποτελεσματική διδασκαλία; Η περίπτωση των φιλολογικών μαθημάτων» στο *Γλώσσα και λογοτεχνία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση* επιμ. Ι.Ν. Περυσινάκης-Αν. Τσαγγαλίδης, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας.
- Γούτσος, Διον. (2004). «Η διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Α΄ Γυμνασίου: περιεχόμενο και περικείμενο» στο *Γλώσσα και λογοτεχνία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση* επιμ. Ι.Ν. Περυσινάκης-Αν. Τσαγγαλίδης, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας.
- Δεληκάρη, Π., (2004). «Οι εικόνες του «Άλλου» στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» στο *Γλώσσα και λογοτεχνία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση* επιμ. Ι.Ν. Περυσινάκης-Αν. Τσαγγαλίδης, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας.
- Ζερβού, Αλ. (1999). «Η λογοτεχνία στο σχολείο ή απορίες μιας ενήλικης που διαβάζει λογοτεχνία» στο *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση* επιμ. Αποστολίδου, Β.-Χοντολίδου, Ε. Αθήνα: εκδόσεις τυπωθήτω.
- Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, 2008. *Λεξικό της κοινής Νεοελληνικής (Μανόλη Τριανταφυλλίδη)*. [Διαδίκτυο]. Διαθέσιμο σε: http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html. Ανακτήθηκε 07 Μαΐου 2016.
- Θέμελη, Γ. (1975). *Η διδασκαλία των νέων ελληνικών. Το πρόβλημα της ερμηνείας*. Τόμ. Β΄. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Καστανιώτη.
- Ιακωβίδου, Σ. (2008). «Η κοινωνικοποιητική της λογοτεχνίας» στο Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γρ.-Τσουκαλά, Κ-Λάζαρης, Α.(επιμ.) *Διαπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητες*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Καγιαλής, Τ. (1994). «Η λογοτεχνία στη Μέση Εκπαίδευση: Ο ρόλος της θεωρίας», *Εντευκτήριο*, 7(26), σσ. 67-81.

- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Κανατσούλη, Μ. (2004). *Ιδεολογικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Καρπόζηλου, Μ. (1994). *Το παιδί στην χώρα των βιβλίων*. Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη.
- Καρτσάκης, Αντ. (2009) *Η διδασκαλία ολόκληρου λογοτεχνικού έργου: Όροι και όρια*. Ημερίδα διδακτικής φιλολογικών μαθημάτων: «Το ολόκληρο λογοτεχνικό έργο στη σχολική πράξη». Ηράκλειο (24-10-2009).
- Καψωμένος, Ερ. (1990). «Εκπαίδευση και λογοτεχνία» στο *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ*, τχ:55 (9-10/1990), σσ. 10-15.
- Καψωμένος, Ερ. (2008) «Διαπολιτισμικότητα, πολυπολιτισμός και εθνικές ταυτότητες: μια κριτική προσέγγιση της παγκοσμιοποίησης» στο Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γρ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α.(επιμ.) *Διαπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητες*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Κόκκινος, Γ. (2003). *Επιστήμη, Ιδεολογία, Ταυτότητα. Το μάθημα της Ιστορίας στον αστερισμό της υπερεθνικότητας και της παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ.
- Κοκοσαλάκης, Ν. (2004). «Ελληνική Ταυτότητα και Ευρώπη: Μια Ιδιόμορφη Ιστορική Σχέση-Τα βασικά πολιτισμικά στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Κοκοσαλάκης, Ν. (2004). «Εθνική Ταυτότητα και Ευρώπη: Στάσεις και Διαθέσεις των Ελλήνων Πολιτών-Η εικόνα της εθνικής ταυτότητας» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Κοντογιαννοπούλου-Πολυδωρίδη, Γ. (1995). *Εκπαιδευτική Πολιτική και Πρακτική. Κοινωνιολογική Ανάλυση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κωστούλα Ά. (2008). «Η επιστημονική ταυτότητα και η εξέλιξή της σε ταυτότητα της παγκοσμιοποίησης» στο Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γρ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α.(επιμ.) *Διαπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητες*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.

- Λαβράνου, Αλ. (2003). «Γιούργκεν Χάμπερμας και Τσαρλς Τέιλορ: Περί ταυτοτήτων» στο Καβουλάκος, Κ. (επιμ.) *Κριτική Θεωρία: Παράδοση και προοπτικές*. Αθήνα: εκδόσεις νήσος.
- Λαγόπουλος, Αλ. (2008). «Πολεοδομία και εθνική ταυτότητα: Το σχέδιο του Hébrard για τη Θεσσαλονίκη» στο Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γρ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α. *Διαπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητες*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Λάζος, Γρ. (1998). *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα, Εκδόσεις: Παπαζήση.
- Λαμπράκη, Αλεξ. (1989). «Από την ιστορία του μαθήματος των Νέων Ελληνικών στη Μέση Εκπαίδευση», *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ*, 48-49, σσ.102-106.
- Μακρή-Μπότσαρη Εύη (2001). *Αντίληψη και Αυτοεκτίμηση. Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση*. Αθήνα: εκδόσεις ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
- Μηλιώνης, Χρ.(1989). «Τα κείμενα νεοελληνικής λογοτεχνίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το ιστορικό τους και η κριτική τους» στο περ. *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ*, τχ:48-49(11-12/1989)σσ. 49-53.
- Μπαλάσκας, Κ. (1989). «Λογοτεχνία και Διδασκαλία» στο περ. *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ*, τχ:48-49 (11-12/1989) σσ.81-86.
- Μπόκλουντ-Λαγοπούλου, Κ. (1999). «Διδασκαλία και θεωρία λογοτεχνίας: Οι θεωρητικές προσεγγίσεις στα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Νόμος 1566 (1985). *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. Α΄167/30.09.1985.
- Ναυρίδης, Κλ. & Χρηστάκης, Ν. (1997). *Ταυτότητες. Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*. Μετάφραση: Κ. Ζήσιμου. Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη.
- Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την «ομοιογένεια» στην πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Νούτσος, Χ. (2003). *Ο δρόμος της καμήλας και το σχολείο. Η εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα: 1944-1946*. Αθήνα: εκδόσεις Βιβλιόραμα.
- Πάνος, Δ. (1998). *Η διδασκαλία της πεζογραφίας στη μέση εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις Αρμός.

- Παρίσης, Ν. (1990). «Είναι διδακτική η λογοτεχνία;» στο περ. *ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ*, τχ.56-57 (11-12/1990) σσ.46-49.
- Πασχαλίδης, Γρ. (1999). «Γενικές αρχές ενός νέου προγράμματος για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Πάτσιου, Β. (1999). «Χρήσεις και όρια της παιδικής λογοτεχνίας στα σχολικά βιβλία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Πεσκετζή, Μ. (1999). «Ο ρόλος του συγγραφέα στην ερμηνευτική διαδικασία και η εγκυρότητα της ερμηνείας» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Πολυζωάκης, Εμμ. (2010). *Η διδασκαλία του συμβολισμού μέσα από τα κείμενα. Η αποσπασματικότητα των σχολικών βιβλίων και η υπέρβασή της*. Εισήγηση στην ημερίδα (19-02-2010) στο ΕΠΑΛ Νεάπολης με θέμα τη διδασκαλία ολόκληρου λογοτεχνικού έργου.
- Σακελλαριάδη, Ευγ. (1999). «Ο Μυστικός Κήπος: λογοτεχνική κριτική και θεωρία, η άλλη διάσταση της διδασκαλίας της λογοτεχνίας» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Σερέτη, Ν. (2004). «Μια Ποσοτική Ανάλυση της Εθνικής και Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στην Ελλάδα-«Εμείς» και «αυτοί»: εγγύτητα και απόσταση σε σχέση με «άλλους»» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg
- Σερέτη, Ν. (2004). «). «Μια Ποσοτική Ανάλυση της Εθνικής και Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στην Ελλάδα-Η σύνθεση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Σπανάκου, Ζ. (1999) «Η νεότερη και σύγχρονη ιστορία στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου-Λυκείου (1940-1974:από τον πόλεμο του '40 στην τραγωδία της Κύπρου)» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Στόγιος, Ν. (2008). «Σχολικά κείμενα και διαπραγμάτευση ταυτοτήτων» στο Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γρ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α.(επιμ.)

- Διαπολιτισμικότητα, παγκοσμιοποίηση και ταυτότητες*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Ταβουλάρη, Ζ. (2012). *Η διερεύνηση των αξιών στο μάθημα της γλώσσας στο δημοτικό σχολείο*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Π.Τ.Δ.Ε., Τομέας Επιστημών Αγωγής, Αθήνα.
- Τόγιας, Β. (1988). *Το μάθημα των Νέων Ελληνικών στη μέση εκπαίδευση. Ιστορική θεώρηση (1833-1967)*, α' τ. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (2004). «*Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ταυτότητα. Η Εκπαιδευτική Διάσταση των Συγκλίσεων και Αποκλίσεων-Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας*» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Τσαούσης, Δ. Γ. (2004). «*Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ταυτότητα. Η Εκπαιδευτική Διάσταση των Συγκλίσεων και Αποκλίσεων-Παιδεία και ταυτότητα-Η εθνική διάσταση*» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Εθνική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Συγκλίσεις κι Αποκλίσεις*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Τσιπλητάρης, Αθ. (2000). *Ψυχοκοινωνιολογία της σχολικής τάξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Εκπαιδευτικών «Περιβολάκι».
- ΥΠΕΠΘ-ΠΙ. (2003). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) & Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (Α.Π.Σ.)*, ΦΕΚ Β' /13-03-2003. Αθήνα.
- Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων-Π.Ι. (2011). *Πρόγραμμα Σπουδών για τη Διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο*. Αθήνα.
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2012). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (2012). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γυμνασίου*. Αθήνα: ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- ΥΠΕΠΘ-ΠΙ (2006). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου, Βιβλίο εκπαιδευτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- ΥΠΕΠΘ-ΠΙ (2006). *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου, Βιβλίο εκπαιδευτικού*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Φιλάρετος, Θ. και Χοντολίδου, Ε. (1999). «*Διδάσκοντας από κοινού λογοτεχνία στο Γυμνάσιο*» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».

- Φραγκουδάκη Ά. (1987). *Γλώσσα και ιδεολογία*. Αθήνα: εκδόσεις ΟΔΥΣΣΕΑΣ
- Φραγκουδάκη, Ά. και Δραγώνα Θ. (1997). «Τι είν' η πατρίδα μας;» *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Φρυδάκη, Ευ. (1999). «Ευέλικτες χρήσεις της λογοτεχνικής θεωρίας: το παράδειγμα του συνδυασμού της πρόσληψης και της κοινωνιοκριτικής» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Χατζησαββίδης, Σ. (1999). «Γλώσσα και Λογοτεχνία: ο λογοτεχνικός και ο μη λογοτεχνικός λόγος στη διδακτική πράξη» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Χοντολίδου, Ε. (1999). «Η αξιολόγηση των μαθητών στο μάθημα της λογοτεχνίας» στο Αποστολίδου, Β.- Χοντολίδου, Ε. (επιμ.) *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: εκδόσεις «τυπωθήτω».
- Ξένη
- Barthes, R. (1975). «Λογοτεχνία/Διδασκαλία» (συνέντευξη στο περιοδικό *Pratiques*), *ΗΡΙΑΝΟΣ*, 112-119.
- Berelson, B. (1971) [©1952]. *Content Analysis in Communication Research*. New York: Hafner Publishing Company.
- Bigge, M. (1990). *Θεωρίες Μάθησης* (μτφρ. Α. Κάντας & Α. Χαντζή). Αθήνα: εκδόσεις Πατάκης.
- Cohen, L. & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Côté, J. E. (1996). “Sociological perspectives on identity formation: the culture-identity link and identity capital”, *Journal of Adolescence*, **19**, 417–428.
- Craig-Bray L., Adams R. G, & Dobson W. R. (1988). “Identity Formation and Social Relations During Late Adolescence”, *Journal of Youth and Adolescence*, 17 (2), 173-187.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. New York: W.W. Norton & Company.
- Gallo, D. (1989). “Educating for Empathy, Reason and Imagination”, *The Journal of Creative Behavior*, 23: 98–115. doi: 10.1002/j.2162-6057.1989.tb00680.x.
- Gerouki, M. (2008) “Pushed to the margins – sex and relationships in Greek primary textbooks”. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*, 8:3, 329-343, DOI: 10.1080/14681810802218429.

- Hall, J.(1990). *Η κοινωνιολογία της λογοτεχνίας*, μτφρ. Μ.Δ. Τσαούση. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.
- Hawthorn, J. (1995, 1987¹). *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο. Μια εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*, μτφρ. Μ. Αθανασοπούλου. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Head, J. (2000). *Εκπαιδύοντας τους εφήβους*, μτφρ. Π. Κοτσώνη. Αθήνα:εκδόσεις Σαββάλας.
- Iser, W. (1978). *The Act of Reading: A theory of aesthetic response*. USA: The Johns Hopkins University Press.
- Iser, W. (2000). *The range of interpretation*. New York: Columbia University Press.
- Jauss, H.R (1995). *Η θεωρία της πρόσληψης. Τρία μελετήματα* (μτφρ. Μ. Πεχλιβάνος). Αθήνα: εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Jobe, R. & Hart, P. (2010). «Η λογοτεχνία στα σχολεία σήμερα» (μτφρ. Κ. Κουλουμπή-Παπαπετροπούλου). Περ. *ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ*, 52-54.
- Marcia, J.E. (1966). “Development and validation of ego-identity statuses”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551-8.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Mead, G. H. (1969). *Sozialpsychologie* (hrsg. v. A. Strauss). *Soziologische Texte Band 60*. Neuwied; Berlin: Luchterhand.
- Mead, M. (1981). *Male and female: a study of the sexes in a changing world*. New York: Laurel.
- Morin, Edg. (1998). *Κοινωνιολογία* (μτφρ. Δημ. Δημουλάς). Αθήνα: εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Patton, M. Q. (1987). *Qualitative research and evaluation methods*. Newbury Park, Calif. : Sage Publications.
- Pistoì, P. (1991). *Εθνική ταυτότητα και πολιτική κινητοποίηση* (μετάφραση: Κ.Α. Κατσουρός). Αθήνα: εκδόσεις Λεβιάθαν.
- Pogge, Th. (2007), “Cosmopolitanism” στο R.E. Goodin, P. Pettit & Th. Pogge (eds), *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, 2nd edition, (vol.1. pp.312-331), Oxford:Uk, Blackwell Publishing Ltd.
- Rossiter, Gr. (2007). “Education in identity”, *International Journal of Children's Spirituality*, 12:2, 207-219, DOI: 10.1080/13644360701467568.

- Sumara, J. D. (1998). “ Fictionalizing acts: Reading and the making of identity”, *Theory into Practice*, 37:3, 203-210, DOI: 10.1080/00405849809543806.
- Tajfel, H. (1978). “Social categorization, social identity and social comparison”. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Taylor Ch. (2007), *Πηγές του εαυτού. Η γένεση της νεωτερικής ταυτότητας* (μτφρ. Ξ. Κομνηνός). Αθήνα: εκδόσεις ΙΝΔΙΚΤΟΣ.
- Waterman, A.S. (1999), “Identity, the Identity Statuses, and Identity Status Development: A Contemporary Statement”, *Developmental Review* 19, 591-621.
- Zavalloni, M. & Louis-Guerin, Chr. (1996). *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση. Εισαγωγή στην εγω-οικολογία*, μτφρ. Α.-Β. Ρήγα, Κ. Θεοφιλοπούλου, Χ. Λυράκη, Ε. Κατσάλη. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.